

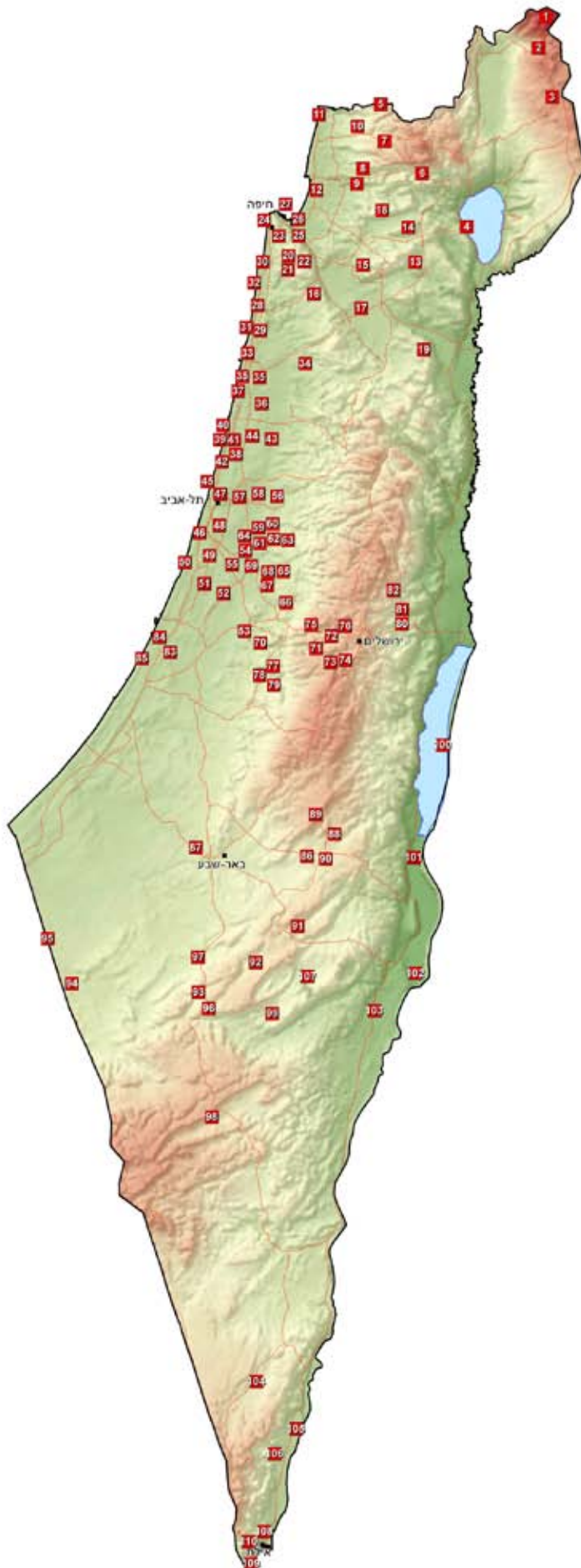
איומים בתחום התכנון והבנייה
בשמירה על השטחים הפתוחים בישראל

איומים 2012

דוח מס' 5

החברה להגנת הטבע

איומים בתחום התכנון
והבנייה בשמירה על
השטחים הפתוחים
בישראל בשנת 2012

56	יער חורשים - הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"	1	חרמון - לחצי פיתוח
57	ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון	2	נמרוד - הקמת ישוב חדש בחרמון
58	ירקון - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור - ג'לג'וליה) +	3	רמת הגולן - טורבינות רוח
59	מזור - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +	4	טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
60	אלעד - הרחבה	5	מושבני הצפון - רפורמה בענף הלול
61	יער קולה - מאגרי מים +	6	בקעת חנניה - תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה +
62	ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד" +	7	הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים - לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל
63	ציר הגבעות - כריה וחציבה	8	פלך - כביש גישה חדש +
64	כביש רוחב 461	9	שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
65	בריכות בן שמן	10	נחל כזיב - גשר
66	מודיעין - הרחבת בניה על הגבעות הדרומיות	11	חוף בצת - מלונאות
67	מודיעין - כביש 4	12	כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים
68	מסילה רביעית באיילון - השפעות סביבתיות	13	יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות
69	מושבני מחוז מרכז - פעילות לא חקלאית בנחלות	14	"שיבולת" - ישוב חדש +
70	מאגרי מים - שמשון בשורק	15	תמרת - הרחבת הישוב לגן לאומי
71	ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים	16	יקנעם-עלית - בינוי בנחל השניים +
72	הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית	17	מגידו - שדה תעופה בינלאומי
73	נחל רפאים - גדר ההפרדה	18	הסדרת חוות בודדים בגליל
74	גבעת יעל (מורדות וולגה) - בינוי	19	גלבוע - צמצום שטחי שמורות טבע
75	קריית יערים - הרחבת הישוב	20	פארק הכרמל - שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק למעור נוקי שריפה
76	הרי יהודה - גידור כרמים +	21	פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
77	גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח	22	פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל
78	חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן	23	חיפה - כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
79	הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים	24	חיפה - מגדלי חוף כרמל
80	ואדי קלט - גדר ההפרדה	25	חיפה - התייבשות נחל סעדיה
81	ואדי קלט - סגירת עין מבוע (פואר) +	26	חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
82	רימונים - אתר סילוק פסולת +	27	חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
83	חולות אשדוד - אזור תעשייה הדרומי מס' 4	28	חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי הישמול הרכבת
84	הרובע המיוחד באשדוד - תוכנית מתאר	29	תאורת כבישים - "זיהום אור"
85	חולות ניצנים - כפר נופש	30	עתלית - תוכנית מתאר
86	צפון הנגב - הכשרה סיוואית של בניה בלתי חוקית במגזר הבדואי	31	ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט
87	באר שבע - הרחבת העיר צפונה	32	חוף הבונים - פיתוח חוף רחצה
88	סובב ערד וחבל יתיר - ישובים חדשים	33	חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
89	בקעת ערד - טורבינות רוח +	34	חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
90	כסיף - הקמת ישוב עירוני חרדי +	35	פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9
91	דימונה - בינוי +	36	בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר - מאגרי מים
92	ערד, ירוחם ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים	37	נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 20
93	הסדרת חוות בודדים בנגב	38	מרחב נחל פולג - כביש 20 +
94	פתחת ניצנה - ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3	39	נתניה - כביש וינגייט
95	חולות הנגב המערבי - כביש 10	40	נתניה - מרינה
96	רמת נגב - כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"	41	ביצת ה"פאליק" בפולג - תוכניות ניקוז
97	"שיזף" - ישוב חדש +	42	פארק הפולג - כביש רוחב 551
98	מצפה רמון - בנייה על שפת המכתש	43	השרון - כביש 554
99	אורון-צין - תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'	44	המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי
100	ים המלח - תעלת הימים	45	הרצליה - מגורים במרינה +
101	ים המלח - בריכה מס' 6 במפעלי ים המלח	46	בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז - לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
102	כיכר סדום - מלחת סדום	47	פי גלילות - רצועת הנופש
103	נגב וערבה - הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים	48	גבעתיים - בינוי בגבעת קוזלובסקי +
104	עובדה - אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה	49	חולות חולון - בינוי
105	חולות סמר - כריית חול	50	חולות ראשון לציון - תוכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים +
106	בקעת תמנע - הקמת אתר תיירות ונופש	51	גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה
107	קטע דימונה אילת - רכבת +	52	רחובות - בינוי במזרח העיר
108	אילת - שכונת רמת בגין	53	שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
109	אילת - מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי	54	נחל בית ערף - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
110	רמת יותם - טורבינות רוח +	55	לוד - הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי +

איומים בתחום התכנון והבנייה בשמירה על השטחים הפתוחים בישראל

דוח החברה להגנת הטבע
איומים לשנת 2012

ינואר 2012

כתיבה ועריכה: איתמר בן דוד

כתיבה: נופר אבני, רן אברהם, יעל אלישר, יוחאי גרוס,
דב גרינבלט, יוחנן דרום, איריס האן, חגית הלמר,
גיתית הרש, שי טחנאי, נועה יאיון, נירית לביא-אלון,
חוה להב, גיא נרדי, רועי סימון, ניר פפאי, משה פרלמוטר,
תמיר קהילה, ענבל קורן-רייסנר, אלון רוטשילד,
רות שוורץ, אברהם שקד

כתיבת פרק ג' 2 (שטחים פתוחים ועסקים):
אבי בלאו, רותם בלנק-ענבר – יחידת הקיימות,
המחלקה לאחריות תאגידית, BDO זיו האפט

עריכה גרפית: rotem design

עריכה לשונית: חנה אבני

תמונות: ארכיון החברה להגנת הטבע

מיפוי: גיא נזרי – אגף g.i.s מכון דש"א

אנגלית: קרן אלזיה

הודפס על גבי נייר אקולוגי ממוחזר

אנו מודים ל:

B E R A C H A

Goodman Family
Foundation

דוח החברה להגנת הטבע מס' 5
ינואר 2012

החברה להגנת הטבע

תוכן העניינים

10	פתיחה
12	א פעילות האגף לשימור סביבה וטבע - שמירת השטחים הפתוחים בישראל
16	ב האיזמים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2011 - עדכון (דוח מס' 4)
20	ג האיזמים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012 - עיקרי הדברים
20	1 איזמים מערכתיים וממשלתיים על השטחים הפתוחים לשנת 2012
24	2 שטחים פתוחים ועסקים - BDO זיו האפט
28	3 איזמים לשנת 2012 - מיון על פי מגזרי פיתוח שונים
34	4 איזמים לשנת 2012 - מיון על פי בתי הגידול והמגוון הביולוגי
	ד איזמים בתחום התכנון והבנייה בשמירת השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012:
42	1 חרמון - לחצי פיתוח
42	2 נמרוד - הקמת ישוב חדש בחרמון
43	3 רמת הגולן - טורבינות רוח
44	4 טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
44	5 מושבי הצפון - רפורמה בענף הלול
45	6 בקעת חנניה - תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה +
46	7 הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים - לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל
47	8 פלך - כביש גישה חדש +
48	9 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
49	10 נחל כזיב - גשר
50	11 חוף בצת - מלונאות
51	12 כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים
52	13 יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות
53	14 "שיבולת" - ישוב חדש +
53	15 תמרת - הרחבת הישוב לגן לאומי
54	16 יקנעם-עלית - בניוי נחל השניים +
55	17 מגידו - שדה תעופה בינלאומי
56	18 הסדרת חוות בודדים בגליל
56	19 גלבוע - צמצום שטחי שמורות טבע
58	20 פארק הכרמל - שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שריפה
58	21 פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל

59	22 פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוטפיה ודלית אל כרמל
59	23 חיפה - כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
60	24 חיפה - מגדלי חוף כרמל
60	25 חיפה - התייבשות נחל סעדיה
61	26 חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
62	27 חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
62	28 חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חישמול הרכבת
64	29 תאורת כבישים - "זיהום אור"
64	30 עתלית - תוכנית מתאר
64	31 ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט
65	32 חוף הבונים - פיתוח חוף רחצה
66	33 חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
66	34 חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
67	35 פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9
67	36 בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר - מאגרי מים
68	37 נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 20
68	38 מרחב נחל פולג - כביש 20 +
69	39 נתניה - כביש וינגייט
69	40 נתניה - מרינה
70	41 ביצת ה"פאליק" בפולג - תוכניות ניקוז
71	42 פארק הפולג - כביש רחב 551
71	43 השרון - כביש 554
72	44 המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי
72	45 הרצליה - מגורים במרינה +
73	46 בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז - לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
74	47 פי גלילות - רצועת הנופש
74	48 גבעתיים - בינוי בגבעת קוזלובסקי +
75	49 חולות חולון - בינוי
75	50 חולות ראשון לציון - תוכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים +
76	51 גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה

77	רחובות - בינוי במזרח העיר	52
77	שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז	53
78	נחל בית עריף - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת	54
79	לוד - הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי	55
79	יער חורשים - הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"	56
80	ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון	57
80	ירקון - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור - ג'לג'וליה)	58
81	מזור - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת	59
82	אלעד - הרחבה	60
82	יער קולה - מאגרי מים	61
83	ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד"	62
84	ציר הגבעות - כריה וחציבה	63
84	כביש רחב 461	64
85	בריכות בן שמן	65
85	מודיעין - הרחבת בניה על הגבעות הדרומיות	66
85	מודיעין - כביש 4	67
86	מסילה רביעית באילון - השפעות סביבתיות	68
86	מושבי מחוז מרכז - פעילות לא חקלאית בנחלות	69
87	מאגרי מים - שמשון בשורק	70
88	ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים	71
89	הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית	72
89	נחל רפאים - גדר ההפרדה	73
90	גבעת יעל (מורדות וולג'ה) - בינוי	74
90	קריית יערים - הרחבת הישוב	75
91	הרי יהודה - גידור כרמים	76
92	גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח	77
92	חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן	78
93	הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים	79
94	ואדי קלט - גדר ההפרדה	80
94	ואדי קלט - סגירת עין מבוע (פוואר)	81

94	82 רימונים – אתר סילוק פסולת +
95	83 חולות אשדוד – אזור תעשייה הדרומי מס' 4
95	84 הרובע המיוחד באשדוד – תוכנית מתאר
96	85 חולות ניצנים – כפר נופש
97	86 צפון הנגב – הכשרה סיטונאית של בניה בלתי חוקית במגזר הבדואי
98	87 באר שבע – הרחבת העיר צפונה
98	88 סובב ערד וחבל יתיר – ישובים חדשים
99	89 בקעת ערד – טורבינות רוח +
100	90 כסיף – הקמת ישוב עירוני חרדי
100	91 דימונה – בינוי +
101	92 ערד, ירוחם ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים
101	93 הסדרת חוות בודדים בנגב
102	94 פתחת ניצנה – ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3
103	95 חולות הנגב המערבי – כביש 10
103	96 רמת נגב – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
104	97 "שיזף" – ישוב חדש +
104	98 מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש
105	99 אורון-צין – תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'
106	100 ים המלח – תעלת הימים
106	101 ים המלח – בריכה מס' 6 במפעלי ים המלח
107	102 כיכר סדום – מלחת סדום
107	103 נגב וערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
108	104 עובדה – אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה
108	105 חולות סמר – כריית חול
109	106 בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש
110	107 קטע דימונה אילת – רכבת +
110	108 אילת – שכונת רמת בגין
111	109 אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי
111	110 רמת יותם – טורבינות רוח +

פתיחה

גאווה עולמית ואחריות לאומית מדינת ישראל נכללת ברשימה המכובדת של מדינות שבהן שוכנים אתרים הראויים להגנה ברמה העולמית הגבוהה ביותר, הכוללת רק 1.4% מהשטח היבשתי של כדור הארץ. נוכחותה של ישראל ברשימה זו, שבה יערות העד באמזונס, מדגסקר ועוד, אינה רק מקור לגאווה, אלא היא חייבת להיות בעיקר מקור להתנהלות אחראית למען השמירה על מה שהופקד בידינו עבור הדורות הבאים. השטחים הפתוחים הם הכלי המרכזי לשמירת הטבע הישראלי, שהעולם הכיר בייחודו ומצא אותו ראוי להגנה.

2012 יותר איומים החברה להגנת הטבע מפרסמת את דוח האיומים על השטחים הפתוחים לשנת 2012 זו השנה החמישית ברציפות. אנו עדים לעלייה רצופה במספר האיומים: מ-81 איומים בשנת 2009 ל-110 השנה, מהם 22 חדשים.

מחיר הצפיפות העלייה המתמשכת בנפח האיומים על השטחים הפתוחים מלמדת על הלחץ ההולך וגובר המופעל על השטחים הפתוחים בישראל. שטחים אלה הולכים ופוחתים. ישראל עומדת להיות בקרוב המדינה הצפופה ביותר בעולם המערבי, והדרישה לבינוי חדש מאיימת על הישרדותם.

2011 הצלחות ובלמים מהדוח עולה כי בשנת 2011 שישה מאבקים הסתיימו בהצלחה. אחד מהם הביא להעדפת פתרון קציר המלח באגן הדרומי של ים המלח, ואחר הביא לדחיית התכנית ל"מרינת נדל"ן" בעכו. בשבעה מהאיומים ישנה מגמת שיפור, ובכללם ביטול המכרז לכפר הנופש בחוף בצת, עצירת התכנון של כפר הנופש בחולות ניצנים והמלצת שר התחבורה על חלופת נבטים כשדה תעופה בינלאומי שני לישראל. עם זאת, רוב האיומים עדיין שרירים וקיימים.

האיום הגדול – פריצת המדיניות מרבית האיומים החדשים להם היינו עדים במרוצת השנה האחרונה נובעים מפריצת המדיניות התכנונית כפי שהיא באה לידי ביטוי בתכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ובתכניות המחוזיות, בהן נעשה מאמץ לאזן בין צורכי השימור לבין צורכי הפיתוח. ניתן היה לצפות שהמחאה החברתית של הקיץ תחזק את העיקרון המנחה את התכנון הארצי והמחוזי, המציע התחדשות עירונית כחלופה לפרוור ולהקמת יישובים חדשים לטובת האינטרס הציבורי והסביבתי ארוך הטווח, אך לא כן היה.

מישהו עוד מפריח שממות? לצערנו, למרות ההתעוררות החברתית, המציאות טפחה על פנינו. הדוגמה הבולטת ביותר לכך היא החלטת הממשלה בנובמבר 2011 להקים עשרה יישובים חדשים במבואות ערד. בהצעת המחליטים נכתב: "במסגרת החזון הציוני להפרחת הנגב...ליזום הקמתו של חבל התיישבות בעל אופי כפרי קהילתי באזור מבואות ערד...". בדברי ההסבר של ההצעה נכתב עוד: "...פעולה זו, ממשיכה את מעשה ההתיישבות והחלוציות, בהפרחת הנגב, עליו הכריזו ממשלות ישראל לדורותיהן."

מבט מדאיג קדימה מדיניות של העדפת בינוי אקסטנסיבי על שטחים פתוחים מנוגדת למדיניות התכנון הארצית ולהשלכות סביבתיות, חברתיות וכלכליות שליליות. מהלך זה מתקשר לרפורמה בתכנון, המבטלת כמעט לחלוטין את התכנון המחוזי ומפוררת את התכנון הארצי, והיא נמצאת בשלבי אישור אחרונים. במקביל, במנהל התכנון מנשבות רוחות חדשות המביאות עימן העדפה ברורה לפיתוח בראייה קצרת טווח, תוך צמצום ההתייחסות לשיקולי הסביבה.

חשש כי סכר התכנון עומד להיפרץ כל אלה מעוררים חשש שבשנת 2012 ייפרץ סכר ההגנה שבנו בעמל רב עורכי תמ"א 35 ומתכנני התכנון המחוזיות, ויקבור תחתיו את התכנון הכוללני אשר אין חשוב ממנו לשמירת השטחים הפתוחים.

מילים כדורבנות "לגבי עתידו של התכנון המרחבי בישראל היום, בשלהי 2011, אני פחות אופטימית משהייתי בעת פרישת. החלטות הממשלה והמרוץ של משרד ראש הממשלה לקעקע את מערכת מוסדות התכנון ולאייין את התכנון הארציות והמחוזיות מממשות לצערי את חששותי מ-2001, שהקמתה של הוועדה לתשתיות לאומיות תהיה סמן המוות של התכנון הארצי והמחוזי" – כך מסיימת את ספרה האדריכלית דינה רצ'בסקי, אשר עמדה בראש מנהל התכנון בראשית שנות האלפיים.

שואפים ביחד לשנה של התעוררות ושיתופי פעולה אנו ממשיכים לפעול. שאיפתנו היא ששנת 2012 תהיה שנה ברוכה לטבע ולסביבה בישראל. ישנם לא מעט סימנים מעוררי תקווה: ההתעוררות החברתית ולצידה ניצני שיתוף הפעולה עם עסקים, בנטילת אחריות על השפעותיהם על המגוון הביולוגי, התגייסות הציבור לקידום יזמות תכנוניות, ולמיגור יזמות קולקלות,

אוזן קשבת ושיתוף פעולה במשרדי ממשלה רבים, במיוחד במשרד להגנת הסביבה ועוד. אין ספק כי גם השנה ידינו תהיינה מלאות עבודה: עלינו לבלום תהליכים הפוגעים באינטרס הציבורי, לעודד תכנון יזום וליצור לחץ ציבורי לצד ערוצי דיאלוג עם השלטון – כל אלה על מנת לשמור על דמותה של הארץ ועל הצדק הסביבתי-חברתי בישראל. הנכס הגדול ביותר שלנו הוא השילוב המנצח בין מקצועיות טהורה תכליתית לבין מעורבות ציבורית ערה ודעתנית. בעזרתו נמשיך להיאבק.

ניר פפאי

יהוה

סמנכ"ל שימור סביבה וטבע

מטיילים בשטחים הפתוחים. צילום: החברה להגנת הטבע

פעילות האגף לשימור סביבה וטבע - שמירת השטחים הפתוחים בישראל

השטחים הפתוחים בישראל הולכים ומצטמצמים, וערכי הטבע והנוף המצויים בהם מצויים תחת איומים בלתי פוסקים מיוזמות בנייה ופיתוח.

מקובל לבחון את האיזמים הללו על פי המדדים המאפיינים את השטחים הפתוחים:

פגיעה בכמות השטחים הפתוחים

- שינוי ייעודם של השטחים הפתוחים למטרות בינוי ופיתוח (מגורים, תעסוקה ועוד).

פגיעה באיכות השטחים הפתוחים וברצף שלהם

- פיתוח בשטחים פתוחים ייחודיים ובעלי ערכיות סביבתית גבוהה, עד כדי הרס של בתי גידול רגישים ושל מערכות טבעיות מתפקדות.
- קטוע הרצף של השטחים הפתוחים המשמש מדד הכרחי לקיומם של שטחים פתוחים איכותיים.
- ניהול שגוי של השטחים הפתוחים העלול לגרום להם נזק בלתי הפיך כגון חדירה של מינים פולשים הדוחקת את האוכלוסיות המקומיות של מיני החי והצומח ופוגעת בהם.

הפעילות למען השמירה על השטחים הפתוחים ולמען שימור משאבי הקרקע בישראל כוללת כמה ערכים עיקריים:

הערך הסביבתי

- שימור המגוון הביולוגי.
- העשרת כמותם של מי התהום ושימור איכותם.
- מיתון תופעת ההתחממות הגלובלית כתוצאה מתהליכים של קיבוע פחמן באמצעות הצמחייה.

הערך הנופי-תרבותי

- הנופים הפתוחים משמרים ערכי מורשת ונופי תרבות, המבטאים את הקשר ההיסטורי בין העם לבין מולדתו. הנופים מהווים נכס תרבותי לאומי, והם חלק בלתי נפרד מחינוכם של הדורות הבאים לחיזוק הקשר בינם לבין הארץ, ולאחריותו של כל אחד ואחד לשמירה על ערכי הטבע.

הערך החברתי

- פעילויות פנאי ונופש הנגישות לכל שכבות האוכלוסייה.
- מקומות מפגש בין קהילות שונות.

הערך הכלכלי

- קידום ענף התיירות ופעילויות פנאי ונופש.
- שירות ציבורי דוגמת שימור כמות המים ואיכותם, שימור הנוף ושימור המגוון הביולוגי.
- פיתוח יעיל ומושכל של הקרקע, השומר על השטח הפתוח, בעל יעילות כלכלית גבוהה.

האגף לשימור סביבה וטבע הינו הזרוע המקצועית-ביצועית שהקימה החברה להגנת הטבע למען השמירה על הטבע ועל הסביבה בישראל.

האגף הוקם על מנת לשמור על הטבע הייחודי הקיים בישראל. תפקידו הוא להתמודד עם איומי הפיתוח המסכנים את השטחים הפתוחים העשירים בערכי סביבה, טבע ונוף.

פעילויות השמירה וההגנה על הסביבה, הטבע והנוף בישראל מתנהלות בתוך המערכת השלטונית ומחוצה לה, ומטרתן להשפיע על מהלכים קובעי מדיניות ארוכת טווח. הניסיון המצטבר באגף לשמירת סביבה וטבע מלמד, כי המאבקים הם חלק ממלחמת התשה בלתי פוסקת המתנהלת בזירת תהליכי הפיתוח. זוהי מציאות מורכבת ועשירה באינטרסים מנוגדים וסותרים זה את זה. זירה זו מחייבת ערנות מתמדת וניסיון לזהות בזמן את הגורם המאיים הבא על משאבי הסביבה, הטבע והנוף.

האהבה לסביבה, לטבע ולנוף אינה מהווה קריטריון בלעדי לקבלת החלטות, במיוחד במקרים בהם עולה הצורך לאזן בין צרכי הפיתוח לבין צרכי השימור במציאות כלכלית, חברתית ופוליטית מורכבת. לשם כך גיבשה במוצת השנים החברה להגנת הטבע, באמצעות פעילות האגף לשימור סביבה וטבע "שפה" המובנת גם לאלה שאינם מתמצאים בסוגיות סביבתיות ואקולוגיות (נבחרו ציבור, פקידים, מתכננים, יזמים, בעלי הון המובילים מהלכי פיתוח והציבור הרחב).

האגף נעזר בכלים מקצועיים מגוונים על מנת להגיע להישגים מיטביים

- פיתוח תחום התכנון באופן מקצועי ומרכזי כפועל יוצא מההכרה בחשיבותה של מדיניות התכנון והמקרקעין לשמירה על משאב הקרקע.
- פיתוח יכולות מקצועיות בתחומים ייחודיים כאנרגיה ותשתיות, משפט, הסברה והפעלת שדולה פוליטית מקצועית.
- ריכוז מאמצים בנושאים הראויים לעלות לראש סדר העדיפויות הלאומי כתחומי החופים, הכנרת, המים והנחלים, הטבע העירוני וכן השמירה על המגוון הביולוגי.
- שימוש מושכל בידע מקצועי (סביבתי, מדעי, תכנוני ועוד) בהתייעצות עם מומחים מהשורה הראשונה. ידע זה מסייע בגיבוש חלופות מקצועיות השומרות על השטחים הפתוחים ומגינות על הטבע והסביבה, וגם בהצגתן באופן יעיל וברור בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות.
- שיתוף הציבור הרחב וגיוסו לטובת שימור הסביבה והטבע באמצעות פעילות קהילתית ברמה הארצית והמקומית. כיום לאחר 59 שנות פעילות חברים בחברה להגנת הטבע עשרות אלפי בתי אב בישראל. מאות אלפי ישראלים משתתפים מדי שנה בפעילויות הארגון השונות באזורים המאוימים על ידי פיתוח. אלפי ילדים ובני נוער פעילים דרך קבע במסגרת הפעילות החינוכית של הארגון, והם בעלי בריתנו. בזכותם או פועלים בכל המישורים במסגרת חברה אזרחית פעילה ומעורבת למען שמירת הטבע והסביבה בישראל.
- ליווי קבוצות מקומיות הנרתמות לשמירת השטחים הפתוחים בסביבתן הקרובה, והקמת "קואליציות" של ארגונים ציבוריים המגבירות את התהודה הציבורית ומעלות אל מוקד ההתעניינות בעיות שונות בזירה המקומית ובזירה הארצית.
- הצגת המאבקים כבעלי ממדים רבים הכוללים מלבד הממד הסביבתי גם ממדים חברתיים וכלכליים, מטרתה להוביל לפיתוח מושכל בר קיימא. כך יעמדו הציבור וערכי הסביבה במרכז והקרקע והשטחים הפתוחים יישארו ברשות הציבור.
- מאבקים פוטנציאליים רבים נמנעים בזכות פעילותה של החברה להגנת הטבע, אשר משכילה להציע חלופות ברמה מקצועית. במקרים רבים הנחישות והאמונה בצדקת הדרך משתלמות ומביאות להצלחות גדולות במאבק על שמירת הטבע והסביבה.

צוות אגף שמירת טבע בסיור בכרמל 2011, צילום: דב גרינבלט

חברי צוות האגף לשמירת סביבה וטבע

שם	תפקיד	דואר אלקטרוני
ניר פפאי	סמנכ"ל שימור סביבה וטבע	nirp@spni.org.il
יוחנן דרום	רכז מחוז צפון	daromy@inter.net.il
יעל לביא אפרת	רכזת מחוז חיפה	yael.le.spni@gmail.com
משה פרלמוטר	רכז מחוז מרכז	moshep@spni.org.il
אברהם שקד	רכז מחוז ירושלים	tevashak@spni.org.il
שי טחנאי	רכז מחוז דרום	shaytec@bezeqint.net
רועי סימון	רכז מחוז יהודה ושומרון	roees@spni.org.il
איתמר בן דוד	מנהל תחום תכנון	itamar@spni.org.il
יעל אלישר	רכזת צוות תכנון, קהילת ירושלים והסביבה	jrhillsc@zahav.net.il
ענבל קורן	מתכנתת סביבתית, קהילת חיפה והסביבה	inbal.spni@gmail.com
תמיר קהילה	מתכנן סביבתי, קהילת מודיעין והסביבה	tamir@spni.org.il
יעל זילברשטיין	מתכנתת סביבתית, קהילת תל אביב והסביבה	tlv1@spni.org.il
נופר אבני	מתכנתת סביבתית, קהילת באר שבע והסביבה	nufar@spni.org.il
אורית סקוטלסקי	רכזת תחום מים ונחלים	orit.skutel@gmail.com
רות שוורץ	רכזת תחום אנרגיה ותשתיות	ruths@spni.org.il
אלון רוטשילד	רכז תחום מגוון ביולוגי	alon@spni.org.il
חגית הלמר	יועצת משפטית	hagitlegal@gmail.com
חיה ארז	עורכת דין	hayalegal@gmail.com
נועה יאיון	עורכת דין	noalegal@gmail.com
גיתית הרש	אחראית קשרי ממשל	gitit@spni.org.il
נירית לביא אלון	רכזת פעילות ציבור	nirita@spni.org.il
ד"ר עמית דולב	מנהל מרכז יונקים	amit.dolev12@gmail.com
עמיר בלבן	רכז תחום טבע עירוני	amirbalaban1@013.net.il
יעל סידון-קפלן	מזכירת אגף	s-teva@spni.org.il

האיזורים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2011 – עדכון (דוח מס' 4)

איזורים שהוסרו בהצלחה

עכו – מגורים, מלונאות, מסחר ומרינה בחוף הדרומי

הוועדה לשמירת הסביבה החופית בחנה השנה את התכנית והמליצה על כמה שינויים עקרוניים לתכנית. כל השגותיה של החברה להגנת הטבע על תכנית מנהל מקרקעי ישראל התקבלו והוצעה עבורן חלופת התייחסות אחרת, המתחשבת ברגישותם של העיר העתיקה ושל המפרץ הסמוך לה. החברה להגנת הטבע מברכת את הוועדה לשמירת הסביבה החופית על העבודה הרצינית שהשקיעה בבחינת התכנית האמורה, ועל החלטתה המפורטת הרואה בשמירת אופייה המיוחד של עכו חשיבות עליונה.

כביש 6 (חוצה ישראל) מצפון ליוקנעם

חלקו הצפוני של כביש 6 (חוצה ישראל) מתוכנן להתפצל מהמחלף המתוכנן באזור תל קשיש לשתי זרועות: זרוע צפונית-מזרחית הנסמכת על הדרכים 722 ו-77 וזרוע צפונית-מערבית – דרך צומת העמקים וצומת סומך. בשנים האחרונות היה חשש כי הזרוע הצפונית-מערבית של הכביש תוביל לפגיעה אנושה בשולי הכרמל ובשמורות האלונים שבקרבת שער העמקים. השנה נבחרה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה חלופה שלפיה חלק מהכביש יעבור במנהרה. חלופה זו מונעת את הפגיעה בשמורת הטבע אלונים שער העמקים.

פארק הכרמל – חיפה, בנייה למגורים ולמלונאות בנחל נדר

הוועדה המקומית חיפה אישרה קידום של תכנית מחודשת לבנייה על גבול השטח המוכרז של פארק הכרמל, על בסיס היתר בנייה ישן. התכנית שינתה את ייעודם של שטחים פתוחים, המיועדים לשטחי גן לאומי על פי תכניות המתאר הארציות המאושרות (תמ"א 35, תמ"א 8) ותכנית המתאר המחוזית למחוז חיפה (תמ"מ 6). התכנית איננה מקודמת בימים אלה והאיום הוסר לעת עתה. החברה להגנת הטבע תיאבק גם בעתיד בכל יזמה להתפשטות העיר חיפה מדרום לנחל נדר, על חשבון פארק הכרמל.

"חוות שבדרון" – אתר תיירות ונופש ביער להב

אתר "חוות שבדרון" הוקם ביער להב לשימוש הציבור ויש בו חניון קמפינג, חוות סוסים ו"בית הסייר". התכנית ייעדה קרקע לאתר תיירות בתוך היער לטובת פעילות חוגי הספורט של קק"ל, אך בפועל הוקמה "חוות שבדרון" כגן אירועים בתוך היער ונערכו בה אירועים פרטיים. החברה להגנת הטבע פעלה השנה יחד עם קק"ל כגוף המופקד על הפעילות בשטחי היער, כדי למנוע את המשך הפעילות של גן האירועים, ועל מנת להבטיח שהחווה תמלא את ייעודה ותשמש עוגן לפעילות יערנית לטובת כלל הציבור. פעילות גן האירועים במקום אכן הופסקה, והאתר בימים אלה משמש לפעילות פנאי ונופש ביער.

מדבר יהודה – גדר הפרדה

הקמת גדר הפרדה תוכננה ברמת המדבר. המחסום הפיזי המלווה אותה איים לפגוע פגיעה אנושה בשטחים הפתוחים במדבר יהודה, ממצדות יהודה דרך הר חולד ועד הקניון של נחל ערוגות. עבודות החציבה והקמת המכשול עלולות לפגוע קשות בנוף הבתולי של המדבר, נוסף לפגיעה האקולוגית החמורה. מערכת הביטחון חזרה בה לעת עתה מכוונתה להקים באזור זה גדר הפרדה.

ים המלח – בריכה מס' 5 של מפעלי ים המלח

החברה להגנת הטבע התנגדה לחלופה של הגבהת הסוללות בבריכה 5. משמעותה המיידית של הגבהת הסוללות היא פגיעה קשה במרחב הסובב את ים המלח כתוצאה מכרייה בהיקפים עצומים של חומר גלם לבניית הסוללות. החברה להגנת הטבע טוענת שאיזון בר קיימא בין המשך תפקוד מפעלי ים המלח לבין מניעת הפגיעה בפעילות המלונאית ובתשתיות הארציות, יכול להיות מושג רק באמצעות חלופת "קציר המלח". חלופה זו עדיפה מבחינה סביבתית וראוי לקדמה, אף שעלותה גבוהה יותר. ממשלת ישראל החליטה השנה להעדיף את חלופת "קציר המלח" העדיפה מבחינה סביבתית, נופית ואקולוגית.

איזמים במגמת שיפור

שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים

לאחר 17 שנות הזרמת ביוב לשמורה, ולאחר 8 שנות פעילות נמרצת של הקואליציה למען נחל שגור וייסוד פורום האזרחים הפעיל, חל בשנה האחרונה שינוי לטובה בסיוע רשות המים ומנהלת תשתיות הביוב. אושרה תכנית אב לפתרון הקצה של כפרי מערב הבקעה. במרכז התכנית צינור הובלה גרביטציוני, שייתר את הצורך בתחנות הסניקה. התקלות המתמשכות בהן היו הסיבה העיקרית לזרימת הביוב בשמורת הנחל.

נחל כזיב – גשר

לפני כשנתיים העלתה המועצה האזורית "מעלה-יוסף" תכנית רעיונית להקמתו של גשר חבלים תלוי באורך של כ-500 מ' מעל נחל כזיב בין מצפור גורן למבצר המונפורט בתחומי שמורת טבע וגן לאומי מוכרזים. נכון להיום, התכנית הרעיונית אינה מקודמת לכלל תכנון מפורט על ידי גורם כלשהו.

חוף בצת – מלונאות

השנה גבר הלחץ הציבורי על מקבלי ההחלטות לבטל את המכרז ולהשיב את הקרקע לרשות המדינה. בקיץ 2011 הוקם אוהל מחאה בחוף בצת, ואלפי אנשים ביקרו בו ואף שלחו אלפי פניות לשרי הממשלה במטרה להביא לביטול המכרז. במקביל פעל השר להגנת הסביבה נמרצות בקרב הגורמים השונים לקידום השבת הקרקע (שניתנה בחכירה לדורות ליזמי נדל"ן) למדינה. בחול המועד סוכות הגיעה המחאה לשיאה בכנס גדול בו חברו אלפי אנשים לגל אנושי גדול וגדשו את מלוא מרחב החוף.

כתוצאה מלחצים אלו, הורה מנהל מינהל מקרקעי ישראל הנכנס, בניצי ליברמן, לראשי משרדו לחדש את המו"מ עם היזמים. הוא הנחה אותם לחפש דרך לשחררם מהמכרז ומהחכירה בתמורה לפיצוי הולם בהתאם לערך הקרקע כפי שייקבע על ידי השמאי הממשלתי, ולהשיב את הקרקע לידי המדינה.

כפר מסריק – מתקן התפלת מים מליחים

במסגרת ערר שהגישה החברה להגנת הטבע, הוחלט, בהחלטת ביניים, כי ניתן להגיע לפשרה בנושא ממשק ההפקה והניטור הנדרשים כדי להגן על שמורות הטבע. החברה להגנת הטבע נענתה להמלצת ועדת הערר וכך גם המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים. מסמך הסכמות מוסכם על שלושת הגורמים הוגש בסופו של דבר כמסמך פשרה לוועדת הערר וזו קיבלה את עקרונותיו. ימונה צוות ניטור מיוחד שתפקידו למנוע פגיעה במפלסים באגן הקורדני. בכל מקרה של פגיעה כזו, תוקטן או אף תופסק לחלוטין פעילות המתקן. כנגד ההחלטה של ועדת הערר הוגשה עתירה מנהלית מטעם קיבוץ כפר מסריק וחברת "שיכון ובינוי". נכון לעכשיו, כלל המשיבים לעתירה טרם הגישו את תשובותיהם. החברה להגנת הטבע תשיב על העתירה שהוגשה כנגד ועדת הערר, ותגן על החלטת הפשרה שהושגה.

מגידו – שדה תעופה בינלאומי

בחודשים האחרונים הוקם מטה מאבק משותף לרשויות המקומיות בצפון המתנגדות לשדה המוצע במגידו, לרשויות המקומיות בדרום התומכות בחלופת שדה תעופה בינלאומי בנבטים ולחברה להגנת הטבע. מטה המאבק קיים מפגשים בדרום הארץ ובכנסת ונכנס בעבי הקורה של הפעילות הפרלמנטרית לקראת הכרעת הממשלה בנושא. כתוצאה מהפעילות הנמרצת מסתמנת לאחורונה תמיכה רחבה בקרב חברי הממשלה וחברי כנסת רבים בחלופת נבטים שבנגב, וקיימות תקוות וציפיות שממשלת ישראל אכן תבחר בחלופה זו בשבועות הקרובים. בדצמבר 2011 שר התחבורה הודיע שהוא מעדיף את חלופת נבטים, שגם אינה פוגעת בסביבה וגם תורמת לחיזוק הנגב מבחינה חברתית וכלכלית. השר הגיש הצעת מחליטים בנושא לממשלה, וזו צפויה לדון בקרוב בעניין ולהכריע לטובתו.

חולות ניצנים – כפר נופש

אתר הנופש נמצא באזור רגיש ביותר מבחינה סביבתית בלב שמורת הטבע "חוף ניצנים". מנהל מקרקעי ישראל והמועצה האזורית חוף אשקלון מקדמות הכנת תכנית מתאר מפורטת חדשה לכפר הנופש. בסוף שנת 2009 הועברו ליזמים הנחיות לעריכת תסקיר השפעה על הסביבה, במסגרתו יבחנו את החלופות להקמת כפר הנופש. החברה להגנת הטבע התנגדה להקמתו ופעלה השנה לדחיית התכנית המוצעת. בקיץ האחרון התקיים אירוע ציבורי גדול בחוף בקריאה לשמירה על חולות ניצנים. השר להגנת הסביבה הודיע השנה שקידום כפר הנופש מנוגד לעקרונות התכנון המקובלים, משום שיגרום לפגיעה חמורה באזור טבעי וייחודי. בעקבות עמדתו זו של השר להגנת הסביבה, הודיע מנהל מקרקעי ישראל כי יפסיק לקדם את התכנית המפורטת להקמת כפר הנופש.

צפון הנגב – הכשרה סיטונאית של בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי

תכנית המתאר המחוזית למרחב מטרופולין באר שבע, שאחת ממטרותיה היא הסדרת התיישבות הבדואים בנגב נמצאת בהליכי אישור אחרונים וצפויה לקבל תוקף חוקי בתחילת שנת 2012. ממשלת ישראל אף אישרה השנה את המלצות ועדת גולדברג ואת המלצות צוות היישום הממשלתי (ועדת פראוור), המציעים סל אמצעים תכנוניים, קרקעיים ואחרים לקידום הציבור הבדואי בנגב. לראשונה בישראל מציעות רשויות המדינה (בהתאם לתפיסתה של החברה להגנת הטבע) מדיניות קרקעית משולבת במדיניות תכנון, אשר יש בכוחה להביא סוף סוף גם לפתרון בעיית התיישבות וגם להגנה על השטחים הפתוחים בנגב. במוסדות התכנון יחל בשנים הקרובות באופן חריג תהליך של הכרה במספר יישובים בעלי מאפיינים פרווריים וכפריים. בתהליך תשולב מערכת אכיפה קפדנית של חוקי התכנון והבנייה. מערך האכיפה יכלול פינוי של כ-30,000 תושבים החיים בשטחים הפתוחים ויישובם ביישובים קיימים וביישובים חדשים בהסכמתם, תמורת פיצוי כספי ו/או קרקעי הולם. רק כך תתחזק ההפרדה בין הפתוח לפיתוח, ייעשה צדק סביבתי-חברתי עם האוכלוסייה הבדואית, ויישמרו נופי השטחים הפתוחים המדבריים.

איזמים שהתממשו

מבשרת ציון – קידום פיתוח בפתח נחל חלילים

בשנים האחרונות קודמה תכנית לבנייה רחבת היקף בפתח נחל חלילים, שעיקרה בניית יחידות דיור למגורים, מתחם ספורט ומרכז מסחרי. התכנית קודמה בלי שנבדק פוטנציאל הפגיעה בערכי הטבע והנוף הייחודיים בתחום התכנית, ומהי מידת ההשפעה של הבנייה המוצעת על שטח שמורת הטבע חלילים שבמורד הנחל. החברה להגנת הטבע, ובראשה נוער מחוגי

הסיוור של מבשרת ציון, הובילו מאבק לו היו שותפים תושבים ממבשרת ציון וציבור גדול מכל רחבי הארץ למען שימור הנחל. במהלך 2010 דנה הוועדה המחוזית בירושלים בהתנגדויות לתכנית, והחליטה לצמצם את הבנייה בפתחת נחל חלילים במידה ניכרת. עם זאת, בהחלטת הוועדה לא ניתן מענה מספק לפגיעה הצפויה בשטח הפתוח כתוצאה מהבנייה, והוועדה אף נמנעה מדיון במידת הצורך בהפיכת שטח ציבורי פתוח לשטח בנוי.

אילת – מלונאות בחוף אלמוג

יזמה להקמת מלון חדש בן 8 קומות ו-160 חדרים, על שטח של 12 דונם בחוף אלמוג באילת קודמה בשנים האחרונות במוסדות התכנון. המלון עתיד לקום בחוף הדרומי של אילת, מול המצפה התת ימי ובצמוד למלון אורכידיאה הקיים. זהו אזור רגיש מאוד מבחינת הסביבה הימית.

המועצה הארצית לתכנון ולבנייה אישרה לצורך תכנית נקודתית זו את פריצת מסגרת תכנית המתאר לחופי אילת (תמ"א 13). תכנית זו קבעה שלא יותר פיתוח של מלונות בחוף הדרומי. במהלך המחצית השנייה של 2009, בעת הבאת התכנית לאישור הממשלה כמקובל בתכניות המתאר הארציות, הגיש השר להגנת הסביבה ערר על שינוי התכנית. הממשלה החליטה לדחות את הערר שהגיש השר להגנת הסביבה ואישרה את הקמת המלון בחוף אלמוג.

האיזמים על השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012 עיקרי הדברים

01

איזמים מערכתיים וממשלתיים על השטחים הפתוחים לשנת 2011

הרפורמה בחוק התכנון והבנייה (חוק התכנון והבנייה התש"ע - 2010)

בימים אלה נמצאת הרפורמה בחוק התכנון והבנייה, שהיא למעשה החוק החדש לתכנון ולבנייה (הצעת חוק התכנון והבנייה התש"ע 2010) - בשלבי דיון מתקדמים בכנסת לקראת קריאה שנייה ושלישית. הרפורמה מטרתה לערוך מספר שינויים יסודיים במערכת התכנון. שינויים אלה מעמידים בספק את האפשרות להגן על השטחים הפתוחים בישראל. ניכר כי לנגד עיניהם של מנסחיה עמדו בעיקר יעדים של יעילות ומהירות, ולא מחויבות לכלל הערכים שעל מערכת התכנון להבטיח, ובהם הגנה על השטחים הפתוחים ועל הערכים החברתיים. הרפורמה הופכת את מערכת התכנון בישראל (הכוללת רמה מקומית, מחוזית וארצית) ממערכת היררכית, בה כל רמה מבקרת את זו שתחתיה למערכת שתפעל על פי עיקרון של "תכנית אחת בוועדה אחת".

על פי עיקרון זה, כל תכנית תידון בוועדה אחת בלבד: ברוב המקרים תהא זו הוועדה המקומית, שכן הרפורמה מרחיבה את סמכויות הוועדות המקומיות, גם כאשר אין בתחומן תכנית כוללת מאושרת. כמו כן יוצרת הרפורמה מסלולים מקוצרים לאישור תכניות ביוזמה ממשלתית דרך הוועדה המחוזית (או ועדת המשנה שלה) בלבד, וזאת בצד המסלול הקיים של אישור תכניות המתאר הארציות המפורטות ושל התכניות לתשתית הלאומית - במועצה הארצית בלבד. במסגרת העיקרון של "תכנית אחת בוועדה אחת" הרפורמה מבטלת גם את הוועדה לשמירת קרקע חקלאית ושטחים פתוחים, בלי להציע לה חלופות.

כתוצאה משינוי דרסטי זה, יבוטלו רבים ממנגנוני הבקרה המצויים בחוק התקף. תפקיד מנגנוני הבקרה האלה להבטיח את יישום של עקרונות התכנון המרכזיים, ובהם פיתוח צמוד דופן ושמירה על השטחים הפתוחים, צפיפות מינימום ועוד.

כמו כן מבטלת הרפורמה את תכניות המתאר המחוזיות, המשמשות כיום כלי חשוב להגנה על השטחים הפתוחים, בעיקר באמצעות תכניות המתאר המחוזיות החלקיות (כדוגמת תכנית למרחב השקמה, תכנית לבקעת הנדיב, תכנית למרחב הפולג וכד').

העובדה שמדינת ישראל עומדת להיות בשנים הקרובות

המדינה המערבית הצפופה בעולם מחייבת תכנון כולל וראייה ארוכת טווח. גם מתנגדי הרפורמה סבורים כי יש מקום לבצע שינויים בחוק התכנון והבנייה התקף, ומבחינה זו רפורמה היא הזדמנות טובה להטמיע ערכים חדשים שלא היו מוכרים בעת שנחקק החוק התקף, לפני כ-45 שנה. הכוונה היא לערכים כמו שוויון, צדק סביבתי ושילוב של ערכים חברתיים בתכנון ובפיתוח ברי קיימא. אולם הרפורמה הזו, כפי שמסתבר, לא זו בלבד שאינה מתכוונת לשמור על ההישגים הסביבתיים שהושגו בעמל רב, היא אף מאיימת לקבור אותם תחתיה.

חוק הווד"לים (חוק הליכי תכנון ובנייה להאצת הבנייה למגורים - (הוראת שעה) התשע"א - 2011

חוק התכנון והבנייה להאצת הבנייה למגורים כולל מנגנון תכנון מקוצר, באמצעות וועדות מיוחדות - וד"לים (ועדות לדיור לאומי). הווד"לים הללו יפעלו ברמה המחוזית ויכלול לאשר תכניות למגורים בהיקף של יותר מ-200 יחידות דיור. החוק נחקק כהוראת שעה, והוא עתיד להישאר בתוקף למשך שנה וחצי.

זהו חיקוי של מנגנון שיושם באופן זמני בשנות התשעים, הווד"לים (וועדות לבנייה למגורים), שהוקמו בעקבות הצורך לספק באופן מיידי מלאי גדול של יחידות דיור לקליטת גלי העלייה. הווד"לים הביאו לטעויות תכנוניות קשות שאזרחי ישראל כולם עדיין משלמים את מחירן; בין השאר בזיהום אקוויפרים, בהזנת תשתיות תקשורת במיליוני שקלים ובניצול ציני של קיצור תהליכים לבנייה של שכונות לשכבות האוכלוסייה המבוססות. בעוד שבזמן הווד"לים התמודדה מערכת התכנון בישראל עם גלי העלייה הגדולים מברה"מ לשעבר, ועם הצורך לייצר יש מאין יחידות דיור רבות, הרי שהנתונים בדבר מערכת התכנון כיום מצביעים על מצב שונה בתכלית: דוח של מנהל מקרקעי ישראל ממאי 2010 מראה, שקיימות עתודות של 160,000 יחידות דיור מאושרות שמימושן מתעכב מסיבות שונות. גם עבודת המעקב והבקרה של תמ"א 35 מצביעה על קיומן של עתודות רבות זמינות לפיתוח בתחומי תכניות המתאר המחוזיות המאושרות. נתונים אלו מלמדים כי ראוי להתמקד במימוש המלאי הקיים. יש לחתור למימוש תכניות מאושרות לבנייה ולתכנון מפורט לשטחים שכבר מיועדים לבנייה במקום לעודד הפשרה של שטחים חדשים לפיתוח, כשם שנוהג חוק הוד"לים.

חוק הווד"לים כולל כמה בעיות, ולהלן פירוט קצר של העיקריות שבהן: באמצעות החוק ניתן יהיה לקדם תכניות

אלה יגרמו לשינוי בהרכבה של רשות המקרקעין (מועצת מנהל מקרקעי ישראל), שהמשתתפים בה הם משרדי הממשלה ללא כל ייצוג לנציגי הציבור. נציג ארגון הגג של ארגוני הסביבה הוא במעמד משקיף בלבד.

ההזדמנויות הן עצם ההגדרה בחקיקה של סמכויות רשות המקרקעין כגורם המנהל מקרקעין כמוצר ציבורי, הקמת קרן ציבורית לרכישת שטחים פתוחים הראויים להגנה ממלכתית מפיתוח והגדרה מדויקת של סוגי נכסי המקרקעין שאותם ראוי להפריט.

בסוף שנת 2011 קודמו משמעותית הליכי הקמת הקרן הציבורית לרכישת שטחים פתוחים הראויים להגנה, אשר החברה להגנת הטבע פעלה להקמתה. יו"ר מועצת מקרקעי ישראל ושר הבינוי והשיכון, ח"כ אריאל אטיאס הודיע כי 70 מיליון שקל מהכנסות מינהל מקרקעי ישראל בשנת 2011 ישמשו לפיתוח ושמירה על פארקים ושטחים פתוחים בישראל לטובת הציבור הרחב. השר ציין כי "קרקעות המדינה הן משאב של כלל הציבור בישראל, ולכן הציבור הישראלי חייב ליהנות מההכנסות בגינן, בין אם בצורה של מתן הנחות בקרקע במכרזים ממשלתיים ובין אם בדרך של שמירה על שטחים פתוחים לרווחת הציבור. לשטחים הפתוחים תפקידים חשובים הן ברמה הסביבתית-אקולוגית, והן ברמה החברתית". החברה להגנת הטבע גם תלווה את הקרן עם הקמתה ותסייע לה במאבקה להשגת הגנה ממלכתית על שטחים פתוחים ערכיים.

לרשות המקרקעין (מינהל מקרקעי ישראל), "בנק הקרקעות" של המדינה, ישנם הכלים והסמכות לנקוט פעולות קרקעיות שיבטיחו הגנה על השטחים הפתוחים הערכיים. ברשות המקרקעין שהוא הגוף הממלכתי המנהל את נכסי המקרקעין של המדינה בולטת בחסרונה מדיניות ברורה ונחושה שבכוחה להבטיח הגנה נאותה על השטחים הפתוחים לטובת הציבור.

רשימת האיומים הקשורים לפעילות מנהל מקרקעי ישראל באזורי הארץ השונים:

- 1 חרמון - לחצי פיתוח
- 2 נמרוד - הקמת ישוב חדש בחרמון
- 4 טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
- 5 מושבי הצפון - רפורמה בענף הלול
- 11 חוף בצת - מלונאות
- 14 "שיבולת" - ישוב חדש +
- 15 תמרת - הרחבת הישוב לגן לאומי
- 16 יקנעם-עלית - בינוי בנחל השניים +
- 18 הסדרת חוות בודדים בגליל
- 24 חיפה - מגדלי חוף כרמל
- 30 עתלית - תוכנית מתאר
- 33 חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
- 46 בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז - לחצי

גם אם הן מנוגדות לתכניות המחוזיות, ללא בקרה תכנונית ראויה, וללא האיזון הנדרש. על התכניות שאישורן התקבל במסלול הווד"ל אין לשום גורם שהוא זכות ערר. החוק קוצב לוחות זמנים קצרים מאוד לאישורן של תכניות לדיור לאומי, ובין היתר מחייב את הוועדה לדון ולהכריע בתכניות בדיון אחד בלבד (למעט במקרים חריגים). כמו כן החוק קובע כי היועצים של הוועדה, ובכלל זה היועץ הסביבתי, יהיו יועצים שאינם עובדי מדינה, וזאת בדומה למנגנון הקיים בוות"ל (ועדה ארצית לתשתיות לאומיות), מנגנון שזכה לא מכבר לשבט ביקורת של מבקר המדינה.

אף על פי שהחוק נועד לספק פתרונות דחופים בתחום הדיור, אין מנגנון פקיעה לתכניות המקודמות מכוחו. בדומה לחוק הווד"ל, תכניות שאושרו במסלול מזורז יוכלו להישאר בתוקף לאורך שנים ארוכות, גם לאחר שתמה ההצדקה הנטענת לאישורן החפז.

מדיניות מקרקעין - במלאת שנתיים לרפורמה במקרקעי ישראל ולהקמת רשות המקרקעין

לעיתים רבות ממשלת ישראל משתמשת בקרקע הציבורית כאמצעי לתשלום ולמתן הטבות לקבוצות שונות. כך היה למשל בעבר בהסדר הקיבוצים ובמסגרת הניסיונות למצוא פתרונות לבעיית הדיור למתיישבי חבל עזה לאחר ההתנתקות.

במשך השנים התקבלו במועצת מקרקעי ישראל מספר החלטות המעניקות זכויות בשטחים שאינם מיועדים לפיתוח בתוכניות המתאר המחוזיות והארציות, ובכך שימשו תמריץ להפשרת קרקע חקלאית לבנייה בניגוד למדיניות התכנון.

דוגמה לכך הן החלטות מועצת מקרקעי ישראל מס' 717, 727, 737 שנועדו בשם "החלטות הבואינג", ובוטלו בפסיקת בית המשפט העליון, שנודעה כ"בג"צ הקרקעות". יש לזכור כי במועצה יושבים נציגים אשר רובם המכריע הם נציגים של משרדי ממשלה שונים, ונציגי הקרן הקיימת לישראל, ואילו לנציגי הציבור יש משקל מועט, אם בכלל, בקבלת ההחלטות על משאבי הקרקע היקרים של המדינה.

לפני כשנתיים קידמה ממשלת ישראל באמצעות הליך חפוז, שהתקיים הרחק מעיני הציבור, רפורמה מרחיקת לכת בניהול מקרקעי ישראל. רפורמה זו עלולה להפוך על פיה את המדיניות הקרקעית של מדינת ישראל. בנוסף למהלכים ראויים, הנדרשים לפישוט ניהול המקרקעין, כוללת הרפורמה המוצעת הסדרים מרחיקי לכת להפרטת הנכס הציבורי הנדיר והיקר ביותר בישראל - קרקעות המדינה. חלק מן ההסדרים מהווים סכנה של ממש לעתיד המרחב הציבורי בישראל, לגורל השטחים הפתוחים ולאיכות הסביבה והחיים במדינה.

מהלך הרפורמה במקרקעי ישראל שקודם לפני כשנתיים בכנסת במהלך אישורו של חוק ההסדרים במשק לשנים 2009-2010 כורך יחדיו איומים והזדמנויות:

האיומים הם בעיקר ההפרטה והריכוזיות בניהול המקרקעין.

קריית יערים - הרחבת הישוב	75	פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית	
גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח	77	פי גלילות - רצועת הנופש	47
הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים	79	חולות ראשון לציון - תוכנית לפיתוח עירוני	50
חולות ניצנים - כפר נופש	85	ב"מטווח 24" ומינים פולשים +	
צפון הנגב - הכשרה סיטונאית של בניה בלתי חוקית במגזר הבדואי	86	גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה	51
באר שבע - הרחבת העיר צפונה	87	רחובות - בינוי במזרח העיר	52
סובב ערד וחבל יתיר - ישובים חדשים	88	ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון	57
כסיף - הקמת ישוב עירוני חרדי חדש	90	אלעד - הרחבה	60
דימונה - בינוי +	91	ציר הגבעות - כריה וחציבה	63
ערד, ירוחם ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים	92	מודיעין - הרחבת בניה על הגבעות הדרומיות	66
הסדרת חוות בודדים בנגב	93	מושב מרחק - פעילות לא חקלאית בנחלות	69
פתחת ניצנה - ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3	94	ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים	71

עבודות להקמת יישוב חדש במזרח חבל לכיש. צילום: איתמר בן דוד

בשנים האחרונות השפעה רבת היקף על דמות המרחבים הפתוחים בנגב ובערבה. בהתאם להחלטת הממשלה הוקמה לפני למעלה משנה ועדה ממשלתית לבחינת מדיניות הקרקע החקלאית בישראל בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים, "ועדת רוטקופף". החברה להגנת הטבע הציגה השנה את עמדתה בפני הוועדה. בין הנושאים שהעלתה החברה להגנת הטבע בולט הצורך בשינוי הרכבה של ועדת הפרוגרמות, כך שתכלול נציגים של הגופים הסביבתיים, וכן הצורך שתתחשב בעת גיבוש החלטותיה גם בשיקולים סביבתיים, אקולוגיים ונופיים.

במסגרת חוק ההסדרים בשנת 2002 הוקמה הוועדה הארצית לתשתיות לאומיות (הוועדה) (לקידום הליכי תכנון מזורזים לתוכניות תשתית לאומית). להבדיל מהוועדה (וועדות לבנייה למגורים), וועדה תכנונית זו אושרה בכנסת ישראל כשינוי חקיקה קבוע. בחוק ההסדרים לשנים 2009-2010 הוצע להרחיב את סמכויות הוועדה גם לתוכניות למגורים, לתעסוקה, לתיירות, למלונאות, לכרייה ולחציבה. החברה להגנת הטבע התנגדה בכנסת למהלך משום שתוכניות הנדונות בוועדה אינן כפופות לתוכניות המתאר הארציות והמחוזיות. בסופו של דבר הצליחה בשנה שעברה קואליציית ארגונים ובהם החברה להגנת הטבע לבלום את הרחבת סמכויות הוועדה לתוכניות למגורים, לתעסוקה, לתיירות ולמלונאות. הכנסת דווקא הרחיבה את הסמכויות של הוועדה לתוכניות כרייה וחציבה. כך, תוכניות למכרות ולמחצבות שנוקם לנוף ולשטחים הפתוחים גדול, יידונו בהליך מזורז מקביל בשתי מערכות תכנון ארציות נפרדות, כשאחת מהן מתאפיינת בריכוזיות ובזירוז הליכים. זו מציאות שלא תעלה על הדעת, בוודאי לא במדינה כה צפופה ודלת קרקע כמו ישראל. מציאות זו ודאי תחריף את הבעיות הקיימות כבר כעת בעבודת הוועדה.

ההתבדלות החברתית של קבוצות אוכלוסייה בישראל מובילה להקמת יישובים חדשים בלב השטחים הפתוחים

פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את רצף השטחים הפתוחים, גורם להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי.

בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בחסות ממשלת ישראל, ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים. במהלך זה מעדיפים למעשה מקבלי החלטות ברשויות התכנון את האינטרס הפרטי הצר של קהילות קטנות המעוניינות להתבדל מרחבת ביישוב חדש, על פני האינטרס הציבורי הרחב שהוא שמירת השטחים הפתוחים וחיזוק היישובים הקיימים.

- 96 רמת נגב – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
- 97 "שיזף" – ישוב חדש +
- 98 מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש
- 99 אורון-צין – תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'
- 102 כיכר סדום – מלחת סדום
- 103 נגב וערבה – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
- 104 עובדה – אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה
- 105 חולות סמר – כריית חול
- 106 בקעת תמנע – הקמת אתר תיירות ונופש
- 108 אילת – שכונת רמת בגין
- 109 אילת – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

פיתוח באמצעות תכנון המכשיר בדיעבד עבירות מקרקעין, ביזמת גורמי ממשלה

בנייה בלתי חוקית – בעיקר בשטחים הפתוחים – הפכה זה מכבר ל"מכת מדינה". בשנת 2009 החלה מגמה ברורה של עבריינות בנייה בחסות גורמים ממשלתיים וממלכתיים כמוסדות המיישבים, ובראשם החטיבה להתיישבות. בינוי בלתי חוקי נוגד את מטרות התכנון ומאיים על השטחים הפתוחים. איכפת החוק על עבירות בנייה כמעט אינה קיימת, ובוודאי אין בה כדי להרתיע את מבצעי העבירות. המצב מקומם במיוחד כאשר גורמים ממשלתיים הם אלה שמקדמים ומאשרים את הבנייה בניגוד לחוקי המדינה.

מנגנוני פיתוח הדוחקים את הציבור מהשתתפות בקבלת ההחלטות התכנוניות

הליכי תכנון בהם אין לציבור ייצוג ראוי בעת קבלת החלטות הם איום מתמיד על כמות, רציפות ואיכות השטחים הפתוחים בישראל. בישראל קיימת מגמה של שקיפות. גם הנכונות לשינוי הציבור בהליכי התכנון הולכת וגוברת בשנים האחרונות במוסדות התכנון. עם זאת, קיימים גם מנגנונים הפוכים שנועדו מלכתחילה לצמצם ככל הניתן את המעורבות הציבורית הזו. בין המנגנונים האלה ניתן למנות את הגופים הבאים:

הוועדה למתקנים בטחוניים (הוולמ"ב), אשר הוקמה בשנות ה-60 ובשנים האחרונות אנו עדים לניצול לרעה של סמכויותיה הגורפות.

ועדת "השניים" של צמד הגופים: משרד התיירות ומינהל מקרקעי ישראל, המאשרת מיזמי תיירות בזבזניים בקרקע שאינם צמודי דופן ליישובים קיימים ועל שטחים פתוחים רגישים. אף על פי שהיא איננה ועדת תכנון, להחלטותיה בשנים האחרונות ישנה השפעה גדולה על עתידם של המרחבים הפתוחים בנגב ובערבה.

ועדת הפרוגרמות של משרד החקלאות, המאשרת תוספות של קרקעות על חשבון שטחים פתוחים רגישים. אף שהיא איננה ועדת תכנון, להחלטותיה

02

שטחים פתוחים ועסקים

אבי בלאו, רוהם בלנק-ענבר

יחידת הקיימות, המחלקה לאחריות תאגידית, BDO זיו האפט

העובדה שחברות עסקיות גורמות לנזקים סביבתיים איננה חדשה. משבר המים, שינויי האקלים ומחסור בחומרי הגלם – כל אלה מזוהים עם פעילות תעשייתית ומאיימים על המשך הפעילות של חברות התעשייה בעתיד. משאב חשוב שהשימוש הגובר בו מסכן את קיומו הוא הקרקע, ובעיקר השטחים הפתוחים. במקרה זה, מיתון הנזק הוא משימה הכרחית ביותר, שכן משאב זה אינו מתחדש וטרם נמצא לו תחליף. השטחים הפתוחים נחלקים לשניים: עירוניים (בין היתר גינות שכונתיות ופארקים) וחוף-עירוניים (כוללים שטחים חקלאיים, יערות, חורש טבעי, גנים לאומיים ושמורות טבע).¹ בין ההשלכות הסביבתיות הנובעות מצמצום ניתן למנות את חיסול הריאות הירוקות, מניעת חלחול מים למאגרי מי התהום או הפחתת כמותם וכליה של ערכי טבע, חי, צומח ונוף.² בישראל בעיית הקרקע הולכת ונעשית חמורה יותר ויותר. עם קרוב ל-7.8 מיליון תושבים וקצב גידול אוכלוסייה מהיר מהממוצע במדינות ה-OECD, ישראל הופכת לאחת המדינות הצפופות בעולם.

השפעת העסקים על השטחים הפתוחים

לחברות מסקטורים שונים השפעה בעצמה ובהיקף משתנים על שטחים פתוחים. ההשפעה יכולה להיות ישירה כתוצאה מהפקה של משאבים טבעיים ומשימוש בהם, או מהשלכת פסולת באופן שאינו מבוקר, או עקיפה באמצעות בעלות על קרקע או מימון הפעילות המזיקה. רבות מההשפעות הללו חוזרות לסקטור העסקי כהשפעות גומלין. הן יכולות לבוא לידי ביטוי בדמות סיכונים פיסיים-פיננסיים כמו מחסור בחומרי גלם ועליית מחירי הקרקעות, כסיכונים רגולטורים כמו הגבלת הגישה לקרקע ולמשאבים, או כסיכונים שיווקיים כשינוי העדפות של צרכנים המתנזרים מעסקים עם חברות הגורמות נזק סביבתי.

להלן סקירה של התייחסות סקטורים תעשייתיים שונים לסוגית הפגיעה בשטחים הפתוחים, ופתרונות שונים שניתנים לכך בעולם.

סקטור הבנייה

מיזמי הבנייה השונים הם בעלי פוטנציאל רב להשפעה על השטחים הפתוחים לכל אורך מחזור חיי הפרויקט. ההשפעה מתחילה כבר בשלב צריכת חומרי הגלם. השימוש האינטנסיבי בחול, מרכיב בסיסי ביצירת בטון, גורם להיעלמותו של המשאב הטבעי בקצב מדיאג. כבר לפני כעשור נותרו פחות ממחצית נופי החולות שאפיינו את מישור החוף בראשית המאה ה-20.³ ההשפעה נמשכת, עם צמצום השטחים הפתוחים עקב הפיכת השטח לשטח בנוי ועקב יצירת פסולת בניין. על פי נתוני המשרד להגנת הסביבה, פעילות ענף הבנייה בישראל יוצרת קרוב ל-7 מיליון טון של פסולת יבשה בשנה: 4 מיליון טון פסולת בנייה 3-1 מיליון טון עודפי עפר. כ-2.5 מיליון טון מפסולת הבנייה מסולקים באופן מבוקר ומסודר (נכון לשנת 2009), בעוד 1.5 מיליון טון מסולקים מדי שנה באופן לא מסודר, תוך יצירת מפגעים סביבתיים קשים, ביניהם זיהום קרקע ומי תהום, פגיעה באתרי הטבע והנוף וירידה בערך המקרקעין.⁴

הבעיות שיוצר הענף רבות. פתרונות אפשריים כוללים תכנון מקדים, בין היתר על ידי מעבר לבנייה רוויה ומרוכזת המנצלת תשתיות קיימות, או אימוץ תקני בנייה ירוקה המשקללים את צמצום הפגיעה בשטחים הפתוחים, כמו התקן הישראלי לבנייה ירוקה – ת"י 5281, המתייחס בין היתר לפיתוח בתוך אזור בנוי קיים, באתר הדורש שיקום וטיפול או באזורים חלשים ולהעדפת חומרים ומוצרים בעלי תו ירוק, ממוחזרים, מקומיים וממקור אחראי.⁵

חברת Skanska השבדית, הדגימה מספר יישומים פרקטיים לצמצום השפעתה הסביבתית במסגרת בנייה והרחבה שבצעה לכלא בבריטניה:

הקרקע עליה הוקם הכלא מלכתחילה הייתה מזוהמת, ועל כן עוד טרם הבנייה כלל החומרים המזהמים ובהם שפכים שחלחלו לקרקע ומבנה אסבסט שהיה עליה פונו ונוקו מהאתר. כבר במהלך הבנייה הראשונית יושמה תוכנית ניהול שיטפונות. נעשה שימוש רב בחומרי בנייה ממוחזרים ושימוש חוזר: הבטון, הלבנים וחיפוי הרצפה הגיעו משאריות של מפעלים וממקורות נוספים.

Skanska הקפידה תוך כדי העבודה להגן על הצמחים ועל בעלי החיים באזור האתר, ואף העצימה את המגוון הביולוגי

על ידי נטיעת עצים ויצירת אגנים לחים בשיתוף עם הסוכנות להגנת הסביבה ועל פי האמנה הבינלאומית לשמירה על המגוון הביולוגי.

סקטור התיירות

תנופת התיירות לישראל בעשור הקודם הביאה עמה גידול של 53% במספר החדרים במלונות⁶, גידול אשר הביא לעלייה בביקוש לשטחים פתוחים. הצורך בקרקע במדינה ששטחה הקטן מתאפיין בעושר ביולוגי רב (ישראל נכללת במפת "Biodiversity Hotspots" – מפת האזורים הכוללים למעלה משליש ממגוון הצמחים ובעלי החיים של כדה"א⁷), מוביל שוב ושוב למאבקים בין הצורך בפיתוח לבין השמירה על הקיים. השאלות השכיחות שמעלים הגופים האמונים על הסביבה מתייחסות להשפעה של פיתוח התיירות על ערכי הנוף, על מארג החי והצומח הייחודי וכן על השפעת הקמת תשתיות חדשות באזורים רגישים ושימוש בחומרי גלם שקצב התחדשותם מוגבל. שאלות שהמענה להן טמון בתכנון משולב אדם-טבע וניהול שוטף.

בכנס הראשון של ארגון ה-OECD בישראל, אותו אירח משרד התיירות בשנת 2010, עסקו בנושא קידום התיירות הירוקה. אחת ממסקנות הכנס היא חשיבות השתלבותם של בתי מלון במרחב בו הם נבנים. בכלל זה ניתן לציין את השתלבותם הנופית ושימור הסביבה הטבעית – בין היתר על ידי התאמת המבנה לתוואי הנופי, העדפת השימוש במבנים קיימים על פני בנייה חדשה, צמצום צריכת משאבים והשלכת פסולת ומזעור ההשפעות של תשתיות תחבורתיות אל האתר וממנו. כבר היום ניתן לאתר אלטרנטיבות אקולוגיות מקומיות, אם כי בקנה מידה קטן; עמותת "תיירות אקולוגית ובת קיימא ישראל", מציעה מגוון אופציות תיירותיות אקולוגיות, הנבחרות על בסיס קריטריונים כמו בנייה ירוקה, גינון אקולוגי, עידוד הליכה על פני תחבורה, שימוש בתחבורה ידידותית לסביבה ותמיכה בשימור משאבי טבע, תרבות ונוף.⁸

אתר אירוח המהווה דוגמה לשימוש בשטחים הפתוחים הינו קיבוץ לוטן. אתר האירוח הנמצא בתוך גבולות הקיבוץ מוקם במבנים מתקופת הקמת הקיבוץ שהוסבו למבני אירוח. שאריות המזון מהמטבח ומשכונות המגורים, יחד עם גזם מהגינות בקיבוץ, קש, שפכי פרות ועזים, נאספים ומועברים תהליך קומפוסטציה היוצר אדמה טרייה ובריאה לשימוש בגינון. בנוסף, אנשי הקיבוץ ניסו, אף כי ללא הצלחה, לעודד הכרזה על השטחים הסובבים את הקיבוץ כשמורת טבע. בקיבוץ מפעילים תכניות חינוך וספורים לשבילי הטבע, אתרי הצפרות והדיונות וכן ישנה בנייה מתחשבת בסביבה תוך שימוש בבזבז, בחומרים ממוחזרים וטבעיים, בצמיגים ובפסולת בלתי מתכלה המשמשים לספסלים, מגרשי משחקים, פינות ישיבה, קירות ותחנות אוטובוסים.⁹

סקטור התשתיות

תשתיות ובהן כבישים, אספקת מים, ביוב, רשת חשמל וטלקומוניקציה גוררות השפעות סביבתיות כגון צמצום שטחי מחיה, מפגעי נוף וקוטעו בתי גידול. בנוסף, לכל סוג תשתית ישנן השפעות ייחודיות: סלילת כבישים, למשל, דורשת חומרי גלם שמקורם בקרקע (חצץ וחומרי מילוי, חול מחצבה וחצץ בזלת לתערובת האספלט¹⁰), מונעת חלחול נגר עילי, גורמת לתשטיפים ולמזהמים מהכביש להתפשט לשטחים הסמוכים ופוגעת ביכולת ההתאוששות של הסביבה. השפעות תשתיות אנרגיה פוסילית על השטחים הפתוחים נמתחות לכל אורך מחזור חייהן בשל השטח הנדרש לכרייה, למיצוי, לאחסון, להובלה ולהשלכה של חומר הגלם ותוצרי התהליך. גם לאנרגיות מתחדשות השפעה לא מבוטלת על תפיסת השטחים. מתקני אנרגיה סולארית רוח מצריכים שטחים רציפים, פעמים רבות באזורים בעלי רגישות סביבתית גבוהה, והינן בעלות השפעות אקולוגיות ונופיות¹¹. גם אנרגיה המופקת מביו-מסה, מצריכה לרוב שטחים חקלאיים נרחבים לגידולם. רעיון הפקת אנרגיה מפצלי שמן, מעבר לפגיעה פוטנציאלית במי התהום ופליטת גזי חממה ומזהמים שונים לאוויר, יצרו שטח רב והינו בעל השפעה לא ברורה על סידוק הקרקע ועל יציבותה¹², החי והצומח.

ההתאחדות הקנדית למוצרי נפט, ה-CAPP (Canadian association of petroleum produces) ערה להשפעתן המזיקה של פעולות הקידוח והכרייה על הקרקע. הקנדים מתמודדים עם האתגר בראש ובראשונה על ידי צמצום השטח בו הם עושים שימוש כבר בשלב הפיתוח, זאת באמצעות הימנעות מפעילות באזורי בתי גידול רגישים, שימוש בתשתיות צרות יחסית, אופטימיזציה של האזורים הדרושים לאתרי נביעה ושיתופי פעולה עם משתמשים נוספים לחלוקת תשתיות כמו דרכים וצינורות. זאת בנוסף לתהליך שיקום בסוף השימוש, אשר נדרש על פי חוק.¹³

סקטור המזון

לחקלאות המזון השפעות סביבתיות למכביר על השטחים הפתוחים. שימוש יתר בקרקע יכול לגרום לתופעות כמו מדבור והמלחה של הקרקע. בנוסף, הקרקע בה נעשה שימוש לגידולים חקלאיים יכולה לספק בזמן נתון שימושים אלטרנטיביים לסביבה כמו בית גידול למינים שונים, האבקה, עצירת סחף, בקרת מזיקים, טיהור מים, בקרת מחלות ועוד.¹⁴ החקלאות, שמטרתה ייצור המוני של מזון מתמקדת פעמים רבות בזן יחיד ולא מאפשרת את קיומם של התהליכים הטבעיים שיכלו להתרחש באותה הקרקע. גם המעבר לגידולים אורגניים אינו פותר את הבעיות. הוא דווקא יוצר "טרייד-אוף" בהשפעה על הקרקע: גידולים אורגניים צורכים שטח רב יותר, אבל גידולים שאינם אורגניים מזהמים את הקרקע ואת מי התהום. למעשה,

מדוח שהונפק עבור המשרד הבריטי להגנת הסביבה (DEFRA) עולה, כי החיטה הדרושה לייצור 1 ק"ג של לחם צורכת פי שלושה קרקע כאשר היא גדלה בשיטה אורגנית.¹⁵

השפעות מהותיות ניכרות גם כתוצאה מייצור מזון שמקורו מן החי. ההשפעות המרכזיות על השטחים הפתוחים כוללות מדבור, סחף קרקע וכריתת יערות. האזורים החשופים ביותר למדבור הם אזורי מרעה לבקר שכן הבקר אוכל את הצמחייה, צורך מים רבים, דוחס את האדמה, חושף אותה לשחיקת רוח ומים, והורס אורגניזמים המעשירים אותה ומייצבים אותה מחדש.

קמעונאית המזון העולמית Unilever הציבה לעצמה יעד של הפקת 100% מהתוצרת החקלאית באופן מקיים עד שנת 2020. יעד זה מחייב אותה לבחון את הרקע הסביבתי והאנושי לכל שיטות הפקת היבולים. לשם כך, החברה גיבשה קוד מחייב, המכתיב את גישת החקלאות הנדרשת מספקיה ביחס למגוון סוגיות ובהן מגוון ביולוגי, שימוש בר קיימא בקרקע, שימור מים, רווחת בעלי חיים ופסולת.¹⁶

סקטור הכרייה

תוכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה למשק הבנייה והסלילה (תמ"א 14ב') ממחישה את הצורך בניהול הביקושים למוצרי כרייה וחציבה. על פי התוכנית, המשך מגמות הביקושים הקיימות יוביל בעתיד למחסור בחומרי גלם, ויצריך איתור מקורות חדשים (ובכלל זה שטחים פתוחים נוספים) לכרייה ולחציבה. התחזיות צופות שבהשוואה למצב בשנת 2006 הגידול בביקוש למוצרי כרייה וחציבה בשנת 2040 יגיע לכ-88%.¹⁷

תהליך הכרייה גורר השפעות סביבתיות: ראשית, עצם תפיסת הקרקע, המפגע הנופי וקיטוע רצף השטחים הפתוחים.¹⁸ השפעות נוספות תלויות בפעולות המבוצעות במהלך תהליך הכרייה. צריכה או שחרור מאסיבי של מים, שינוי של הטופוגרפיה ושחרור חלקיקים וכימיקלים המשפיעים באופן עקיף על מגוון מינים, בין אם על ידי זיהום מים או על ידי פגיעה במקורות אחרים המשמשים את בעלי החיים.¹⁹ נוסף לכך, לאחר השלמת פעילות הכרייה והחציבה מחצבות רבות ננטשות ואינן עוברות כל תהליך שיקום. בכך הן הופכות למפגע חזותי ובריאותי. בארץ ישנן 500 מחצבות עזובות, שחלקן הפכו מוקדים להטלת אשפה וגרוטאות וכן להיקוות מים ושפכים העלולים לזהם מי תהום²⁰ ולהפוך לסביבה אידיאלית להתפתחות יתושים.

על פי תוכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה למשק הבנייה והסלילה מומלץ לתכנן את תהליך שיקום המחצבה עוד טרם התחלת הכרייה. תכנון מקדים צריך להתחשב בארבעה היבטים: הנדסיים, גיאולוגיים, אקולוגיים ונופיים. כיום קיימות שיטות המאפשרות התאמה מיטבית בין תכנית החציבה לבין הדרישות הנופיות. ניתן להשיג זאת באמצעות ניתוחים הקובעים את גבהי מדרגות החציבה ואופן התחברותן אל פני השטח הטבעיים.²¹ תוכנית המתאר סוקרת גם את מאפייני השיקום. השיקום יכול להיות נופי בלבד או אקולוגי, וכולל בין השאר שיקום של שכבות הקרקע העליונות והחלפתן אם יש צורך בכך, שיקום בתי הגידול והשבת החי והצומח המקוריים לשטח.

בישראל נעשה שיקום נופי, אקולוגי ותפקודי במחצבות הקאולין, הגבס והחול במכתש רמון. השיקום כלל שחזור ערוץ הזרימה במחפורות החול ובמחצבות הגבס, שימור חלק מבתי הגידול בשקעים טופוגרפיים ושימור שיחים קיימים בשטח. חלק מהשטח פותח כדי לאפשר כניסת קהל מטיילים ושימושים נלווים.

שיקום המחצבה כחלק מנוף תרבות, אשר נשען על האיכויות הנופיות והתרבותיות שהמחצבה יצרה ומדגיש אותן, נעשה במחצבת חפציבה בגלבע. מחצבה זו שוקמה כחלק מתרבות האזור וממורשתו. כמו כן הוקם ציר "צבעי הרמון" אשר מיועד למעבר מטיילים בין קירות החציבה בליבה של שמורת הטבע של מכתש רמון.²²

מיתון ההשפעה על שטחים פתוחים

הדאגה לערכי טבע, לשימור נופי ולהגנה על מגוון ביולוגי הם גורמים שבכוחם להניע עסקים לשנות את פעילותם ולהביא לשיפור בהיצע השטחים הפתוחים. אולם קרוב לוודאי שהתמריץ העיקרי, כפי שמשמע ממגוון הדוגמות, הינו צמצום הפגיעה הצפויה בליבה העסקית.

כפי שטען גרט הארדין בסוף שנות ה-60 של המאה הקודמת, שימוש זללני במשאבים המשותפים יביא בנקודה מסוימת לשינוי האיזון בין ההשפעות החיצוניות השליליות לבין התועלת האישית, ויפחית את הכדאיות להגדלת השימוש במשאב.²³ במקרה דנו, הצריכה המסיבית של משאב הקרקע תביא לקושי קיומי בלתי נמנע עבור עסקים, שכן באופן הבסיסי ביותר ענף הבניין יתקשה להתקיים ללא חול, תעשיית המזון לא תוכל לייצר ללא קרקע פורייה ולכורים לא תהיה עבודה אם יהיה מחסור בקרקעות עשירות במחצבים.

חברות המעוניינות למנוע את החשיפה גם לסיכונים התפעוליים הללו וגם לסיכונים הנלווים אליהם, צריכות להשקיע בבנייה נכון של התחום. ניתן להתחיל בהטמעת עקרונות ניהול מקיימים בקרב עובדים וספקים, ובהקמת שותפויות ייעודיות עם ארגונים ללא כוונות רווח וחברות אחרות בסקטור. כל אלה יסייעו לחברות לצעוד את הצעד הראשון לכיוון פיתוח בר קיימא ולהקים לעצמן בסיס איתן לפעילות ארוכת טווח.

הערות

- 1 מכון דש"א - דמותה של ארץ, 2008, השמירה על השטחים הפתוחים.
- 2 אתר המשרד להגנת הסביבה, שטחים פתוחים, דצמבר 2011.
- 3 אתר המשרד להגנת הסביבה, טבע ומגוון ביולוגי, דצמבר 2011.
- 4 אתר המשרד להגנת הסביבה, פסולת בנייה, דצמבר 2011.
- 5 ת"י 5281 - התקן הישראלי לבנייה ירוקה.
- 6 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2011, תיירות ושירותי הארחה, 1990-2010.
- 7 Myers N, Mittermeier R A, Mittermeier C G, DA Fonseca G, Kent J. 2000. Biodiversity Hotspots for conservation priorities, Nature 203, pp. 853-858.
- 8 תיירות אקולוגית ובת קיימא ישראל.
- 9 שיחת טלפון עם מארק נווה, המרכז לאקולוגיה יצריתית, קיבוץ לוטן, דצמבר 2011.
- 10 משרד הפנים, מנהל התכנון 2010, תמ"א 14ב' תוכנית מתאר ארצית לכרייה ולחציבה למשק הבנייה בישראל - מדיניות תכנון וניהול למשק הכרייה והחציבה.
- 11 עו"ד לסטר י., ד"ר מור ע., סרוסי ש., 2008, אנרגיה חלופית ושטחים פתוחים, מכון דש"א - דמותה של ארץ.
- 12 החברה להגנת הטבע, 2011, כנס ירושלים הרביעי לסביבה ולטבע.
- 13 CAPP - Canadian Association of Petroleum Producers.
- 14 החברה להגנת הטבע, 2011, מגוון ביולוגי העסק של כולנו: שיתוף פעולה בין עסקים לארגוני שמירת טבע לעתיד פורה בישראל.
- 15 Foster C, Green K, Bleda M, Dewick P, Evans B, Flynn A, Mylan J. 2006. Environmental Impacts of Food. Production and Consumption: A report to the Department for Environment, Food and Rural Affairs. Manchester Business School. Defra, London.
- 16 Unilever Sustainable Agriculture Code. 2010.
- 17 משרד הפנים, מנהל התכנון, 2010, תמ"א 14ב', תכנית מתאר ארצית לכרייה ולחציבה למשק הבנייה בישראל - מדיניות תכנון וניהול למשק הכרייה והחציבה.
- 18 אתר המשרד להגנת הסביבה, כרייה וחציבה, גדלה בדצמבר 2011.
- 19 Montana State University Bozeman site. Eco-system Restoration. Viewed at December 2011.
- 20 אתר המשרד להגנת הסביבה, כרייה וחציבה.
- 21 משרד הפנים מנהל התכנון, 2010, תמ"א 14ב', תכנית מתאר ארצית לכרייה ולחציבה למשק הבנייה בישראל - מדיניות תכנון וניהול למשק הכרייה והחציבה.
- 22 שם.
- 23 Hardin G. 1968. The Tragedy of the Commons. Science.

03

איומים לשנת 2011 - ההליכי פיתוח

המחאה החברתית הקיץ 2011 - המאבק על דמות הארץ ועל דמות החברה בישראל

בקיץ האחרון הלכה והתגברה מחאה אדירה של ציבור רחב מכל קצות החברה בישראל. במהלכה, לאחר שהוקמו עשרות מאהלים ברחבי הארץ ומחאות של קבוצות שונות צצו ועלו בציבוריות הישראלית, קראו מאות אלפים בהפגנות ענק: "העם רוצה צדק חברתי", "רוצים צדק, לא רוצים צדקה" ועוד. בין השאר עלתה בבירור המחאה כנגד יוקר הדיור. ממשלת ישראל מיהרה להירתם לפתרון מצוקת הדיור באמצעות קידום רפורמה במנהל מקרקעי ישראל, כמו גם את הרפורמה התאומה במערכת התכנון. שתי הרפורמות הללו מאיימות לחסל את השטחים הפתוחים בישראל ולפגוע באיכות חייהם של תושבי המדינה ללא כל חסמים של ביקורת (ראה פירוט בפרק 10).

כאילו לא ארע דבר, ממשיכה הממשלה, בעידודו הנמרץ של העומד בראשה לקדם שתי רפורמות משמעותיות בתחום המקרקעין והנדל"ן הנוגדות לחלוטין את רוח הצדק החברתי סביבתי. לצדן מקודמת חקיקה חפוזה לזירוז הליכי תכנון למגורים (חוק הוווד"לים - ועדות לדיור לאומי) המוטות לטובתם של יזמים ובעלי הון. קריאותיהם של ראשי המאבק לביטול חוק הוווד"לים, שרק יעצים את הפערים ויגרום לזנקים אדירים לסביבה, לטבע ולנוף הארץ - נופלות על אוזניים ערלות.

קריאת הציבור שיקפה שילוב בין צורך חברתי לבין צורך סביבתי בצורה נחרצת: קידום פתרונות הדיור הוא נושא בוער וחשוב, אך יש לפתרו ללא פגיעה באיכות התכנון ובערכים חברתיים וסביבתיים, שחשיבותם הציבורית אינה פחותה.

התמונה מתבהרת: ישראלים רבים חשים עצמם שקופים, בלתי נראים מצד פוליטיקאים ופקידי ממשל, יזמים ובעלי הון המובילים את המגזר העסקי בישראל. הציבור קורא לנבחרי העם ולמוסדות השלטון לפעול לשינוי באופן קבלת ההחלטות בישראל בכל הנוגע למדיניות דיור, יוקר המחיה, אופן המיסוי, חינוך, בריאות, צדק חלוקתי של המשאבים הציבוריים, איכות הסביבה ושלל סוגיות הנוגעות לאיכות החיים בארץ.

במחאה ניתן ביטוי לתחושה שרבים מדי במגזר העסקי ובממשלה מנותקים לחלוטין מרחשי ליבו של הציבור המתגורר בערים, ורואה כיצד איכות חייו הולכת ויורדת.

תכנון תחת מתקפה: הצדק הסביבתי משולב בצדק החברתי

הדרישה הציבורית לצדק חברתי קשורה באופן הדוק לצדק חלוקתי: צדק חלוקתי מונע על ידי תפיסה חברתית, כלכלית וסביבתית עמוקה הקוראת לחלק את המשאבים הציבוריים בצורה הוגנת ונבונה. חלוקה זו מכוונת לראיית צרכי הדור

הנוכחי כמו גם צרכי הדורות הבאים, ולמען מניעת הפגיעה במשאבים נדירים וייחודיים כמשאבי סביבה וטבע. החשש של הקהל הרב שלקח חלק בתנועת המחאה הוא מפני מדיניות העקבית של ממשלות ישראל, המפריטה משאבים ציבוריים ומעבירה אותם לידי גורמים פרטיים יזמיים, ללא כל אחריות וללא כל דאגה לצרכי ההווה והעתיד. זוהי מדיניות מסוכנת, ותוצאותיה ניכרות היטב במשברים הפיננסיים בארה"ב ובאירופה.

מדיניות זו מחלקת משאבים חיוניים ובסיסיים כקרקע, מים, אויר נקי ואתרי מורשת תרבותית לידי כוחות יזמיים מהמגזר העסקי, מתוך כניעה ליכולתם הגבוהה של כוחות השוק. ההפרטה שהגיעה אל נמלי ישראל, מערכת החינוך, שירותי הציבור והבריאות - מגיעה כעת למשאב הבסיסי בישראל הקטנה והצפופה: הקרקע. משאב שלאחר הפרטתו ופיתוחו כבר לא יהיה ניתן להצילו.

החברה להגנת הטבע לוקחת על עצמה מזה שנים רבות את אתגר השמירה על השטחים הפתוחים בישראל אל מול פיתוח דורסני וחסר רסן של יזמים הפועלים בהרשאת הממשלה ובברכתה.

לפני למעלה מעשרים שנה חל מפנה במערכת התכנון בישראל בהובלת החברה להגנת הטבע. אל מול הפיתוח המואץ דרש הארגון ממוסדות התכנון ומהממשלה לחזק את ההגנה על השטחים הפתוחים שונתרו, לכוון את עיקר הפיתוח אל הערים כמוקדי הפיתוח הקיימים, ולייעל בהן את השימוש בקרקע. המאמץ הצליח, וגישות אלו הפכו בשנים האחרונות לעקרונות התכנון הלאומי במדינת ישראל. עקרונות אלה נראים ברור בתכנית המתאר הארצית לבניה, לפיתוח ושימור (תמ"א 35).

בדוח אשר בוחן את החלטות רשויות המדינה ביחס לשטחים הפתוחים בישראל, שהוציא לאחרונה מכון דש"א* מפורטים עקרונות מנחים לשמירה על השטחים הפתוחים, המבטאים את חזון המדיניות לשמירה על המרחב הפתוח. עקרונות אלו מהווים אבן בוחן שלפיה נבחנות מידת ההתאמה של המדיניות הרצויה למדיניות הנקטת בפועל, ויישומה הלכה למעשה.

במסגרת חזון המדיניות נמנים העקרונות הבאים:

- הכוונת עיקר הפיתוח אל המרחבים העירוניים, תוך שמירה על רצף השטח הפתוח, ובכלל זה מניעת הקמת מוקדי פיתוח חדשים וצמצום תופעת זחילת הפיתוח העירוני והפרוור.
- חיזוק מעמדם של שטחים פתוחים בכלל, ושימור שטחים בעלי חשיבות סביבתית גבוהה בפרט.
- שמירה על המגוון הביולוגי ועל קיומם של מסדרונות אקולוגיים.
- שמירה על הנוף והקרקע בשטחים החקלאיים, ובכלל זה מתן תמריץ חיובי לחקלאים המקיימים חקלאות ידידותית לסביבה ולנוף.

* דו"ח השטחים הפתוחים לשנת 2010 :

friends" כשהשמעות היא כפולה: שותפים חשובים ומבקרים כאחד.

ב-14 בדצמבר 2011 נערך בבית החברה להגנת הטבע בתל אביב מפגש חשיבה בנושא "עסקים ומגוון ביולוגי" בשיתוף ארגון מעלה, BDO זיו האפט בתמיכת הקרן לטביבה ירוקה ובהשתתפות נציגי חברות מובילות ויועצי אחריות תאגידית. ביום המפגש פרסמה החברה להגנת הטבע את החוברת: "מגוון ביולוגי - העסק של כולנו" ובו דוגמות מהארץ ומהעולם לשיתופי פעולה בין ארגוני טביבה לבין עסקים לצורך שימור של מגוון ביולוגי וכן "מתווה שבע הנקודות" שפיתחה החברה להגנת הטבע לשיפור ביצועים סביבתיים של עסקים בתחום המגוון הביולוגי. מפגש החשיבה ופרסום החוברת הם הצעד הראשון בתהליך של בניית שיתופי פעולה בין החברה להגנת הטבע לבין עסקים למען שיפור ההשפעות הסביבתיות של החברות וקידום השמירה על המגוון הביולוגי בישראל. את החוברת: "מגוון ביולוגי - העסק של כולנו" ניתן למצוא באתר החברה להגנת הטבע: http://www.teva.org.il/_Uploads/dbsAttachedFiles/Ecologybuisnes.pdf

בעת הזאת של התערורות החברה האזרחית בעולם ובישראל החברה להגנת הטבע פועלת לשלב בין כלל הכוחות הפועלים בזירה הכלכלית-עסקית. במסגרת זו הארגון ממשיך לקדם מגמות פיתוח בר קיימא בישראל כחיזוק העירוניות, קידום תהליכי התחדשות עירונית ודירור בהישג יד, וכן למען הקצאת משאבים לשמירת השטחים הפתוחים.

אנו מאמינים כי באמצעות תכנון אחראי מדינת ישראל תהיה מקום שטוב ונעים לחיות בו, בדור הזה ובדורות הבאים. בעיני החברה להגנת הטבע זוהי שעה חשובה במאבק על דמותה של הארץ ועל דמותה של החברה בישראל.

- הבטחת קיומם של שטחים ציבוריים פתוחים בכמות, באיכות ובגישות נאותים לכלל הציבור.
- הגדלת מעורבות הציבור בהליכי התכנון וקבלת ההחלטות.
- מתן קדימות לשימור ערכי הטבע והנוף בנגב ובגליל לאור ייחודם ורגישותם, ולנוכח הכוונה להפנות פיתוח בהיקפים גדולים לאזורים רגישים אלה.
- מהדוחות השנתיים שעורכים האגף לשימור טביבה וטבע ומכון דש"א בכל הנוגע לשמירת השטחים הפתוחים בישראל בשנים האחרונות עולה תמונה קשה. עקרונות תכנון לאומי טובים ונכונים מתנפצים לרסיסים תחת מדיניות ממשלתית דורשנית המקדמת תהליכי תכנון ופיתוח המעדיפים אינטרסים יזמיים צרים על פני אינטרסים ציבוריים רחבים. התכנון נושא אופי סקטוריאלי, יישומו בפועל ברשויות השונות בישראל חסר שקיפות לציבור, והוא מונע על ידי קשרים בין הון לשלטון.

כלכלה ירוקה ואחראית: "מגוון ביולוגי - העסק של כולנו"

עסקים רבים בעולם כבר מיישמים מהלכי אחריות סביבתית-חברתית בכל הנוגע לשמירת שטחים פתוחים ומגוון ביולוגי. החברה להגנת הטבע מובילה תהליך של בחינת השפעת המגזר העסקי בישראל על המגוון הביולוגי, וזאת במטרה לסייע לחברות לשפר את התנהלותן הסביבתית בתחום ולאפשר להן לנהל סיכונים בצורה טובה יותר.

תהליכים של בחינת השפעת העסקים על המגוון הביולוגי ובניית תוכנית פעולה מתבצעים ברחבי העולם בשיתוף עם ארגונים סביבתיים. החברה העסקית נעזרת בארגון הסביבתי כגון מקצועי המספק ידע, נהיית גם מחיזוק הרישיון החברתי שלה לפעול, וגם מהגברת המודעות הסביבתית בקרב עובדיה. שיתופי פעולה כאלה טבעו את הביטוי המתאר את הארגונים האזרחיים כ-"Critical"

כריית חול במישור רוחם. צילום: החברה להגנת הטבע

איזמים לשנת 2012 מיון על פי מגזרי פיתוח שונים

מגורים - התיישבות חדשה

2	נמרוד - הקמת ישוב חדש בחרמון
14	"שיבולת" - ישוב חדש +
18	הסדרת חוות בודדים בגליל
79	הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים
86	צפון הנגב - הכשרה סיטונאית של בניה בלתי חוקית במגזר הבדואי
88	סובב ערד וחבל יתיר - ישובים חדשים
90	כסיף - הקמת ישוב עירוני חרדי חדש
93	הסדרת חוות בודדים בנגב
94	פתחת ניצנה - ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3
97	"שיזף" - ישוב חדש +

מגורים ופיתוח עירוני - זחילה עירונית

7	הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים - לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל
16	יקנעם-עלית - בינוי נחל השניים +
21	פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
24	חיפה - מגדלי חוף כרמל
30	עתלית - תוכנית מתאר
31	ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט
33	חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
34	חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים
45	הרצליה - מגורים במרינה +
46	בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז - לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
47	פי גלילות - רצועת הנופש
48	גבעתיים - בינוי בגבעת קוזלובסקי +
49	חולות חולון - בינוי
50	חולות ראשון לציון - תוכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים +
51	גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות - תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה
52	רחובות - בינוי במזרח העיר
55	לוד - הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי +
56	יער חורשים - הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
60	אלעד - הרחבה
66	מודיעין - הרחבת בניה על הגבעות הדרומיות
71	ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
74	מורדות וולג'ה (גבעת יעל) בינוי
75	קריית יערים - הרחבת הישוב
77	גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח

83	חולות אשדוד - אזור תעשייה הדרומי מס' 4
84	הרובע המיוחד באשדוד - תוכנית מתאר
87	באר שבע - הרחבת העיר צפונה
91	דימונה - בינוי +
92	ערד, ירוחם ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים
98	מצפה רמון - בנייה על שפת המכתש
108	אילת - שכונת רמת בגין

פיתוח תשתיות תחבורה

8	פלך - כביש גישה חדש +
17	מגידו - שדה תעופה בינלאומי
20	פארק הכרמל - שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שריפה
22	פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל
23	חיפה - כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה
25	חיפה - התיישבות נחל סעדיה
26	חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
27	חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ
28	חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חימשול הרכבת
29	תאורת כבישים - "זיהום אור"
33	חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
35	פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9
37	נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 20
38	מרחב נחל פולג - כביש 20 +
39	נתניה - כביש וינגייט
40	נתניה - מרינה
42	פארק הפולג - כביש רוחב 551
43	השרון - כביש 554
44	המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי
54	נחל בית עריף - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
58	ירקון - (אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור - ג'לג'וליה) +
59	מזור - אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
64	כביש רוחב 461
67	מודיעין - כביש 4
68	מסילה רביעית באילון - השפעות סביבתיות
72	הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית
95	חולות הנגב המערבי - כביש 10
104	עובדה - אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה
107	קטע דימונה אילת - רכבת +

פיתוח תשתיות אנרגיה

3	רמת הגולן - טורבינות רוח
6	בקעת חגניה - תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה +
33	חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
62	ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד" +

שטחים חקלאיים באגן נחל שורק. צילום: איתמר בן דוד

למזעור נזקי שריפה
 51 גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות -
 תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה
 53 שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
 57 ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון
 69 מושבי מחוז מרכז - פעילות לא חקלאית בנחלות
 76 הרי יהודה - גידור כרמים בחדש!!!
 79 הרי יהודה - הסדרת חוות בודדים
 93 הסדרת חוות בודדים בנגב
 102 כיכר סדום - מלחת סדום
 103 נגב וערבה - הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים
 פתוחים רגישים

78 חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן
 89 בקעת ערד - טורבינות רוח +
 110 רמת יותם - טורבינות רוח +

פיתוח תשתיות חציבה, כריה והפקת אוצרות טבע

99 אורון-צין - תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'
 100 ים המלח - תעלת הימים
 101 ים המלח - בריכה מס' 6 במפעלי ים המלח
 105 חולות סמר - כריית חול

פיתוח תיירותי

1 חרמון - לחצי פיתוח
 4 טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
 10 נחל כזיב - גשר
 11 חוף בצת - מלונאות
 24 חיפה - מגדלי חוף כרמל
 32 חוף הבונים - פיתוח חוף רחצה
 40 נתניה - מרינה
 45 הרצליה - מגורים במרינה +
 50 חולות ראשון לציון - תוכנית לפיתוח עירוני
 ב"מטווח 24" ומינים פולשים +
 57 ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון
 81 ואדי קלט - סגירת עין מבוע (פוואר) +
 85 חולות ניצנים - כפר נופש
 92 ערד, ירוחם ומצפה רמון - מתחמי מדבר תיירותיים
 96 רמת נגב - כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות
 "העיר האבודה"
 98 מצפה רמון - בנייה על שפת המכתש
 106 בקעת תמנע - הקמת אתר תיירות ונופש
 109 אילת - מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

פיתוח תשתיות בטחון

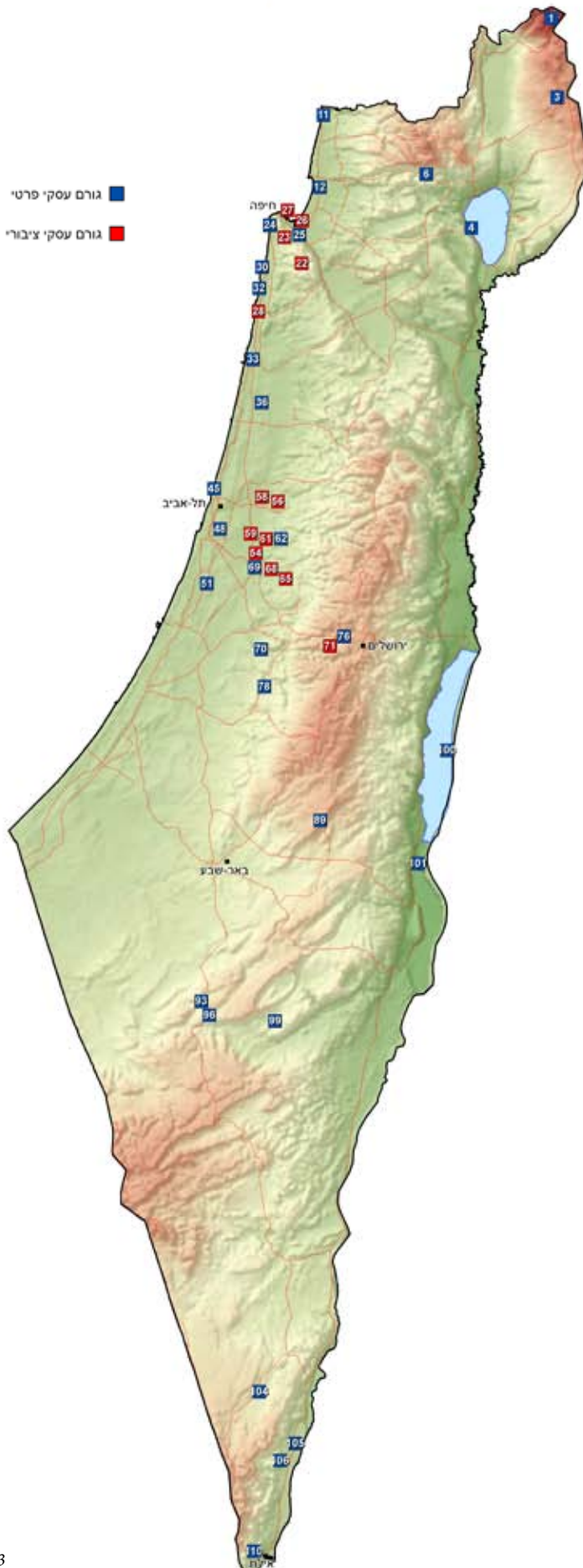
73 נחל רפאים - גדר ההפרדה
 80 ואדי קלט - גדר ההפרדה

פיתוח תשתיות משק המים

9 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
 12 כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים
 16 יקנעם-עלית - בינוי בנחל השניים +
 25 חיפה - התייבשות נחל סעדיה
 26 חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
 33 חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות
 36 בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר - מאגרי מים
 41 ביצת ה"פאליק" בפולג - תוכניות ניקוז
 53 שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
 54 נחל בית עריף - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
 56 יער חורשים - הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
 57 ירקון - פיתוח בשטח נחל ירקון
 58 ירקון (חלופת חגור - ג'לג'וליה) אתר תחזוקה ותפעול
 עבור הרכבת +
 61 יער קולה - מאגרי מים +
 65 בריכות בן שמן
 68 מסילה רביעית באילון - השפעות סביבתיות
 70 מאגרי מים - שמשון בשורק
 82 רימונים - אתר סילוק פסולת +

פיתוח כפרי, חקלאי ויערני

5 מושבי הצפון - רפורמה בענף הלול
 13 יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות
 15 תמרת - הרחבת הישוב לגן לאומי
 18 הסדרת חוות בודדים בגליל
 19 גלבוע - צמצום שטחי שמורות טבע
 20 פארק הכרמל - שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק

הגורמים העסקיים המאיימים על השטחים הפתוחים לשנת 2012

גורמים עסקיים פרטיים

- 1 חברת "הר חרמון"
- 3 חברת "רוח נקיה בע"מ", חברת בת של "מי גולן",
- 4 האחים נקש. חוף דקל - מוטי זיטר
- 11 חברת "מקאפל"
- 12 קיבוץ כפר מסריק, חברת "שיכון ובינוי" מקבוצת אריסון
- 24 חברת "דלק נדל"ן"
- 25 חברת "כרמלטון" בבעלות חברת "אשטרום" וחברת "שיכון ובינוי"
- 30 חברת "המלח"
- 33 "החברה לפיתוח קיסריה"
- 36 תאגיד "אפיקי עמק חפר"
- 62 חברת "מגד" וחברת "גבעות עולם"
- 69 בעלי קרקעות פרטיים
- 70 אגודת מים "מי הרי יהודה", קיבוץ צרעה
- 76 יישובים חקלאיים ממועצה אזורית מטה יהודה ומספר יקבים
- 78 חברת "IEI"
- 89 חברת "ערד אנרגיית רוח בע"מ"
- 93 בעלי קרקעות פרטיים
- 96 ערן יהושע ויובל קדוש
- 99 חברת "רותם אמפרט", בבעלות חברת "כי"ל"
- 100 הבנק העולמי
- 101 "מפעלי ים המלח", בבעלות חברת "כי"ל"
- 104 חברת "AES"
- 105 חברת אליקים בן ארי
- 106 יואב איגרא
- 110 קצא"א

גורמים עסקיים ציבוריים (ממשלתיים ועירוניים)

- 22 חברת "יפה נוף"
- 23 חברת "יפה נוף"
- 26 חברת נמלי ישראל
- 27 חברת נמלי ישראל
- 28 רכבת ישראל
- 29 החברה הלאומית לדרכים
- 33 חברת "מקורות", החברה לפיתוח קיסריה
- 37 החברה הלאומית לדרכים
- 42 החברה הלאומית לדרכים
- 43 החברה הלאומית לדרכים
- 44 החברה הלאומית לדרכים
- 48 חברת "מי אביבים" ובעלי קרקע פרטיים
- 54 רכבת ישראל
- 56 חברת "מקורות"
- 58 רכבת ישראל
- 59 רכבת ישראל
- 61 חברת "מקורות"
- 64 החברה הלאומית לדרכים
- 65 חברת "מקורות"
- 68 רכבת ישראל
- 71 הרשות לפיתוח ירושלים
- 95 החברה הלאומית לדרכים
- 107 רכבת ישראל

04

איומים לשנת 2012 - מיון על פי בתי הגידול והמגוון הביולוגי

מוטלת עליה אחריות עולמית כבדה לשמירת נכסי הטבע שלה. מיקומה הגיאוגרפי הייחודי של ישראל במפגש בין שלוש יבשות, והגיוון האקלימי והגיאולוגי שלה מקנים לה עושר ביולוגי יוצא דופן.

כיום האיומים המרכזיים על שמירת הטבע בישראל נובעים מגורמי השינוי המשפיעים על המגוון הביולוגי ומפעילויות האדם המנוהלות על ידי גורמים מנהליים בישראל: פיקוח על הצייד באחריות רשות הטבע והגנים, משרד הפנים ועודות התכנון שבניהולו, מערכת הביטחון, משרד החקלאות, מינהל מקרקעי ישראל, רשויות הניקוז, הקרן הקיימת לישראל, וגורמים רבים נוספים.

האתגרים בניהול ההשפעות על המגוון הביולוגי על ידי גופים אלה, ובראשם ועדות התכנון, הם הגורמים המרכזיים המשפיעים על המגוון הביולוגי בישראל:

1. שינוי בשימושי קרקע

שינוי שימושי קרקע מביא להרס ישיר של מערכות אקולוגיות ולקיטוען, והוא הגורם המשמעותי ביותר הפוגע במגוון הביולוגי ובשירותי המערכת האקולוגית. ההרס נגרם בגלל שינוי בשימוש הקרקע - המרת שטח בר לשימוש חקלאי, תעשייתי, תשתיתי או אחר. פיתוח כזה מקטין את שטח המערכת האקולוגית ופוגע בגודלן של האוכלוסיות הטבעיות ההכרחי ליציבותה של המערכת האקולוגית. דוגמה בולטת היא שינוי בשימוש הקרקע הגורם לשינוי האקלים: שינוי בשימושי הקרקע של שטחים טבעיים אחראי ל-20% מפליטות ה- CO_2 בעולם - יותר מכל הפליטות משרפת דלק בתחבורה העולמית.

פיתוח תשתיות קוויות של תחבורה או מים וחשמל משנה חלק קטן (באחוזים) של השטח, אך יוצר קיטוע מרחבי של בתי הגידול. קיטוע זה מונע מעבר של פרטים בין אוכלוסיות, ולכן משבש את יכולתם לקיים אוכלוסייה בריאה גנטית, להגיע למקורות מזון ומים, ומקטין את סיכוייהם להתמודד בהצלחה עם עקות טבעיות. דוגמה בולטת לכך היא שריפת הענק שהשתוללה בכרמל לפני למעלה משנה. מרבית בעלי החיים יחזרו כנראה אל השטח השרוף משטחים טבעיים סמוכים שלא נשרפו, ומצויים ברציפות לשטח השרוף. אך אילו האזור השרוף היה מבודד וקטוע מכל עבריו - לא הייתה לבעלי החיים היכולת לשוב ולאכלס את השטח הפגוע.

גם שינויים בשימושי קרקע והמרתם משטחים טבעיים לשטחים פתוחים שאינם טבעיים כמו חקלאות, ייעור ושטחי אש מסכנים את המגוון הביולוגי במקרה של היעדר ניהול ממשק מיטבי.

חקלאות

החקלאות היא סוג של פעולת פיתוח קרקע החיונית לאספקת מזון וסיבים, והיא שימוש הקרקע המשפיע ביותר על הסיבה. רבע מהשטח היבשתי בעולם מעובד, ואחראי ל-85% מצריכת המים השפירים. השימוש בדשנים בעולם

למרות שטחה הקטן התברכה ישראל במגוון ביולוגי עשיר הכולל מבחר גנטי ייחודי של מיני חי וצומח:

- מינים המצויים בקצה תפוצתם העולמי הצפוני (כוח אפור).
- מינים המצויים בקצה תפוצתם העולמי הדרומי (טריטון הפסים).
- מינים ייחודיים לישראל (מינים אנדמיים מקומיים ייחודיים לישראל).
- מגוון בתי גידול מארבעה אזורים ביו-גאוגרפיים שונים.

בישראל מוכרים כיום כ-2800 מינים של צמחי בר, יותר מ-500 מיני עופות, כ-100 מיני יונקים, כ-100 מיני זוחלים, אלפי מינים של חסרי חוליות ועוד.

מגוון מינים זה נפרש על פני בתי גידול שונים ומרכיב מערכות אקולוגיות, אשר כולן יחד מהוות את המגוון הביולוגי של ישראל. האדם מנצל את המגוון הביולוגי העשיר הזה לקיומו.

אולם מאז תחילת המהפכה התעשייתית, האיום על המגוון הביולוגי בישראל, כמו גם בעולם כולו, הולך ומחריף. הסיבות לכך הן: אבדן של בתי גידול טבעיים וקיטועם, חדירת מינים פולשים הדוחקים את המינים המקומיים, ציד, זיהום מים וקרקע ועוד.

עיקר האיום נובע משינוי שימושי קרקע בעקבות פעילות אנושית אינטנסיבית, כמו בנייה, סלילת כבישים, פיתוח תעשייה, הכשרת שטחי חקלאות ועוד. לכן שטח המערכות האקולוגיות הטבעיות מצטמצם, וכך גם מצטמצמת היכולת של המערכות האקולוגיות לספק לנו את השירותים האקולוגיים החיוניים לקיומנו.

רשימות המינים האדומים (מינים בסכנת הכחדה) כוללות 23% מדגי המים המתוקים, 83% מהדו-חיים, 35% מהזוחלים, 23% מהעופות המקננים, 60% מהיונקים, ו-30% מהצמחים האנדמיים.

עבודת מחקר שפורסמה בכתב העת היוקרתי "Nature" מיפתה את האזורים החשובים ביותר לשמירת המגוון הביולוגי העולמי. אזורים אלה מכסים רק כ-1.4% מהשטח היבשתי של כדור הארץ, ועל אף שיעורם המזערי הם כוללים שיעור גדול מאוד של מינים: 44% ממיני הצמחים, ו-35% ממיני חולייתני היבשה. האזורים האלה הוגדרו ראויים להגנה על שום ייחודו של המגוון הביולוגי בהם ואיכותו מצד אחד, ועל פי רמת האיום על שרידותם מצד שני.

ישראל כלולה בתוך מפת "האזורים החמים" (Biodiversity Hotspots), כחלק מהאזור הביו-גיאוגרפי הים תיכוני, ולכן

שחלקם משמשים גם משאב תיירות לאומי בנוף הטבעי וכן טיוב ושיפור איכות המים. פעולות ניקוז אינן חייבות לבוא על חשבון המגוון הביולוגי, וראוי לאמץ שיטות ניהול נחלים אקו-הידרולוגיות, המשלבות בין ניהול ההצפות וערכי המגוון הביולוגי לבין צרכי הפנאי והנופש.

לפעילויות הפיתוח תפקיד מרכזי בשינוי שימושי קרקע, ובהן עוסק דוח זה, הנוגע לתוכניות פוגעניות במערכת התכנון, הניקוז והחקלאות.

עם זאת, גורמים נוספים הקשורים לפעילות האדם מהווים גם הם כוחות מניעים (drivers) לפגיעה במגוון הביולוגי. מרביתם קשורים קשר כזה או אחר גם למערכת התכנון, להלן העיקריים שבהם:

2. מינים פולשים

מינים שפרטים שלהם חורגים מתחום תפוצתם הטבעי בעקבות פעילות אנושית (במכוון או שלא במכוון), וגורמים לשינוי של המערכת האקולוגית הטבעית, תוך פגיעה במינים מקומיים. שינוי זה גורם גם לנזקים כבדים לחקלאות, לכלכלה ולבריאות.

דוגמאות מישראל הן נמלת האש הקטנה הגורמת מטרדי עקיצה לאדם, יתוש הנמר האסייתי המעביר מחלות כמו קדחת מערב הנילוס, והאמברוסיה המכנסת – צמח הגורם לנזקי חקלאות בשדות. נזקי המינים הפולשים בארצות הברית לבדה מוערכים בכ-136 מיליארד דולר בשנה.

העלייה בסחר העולמי ובייבוא סחורות לישראל והעדר חקיקה למניעת חדירת מינים פולשים, שתייצר מנגנוני בקרה ופיקוח על סחר זה גורמים לעלייה בחדירת מינים פולשים למערכות האקולוגיות. לחדירה זו מסייעים תהליכים נוספים, כמו פגיעה בקרקע בעקבות פעולות פיתוח ותשתיות, שינוי אקלים המעודדים פלישת מינים טרופיים, והעדר מנגנון יעיל של ביעור מינים פולשים לאחר חדירתם.

עמידה על הגדרות קפדניות בהליכי התכנון עשויה לצמצם את חדירתם של מינים פולשים והתפשטותם, לדוגמה על ידי הבטחת שיקום אקולוגי של שטחים פתוחים ותחזוקתם במשך שנים לאחר ביצוע פעולות הפיתוח בהם, חיוב של שימוש באגרנטים סטריליים ללא זרעי צמחים פולשים כמצעים בנייני ובסלילה ועוד.

3. מינים מתפרצים

פעילות האדם גורמת לשינויים בזמינות המזון בשטחים הפתוחים. תופעה זו מעודדת מינים של בעלי חיים מקומיים לחרוג מגבול תפוצתם וממספריהם הנורמטיביים, ולהפוך ל"מינים מתפרצים".

מינים אלה גורמים נזק למערכת האקולוגית ולעיתים קרובות גם לנזקים לחקלאות ולמחלות. דוגמות בולטות למינים כאלה הן תן זהוב, עורב אפור, אנפית הבקר ועוד. פעולות סיניציה בשטחים הפתוחים המקטינות את זמינות המזון

עלה ב-700% ב-40 השנים האחרונות, תוך פגיעה באיכות המים. להמרת שטח טבעי לשטח חקלאי יש השפעה שלילית על שירותים אקולוגיים חיוניים כמו האבקה, בקרת מחלות, שימור קרקע ונגר, והשפעה שלילית עצומה על המגוון הביולוגי.

פעולות חקלאיות משפיעות על המגוון הביולוגי באמצעות שינוי בשימושי הקרקע בשטחים טבעיים, ריסוס ודישון, צריכת משאבים כמו חול ומים (הנלקחים ממערכות טבעיות אחרות), וקיטוע שטחים פתוחים על ידי גידור. נוסף לכך לחקלאות השפעה מרחבית שלילית בגלל שינוי זמינות המשאבים האורגניים בשטח, השפעה רבת משקל במיוחד באזורים מדבריים.

ייעור

קרן קיימת לישראל מנהלת כמיליון וחצי דונם של שטחים פתוחים בישראל. ניהול זה אינו מיטבי בכל הנוגע לשמירת המגוון הביולוגי. פעולות פיתוח קרקע הכוללות העלאת כלים כבדים על השטח, עלולות לפגוע ישירות בערכי טבע מוגנים. כיום מבוצעות פעולות ממשק יערני ללא התחשבות מספקת בערכי הטבע שאינם עצים, ללא מיפוי מספק, וללא תשומות מידע אקולוגי מספקות לשם השפעה על תוכניות העבודה ואופיין.

ייעור בשטחים רגישים לנטיעה כמו בתה, מישורי לס וחולות משנה לחלוטין את אופי בתי הגידול, וגורם לדחיקתם החוצה של מינים ייחודיים לבתי גידול אלה, המתאפיינים בנוף פתוח ללא עצים. למשל, פעולות ייעור בנגב מחדירות מינים ים תיכוניים הזרים למערכת המדברית, ודוחקים את המינים הטבעיים מהמרחב.

שטחי אש

מחצית משמורות הטבע בישראל מוגדרות גם כשטחי אש לשימוש מערכת הביטחון. שטחים פתוחים נוספים מוגדרים כשטחים ביטחוניים, אך אינם מהווים שמורות טבע.

בשטחים הפתוחים שבניהול מערכת הביטחון יש מערכות אקולוגיות רגישות, המחייבות ניהול מתחשב. תיאום רב מתבצע בין צה"ל לרשות הטבע והגנים, אך ראוי שצה"ל ינהל את המגוון הביולוגי בשטחו על ידי הקצאת משאבים לכוח אדם ייעודי בתוך הצבא, במטרה להשפיע על ממשק השטח וניהולו.

ניקוז

מרבית שטחי הנחלים בישראל מנוהלים על ידי רשויות הניקוז המבצעות פעולות הכוללות חפירה והוצאת סחף, יישור נפתולים, כיסוח וריסוס צמחייה, פיתוח פארקים ותשתיות נופש ועוד.

מרבית הנחלים במישורי הסחף בישראל הוסדרו באופן אגרסיבי, והם מתחזקים על בסיס קבוע באופן שאינו מאפשר למערכת הטבעית להשתקם. לעיתים מוקם צמוד לנחל פארק עירוני באופיו, שאין בינו לבין אופיו הטבעי של הנחל כמעט דבר. כך נגרע מהציבור משאב טבע ונוף, האמור לספק שירותי מערכת אקולוגית משמעותיים: שימור קרקע, שהיית נגר עילי, בסיס קיום למינים ביולוגיים

באספקת המים וביבול החקלאי, התפרצות מחלות זיהומיות, סופות ושיטפונות וכן סיכון להצפה של ערי חוף. גם לשינויים בשימושי קרקע השפעה משמעותית על ההתחממות הגלובלית. מערכת התכנון יכולה לסייע לצמצום השפעה זו על ידי עידוד הקמתן של ערים יעילות בשימוש במשאב הקרקע, צמצום תהליכי פרוור והשימוש ברכב פרטי, עידוד תחבורה ציבורית ומערכות הסעת המונים. מערכת התכנון עשויה גם למזער נזקים סביבתיים על ידי השפעה על מערך האנרגיה (למשל התנגדות להקמת תחנה פחמית), ושימור שטחים פתוחים התורמים לקיבועו של פחמן דו חמצני (כמו איום מספר 60 או שטחים פתוחים מאוימים אחרים).

התחממות כדור הארץ משפיעה לא רק על האדם, אלא גם על המערכות האקולוגיות. מינים מסוימים, במיוחד עופות נודדים, כבר משנים את תפוצתם ואת הרגלי/דפוסי הנדידה והרבייה שלהם, בניסיון להסתגל לשינויי האקלים. שינויי האקלים מהווים אתגר מיוחד למערכת התכנון, מכיוון שיש לבחון מחדש את התאמת השטחים המוגנים בתוכניות המתאר לייעודם. יש להתחשב בשינוי דפוסי התנועה של מיני בעלי חיים במרחב, בניסיונם של הפרטים להישאר בטווח הטמפרטורה המתאים להם ולתכנן שטחים מוגנים חדשים לצומח לאור השינוי בתנאים. לפיכך קשה להפריז בחשיבות הרבה הנודעת לשימורם של שטחים פתוחים שאינם מוגנים המתפקדים כמסדרונות אקולוגיים. הם ישמשו אזורי מעבר להפצה של מינים אלה ויקלו על תהליך הסתגלותם לשינויי האקלים. לכן כה חשוב לשמור על הגמישות התכנונית של התאמת מערך השטחים המוגנים לשינויי האקלים.

6. זיהום

זיהום הוא הכנסה ישירה או עקיפה של חומר לסביבה מסוימת, שאינה מקומו הטבעי, או שהוא מצוי בה בכמות החורגת מהכמות הנורמלית. לדוגמה, העשרה של שפכי נחלים בחנקות שמקורן בדישון חקלאי באזור מפרץ מקסיקו הביאה להתמוטטותן של המערכות האקולוגיות בים, ולהיווצרות של "אזורים מתים" (Dead zones) שהדגה בהם מתה. בישראל, דוגמות מוכרות הן דישון וריסוס באגן הכינרת שהביאו לפגיעה באיכות המים, והרעלות שגרמו להתמוטטות אוכלוסיית הנשרים, התברואנים של הטבע, ברמת הגולן.

למינים המתפרצים עשויה לצמצם באופן משמעותי את פגיעתם. לפתרון הבעיה נדרשת רגולציה לפעולות סניטציה, אך גם כאן למערכת התכנון דרושים כלים משלימים במטרה לעודד את הגברת הסניטציה – לדוגמה בלולים, בשטחים חקלאיים, במטמנות פסולת, בבסיסי צבא ועוד.

4. ניצול יתר

ניצול של משאב טבעי (דגה, מים מתוקים, צמחי תבלין, וכו') מעבר ליכולת ההתחדשות הטבעית של המשאב עלול להביא את המערכת למצב של "חציית סף" הפוגעת בגיעה בלתי הפיכה ביכולתה לספק שירותי מערכת. למשל: שאיבת יתר הגורמת להמלחת אקוויפר או לייבוש בית גידול לח, כמו במקרה של מתקן ההתפלה בכפר מסריק (איום מספר 12), או דיג יתר הממוטט את מארג החיים באוקיינוס.

העלייה בגודל האוכלוסייה וברמת החיים וניהול כושל של משאבי הטבע גורמים גם לניצול יתר של משאבים. שינויי אקלים הגורמים לזמינות פחותה של משאבי מים ומזון מהווים גם הם גורם המקשה על ניהול משאבי הטבע.

דוגמה בולטת לניצול יתר היא משאב המים. מדיניות זו פוגעת בראש ובראשונה בבתי גידול לחים כמו נחלים, מעיינות, בריכות חורף וביצות. ניצול יתר של משאבי הדגה בכינרת ובים התיכון מביאים חלק מרכיבי המערכת האקולוגית אל סף תהום, ומאיימים על יכולותיה לספק שירותים חיוניים לאדם.

ניצול יתר של מי הירדן וים המלח הביא לירידת מפלס ים המלח ולתופעת הבולענים. תופעות אלה הביאו למצב קיצוני את תשתית המלונאות והתיירות בחופי הים הנמוך בעולם.

מערכת התכנון עוסקת במשאבי טבע ובניצולם במסגרת תוכניות מתאר ארציות העוסקות במתקני התפלה, בפתרונות למלונאות בים המלח, כרייה וחציבה, אנרגיות מתחדשות ועוד. החברה להגנת הטבע פועלת במסגרת מהלכי תכנון אלה למען קידום פתרונות ברי קיימא להספקת משאבי טבע בישראל, ובראשם ניצול מיטבי של משאבי המים, הקרקע והאנרגיה.

5. שינויי אקלים

שינויי האקלים הנגרמים על ידי האדם גורמים כבר כיום למזג אוויר קיצוני, המשנה את התנאים במערכות האקולוגיות. שינויים אלה הם מהירים, ולכן הם מקשים על המערכות הטבעיות להסתגל אליהם. לדוגמה, הגעה מאוחרת של האביב מביאה לחוסר התאמה בין זמן ההבשלה של מזון הציפורים לבין הזמן שבו הן מאכילות את צאצאיהן (המזון), המסונכרן על פי הטמפרטורה, מבשיל מאוחר יותר, ולכן אינו זמין להאכלת הצאצאים בזמן רביית הציפורים, המסונכרנת על פי מספר שעות האור ביממה ולכן אינה מושפעת מהשינוי בטמפרטורה). דוגמה נוספת היא התחממות הים, הגורמת להתפרצות של אוכלוסיות חיידקים המחוללים מחלות באלמוגים, וגורמים להרס השוניות.

שינויי האקלים משפיעים גם על האדם על ידי פגיעה

איומים לשנת 2012 - מיון על פי בתי הגידול

מחוזות צפון וחיפה

החרמון - הר החרמון מהווה מערכת אקולוגית ייחודית העומדת בפני עצמה. הר זה הוא הגבוה בהרי ישראל, ובשל גובהו מתקיימים בו תנאים אקלימיים וגיאומורפולוגיים שאינם נמצאים בשום מקום אחר בישראל. בהר התפתחה מערכת צומח וחי בעלת חשיבות אדירה, בשל הריכוז הגבוה של מינים אנדמיים, מינים נדירים ובסכנת הכחדה, ובשל ערכו הנופי הרב. בעלי חיים וצמחים רבים נמצאים אך ורק בחרמון. ניתן לציין מספר מינים האנדמיים לחרמון, כגון צפע חרמון, חצוצרן החרמון, כרכן חלק ועוד.

- 1 חרמון - לחצי פיתוח
- 2 נמרוד - הקמת ישוב חדש בחרמון
- 3 רמת הגולן - טורבינות רוח

בית הגידול החופי - כולל את מישור החוף הצפוני (עכו) ואת חוף הכרמל. מאפיינים את בית הגידול חולות נודדים, חולות מיוצבים למחצה, צמחיית חוף ייחודית ורכסי כורכר. שפכי נחלים לים התיכון יוצרים מיקרו-מערכות טבעיות ייחודיות ורגישות במיוחד. מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מאפיינים חברות חוליות, וחלקם הגדול נמצאים בסכנת הכחדה. בין בעלי החיים ניתן לציין את גרביל החוף, צב הים החום (הנקבה מטילה את ביציה בחוף), שחפית הים ושחפית גמדית. מישור החוף הצפוני נפגע בצורה קשה ביותר, בעיקר מפיתוח וכן כתוצאה מחדירת מיני צמחים פולשים.

- 11 חוף בצת - מלונאות
- 24 חיפה - מגדלי חוף כרמל
- 30 עתלית - תוכנית מתאר
- 31 ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט
- 32 חוף הבונים - פיתוח חוף רחצה
- 33 חולות קיסריה - תוכניות פיתוח לבניה, סלילה ותשתיות

המערכת הימית בחוף הים התיכון - במים הטריטוריאליים של ישראל מתקיימת מערכת אקולוגית עשירה ביותר, בעלת מגוון רב של תצורות גיאומורפולוגיות, מגוון ביולוגי גדול וריכוז גבוה של מינים בסכנת הכחדה. בשל העובדה שמערכת זו נסתרת מן העין, הפגיעה בה לאורך השנים היא קשה ביותר, וההגנה על המערכת הימית (על פי חוק באמצעות שמורות וחוקים להגנת חיות בר) פחותה לאין שיעור מההגנה על המערכות היבשתיות. המערכות הימיות נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, תשתיות, זיהום וניצול יתר (דיג). חופים חוליים מהווים מקומות הטלה לצבי הים שהם מינים בסכנת הכחדה, והחופים הסלעיים מהווים מערכת אקולוגית עשירה לחסרי חוליות ולדגה. כיום מאיימת

סכנה גדולה על המערכת האקולוגית בים התיכון כתוצאה מפלישה ביולוגית מסיבית דרך תעלת סואץ, של מינים טרופיים מהים האדום שהתבססו בים התיכון ("מהגרים לספסיאניים").

27 חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ

חורש ים תיכוני - רוב האזורים ההרריים בצפון הארץ (גליל עליון ותחתון, כרמל) היו מכוסים בעבר בחורש ים תיכוני. חורש זה עשיר הן במערכות צומח מפותחות והן במגוון יוצא דופן של בעלי חיים. בין בעלי החיים הנדירים נכללים קמטן החורש, לטאה ירוקה ונמנמן העצים.

- 5 מושבי הצפון - רפורמה בענף הלול
- 6 בקעת חנניה - תחנת תדלוק במכלול נופי זיתי ראמה +
- 7 הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים - לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל
- 8 פלך - כביש גישה חדש +
- 9 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
- 10 נחל כזיב - גשר
- 13 יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות
- 14 "שיבולת" - ישוב חדש +
- 15 תמרת - הרחבת הישוב לגן לאומי
- 18 הסדרת חוות בודדים בגליל
- 19 גלבוע - צמצום שטחי שמורות טבע
- 20 פארק הכרמל - שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שריפה
- 21 פארק הכרמל - התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל
- 22 פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה
- תילדו אל כרמל
- 29 תאורת כבישים - "זיהום אור"
- 34 חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

בתי גידול לחים - בעמקי הצפון העשירים יחסית במים מתקיימים בתי גידול לחים רבים ומגוונים: נחלי איתן ואכזב, מעיינות, בריכות חורף ואגן הכינרת. בעלי חיים וצמחים נדירים רבים מתקיימים בבתי גידול אלה, רבים מתוכם מינים אנדמיים ובסכנת הכחדה עולמית, וביניהם טריטון הפסים, סלמנדרה מצויה ולוטרה. חשיבותם של בתי הגידול הלחים בישראל גבוהה במיוחד בשל הימצאותם במרחב יובשני. בתי הגידול הלחים בצפון נפגעו קשה כתוצאה מייבוש, ניקוז, זיהום, שאיבה ומפגיעת מינים פולשים (נוטריה, דגים אקזוטיים שהתפשטו מהמערכות החקלאיות וכתוצאה מתהליכי ממשק בנחלים).

- 4 טבריה - לחצי פיתוח על חופי הכנרת
- 9 שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) - הזרמת שפכים
- 12 כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים
- 16 יקנעם-עלית - בניית נחל השניים +

- 65 **בריכות בן שמן**
- 66 **מודיעין** – הרחבת בניה על הגבעות הדרומיות
- 67 **מודיעין** – כביש 4

- 25 **חיפה** – התייבשות נחל סעדיה
- 26 **חיפה** – נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון
- 30 **עתלית** – תוכנית מתאר
- 31 **ג'סר-א-זרקא** – הרחבת תחום השיפוט
- 32 **חוף הבונים** – פיתוח חוף רחצה

בתי גידול לחים – בעבר, המעיינות והנחלים שמקורם באקוויפר ההר ובאקוויפר החוף, שפעו מים וסיפקו את צורכי המערכות האקולוגיות בבתי הגידול הלחים: נחלים, מעיינות, ביצות, בריכות חורף, שפכי נחלים ועוד. בתי גידול אלה עשירים במיני צומח וחי אופייניים, וחשיבותם רבה במיוחד עקב הימצאותם באזור יובשני. בבתי הגידול הלחים מתקיימים מינים אנדמיים רבים, חלקם הגדול בסכנת הכחדה. בנוסף להם בולטים גם מספר מיני דו-חיים כמו קרפדה ירוקה, טריטון הפסים, חפרית מצויה ועוד. בתי הגידול הלחים במרכז הארץ נפגעו קשות כתוצאה מייבוש, ניקוז, זיהום וחדירה של מינים פולשים.

בתות וחורש פתוח – בבתי גידול אלה מתקיים מגוון גדול של צומח וחי המאופיין בנוף פתוח ללא עצים, או בנוף שבו עצים פזורים בדלילות. מרחבים אלה נמצאים בצפון ישראל: בגולן, בגליל וברמות מנשה. באזורים אלה בולטים מינים רבים של זוחלים, עופות ויונקים, שחלקם מצויים בסכנת הכחדה, וחלקם אנדמיים, כדוגמת פפיון ההרים והחומט הנקוד. באזורים רבים בתי גידול אלה נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, הרחבת תשתיות, נטיעות והרחבת שטחים חקלאיים.

- 36 **בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר** – מאגרי מים
- 37 **נתניה**, פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 20
- 38 **מרחב נחל פולג** – כביש 20 +
- 41 **ביצת ה"פאליק" בפולג** – תוכניות ניקוז
- 42 **פארק הפולג** – כביש רוחב 551
- 46 **בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז** – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית
- 47 **פי גלילות** – רצועת הנופש
- 53 **שורק** – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז
- 54 **נחל בית ערף** – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
- 57 **ירקון** – פיתוח בשטח נחל ירקון
- 58 **ירקון** – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור – ג'לג'וליה) +
- 68 **מסילה רביעית באילון** – השפעות סביבתיות

- 2 **נמרוד** – הקמת ישוב חדש בחרמון
- 3 **רמת הגולן** – טורבינות רוח
- 8 **פלך** – כביש גישה חדש +
- 13 **יער בית קשת** – הסרת הגנות סטטוטוריות
- 15 **תמרת** – הרחבת הישוב לגן לאומי
- 16 **יקנעם-עלית** – בינוי בנחל השניים +
- 20 **פארק הכרמל** – שריפות יער, תוכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שריפה
- 29 **תאורת כבישים** – "זיהום אור"
- 34 **חריש** – הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

מחוז המרכז

החולות – חולות מישור החוף שמוצאם ברמות אבן החול של סודן, הוסעו לים התיכון דרך נהר הנילוס. חלקם חולות נודדים, וחלקם חולות מיוצבים למחצה ובהם צמחיית חוף ייחודית. מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מתקיימים בחברות חוליות, ורובם נמצאים בסכנת הכחדה. בחולות מתקיים המגוון הרב ביותר של הצומח האנדמי ביחס לכל בית גידול אחר בישראל. בעבר חולות החוף תמכו במערכת אקולוגית עשירה, שכללה מיני צומח וחי רבים. כיום, חולות מישור החוף נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח ומתשתיות, מנטיעת צומח לייצוב החולות ומהפסקת הרעייה, ונותרו רק שרידים אחרונים למערכות האקולוגיות. בחולות מישור החוף נמצאים כמה מבעלי החיים והצמחים הנדירים ביותר בישראל, לדוגמה: כוח אפור, מריון החולות, ציפורנית חופית ועוד. גם השרידים המעטים האלה – מאוימים קשות תחת המשך הפיתוח, ועל ידי מיני צומח פולשים המשתלטים על המערכות האקולוגיות.

בתות – ציר הגבעות המזרחי, בשוליו המערביים של השומרון ובשוליו המזרחיים של גוש דן, מהווה חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי הארצי, משום שהוא מחבר בין החבל הים תיכוני לבין החבל המדברי. באזור המרכז קיימים מספר טיפוסי בתות – בתות ים תיכוניות ובתות עשבוניות. בתות אלה ישנם מיני צומח וחי אופייניים לשטחים פתוחים ונטולי עצים. בין הבולטים: פפיון הרים, סלעית קיץ וצבי ארצישראלי. בתות המרכז הן מבתי הגידול המאוימים ביותר בישראל, ולכן יש בהן ריכוז גבוה מאוד של מינים בסכנת הכחדה. בית גידול זה נפגע קשות מפיתוח, תשתיות, נטיעות וחקלאות.

- 39 **נתניה** – כביש וינגייט
- 45 **הרצליה** – מגורים במרינה +

- 54 **נחל בית ערף** – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
- 56 **יער חורשים** – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"
- 59 **מזור** – אתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת +
- 60 **אלעד** – הרחבה
- 61 **יער קולה** – מאגרי מים +
- 62 **ציר הגבעות** – קידוחי נפט "מגד" +
- 63 **ציר הגבעות** – כריה וחציבה
- 64 **כביש רוחב 461**

מחוז ירושלים

החורש הים-תיכוני – חלקים ניכרים מהאזורים ההרריים במרכז הארץ היו מכוסים בעבר בחורש ים תיכוני. חורש זה עשיר הן במערכות צומח מפותחות והן במגוון גדול של בעלי חיים. בין בעלי החיים הנדירים יצוין קמטן החורש, המחרוזן והסמור. החורש נפגע קשות מהתיישבות, מחקלאות, מכריתת עצים מנטיעת יערות ומרעיית יתר.

- 71 ירושלים – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
- 72 הרי ירושלים – כביש הטבעת המערבית
- 73 נחל רפאים – גדר ההפרדה
- 74 גבעת יעל (מורדות וולג'ה) – בינוי
- 75 קריית יערים – הרחבת הישוב
- 76 הרי יהודה – גידור כרמים +
- 77 גבעות בית שמש – בנייה ופיתוח
- 78 חבל עדולם – הפקת נפט מפצלי שמן
- 79 הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים

בתות נוף פתוח – בבתי גידול אלה מגוון של צומח וחי המאפיין נוף פתוח ללא עצים או בעל עצים פזורים בדלילות יחסית. בולטים במיוחד מספר מיני זוחלים ועופות, שהם בסכנת הכחדה בישראל וחלקם אנדמיים: פפיון הרים וחומט נקוד. בית גידול זה נפגע קשות ע"י פיתוח, תשתיות, נטיעות, רעייה וחקלאות.

- 71 ירושלים – איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים
- 72 הרי ירושלים – כביש הטבעת המערבית
- 73 נחל רפאים – גדר ההפרדה
- 74 גבעת יעל (מורדות וולג'ה) – בינוי
- 75 קריית יערים – הרחבת הישוב
- 76 הרי יהודה – גידור כרמים +
- 77 גבעות בית שמש – בנייה ופיתוח
- 78 חבל עדולם – הפקת נפט מפצלי שמן
- 79 הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים
- 80 ואדי קלט – גדר ההפרדה

מחוז הדרום

החולות – חולות מישור החוף הדרומי שמקורם בנילוס מתאפיינים בחולות נודדים, חולות מיוצבים למחצה, צמחיית חוף ייחודית ורכסי כורכר. כמו כן, שפכי הנחלים לים התיכון יוצרים מיקרו-מערכות טבעיות ייחודיות ורגישות במיוחד. מינים רבים של בעלי חיים וצמחים מאפיינים חברות חוליות וחלקם הגדול נמצאים בסכנת הכחדה. בעבר חולות החוף תמכו במערכת אקולוגית עשירה, שכללה מיני צומח וחי רבים. כיום, חולות מישור החוף נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח ומתשתיות, ונתרו רק שרידים אחרונים למערכות האקולוגיות.

49 חולות חולון – בינוי

50 חולות ראשון לציון – תוכנית לפיתוח עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים +

רכסי הכורכר והחמרה – שלושה רכסי כורכר קיימים במקביל לחוף הים במרחקים משתנים. ברכסים חילופים בין סלעי כורכר לאדמת חמרה, אשר שניהם מהווים תצורה המבוססת על גרגרי חול מלוכדים ברמות לכידות שונות. כתוצאה מהמבנה הגיאומורפולוגי המיוחד, התפתחה על הרכסים מערכת אקולוגית הכוללת מספר מיני צומח נדירים ביותר, שהבולט בהם הוא אירוס הארגמן. רכסי הכורכר נפגעו באופן קשה בכל מרכז הארץ כתוצאה מפיתוח ומתשתיות, ובשל היעדר אכיפה. כיום נותרו רק שרידים אחרונים לחברות האקולוגיות המיוחדות האלה.

35 פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 9

37 נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר – כביש 20

38 מרחב נחל פולג – כביש 20 +

39 נתניה – כביש וינגייט

47 פי גלילות – רצועת הנופש

48 גבעתיים – בינוי בגבעת קזלובסקי +

50 חולות ראשון לציון – תוכנית לפיתוח עירוני

ב"מטווח 24" ומינים פולשים +

51 גבעות הכורכר של נס ציונה, ראשון לציון ורחובות –

תוכניות פיתוח וחוסר אכיפה

52 רחובות – בינוי במזרח העיר

53 שורק – הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז

המערכת הימית בחוף הים התיכון – במים הטריטוריאליים של ישראל מתקיימת מערכת אקולוגית עשירה ביותר, בעלת מגוון רב של תצורות גיאומורפולוגיות, מגוון ביולוגי גדול וריכוז גבוה של מינים בסכנת הכחדה. בשל העובדה שמערכת זו נסתרת מן העין, הפגיעה בה לאורך השנים היא קשה ביותר, וההגנה על המערכת הימית (על פי חוק באמצעות שמורות וחוקים להגנת חיות בר) פחותה לאין שיעור מההגנה על המערכות היבשתיות. המערכות הימיות נפגעו קשות כתוצאה מפיתוח, מתשתיות, מזיהום ומניצול יתר (דיג). חופים חוליים משמשים אתרי הטלה לצבי הים שהם מינים בסכנת הכחדה, והחופים הסלעיים מהווים מערכת אקולוגית עשירה לחסרי חוליות ודגה. כיום מאוימת המערכת האקולוגית בים התיכון באופן משמעותי כתוצאה מפלישה ביולוגית מאסיבית דרך תעלת סואץ, של מינים טרופיים מהים האדום שהתבססו בים התיכון ("מהגרים לספסיאניים").

40 נתניה – מרינה

68 מסילה רביעית באילון – השפעות סביבתיות

- 95 **חולות הנגב המערבי** – כביש 10
- 96 **רמת נגב** – כפר נופש בתוך ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"
- 97 **"שיזף" – ישוב חדש** +
- 98 **מצפה רמון** – בנייה על שפת המכתש
- 99 **אורון-צין** – תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'

הערבה – הערבה כולה מהווה אקוטון (אזור מעבר או חיץ אקולוגי) בין הרכס הגבוה של הר הנגב וסיני לבין חצי האי ערב וירדן. בערבה מגוון רב של בתי גידול נדירים ומיוחדים – חולות, מלחות, סוואנות שיטים, מישורי צרירים (חמדות) ועוד. בערבה מתקיים מגוון גבוה של בעלי חיים וצמחים המצויים בסכנת הכחדה: אלימון, סבכי שיטים, תחמס נובי, עכן גדול וחרדון צב. האיום הגדול ביותר על המערכת האקולוגית בערבה הוא הפיתוח החקלאי. שינוי זה בשימוש הקרקע פוגע קשות בבתי הגידול הטבעיים, קוטע את רצף בתי הגידול המקומיים ומשמיד את אתרי האכלוס של מינים ים תיכוניים ומלווי אדם, המשמשים בסיס להרחבת תפוצתם לשטח המדברי.

- 99 **אורון-צין** – תכניות כרייה ב'ארץ בראשית'
- 100 **ים המלח** – תעלת הימים
- 102 **כיכר סדום** – מלחת סדום
- 103 **נגב וערבה** – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
- 104 **עובדה** – אזור תעשייה ואחסנה ליד שדה תעופה
- 105 **חולות סמר** – כריית חול
- 106 **בקעת תמנע** – הקמת אתר תיירות ונופש
- 107 **קטע דימונה אילת** – רכבת +
- 110 **רמת יותם** – טורבינות רוח +

מפרץ אילת – בים סוף ובמפרץ אילת מתקיימת אחת המערכות האקולוגיות העשירות ביותר בעולם, וניתן להקבילה ליערות הגשם של האמזונס בסביבה היבשתית. במערכת זו מתקיים מגוון אדיר של דגים, רכיכות (אלמוגים), חסרי חוליות אחרים ועוד. במהלך העשורים האחרונים המערכת האקולוגית במפרץ אילת נפגעה קשות כתוצאה מפעילות האדם: זיהום, ניצול יתר (דיג), פיתוח ועוד.

- 109 **אילת** – מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

- 83 **חולות אשדוד** – אזור תעשייה הדרומי מס' 4
- 84 **הרובע המיוחד באשדוד** – תוכנית מתאר
- 85 **חולות ניצנים** – כפר נופש

בתות הספר ומישורי הלס – בתי גידול אלה מיוחדים ורגישים במיוחד. הם מהווים את אזור החיץ בין החבל הים תיכוני לבין החבל המדברי. בתי גידול אלה כוללים ריכוז גבוה של מינים נדירים ומינים בסכנת הכחדה, שחלקם אנדמיים, הן מיני צומח והן מינים מן החי: שנונית באר שבע, חוברת, ירבוץ גדול וקטה חדת זנב. אזורים אלה נפגעו בצורה אנושה מהתיישבות בלתי מתוכננת, מפיתוח חקלאי, מנסיעות ומרעיית יתר.

- 86 **צפון הנגב** – הכשרה סיטונאית של בניה בלתי חוקית במגזר הבדואי
- 87 **באר שבע** – הרחבת העיר צפונה
- 88 **סובב ערד וחבל יתיר** – ישובים חדשים
- 89 **בקעת ערד** – טורבינות רוח +
- 90 **כסיף** – הקמת ישוב עירוני חרדי חדש
- 91 **דימונה** – בינוי +
- 92 **ערד, ירוחם ומצפה רמון** – מתחמי מדבר תיירותיים

החולות – באזור זה שני טיפוסים מערכות חוליות: חולות מערב הנגב, המהווים שלוחה של חולות סיני, וחולות מבודדים ברחבי הנגב והערבה. למערכות החוליות ערכיות אקולוגית גבוהה ביותר, עם מספר רב של מינים אנדמיים ובסכנת הכחדה. במיוחד בולטים מכרסמים, זוחלים ועופות כמו מריון מדבר, עכן חרטומים וחוברת. שטחי החולות נפגעו קשות ע"פיתוח, חקלאות, תשתיות ופגיעה במשטר הרעייה (רעיית יתר או רעיית חסר). כמו כן באזורים מסוימים מיני צומח פולשים משתלטים על המערכות האקולוגיות.

- 94 **פתחת ניצנה** – ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3
- 95 **חולות הנגב המערבי** – כביש 10
- 103 **נגב וערבה** – הרחבת שטחי עיבוד חקלאי בשטחים פתוחים רגישים
- 105 **חולות סמר** – כריית חול

הר הנגב – הרכס הגבוה החוצה את הנגב מאופיין בתצורות גיאומורפולוגיות מרשימות ובמערכות אקולוגיות רגישות בגלל שטחו הגדול ובזכות המגוון הרב של בתי הגידול המצויים בו. זהו בית גידול של כמה מיני עופות ויונקים המצויים בסכנת הכחדה כמו העיט הזהוב, הנמר, יעל הצוקים וצבי הנגב. מרחב זה נפגע בעיקר מפיתוח תשתיות, מחקלאות, מכרייה, מחציבה ומפעילות צבאית.

- 92 **ערד, ירוחם ומצפה רמון** – מתחמי מדבר תיירותיים
- 93 **הסדרת חוות בודדים בנגב**
- 94 **פתחת ניצנה** – ישובים חדשים ניצנית, חלוצית 3

גן לאומי נס ציונה ופיתוח שכונת אירוס. צילום: איתמר בן דוד

איזמים בתחום התכנון והבנייה בשמירת השטחים הפתוחים בישראל לשנת 2012

ההר. במקביל מכינה רשות הטבע והגנים תוכנית מפורטת לשמורת הטבע הר חרמון שמטרתה להביא להכרזתה של השמורה. שתי התוכניות כבר הוגשו לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה בצפון לדין ראשוני.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע קיימה לאורך השנים מגעים עם חברת "הר - חרמון", עם המתכננים מטעמה ועם רשות הטבע והגנים. מטרתם של המגעים האלה הייתה להגיע להסכמה על תכניות תוך התחשבות במכלול האינטרסים הקשורים בהכרזתה של שמורת הטבע הייחודית ובהפעלתו של אתר התיירות והסקי לצידה. למרבה הצער, עם חילופי ההנהלה בחברת "הר-חרמון" חזרה בה ההנהלה החדשה מן הסיכומים ומן הבנות שהושגו בעבר, והמגעים בין הצדדים נקטעו.

על פי עמדת החברה להגנת הטבע, תכניות המתאר החדשות צריכות להתאים לעקרונות הבאים: שמירה על ערכי הטבע והנוף ובעיקר שימור עמק בולען המהווה בית גידול ייחודי למינים נדירים. כמו כן יש לדאוג להרחבת שטח שמורת הטבע, לצמצום הבנייה במרומי החרמון ולעיגון זכות הציבור לנגישות חופשית למרומי ההר. החברה להגנת הטבע מתכוונת להציע למוסדות התכנון לייעד את כלל השטח הפתוח באתר הגלישה בחרמון לגן לאומי ולשמורת טבע פתוחים ונגישים לציבור. על פי תכנית זו המוקדים הבנויים של האתר ימשיכו לשמש שטחי ספורט ונופש לצד הגן הלאומי והשמורה, ופעילות הגלישה בשטח הפתוח תעמוד בתקנים הנהוגים בגנים לאומיים ובשמורות טבע. החברה להגנת הטבע תמשיך להגן בנחישות על עקרונות היסוד האלה לטובת הציבור.

02

נמרוד - הקמת יישוב חדש בחרמון

האיזם: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים - פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי.

בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בהובלת ממשלת ישראל, ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. על פי תוכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) אין מקום להקמת יישובים חדשים.

דוגמה לכך היא הקמת היישוב החדש "נמרוד" בהר קטע שבגוש החרמון. בעבר הייתה שם היאחזות נח"ל ובה שוכנו עשר משפחות שעלו למקום בתמיכת הרשויות השונות, ובנו במשך השנים בניגוד לחוק בתי מגורים, חדרי אירוח ושירותי תיירות שונים. בית המשפט המחוזי התחשב במתיישבים משום שהתיישבו שם באישור רשויות המדינה. עשרות המבנים נבנו על אחת משתי פסגות הר קטע. זוהי פסגה רגישה מבחינה סביבתית בה נחשפו שכבות סלע מיוחדות,

01

חרמון - לחצי פיתוח

האיזם: הר החרמון מהווה בית גידול ייחודי למינים רבים של צמחים ובעלי חיים, חלקם אנדמיים, ומכאן חשיבותו המקומית והבינלאומית הרבה. ההר הוא גם אתר תיירות ייחודי לישראל. ציבור גדול של מטיילים נוהר אליו בכל ימות השנה, כדי ליהנות מנופיו ומפעילויות הפנאי הקשורות לשלג ולענף הסקי. לפני מספר שנים ניזוק חלקו העליון של ההר כתוצאה מעבודות עפר ומבנייה בלתי חוקית שביצעו חברת "הר חרמון", האחראית על אתר החרמון, וגורמים אחרים. מרבית הפגיעות הן באזורים הרגישים והנדירים ביותר מבחינת ערכי הטבע והנוף - הן במרומי ההר והן בעמק בולען, שהוא חלק משמורת הטבע.

כחלית ההרים בחרמון. צילום: החברה להגנת הטבע

כמו כן חברת "הר חרמון", אשר הקימה ומפעילה את אתר הסקי בהר, נהגה למנוע מן הציבור גישה חופשית (הן ברגל והן ברכב) לשטח האתר גם בעונות בהן לא מתקיימת פעילות סקי. החברה אף התעקשה לגבות דמי מעבר ממטיילים שרצו להגיע למרומי ההר ברכב. כתוצאה מתביעות משפטיות שהוגשו כנגד חברת "הר חרמון" וההד תקשורת והציבורי שנוצר בעקבותיהן, הפסיקה בינתיים חברת "הר חרמון" את גביית דמי המעבר למרומי ההר.

במשך שנים טענה חברת "הר חרמון" כי כל העבודות באתר בוצעו על פי תכנית מאושרת כחוק. החברה להגנת הטבע טענה כי התכנית מעולם לא אושרה ועל כן היתרי הבנייה שהוענקו לפיה אינם חוקיים. לפני מספר שנים פסקה ועדת הערר במחוז הצפון כי תכנית זו אכן אינה מאושרת, וכי לא היה ניתן להעניק מכוחה היתרי בנייה. לפיכך פנתה חברת "הר חרמון" להכנת תוכנית מתאר חדשה למרומי

השטח הבנוי ביישוב, ותפעל לשמירה על אוכלוסיות הצומח הנדירות באזור.

03

רמת הגולן – טורבינות רוח

האיום: בשנים האחרונות מקודמות מספר תכניות להקמת שלוש חוות טורבינות רוח בעמק הבכא, על קו התילים בגולן ובמרומי החרמון, בסך הכול כ-150 טורבינות בהיקף הפקה של 400 מגוואט. מיזמי אנרגיית רוח אלה צורכים שטחי קרקע גדולים בשטחים פתוחים ערכיים מבחינה נופית, מהווים שינוי בולט וקיצוני בנוף ועלולים לגרום למותם של ציפורים ועטלפים.

עמדת החברה להגנת הטבע: כדי להתמודד עם צרכי משק החשמל יש לקדם את תכנית האב למשק האנרגיה בראייה כוללת ארוכת טווח. יש לבחון חלופות שונות ומגוונות לייצור חשמל, ויש להקפיד על ניהול נכון של משק ייצור האנרגיה הארצי (בעיקר איזון ביקושים ועידוד שימוש נכון בחשמל בכל מגזרי המשק).

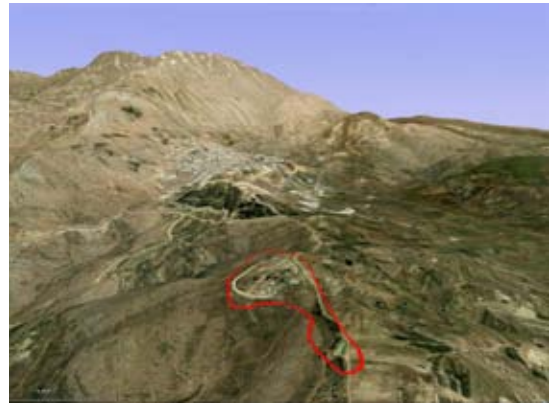
את תכניות הפיתוח השונות לייצור חשמל והולכתו, כולל ממקורות אנרגיה מתחדשים, יש לאמוד על ידי בחינה של עלות מול תועלת, תוך בחינת חלופות הנשענות על בסיסי מידע מוצקים. יחד עם המטרות החשובות של שיפור איכות האוויר בישראל והתחשבות בתופעת התחממות כדור הארץ, יש להביא בחשבון שיקולים נוספים בהתחשב בתנאים הייחודיים של מדינת ישראל: שימוש נכון במשאב הקרקע, הגנה על ערכי טבע ומגוון ביולוגי ונופים ייחודיים, המשמשים גם כאתרי נופש ופנאי.

טורבינות רוח באירופה. צילום: איתמר בן דוד

החברה להגנת הטבע בוחנת בחיוב את מיזמי טורבינות הרוח בגולן בהיבטי הסביבה שהוזכרו, ותעביר את עמדתה המקצועית ליזמי התכנית, למשרד התשתיות הלאומיות ולמוסדות התכנון. בבחינה ראשונית נראה כי הפגיעה ברצף השטחים הפתוחים ובנוף החזויה מהקמת חוות טורבינות

בניהן תצורות אבני חול ובהן צמחייה נדירה הכוללת מינים שונים הגדלים רק במקום. כיום התוכנית להקמת היישוב החדש נמצאת בשלבי הפקדה במוסדות התכנון. התוכנית כוללת את האתר הבנוי, תוספת של 120 יח"ד ועוד עשרות חדרי אירוח. התוכנית מצויה בתחומי השטח המיועד על פי תמ"א 35 להיות אזור שמורות טבע וגנים לאומיים. התחום הבנוי והרחבתו וכן התשתיות הנלוות אליו יפגעו קשות בערכי הטבע הנדירים.

נמרוד. צילום: באדיבות גוגל

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע טוענת כי יש להימנע כליל מהקמת יישובים חדשים, וזאת מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות. החברה להגנת הטבע מתנגדת להקמת היישוב נמרוד, משום שהנזקים הסביבתיים מהרחבת השטח הבנוי ברורים ויש למנוע אותם מראש במקום לתקנם בעתיד. החברה להגנת הטבע טוענת כי מדובר ביישוב חדש לחלוטין, ועל כן ישנו צורך דחוף בבחינת חלופות מתאימות, לרבות חלופת האפס. להקמת יישוב יש חלופות גודל ומיקום רבות ומגוונות. לא כך הדבר לגבי אוכלוסיות צומח נדיר המתפתח רק במקומות בהם תנאי הגידול מאפשרים את הישרדותו.

המועצה הארצית לתכנון ולבנייה אישרה בנובמבר 2009 (על פי נוהל הקמת יישובים חדשים) את תוכנית היישוב החדש, בגודל של 90-100 יח"ד. החברה להגנת הטבע הגישה יחד עם חברים אחרים במועצה הארצית בקשה לדיון חוזר במליאת המועצה הארצית שהתקיים בחודש פברואר 2010. בדיון זה הוצג ההסכם בין רשות הטבע והגנים לבין המועצה האזורית גולן, לפיו דובר על שני שלבים: בשלב הראשון ייבנו כ-40 יחידות דיור במתחם הקיים של ההיאחזות, כאשר גבולות השטחים האחרים וייעודם ייקבעו לאחר סקר שיערך באביב. כמו כן, הוועדה החליטה כי לאור רגישות השטח הפתוח במרחב, היקף הבנייה לא יעלה על 90-100 יחידות דיור. בשלב הראשון יאושרו 40 היחידות של שלב א' בלבד, וללא גריעה משטח השמורה בחלק בו טרם הושלם הסקר האמור. החברה להגנת הטבע וקבוצת חברים נוספים במועצה הארצית התנגדו לעצם הקמת היישוב החדש במקום המוצע, אך הצעתם נדחתה.

מדובר בהליך ראשוני, ונדרשים ליישוב החדש הליכי תכנון נוספים. החברה להגנת הטבע תיאבק כנגד התוכנית להרחבת

סובב כנרת", אותה יזמה החברה להגנת הטבע. עם אישורו (בחדש אפריל 2008) של החוק לטיפול בחופי הכנרת, הוקם "איגוד ערים כנרת", אשר מרכז את הטיפול בכנרת. כמו כן הורחב החוק לשמירת הסביבה החופית גם לחופי הכנרת.

עמדת החברה להגנת הטבע: הקמת איגוד ערים כינרת והמודעות הציבורית הגוברת למצבה של הכינרת בשנים האחרונות, הן הזדמנות חשובה לשינוי כיוון בכל הקשור לשמירה על הכינרת וחופיה. המבחן המרכזי יהיה כעת בתפקודו של האיגוד וביכולתו לפעול לקידום האינטרסים הלאומיים. יש להמשיך ולפעול להסרת גדרות לא חוקיות החוסמות את מעבר הציבור לאורך חופי האגם במקביל להמשך הקידום של שביל סובב כינרת, לסכל את פעולות ייבוש הכינרת בתוכניות פיתוח שונות לשפת האגם, ולהגן על בתי גידול רגישים בסביבתו. החברה להגנת הטבע פועלת לבחינה מחודשת של המיזמים התיירותיים לאורך הכינרת במוסדות התכנון ובמנהל מקרקעי ישראל. הגישה התכנונית המנחה צריכה להישען על הרחבת המלונאות באזור טבריה, כדי לא לפגוע בשטחים הפתוחים הייחודיים שנותרו מסביב לכנרת.

05

מושבי הצפון – רפורמה בענף הלול

האיזום: גם השנה קודמה רפורמה ממשלתית המציעה להוציא את לולי ההטלה הנמצאים בשטחי מושבי הצפון אל מחוץ ליישובים. במסגרת הרפורמה, כ-80 חוות לולים גדולות מתוכננות לקום על שטחים פתוחים. מטרת הרפורמה היא לצמצם את המפגעים הסביבתיים בתחום היישובים, ולאפשר את פיתוח התיירות. אולם הקמת חוות הלולים עתידה לפגוע בצורה קשה בחורש הים תיכוני. החורש הים-תיכוני מהווה בית גידול מיוחד, אופייני לישראל, עשיר במיני חי וצומח ובעל חשיבות נופית. מרבית שטחי החורש הים תיכוני בישראל מצויים בצפון הארץ. רק חלק מהם מוגן בשמורות טבע וביערות. למרות ההגנה – גם שטחים מעטים אלה מצויים מזה זמן רב תחת תהליכי כרסום עקביים. תהליכי כרסום מהירים עוד יותר עוברים על שטחי חורש ים-תיכוני שנמצא בשטחים הפתוחים הפחות מוגנים מבחינה סטטוטורית. הגורמים המשמעותיים בצמצום שטחי החורש הם הרחבות יישובים למיניהן, הכשרות קרקע לחקלאות, הקמת מבנים חקלאיים וכן שריפות יזומות. הקמת מבנים חקלאיים בשטחים הפתוחים, כפי שמציעה הרפורמה, תוביל לפגיעה ממשית בחורש. בספטמבר 2009 הגישו ארגונים להגנת בעלי-חיים עתירה לבג"ץ. הארגונים ביקשו שהרפורמה לא תצא לפועל בטרם ייקבעו תקנות לפי חוק צער בעלי-חיים, אשר יבטיחו תנאי-מינימום להחזקת התרנגולות בלולים החדשים שייבנו. בעקבות העתירה הוציא בית-המשפט צו ביניים, המקפיא בשלב זה את ביצוע הרפורמה. הארגונים להגנת בעלי-חיים מצביעים על כך שניתן להקים את הלולים

הרוח המתוכננת בעמק הבכא, הכוללת 52 טורבינות מתוכננות מתאזנת עם התועלת הצפויה מייצורו של חשמל נקי. פגיעתה של חוות הטורבינות בעופות ועטלפים תיבחן במסגרת תסקיר ההשפעה על הסביבה, ועמדתה הכוללת של החברה להגנת הטבע תיקבע על פי תוצאות התסקיר. חוות טורבינות נוספת המתוכננת בצפון רמת הגולן כוללת כ-80 טורבינות הפזורות על הרכסים השונים בצפון הרמה. חווה זו תגרום ללא כל ספק שינוי דרמטי בנופי האזור. החברה להגנת הטבע תתמוך בתכנית החווה הצפונית חרף הפגיעה הנופית הצפויה, בתנאי שהפגיעה במגוון הביולוגי תהיה מועטה ככל האפשר. במקרים של פגיעה נופית חריגה תמליץ החברה להגנת הטבע על הסרת הטורבינות הפוגעות ו/או העתקתן לאתר חלופי.

04

טבריה לחצי פיתוח על חופי הכנרת

האיזום: הימה הלאומית של ישראל, הכינרת, נמצאת במצב קשה ביותר. מפלס המים מצוי במגמת ירידה מתמדת. מלבד חשיבותה הרבה למשק המים, הכנרת משמשת בית גידול חשוב לבעלי חיים ולצמחים. בית הגידול הזה נמצא במצב של הדרדרות, ומכך מושפעות גם המערכות הטבעיות בסביבתו. בנוסף, בהיותה אגם המים המתוקים היחיד בישראל, הכנרת משמשת מרכז לפעילויות פנאי ונופש.

אגם הכנרת. צילום: החברה להגנת הטבע

למרות חשיבותה הרבה ניהול הכנרת נגזר בעיקר מתפקודה כמאגר מים תפעולי. עובדה זו הביאה להזנחת הטיפול בחופי הכנרת. הזנחה זו באה לידי ביטוי בראש ובראשונה בפגיעה בזכות הציבור לגישה חופשית אל חופי האגם, בעיקר בגלל הגדרות הבלתי חוקיות. שנית, בעת האחרונה "קמו לתחייה" מספר תוכניות בנייה למלונות לאורך חופי האגם ובצפון העיר טבריה, הכוללות ייבוש חלק מן האגם ופגיעה באזורים רגישים. עם זאת, לאחרונה חוזקה ההגנה על הכינרת וחופיה. הממשלה אישרה את תכנית המתאר הארצית ל"שביל

עלול להביא לפגיעה קשה בשטחים פתוחים איכותיים, ולקוטע הרצף שלהם. בכל זאת נראה כי ניתן לבצע את הרפורמה המוצעת בתחום היישובים או בשוליהם, בתנאי שמבני הלולים יוגדלו ומספר החוות יצומצם. מכלול החוות המתכוננות הובא כבר לבחינה ראשונית בפני מוסדות התכנון. נציגי החברה להגנת הטבע פועלים יחד עם חברי הצוות האחרים לצמצום הנזקים הסביבתיים באמצעות העדפת חוות בשולי היישובים או בצמידות-דופן להם, הגדלת החוות (וכתוצאה מכך צמצום מספרן) וכן איתור מקומות חלופיים שנזקם פחות. אולם, מרחקי הבטיחות הנוקשים בין חווה לשכנתה, אשר נקבעו משיקולים וטרינריים, וכן הטלת מגבלות על שטחי החוות (מאותם שיקולים), מהווים איום של ממש על השטחים הפתוחים ועל הנוף. הם עלולים גם לגרום לאזורים הרגישים בגליל להיראות כמו "ארץ לולים" על כל המשתמע מכך. בהקשר זה נדרשת מכל מוסדות התכנון ומכל העוסקים במלאכה רגישות רבה בהענקת משקל גבוה להשפעות הסביבתיות. לאחרונה הגיעו לוועדה המחוזית בצפון תכניות לחוות לולים במסגרת הרפורמה. נציגות ארגוני הסביבה תבחן תכניות אלה לעומקן מתוך מגמה לצמצם עד כמה שניתן את השפעותיהן.

החדשים בשיטות ללא כלובים כלולי מעוף, מבלי שהדבר ידרוש הרחבה של שטחי הלולים. באביב 2010 בית המשפט צמצם את צו הביניים. בכך התיר בית המשפט למעשה לקדם את הרפורמה בענף הלול ביישובי החלוץ במסגרת פיילוט, בתנאי שהלולים שיוקמו יבנו לפי התקנות האירופיות המתקדמות לרווחת בעלי החיים. השנה הוציא בג"ץ צו על תנאי בעתירת הארגונים, והדיון בעתירה נקבע לחודש אפריל 2012.

סניטציה לקויה בלול בצפון. צילום עמית דולב

06 בקעת חנניה - תחנת דלק במכלול הנופי "זיתי ראמה" +

בשנת 2000 הוגשה לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה במחוז הצפון תוכנית לתחנת דלק בתחומי כרם זיתים שליד צומת חנניה. תוכנית המתאר הארצית הייתה תוכנית משולבת לבנייה, לפיתוח ולקליטת עלייה (תמ"א 31). שטחה היה בתחום שטח שיועד להיות כפרי פתוח, בתחום ייעוד שטח משאבי טבע ועל גבול שמורת הטבע של הר-מירון. מטעמים שאינם ברורים דיים החליטה הוועדה המחוזית בשנת 2000 על הפקדתה של תכנית זו על אף הכרתה את רגישות האזור. התכנית הועברה לוועדה לשמירה על קרקע חקלאית ושטחים פתוחים (ולקחש"פ), וזו החליטה לדחותה בשל הרגישות הסביבתית הגבוהה. הוגש ערר על החלטה זו, והוא נדחה. לאחר הדחייה הוגשה בקשה לדיון חוזר בוועדת הערר של הוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים (ולקחש"פ), אך ועדת הערר סירבה לקיים דיון חוזר בתוכנית. על דחיית הבקשה לדיון חוזר הוגשה עתירה, אשר פסקה כי על ועדת הערר של הולקחש"פ לקיים דיון נוסף בסוגיה ולנמק את החלטתה, תהיה אשר תהיה. בדיון החוזר שהתקיים בוועדת הערר אושרה התוכנית בתנאים חדשים.

מצוידים באישור זה פנו יזמי התכנית לוועדה המחוזית כדי שזו תפקיד את התכנית. ואכן, הוועדה המחוזית החליטה לקדם את התכנית בתמיכתו של מתכנן המחוז. הוועדה החליטה להפקיד את התוכנית במספר תנאים שאחד מהם היה אישור וועדת המשנה לנושאים תכנוניים עקרוניים של המועצה הארצית (הולנת"ע) (להקלות תחבורתיות שונות.

השנה דנה ועדת החינוך של הכנסת במספר ישיבות בתקנות לחוק צער בעלי-חיים. עד כה הצביעו הח"כים על רוב התקנות, אך הנושאים השנויים במחלוקת עם הארגונים להגנת בעלי-החיים עדיין לא הוכרעו. בוועדה מסתמנת התנגדות לתקנות שמציג משרד החקלאות משום שהן מאפשרות לולי כלובים. כן פורסם דוח חמור של מבקר המדינה בעניין הרפורמה בענף הלול ובדרך שמשרד החקלאות מנהל אותה.

יכולתה של המדינה לממש את הרפורמה המתוכננת בענף הלול מוטלת בספק גדול. מגדלי העופות להטלה, התאגדו ל"עמותה להצלת המשק החקלאי המשפחתי וענף ההטלה ביישובי הצפון והגליל" ויצאו כנגד הרפורמה המתוכננת בטענה כי זו באה לנשלם מזכויותיהם ומעיסוקם ולהעבירו לשליטת בעלי הון בודדים וכנגד הוצאת כל הלולים אל חוות ענק מחוץ לתחומי היישובים. עמותת המגדלים אינה מתנגדת עקרונית לרפורמה בענף, אלא למתכונתה הנוכחית. העמותה אף הגישה עתירה כנגד ממשלת ישראל ונגד משרד החקלאות בדרישה לביטול הרפורמה המוצעת. עתירה זו מתנהלת עתה בבג"ץ. מאז הבחירות למועצת הלול, שהתקיימו בקיץ 2010, בהן זכו נציגי עמותת המגדלים לתמיכה גורפת מצד החקלאים בענף, פועלת העמותה גם במסגרת מוסדות מועצת הלול.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מקבלת את הצורך לפנות מפגעים סביבתיים מתחומי יישובים על מנת להבטיח איכות חיים בהם, ואפשרות לניצול פוטנציאל תיירותי מבוקר ביישובים. עם זאת, החברה להגנת הטבע מתנגדת למיקום 80 חוות לולים בשטחים הפתוחים. הדבר

משמירה על משאבי הטבע וטיפוחם. מכל האמור לעיל ברור כי רגישות המרחב גדולה ביותר. ההוראות הקבועות בתוכניות אלה אינן מותרות מקום לספק בדבר הסתירות שבין תוכנית זו לביןן.

החברה להגנת הטבע קובעת כי הוועדה המחוזית נהגה בתוכנית זו בחוסר סבירות ואף בחוסר סמכות כאשר המשיכה בהפקדת התוכנית ביודעה כי זו אינה תואמת את התוכנית הארצית והמחוזית החלות על השטח. החברה תמשיך בהתנגדותה לתוכנית זו.

07

הרחבת מעלות-תרשיחא וכפר ורדים - לחצי פיתוח על החורש הים תיכוני בגליל

האיום: הרחבת הערים הקיימות לפתרון בעיות הדיור עבור תוספת האוכלוסייה, עדיפה מבחינה סביבתית, כלכלית וחברתית על הרחבות ביישובים כפריים, קל וחומר על הקמתם של יישובים כפריים חדשים. היישובים החדשים צורכים שטחים נרחבים למגורים ולתשתיות. ואולם, בשל ריכוזי שטחי החורש בצפון כל הרחבה כזאת מכלה שטחי חורש ומצמצמת את מרחב המחיה ובתי הגידול של צמחים ובעלי חיים. היא אף קוטעת את הרצף בין שטחי החורש המעטים שנותרו.

הרחבת מעלות כפר ורדים. צילום באדיבות גוגל

הדוגמה הבולטת ביותר כיום לאיום מסוג זה נמצאת בתוכנית ההרחבה של העיר מעלות-תרשיחא והמועצה המקומית כפר ורדים. הרחבות אלה מתוכננות על שטחים מפותחים של חורש ים תיכוני, ומימושן יוביל לחיסולם של שטחי חורש אלה ולקיטוע הרצף הקיים ממרומי הר מירון ועד חופי הים התיכון (על חשיבותו של החורש הים תיכוני ראו הרחבה באיום מס' 5).

דוגמות נוספות בצפון הארץ לפגיעות קיימות וחזויות אפשר למצוא בתוכניות להרחבת שלומי, כרמיאל, נצרת עלית ועוד.

בדיון שהתקיים בולנת"ע עלתה שוב סוגיית הרגישות ואי ההתאמה של התוכנית לתוכנית המתאר הארצית והמחוזית, והועדה החליטה לדחות את התוכנית על בסיס מהותי זה.

מכלול נוף זיחים עתיקים. צילום: יוחנן דרום

על החלטה זו הוגשה עתירה לבית המשפט לעניינים מנהליים בטענה כי הולנת"ע חרגה מסמכותה משום שהייתה מוסמכת להחליט אך ורק בנושא ההקלה התחבורתית שנדרשה ממנה. עתירה זו התקבלה והחלטת הולנת"ע בוטלה. כך שבה התוכנית לטיפול הוועדה המחוזית והפקדתה קודמה. על פסק דין זה הגישה המדינה ערעור לבית המשפט העליון שבסופו הסכימו הצדדים על פשרה, שבמרכזה ביטול פסק הדין של בית המשפט המנהלי המחוזי, בתמורה להתרת המשך קידומה של התוכנית ושמירת הזכויות של כל צד להחזיק בעמדותיו.

כך הגיעה התוכנית לבסוף להפקדה ובמהלכה הוגשו התנגדויות החברה להגנת הטבע, המשרד להגנת הסביבה וחברת "פז". התנגדויות אלה נשמעו בדיון סוער במיוחד בנובמבר 2011 והחלטה סופית בעניין, נכון להיום, טרם ניתנה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בתוכנית זו אבן-בוחן למעמדן של תוכנית המתאר הארצית ותוכנית המתאר המחוזית, וליכולתן להגן על שטחים פתוחים ומשאבי טבע ונוף. זו גם אבן בוחן למוסדות התכנון ונכונותם למנוע עיוות של התוכניות הללו. תחום התוכנית חל בשטח רגיש מהותית וסטטוטורית. בעבר הוא הוגדר כשטח משאבי טבע בתמ"א 31. תמ"א 35 החדשה, שהחליפה את תמ"א 31, ייעדה את שטח התחנה המוצעת להיות שטח שמורות וגנים. זאת ועוד, התמ"א קבעה כי השטח בולט ברגישותו הנופית והסביבתית הגבוהה והוא נמצא בתחומי מכלול נופי "זיתי ראמה" המחייב התייחסות קפדנית יותר לענייני נוף. לאור כל הנתונים הללו, ברור שלא ניתן להקים תחנת דלק במקום זה על פי הוראות תמ"א. וכאילו לא די בכך, תוכנית המתאר המחוזית החדשה (תמ"מ 9/2) ייעדה את מרחב התחנה לשמורת נוף, ואף קבעה אותו "שטח מוגן מפיתוח", שבו אסורה כל פעילות פיתוח חוץ

08

פלך - כביש גישה חדש +

האיום: בשנתיים האחרונות מקדמת המועצה האזורית "משגב" תכנית לפריצת כביש גישה חדש לקיבוץ פלך שבגוש תפן, במקום כביש הגישה הקיים שקטע ממנו עובר כיום בתחום היישוב דיר אל אסד. הנימוק העיקרי ליוזמה, המוצג בנייר העמדה של המועצה האזורית "משגב" הוא הצורך בשיפור יכולת הקליטה של הקיבוץ בו גרות היום כ-20 משפחות, מהן חמש משפחות ותיקות בלבד. הקיבוץ עלה לקרקע בשנת 1983, אך לא הצליח להתבסס ולקלוט משפחות חברים נוספות כמצופה. התכנית המאושרת עבור הישוב כוללת תוספת של 195 יחידות דיור. אך בהיעדר משפחות המעוניינות להיקלט ביישוב אין צורך במימוש של מתחמי המגורים המאושרים. המועצה האזורית תולה את הקיפאון באכילוס היישוב בהעדר דרך גישה ראויה ליישוב, אך קיבוץ תובל הצמוד לקיבוץ פלך והמשתמש באותה דרך גישה דווקא מאופיין בקליטה מוצלחת יחסית, ומתגוררות בו כיום כ-65 משפחות.

כביש גישה לפלך. צילום: יוחנן דרום

אורכו של הכביש המתוכנן הוא כ-3 ק"מ, והוא אמור לחבר את הישוב ברום 490 מ' מעל פני הים לכביש הגישה למחנה תפן ברום 230 מ' מעל פני הים. המשמעות הטופוגרפית של נתוני הכביש היא שהוא "יצטיין" בתלילות רבה, יצריך עבודות עפר רבות, ולבסוף יהיה מפגע נופי שיבלוט לעין הצופים מכל רחבי מישור עכו ומהכרמל. זאת ועוד: הכביש המוצע על ידי המועצה האזורית מתוכנן לחצות את שמורת הטבע הר גמל ונחל יצהר ולבתר אותה במרכז. פגיעה אקולוגית חזויה זו, תיתוסף לפגיעה שכבר גרם כביש הגישה למחנה תפן, שגם הוא חוצה את השמורה. בחוות דעת שהגישה רשות הטבע והגנים מודגשת הפגיעה הקשה של הכביש המוצע במסדרון האקולוגי, בתצורת הצומח המיוחדת לשמורה, בתצורות סלע נדירות ובאתר הפרה - היסטורי המוכר והחשוב של מערות היונים.

בשנת 2002 הפקידה הוועדה המחוזית תכנית לדרך גישה חלופית לקיבוצים פלך ותובל מכיוון קיבוץ כישור. תכנית זו נתמכה על ידי כל הגורמים, לרבות ארגוני הסביבה, אך

עמדת החברה להגנת הטבע: הוועדה המחוזית צפון החליטה לפני למעלה משנתיים להפקיד את התוכנית להרחבת העיר מעלות-תרשיחא, הכוללת את התפשטותה מזרחה אל עבר גבעת צוריאל. במקום למצות את כל עתודות הבנייה בתוך העיר ולהעדיף את התחדשותה, בחרו מוסדות התכנון בדרך הקלה - הסטת הפיתוח לשולי העיר לכיוון השטחים הפתוחים. חוות הדעת התכנוניות-מקצועיות וכן תסקיר ההשפעה על הסביבה והנספח הנופי-סביבתי שהוכנו עבור התוכנית, מצדדים בעמדת החברה להגנת הטבע כנגד הבנייה בגבעת צוריאל. החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתוכנית המתאר החדשה של מעלות-תרשיחא. ההתנגדות נסמכת על חוות דעת שונות בדבר הפגיעה הצפויה מהתפשטות העיר מזרחה תוך חצייתה של שמורת טבע. החברה טוענת כי בתחום העיר קיימות עדיין חטיבות קרקע זמינות לתכנון (במגמה של הרווית הבניה ומילוי חלים) המייתרות את הצורך לפרוץ אל מחוץ לקווי המתאר הקיימים. עוד סבורה החברה להגנת הטבע, כי יעדי האוכלוסייה שנקבעו עבור העיר אינם ריאליים. חישוב מדויק של גידול האוכלוסייה יביא להפחתה ניכרת באומדן השטח המיועד להרחבה, ולמיצוי אפשרויות הבנייה בשטחים הקיימים. החברה להגנת הטבע פועלת גם לדחיית של תוכנית ההרחבה של כפר ורדים. ההרחבה אמורה להיבנות על שטחי חורש של 1,700 דונם, ולכלול 1,200 יח"ד צמודות-קרקע בצמידות לעיר מעלות-תרשיחא. זאת בנוסף ל-2,400 יח"ד שכבר קיימות ביישוב. עמדת החברה להגנת הטבע היא שאין להסתמך על תוכנית ישנה ולא רלוונטית שאושרה בשנת 1981. תוכנית זו מתירה תוספת לא חיונית ליישוב גדול ממילא, שכבר פגע קשות בשטחים הפתוחים. עמדה זו קשורה להרחבות הסמוכות המוצעות בעיר מעלות-תרשיחא אשר יחד עם הרחבה זו יחסלו עתודות של שטחים פתוחים איכותיים.

עם הפקדתה של התוכנית להרחבת כפר ורדים הגישה החברה להגנת הטבע התנגדות. התנגדויות נוספות לתוכנית הגישו המשרד להגנת הסביבה, תושבים מכפר ורדים ותושבי הכפר תרשיחא. התנגדויות אלה אמורות להישמע בחדש ינואר 2012.

על אף האמור לעיל מינהל התכנון במשרד הפנים עושה כל אשר לאל ידו כדי לקדם שתי תוכניות אלה חרף הפגיעה הצפויה בשטחים הפתוחים. קיימת סתירה בין מדיניות התכנון בשטח לבין הצורך בראייה מרחבית של עתודות הקרקע המדולדלות בכלל ובמקום העירוני של גוש היישובים מסביב לעיר מעלות-תרשיחא בפרט.

יש להעמיק את המודעות בקרב מוסדות התכנון ובקרב ראשי הרשויות המקומיות בדבר הצורך החיוני בשמירה על בית הגידול הים תיכוני הייחודי לישראל. משום כך אנו מחויבים לשמור עליו גם בהקשר הבינלאומי. על המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים (האחראים על הנושא מטעם המדינה) ועל ארגוני הסביבה הציבוריים להמשיך באיסוף מידע, בעריכת הסקרים ובתיעוד שטחי החורש כדי להיאבק בנחישות ובעקביות נגד הכוונה לפגוע בהם.

הסניקה והעדר מערכות התראה ואל-כשל – כל אלה הביאו לקריסתה המידית של המערכת ולהזרמה תמידית של ביוב אל שמורת הנחל. הרשויות המקומיות – הנושאות באחריות החוקית למצב זה, לא הצליחו להתגבר על הכשלים הללו ולדאוג למערכת סילוק שפכים תקינה. בתחילת 2003 – לאחר 10 שנות הזרמת ביוב אל הנחל – נוסדה "הקואליציה למען שמורת נחל שגור". בקואליציה חברים ארגוני סביבה וחברה יהודיים וערביים, וגם החברה להגנת הטבע היא שותפה פעילה בה. כבר בתחילת פעילותה פנתה הקואליציה לגורמים האחראים השונים בדרישה לתיקון המצב. לפניית הרבות התקבלו תשובות מעטות וחלקיות בלבד, ומרבית הגורמים אליהם פנינו – כגון שר הפנים, שר התשתיות הלאומיות, הממונה על המחוז במשרד הפנים, מנכ"ל רשות הטבע והגנים וגורמים אחרים – כלל לא טרחו להשיב לפניית הציבור. הרשויות המקומיות התנערו מאחריותן למצב בתואנות של חוסר יכולת לשפר את התחזוקה ולהגביר את האכיפה. מצבם של הנחל ושל שמורת הטבע המשיך להתדרדר.

קניון בית הכרם, נחל שגור. צילום: יוחנן דרום

לפני 6 שנים אוחדו שלושת הכפרים: בענה, דיר אל אסד ומג'ד אל כרום לרשות מקומית אחת – העיר אל-שאג'ור. בניגוד לתקוות שתלו בו, איחוד זה לא הביא לשיפור כלשהו במצב התחזוקה והאכיפה, ולא הפסיק את הזרמת הביוב לשמורת הנחל. בחלוף הזמן אף הורע המצב כאשר העיר אל שאג'ור פורקה (בעקבות חקיקה) למרכיביה הישנים אשר, למותר לציין, המשיכו להזניח את הנושא. למעשה, שמורת הטבע של נחל שגור חדלה להתקיים. חרף פניות חוזרות ונשנות של הקואליציה לרשות הטבע והגנים האחראית על הגנת השמורה, למיטב ידיעתנו לא נתקבלה כל תגובה, ולא נעשה מהלך מצד רשות זו להפסקת גסיסתה של השמורה.

בשנים האחרונות התרבו המפגעים בכפרי בקעת בית הכרם, ולבעיית הביוב נוספה בעיית המזבלות הפירטיות ושריפות פסולת רבות, שדרדרו עוד יותר את תנאי החיים בבקעה ובמדרונותיה. הודות לפעילות הקואליציה, קם לצידה של האחרונה פורום אזרחים יהודים וערבים, הפועל נמרצות לטיפול במפגעים, להסרתם ולמען ההגברה של

הוגשו כנגדה 10 התנגדויות של בעלי קרקע פרטית, שטענו לפגיעה בזכויותיהם. לאור ההתנגדויות האמורות ולאור הצעת מינהל מקרקעי ישראל – אשר יזם את תכנית הדרך – לאתר תוואי אשר יפחית ו/או ימנע את הפגיעה בחלקות הפרטיות, החליטה הוועדה המחוזית לאפשר הגשת תכנית מתוקנת על בסיס התוואי שהוצע. תכנית מתוקנת כזו עדיין לא הוגשה, ובמקומה מקודמת כיום התכנית הפוגענית בבחינת הפתרון הקל.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לתוואי הכביש החדש המוצע על ידי המועצה האזורית "משגב". החברה להגנת הטבע מזהירה מפני הנזק והפגיעה הצפויים לערכי הטבע והנוף בשמורת הטבע נחל יצהר, שבה אמור לעבור התוואי המוצע. שמורת הטבע נחל יצהר – אשר אושרה כשמורת טבע ושמורת נוף בשנת 1983 בתכנית המתאר המחוזית תמ"מ 2, ושמורת טבע גם בתכנית המתאר המחוזית החדשה תמ"מ 9/2 – כבר נפגעה קשות מהקמת מחנה הצבא ומפריצת דרך הגישה אליו בתוואי ההררי. דרך הגישה למחנה קטעה את שמורת הטבע ופיצלה אותה לשני מתחמים: מתחם שמורת הר גמל ומתחם אגן נחל יצהר. עתה מאיימת היזמה החדשה לדרך גישה נוספת ליישובים פלך ותובל לפצל פעם נוספת את השמורה, והפעם לשלושה מתחמים.

החברה להגנת הטבע סבורה כי ניתן לקדם פתרון גישה מכיוון קיבוץ כישור. ראוי להציע תכנית מתוקנת אשר תמזער את הפגיעה בבעלי הקרקע הפרטית. החברה להגנת הטבע סבורה כי הסיבות להיקפי הקליטה הנמוכים בקיבוץ פלך אינן קשורות בעיקרן לדרך הגישה, אלא למכלול גורמים רחב יותר. סלילת הדרך לא זו בלבד שלא תשפיע עליהם לטובה, אלא שתוסיף מפגע אקולוגי ונופי קשה ביותר.

09

שמורת נחל שגור (קניון בית הכרם) – הזרמת שפכים

האיום: השנה מלאו 17 שנה לתחילת הפגיעה החמורה בשמורת הטבע נחל שגור. לפני 17 שנה בדיוק החלו לפעול מערכות מרכזיות של איסוף שפכים והובלתם בכפרים בענה, מג'ד אל כרום ודיר אל אסד. מטרתן הייתה להפסיק את חדירת מי השפכים ממערכת הבורות הסופגים אשר שמשה את היישובים אל מי התהום. צנרת האיסוף וההולכה הונחה, משאבות הסניקה (שהזרימו את השפכים אל מאגר טיפול במישור עכו) הופעלו, והזרמת ביוב סדירה אל שמורת נחל שגור החלה. תוך זמן קצר שמורת הטבע ושביל הטיולים (שהיה הפופולרי ביותר בצפון זכור לכל מבוגר כחווית טיול מרתקת) ננטשו, ומצבם הלך והדרדר עד לנטישתה המוחלטת של השמורה.

כושר הולכה מוגבל של המערכת, העדר תחזוקה בסיסי, התחברויות פירטיות וסתימות תכופות בצנרת, ספיקה מוגבלת של המשאבות, כשל מוחלט בתחזוקת משאבות

הטבע ובגן הלאומי, יצירת הנגשה נוספת אל שרידי המבצר מכיוון צפון והוספת אטרקציות תיירותיות בשני צדי הגשר ומעליו. הגשר מוצע להקמה על גבי 5 עמודים גדולים (שני עמודי בסיס בשני קצותיו ושלושה עמודי בסיס נוספים בערוץ הנחל) אשר יהוו מפגע נופי בולט מעל ערוץ הנחל.

נכון לעתה נראה, כי התכנית הרעיונית אינה מקודמת לכלל תכנון מפורט על ידי גורם כלשהו, אך אין כל בטחון כי מצב זה לא ישתנה בשנה הקרובה.

נחל כזיב. צילום יוחנן דרום

עמדת החברה להגנת הטבע: שמורות הטבע נחל כזיב והגן הלאומי מנופורט הנם מן הפופולאריים שבאתרי הביקור בגליל המערבי. כתוצאה מכך הם סובלים מעומס מבקרים גדול. שמורת הטבע של נחל כזיב בולטת בכך שהיא "סובלת מעומס מבקרים קיצוני, שאינו מאפשר למערכת האקולוגית שבה להתקיים בכבוד", כך על פי חוות דעת אקולוגית שפורסמה לאחרונה מטעם רשות הטבע והגנים בהקשר לתוכנית הרעיונית האמורה.

החברה להגנת הטבע סבורה כי די בעומס המבקרים הקיים על שמורת הטבע של נחל כזיב ואין להוסיף עליו אטרקציות שונות – דוגמת גשר זה אשר יהווה בסיס לאטרקציות מתוכננות נוספות דוגמת אתר קפיצת באנגי' המוצעת מן הגשר לאפיק הנחל והשמורה – אשר תגברנה את עומס המבקרים בשמורת הטבע ואת הפגיעות בטבע של הנחל. הקמת הגשר אף תגרום לפגיעה נופית קשה בנופי הנחל המוכר לכל וזו תשנה את אופיו הפראי של הנחל ואת חוויית הטיול בו.

מכל אלה מתנגדת החברה להגנת הטבע לקידומה של התכנית הרעיונית להקמת גשר החבלים המוצע על פני נחל כזיב ומציעה להסתפק בשיפור הגישה למבצר מנופורט מכיוון דרום תוך שימוש באמצעים צנועים שאינם פוגעים בנופי המקום ובמערכת הטבעית. החברה להגנת הטבע תמשיך לעמוד על המשמר עבורי התכנון השונים כדי לעצור כבר בשלב ראשון כל ניסיון לפגוע בשמורת הטבע של נחל כזיב.

מודעות הציבור לזכותו לסביבה בריאה. הגידול בפעילות הציבורית החל לשאת פרי ולהשפיע על משרדי הממשלה לסייע בפתרון הבעיה במקום הרשויות המקומיות חדלות המעש.

עמדת החברה להגנת הטבע: בתום 17 שנות הזרמת ביוב לשמורה ו-8 שנות פעילות נמרצת של הקואליציה למען נחל שגור ולאחר ייסוד פורום האזרחים הפעיל, השנה חל לבסוף שינוי לטובה מצד רשות המים ומנהלת תשתיות הביוב. אושרה תוכנית אב לפתרון הקצה של כפרי מערב הבקעה. צינור הובלה גרביטציוני ייתר את הצורך בתחנות הסניקה, שהתקלות המתמשכות בהן הן שגרמו לזרימת הביוב בשמורת הנחל. כמו כן הוקצו תקציבים מתאימים לתכנון מפורט של מערכת סילוק השפכים. הקואליציה ופורום האזרחים מקיימים מעקב שוטף אחר המצב וגם משתפים פעולה עם תאגיד המים והביוב לקידום התכנון המפורט לפתרון הקצה במרכז טיפול בשפכים כרמיאל. כמו כן הם מוודאים שהבטחות רשות המים והמנהלה לתשתיות ולביוב להקצאת תקציבים לתכנון וביצוע הפרויקט החיוני אכן יקוימו בטווח קצר ככל הניתן, גם לאחר הקמתו והפעלתו של תאגיד המים והביוב. החברה להגנת הטבע תובעת מהרשויות המקומיות לפעול לאכיפת החוק במגוון נושאי הסביבה כדי לקיים את מערכות החיים התקינות. אומנם הממשלה היא האחראית הבלעדית לחוסן של הרשויות המקומיות, והיא יכולה לסייע להן באיזון תקציבן, אך האחריות לקיום מערכות חיים תקינות היא אחריותן של הרשויות המקומיות ועליהן למלאה. על התושבים מצדם לתרום את חלקם ככל אזרח, לטפח מודעות לסביבתם ולבריאותם, להשתתף בתחזוקת היישוב ולמלא אחר הוראות החוק.

החברה להגנת הטבע קוראת למשרדי הפנים, האוצר, התשתיות, הגנת הסביבה ולרשויות המקומיות להכין תכנית אב מחייבת ומתוקצבת לפתרון הבעיות הסביבתיות שבמרחב זה. עליהם גם להמשיך לקדם בדחיפות את ביצוע פתרון הקצה לביוב יישובי הבקעה ולהפסיק את הזרמת הביוב לשמורת הטבע. מטרתה של תכנית זו להביא לשיפור ברמת המודעות של התושבים, לעלייה בנכונותם להיות שותפים בתהליכים אלה, לשיפור ברמת התפקוד של הרשויות המקומיות – ובסופו של דבר להביא לחיסול המפגעים הסביבתיים במרחב.

10

נחל כזיב – גשר

האיום: לפני כשנתיים העלתה המועצה האזורית "מעלה-יוסף" תכנית רעיונית להקמתו של גשר חבלים תלוי באורך של כ-500 מ' מעל נחל כזיב בין מצפור גורן למבצר המנופורט בתחומי שמורת טבע וגן לאומי מוכרזים. מטרת התכנית הן יצירת אטרקציה תיירותית אשר תגדיל משמעותית את היקפי המבקרים בשמורת

11

חוף בצת - מלונאות

השמאי הממשלתי, ולהשיב את הקרקע לידי המדינה. בקרב כל השותפים למאבק על חוף בצת קיימת הסכמה כי השבת הקרקע למדינה היא צעד משמעותי ביותר לשימור של מרחב חוף בצת. זהו חוף פתוח ושקט, המשמר ערכי טבע, נוף וביולוגי בחיק הטבע והציבור כולו מצפה להשלמת המו"מ ולהשבת הקרקע למדינה. ברור לכלל השותפים במאבק שמינהל מקרקעי ישראל נענה למחאה הציבורית וכי לא סביר שהמינהל יקיים מכרז חדש. השלמת המהלך הקנייני באמצעות השבת הקרקע למדינה, חייבת להביא לשינוי המעמד התכנוני של החוף באמצעות תכנית עדכנית משופרת שעיקרה שימור החוף ללא בינוי ופיתוח נוספים.

נערה בחוף בצת. צילום: מתן קונביץ'

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מברכת על הוראת מנהל מינהל מקרקעי ישראל להשיב את הקרקע שהוכרה במרחב חוף בצת למדינה. החברה להגנת הטבע מקווה כי המו"מ יושלם בקרוב. החברה ביקשה ממנהל המינהל להשלים את ההליך התכנוני. המטרה היא לגבש תוכנית חדשה ומוסכמת, שעיקרה שימורו של מרחב חוף בצת כחוף פתוח ושקט המשמר ערכי טבע, נוף וביולוגי בחיק הטבע.

החברה להגנת הטבע טוענת כי התכנית עליה התבסס המכרז היא תכנית ישנה שאושרה בשנת 1992. תוקף התוכנית פג, משום שהמועד המקסימלי שנקבע לביצועה חלף בקיץ 2007.

עוד טוענת החברה להגנת הטבע, כי לאור השינויים המשמעותיים במדיניות השמירה על החופים, התוכנית המאושרת מחויבת בבחינה מחודשת, וכי לא ניתן להוציא מכוחה היתרי בנייה.

החברה להגנת הטבע ומטה המאבק להצלת חוף בצת הכינו כבר לפני כשנה מסמך מתווה תכנוני, הכולל עקרונות ליבה תכנוניים של מרחב החוף במטרה לשמרו. החברה להגנת הטבע העבירה את המתווה לידי השר להגנת הסביבה כדי להביא לביטול בתכנית למלונאות במרחב חוף בצת.

במקום זאת יש לשמרו כפי שהוא לרווחת הציבור. בימים אלה ממש החברה להגנת הטבע משתפת פעולה עם כלל בעלי העניין באזור בנושא גיבוש עקרונות התכנון למרחב חוף בצת. לאחר מכן היא מתכוונת להציגה בפני

האיום: חוף בצת שמדרום לראש הנקרה ידוע כאחד החופים הפסטורליים והיפים בישראל. חוף זה נשמר במצבו הטבעי, הכולל נוף פתוח, בעל אופי כפרי שקט ונינוח, ובו צמחיית חולות עשירה ויפה. החוף הוא בעל חשיבות אקולוגית גבוהה בשל היותו אתר הטלה חשוב של צבי ים. החוף משמש מקום מפגש וביולוגי שווה לכל נפש לכלל אזרחי המדינה, ובעיקר לתושבי הגליל המערבי. חוף בצת בולט בייחודו בקטע החוף שבין ראש הנקרה לבין חוף הכרמל.

בשלהי שנת 2007 זכו יזמים פרטיים במכרז של מינהל מקרקעי ישראל, הכולל שטח של 206 דונם בתחומי החוף ובסמוך לים, לצורך הקמת ארבעה כפרי נופש בהיקף של עשרות אלפי מ"ר לבנייה ובהם גם אגם מלאכותי. תוכנית זו מאיימת על תפקוד החוף כאתר בעל חשיבות אקולוגית גבוהה ואתר נופש, ופוגעת בזכות הציבור לחופים פתוחים. לפיכך התנהל בשנים 2008-2009 מאבק ציבורי רחב בהנהגת תושבים מן הגליל המערבי וארגוני סביבה רבים כנגד התכנית. לאור ההתנגדות הציבורית החליטו היזמים לסגת מן המכרז ולקבל כפיצוי ממינהל מקרקעי ישראל קרקע חליפית. בלחץ היזמים ומתנגדי התכנית התקיים במהלך שנת 2009 מו"מ בין המינהל לבין יזמי התכנית להשתחררות היזמים מהמכרז באמצעות קבלת קרקע חלופית כפי שהובטח להם. המו"מ הסתיים לפני כשנה בהודעת מינהל מקרקעי ישראל ליזמים, כי בגלל בעיות משפטיות לא ניתן להעביר לידיהם קרקע חלופית. המינהל מוכן לכל היותר להשיב להם את כספם בתוספת ריבית והצמדה, ולשחררם מן המכרז. היזמים דחו את ההצעה, פנו לוועדה המקומית לתכנון ולבניה וביקשו היתר לגידור המקום. הוועדה המקומית סירבה לתת להם את ההיתר המבוקש בטענה כי קודם להגשת ההיתר נדרשת מן היזמים הגשה של תוכניות שונות לאישור הוועדה המחוזית ואלה לא הוגשו. היזמים ערערו על החלטה זו, אך לאור הסיכויים הקלושים לקבלת ערעורם, החליטו לבסוף למשוך את הערעור.

השנה גבר הלחץ הציבורי על מקבלי ההחלטות לבטל את המכרז ולהשיב את הקרקע לרשות המדינה. בקיץ 2011 הוקם אוהל מחאה בחוף בצת, ואלפי אנשים ביקרו בו ואף שלחו אלפי פניות לשרי הממשלה במטרה להביא לביטול המכרז. במקביל פעל השר להגנת הסביבה נמרצות בקרב הגורמים השונים לקידום השבת הקרקע (שניתנה בחכירה לדורות לזימי נדל"ן) למדינה. בחול המועד סוכות הגיעה המחאה לשיאה בכנס גדול בו חברו אלפי אנשים לגל אנושי גדול וגדשו את מלוא מרחב החוף. כתוצאה מלחצים אלו, הורה מנהל מינהל מקרקעי ישראל הנכנס, בנצי ליברמן, לראשי משרדו לחדש את המו"מ עם היזמים. הוא הנחה אותם לחפש דרך לשחררם מהמכרז ומהחכירה בתמורה לפיצוי הולם בהתאם לערך הקרקע כפי שייקבע על ידי

בשנים האחרונות.

החברה להגנת הטבע הציגה את מכלול הנתונים הללו ואת עמדתה כנגד התוכנית בדצמבר 2010 בפני הוועדה המקומית לתכנון ולבניה "חבל-אשר". הוועדה דחתה את התנגדות החברה להגנת הטבע ואישרה במספר תנאים היתר בנייה למתקן ההתפלה.

בעקבות החלטה זו הגישה החברה להגנת הטבע ערר לוועדת הערר המחוזית, והציגה את עמדתה נוכח הסיכונים הצפויים מהפעלת המיזם. החברה הדגישה את הצורך בהפעלת עקרון הזהירות המונעת ודרשה לבטלו. לחילופין וכצעד של פשרה ביקשה החברה מן הזימים להבטיח את שלומן של שמורות הטבע על ידי קביעת אמצעי זהירות קפדניים וניטור צמוד כדי שיתריעו מבעוד מועד ובמקרה הצורך אף תופסק הפקת המים.

בפני ועדת הערר הופיעו כל בעלי העניין וטענו את טענותיהם. נציגי רשות המים כפרו בזכותה של ועדת הערר לפסוק בנושא, וטענו כי רשות המים היא הסמכות היחידה שבכוחה לאפשר הפקת מים. מנגד טענה ועדת הערר שאין היא מתיימרת להיכנס לנועלי רשות המים אלא להבטיח אי פגיעה בשמורות הטבע. כמו כן קבעה כי הסמכות הזו מסורה לה מכוח "תכנית המתאר הארצית המשולבת למשק המים – הפקה והולכה" (תמ"א/34/51). תוכנית זו אמורה לבחון בין היתר את השפעותיהם של מתקני התפלה. בהחלטת ביניים פסקה וועדת הערר כי ניתן להגיע לפשרה בנושא הממשקים של ההפקה והניטור הנדרשים כדי להגן על השמורות, הוועדה המליצה שהחברה להגנת הטבע תגיע לפשרה מוסכמת עם המשרד להגנת הסביבה ועם רשות הטבע והגנים על נוסח מחייב למסמך הנחיות, שיבטיח את שלום שמורות הטבע. החברה להגנת הטבע נענתה להמלצת ועדת הערר וכך גם המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים.

נחל נעמן. צילום החברה להגנת הטבע

מסמך ההסכמות המקובל על שלושת הגורמים הוגש בסופו של דבר כמסמך פשרה לוועדת הערר, וזו קיבלה את עקרונותיו. לכן, אם בעתיד יזיהה צוות ניטור מיוחד שימונה לשם כך פגיעה במפלס המים באגן הקורדני תוקטן או אף תופסק לחלוטין פעולת המתקן.

כנגד החלטה זו של ועדת הערר הוגשה עתירה מנהלית מטעם קיבוץ כפר מסריק וחברת שיכון ובינוי. עד היום המשיבים

מנהל מקרקעי ישראל כדי שיפעל להכנת תוכנית חדשה על פי עקרונות אלה.

12

כפר מסריק - מתקן התפלת מים מליחים

האיום: לאחרונה מקדמת הרשות הממשלתית למים ולביוב הקמת מתקן להתפלת מי קידוחים מליחים באזור נחל נעמן. תכנון וביצוע מתקן ההתפלה נמסרו לקיבוץ כפר מסריק ולחברת "שיכון ובינוי" מקבוצת אריסון. מתקן ההתפלה מתוכנן להיבנות באזור התעשייה של קיבוץ כפר מסריק, תוך ניצול שני מקורות של מים מליחים: האחד הוא אקוויפר נעמן המזין את עין אפק. זהו מקור המים העיקרי של נחל נעמן – וממנו מתוכננת שאיבה בשנים גשומות כאשר המעיין שופע. השני הוא אקוויפר קורדני, שמקידוחיו מתוכננת שאיבה בשנים בהן עין אפק יבש, או ששפיעתו דלה. המתקן מתוכנן לייצר 5 מלמ"ק מי שתייה בשנה מ-6 מלמ"ק מים מליחים. בתכנית מוצע, כי מי הרכז שייוותרו מתהליך ההתפלה יסולקו לבריכות דגים באזור ומשם לנחל חילזון, שהוא יובל מרכזי של נחל נעמן.

הפעלת מתקן ההתפלה ושאיבות המים המתוכננות עלולות לגרום לפגיעה סביבתית חמורה. כבר היום מצב מפלס מי התהום באקוויפר נעמן, המזין את עין אפק קשה ביותר. כתוצאה משאיבות – יתר ומרצף שנים שחונות, המעיינות בשמורת עין אפק אינם נובעים מזה מספר שנים והשמורה "מושקית" ממי קידוחים סמוכים. על רקע זה ברור כי שמורת הטבע עין אפק – שמורה ייחודית אשר מדינת ישראל התחייבה לשמרה כבית גידול לח בהתאם לאמנת רמטר לשימור בתי גידול לחים ומקווי מים בעלי חשיבות בינלאומית – נתונה בסיכון מתמשך.

זאת ועוד: בסמוך לשמורת עין אפק, מצויה שמורת הטבע הייחודית "ביצת כרי נעמן" שקיומה מותנה במפלסי מי תהום גבוהים באקוויפר קורדני. זוהי שמורת הביצה האחרונה שנותרה בחוף הצפוני של ישראל. השמורה כוללת שטח נרחב של אחו לח וכן שטחי ביצה בהם מתקיימים ערכי טבע ייחודיים. שיפעת הצומח כוללת את האוכלוסייה הגדולה בארץ של סחלב הביצות, מספר רב של צמחים נדירים ועולם חי עשיר. המשך שאיבה מוגברת מאקוויפר קורדני יביא לירידה נוספת במפלסי אקוויפר זה, וכבר כיום שאיבות היתר הללו מסכנות את המשך קיומה של ביצת כרי נעמן. כמו כן, קיים חשש כבד שירידת מפלס אקוויפר קורדני כתוצאה מהשאובה תפגע גם בשמורת טבע עין נימפית, הצמודה לנחל נעמן. בחינה סביבתית שנערכה עבור מתקן ההתפלה ע"י יזמי הפרויקט, כלל לא בדקה באופן מעמיק את השפעת משטר השאיבות המוצע בפרויקט על שמורות הטבע עין אפק, עין נימפית וביצת כרי נעמן.

בחינה הידרולוגית של מאזן המים הממוצע באקוויפר קורדני, מצביעה על קושי גדול לספק למתקן ההתפלה את כמות המים עליה התחייבה רשות המים ליזם התכנית. קושי נוסף הוא ההכרח לשמור בו-זמנית על מפלס מים גבוה שיבטיחו את קיומן של שמורת ביצת כרי נעמן ושמורת עין נימפית. מצב זה צפוי בעיקר ברצף שנים שחונות, כפי שאכן קורה

לעתירה טרם הגישו את תשובותיהם לעתירה.

13. יער בית קשת - הסרת הגנות סטטוטוריות

האיום: יער בית קשת בגליל התחתון משתרע על שטח של כ-7,000 דונם. ביער עשרות אלפי עצי אלון התבור במופעי יער שונים, החל מיער צפוף וכלה בשטחים עשבוניים רחבים המשובצים בעצים בודדים. מופעים אלה מאפשרים קיומם של בתי גידול שונים וייחודיים, הכוללים גם מתחמי פריחה גדולים ומרשימים להנאת ציבור המטיילים. זהו "יער שאריתי", אשר השתקם לאחר תקופת של כריתה מסיבית בתחילת המאה הקודמת. הוא אחד משלושה גושים של יערות אלוני התבור שנותרו במדינת ישראל. תחום יער זה יועד לשמורת טבע לפי תוכנית המתאר המחוזית משנת 1983.

יער בית קשת. צילום צבי בר נתן

יער בית קשת מאיים מעת לעת על-ידי יזמים שונים, המבקשים לבנות בקרבתו: הרחבת נצרת עלית (הקמת 10,000 יח"ד), הקמת ישוב חדש בדרום היער, חציבה וסלילת דרכים במרכז היער. איומים אלה מחזקים את הצורך החיוני בהענקת ההגנה הטובה ביותר למתחם היער באמצעות הכרזתו כשמורת טבע. רשות הטבע והגנים, בניגוד למצופה ממנה, איננה פועלת כדי להגן על היער ולהפוך אותו לשמורת טבע, אלא משתפת פעולה עם קק"ל לייעוד היער כיער טבעי לשימור בתכנית הייעור של הרי נצרת שאינו מבטיח הגנה מספקת על שטח חשוב זה. הסיבה לעמדתה זו של רשות הטבע והגנים נובעת מ"הסכם ניהול" שחתמה רט"ג עם קק"ל שמשמעותו חלוקת ניהול השטחים הפתוחים בישראל בין שני הגורמים. הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה שדנה בתוכנית הייעור שהוגשה לה מטעם קק"ל, בודדה את סוגיית יער בית קשת והשהתה את החלטתה עד לקבלת חוות דעת משפטית ואקולוגית ממינהל התכנון באשר לייעוד הראוי ליער בית קשת.

מועצת הגנים הלאומיים ושמורות הטבע דנה בתכנית הייעור המפורטת לפני למעלה משנה. היא החליטה להמליץ על תכנית הייעור למרות ההסתייגויות השונות שנשמעו לגבי נכונותה של רשות הטבע והגנים לוותר על שמורת הטבע אלוני בית-קשת.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע אינה מתנגדת להתפלת מים מליחים במקומות שבהם ההתפלה אינה מעמידה בסכנה את שפיעת המעינות, את בתי הגידול הלחים ואת הנחלים. החברה להגנת הטבע קראה לרשות המים, למשרד להגנת הסביבה, לרשות הטבע והגנים ולכל הגורמים והרשויות הנוגעים לפרויקט להפעיל את "עקרון הזהירות המונעת". עיקרון זה מטרתו להבטיח את מניעת הנזק העתידי למערכות הסביבתיות, במקרים בהם קיים חשש לנזק גדול ממשי כמו במתקן ההתפלה המדובר. הפעלת עקרון "הזהירות המונעת" תתריע במקרה שכמות המים המתוכננת להתפלה קטנה מדי בהשוואה לצורכי משק המים. הנזק הצפוי מהקמת מתקן ההתפלה עלול להוביל להיעלמות הביצה האחרונה במישור החוף הצפוני. בכך תהיה מדינת ישראל אחראית לפגיעה אנושה בבית גידול נדיר, עשיר וייחודי, ותפר את התחייבותה הבינלאומית במסגרת אמנת רמסר לשימור בתי גידול לחים ומקווי מים בעלי חשיבות בינלאומית. החברה להגנת הטבע קובעת, כי פתרונו של משבר המים המתמשך לא יבוא ממתקן ההתפלה המוצע, וכי בחינת יחס העלות-תועלת של הפרויקט מצביעה על שיעור נזק רב לאין ערוך מתועלתו המשוערת למשק המים.

החברה להגנת הטבע אף קראה לרשות המים להכיר בנזק הגדול הצפוי לביצת כרי נעמן, לשמורת עין אפק ולשמורת עין נימפית, להימנע מהקמת המתקן המוצע ולקדם במקומו את הקמת מתקן התפלת מי הים המתוכנן בגליל המערבי. מתקן זה אמור לייצר 100 מל"מ"ק מי שתייה בשנה בעלות סביבתית נסבלת.

החברה להגנת הטבע דורשת מחברת "שיכון ובינוי" ומקיבוץ כפר מסריק להפסיק את קידומו של המתקן הפוגע. למרות הצהרת מנהל בכיר בחברת "שיכון ובינוי" כי זו "לא תהיה שותפה להקמתו של פרויקט הפוגע בסביבה", בפועל ממשיכים הקיבוץ וחברת "שיכון ובינוי" בקידום הפרויקט הפוגעני ואף הגישו עתירה כנגד וועדת הערר.

כאמור, הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה "חבל-אשר" שדנה בבקשת ההיתר נמנעה מהפעלת עקרון הזהירות המונעת, וקיבלה כלשונה את עמדתם של רשות המים, של קיבוץ כפר מסריק ושל חברת "שיכון ובינוי". החברה להגנת הטבע עררה כנגד החלטת הוועדה המקומית, וועדת הערר המחוזית אכן שינתה את החלטה.

החברה להגנת הטבע ניאותה לקבל את המלצת ועדת הערר לניסוח מסמך הנחיות שיהיה מקובל על כל גורמי הסביבה, ושיבטיח את שלום שמורות הטבע.

החברה להגנת הטבע תשיב לעתירה שהוגשה כנגד ועדת הערר, ותגן על החלטת הפשרה שהושגה. כמו כן, החברה להגנת הטבע תוסיף לפעול בנחישות ובעקביות למען השבת מפלסי המים הגבוהים באקוויפר נעמן ובאקוויפר קורדני. השבת פני המפלסים חיונית להבטחת שרידותן של שמורות הטבע עין אפק, ביצת כרי הנעמן, עין נימפית ומליחת נחל נעמן, המהוות בתי גידול נדירים, חשובים וייחודיים. במקביל תעמוד החברה להגנת הטבע על משמר הניטור של האגנים מהם אמור מתקן ההתפלה לשאוב את מימיו אם יוחלט על הקמת המתקן בתנאים שקבעה ועדת הערר.

התופעה של קבוצות צעירים המתגבשות סביב רעיון

רכס טורעאן. צילום: דורון ישראל

הקמת יישובים חדשים בנגב ובגליל. הם רואים בחזונם יישוב חדש, מתבדל, שחי מחקלאות, חינוך ותיירות ומבסס את חיי הקהילה שלו על עקרונות של איכות הסביבה. עמדת החברה להגנת הטבע גורסת כי יש להימנע מהקמת יישובים חדשים מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות. פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את הרצף שלהם, הורס בתי גידול וגורם לנזק אקולוגי. החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התנהלותה של עמותת "איילים" אשר לאחרונה עוברת עבירות על חוקי מקרקעין שונים, ובכלל זה על חוק התכנון והבניה.

לאור השתלשלות העניינים ותמיכתה הנלהבת של המועצה האזורית "הגליל-התחתון" (הפועלת גם כוועדה מקומית לתכנון ובנייה המחויבת לאכוף את החוק כלפי עברייני בנייה) בעמותת "איילים", סבורה החברה להגנת הטבע שמן הראוי להפנות את תשומת הלב של גורמי האכיפה הבכירים ביותר לתופעה המסוכנת של הפרת החוק מצד קבוצה מאורגנת. חמורה מכך היא של תמיכתם הגלויה והבוטה של מוסדות האכיפה בהפרת חוק זו.

15.

תמרת - הרחבת היישוב לגן לאומי

האיום: המועצה האזורית עמק יזרעאל והיישוב תמרת הגישו לאחרונה תוכנית להרחבת היישוב ב-150 יחידות דיור. התוכנית גולשת אל תוך תחומי הגן הלאומי שימרן שרובו ככולו חורש ים תיכוני מפותח האופייני לרכסי הגליל התחתון.

תמרת הוא יישוב קהילתי גדול, ועתודות הדיור המאושרות שלו מגיעות לכ-370 יחידות דיור. מכסה זו קיימת בשתי תוכניות גדולות שאושרו בתוך תחומי הגן הלאומי שימרן. התוכניות כוללות כ-370 מגרשים, שעל כל אחד מהם ניתן

עמדת החברה להגנת הטבע: "הסכם הניהול" בין קק"ל לרט"ג אינו מקובל על החברה להגנת הטבע. ההסכם פוגע בשיקול דעתה המקצועי של רשות הטבע והגנים וביכולתה למלא את תפקידה: קידום שטחים בסיכון גבוה לקראת הכרזתם שמורות טבע. רט"ג מצויה בהליך מתמשך של ויתור על שטחים שיועדו לשמורות טבע בתוכניות מתאר שונות.

החברה להגנת הטבע טוענת כי יער בית קשת ראוי להגנה הסטטוטורית החזקה ביותר כשמורת טבע, כפי שאכן נקבע בתוכניות המתאר המחוזיות. החברה להגנת הטבע הגישה למוסדות התכנון חוות דעת אקולוגית, הממליצה על הכרזתו של יער בית קשת שמורת טבע. החברה להגנת הטבע נחושה בדעתה להיאבק עד להבטחה שייעודו של השטח לשמורת טבע יישמר.

לאור המלצת מועצת הגנים הלאומיים ושמורות הטבע תשקול החברה להגנת הטבע את צעדיה מחדש כאשר תופקד התוכנית להתנגדויות. החברה להגנת הטבע גם תעקוב מקרוב אחר הנעשה באזור ייחודי זה, כדי להבטיח שינוהל מתוך תפיסת שימור הטבע והמגוון הביולוגי.

14

"שיבולת" - ישוב חדש +

האיום: בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך בתמיכת ממשלת ישראל, ובניגוד גמור למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ושימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים.

דוגמה לכך היא יוזמה של קבוצת תושבים בגליל התחתון אשר חברה לעמותת "איילים" להחיות בפועל רעיון ישן בדמות הקמת יישוב חדש על רכס טורעאן, נישאים על גבי המחאה החברתית של קיץ 2011 שבמרכזה מצוקת הדיור. שתי הקבוצות הקימו מבנים בלתי-חוקיים בסמוך לפסגת הר טורעאן והתיישבו במקום תוך שהן מנסות לגייס תמיכה במערכת הפוליטית. העבודות נעשו בגיבוי המועצה האזורית "הגליל התחתון", ללא דיון בממשלה על הקמת יישוב חדש במקום, וללא אישור מוסדות התכנון. החברה להגנת הטבע ותושבי האזור המתנגדים לפגיעה בהר טורעאן, פנו לגורמי אכיפת החוק ותבעו את פינויים של המבנים מהמקום.

בתחילת שנות האלפיים הכינה ממשלת ישראל תכנית רבתי להקמת עשרות יישובים חדשים ברחבי המדינה, ובכללם היישוב "שיבולת". משרד הבינוי והשיכון הגיש תכנית מפורטת ליישוב החדש לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה במחוז צפון, ועל פיה ייבנו בו כ-240 יחידות דיור. לאחר הגשת תסקיר השפעה על הסביבה, יצאה הוועדה המחוזית לסיור בשטח והחליטה לקדם תכנית ליער במקום, כמתוכנן בתמ"א 22 ליער ולייעור ולמעשה דחתה בכך את תכנית היישוב.

עמדת החברה להגנת הטבע: בשנה האחרונה מתרחבת

לבנות שתי יחידות דיור במבנה אחד. עד היום נבנו ביישוב בפעימה עיקרית אחת כ-350 יח"ד (פחות מ-50%) ומרביתן כיחידת דיור אחת בלבד למגרש. קטעי כביש ותשתיות רבים בתחומי היישוב אינם מנוצלים לבנייה משני צידיהם. ביצוע הבנייה בפעימה עיקרית אחת לשכבת גיל הומוגנית אחת יצרה יישוב "חד-דורי". לטענת המועצה האזורית עמק יזרעאל והנהלת היישוב, הסיבה העיקרית והיחידה לפריצת הקו הכחול של התכנית המאושרת אל תוך תחומי הגן הלאומי היא סכנת ההזדקנות של היישוב.

גן לאומי שימרון. צילום: יוחנן דרום

עמדת החברה להגנת הטבע: על כל יישוב לעמוד במכסת יחידות הדיור שהוקצתה עבורו בתוכנית המתאר המחוזית טרם הרחבתו, ובעיקר כאשר ההרחבה המוצעת היא בתחומי גן לאומי. החברה להגנת הטבע טוענת שמצבו הדמוגרפי של היישוב הקהילתי הגדול תמרת טוב לאין ערוך ממצבם של יישובים קהילתיים אחרים במרחב. על כן החשש של פרנסי היישוב מפני התנוונותו מופרך על פי כל אמת מידה. החברה להגנת הטבע משוכנעת כי ניתן למצות את מכסת יחידות הדיור המאושרות במגרשים הקיימים, וראייה לכך הוא מספרם הרב של המגרשים עליהם הוקמו שתי יחידות דיור. התוכניות המאושרות הקיימות מוכיחות כי ניתן לבנות את התוספת המבוקשת גם במגרשים חדשים בתחומי היישוב הקיים. לשם כך ניתן לנצל את תשתית הכבישים הקיימת ובנייה משני צידיהם. הצעות לפתרון כזה כבר הוצגו בפני המועצה הארצית על ידי התושבים עצמם, הסבורים כי אין לפרוץ את תחומי היישוב אל עבר הגן הלאומי ולהרחיב את הפגיעה בו. החברה להגנת הטבע טוענת כי החלטת ועדת המשנה ניתנה בניגוד להחלטת מליאת המועצה הארצית, אשר הסמיכה אותה לדון בהתנגדויות ולא בשינוי מהותי של התוכנית. החברה להגנת הטבע מצפה לדיון הנוסף ובו תציג את התנגדותה הכפולה: הן לפריצת הקו הכחול והן לתוספת מכסת יחידות הדיור. מטרת ההתנגדויות היא למנוע פגיעות נוספות בגן הלאומי שימרון.

16.

יִקְנַעַם-עֲלִית - בִּינוּי בִּנְחַל הַשְּׁנַיִם +

האיום: השנה הופקדה תוכנית מטעם בעלי קרקע פרטית לשכונת מגורים חדשה ביקנעם-עלית. התוכנית כוללת כ-280 יחידות דיור צמודות-קרקע על מדרון נחל השניים שבו נביעות רבות וצמחיית מים וגדות עשירה הכוללת מינים נדירים כאולמוס שעיר וסחלב הביצות. מרחק הבינוי המוצע מציר הנחל הזורם מגיע ל-15 מ' ותחנת שאיבת ביוב פועלת בתוך ערוץ הנחל. התוכנית הינה צמודת-דופן לבינוי הקיים, נשענת על תשתיותיה של שכונת המגורים הצמודה. כמו כן, היא משיקה לשטחים הפתוחים של נחל השניים ומדרונות עין העמק. פרסום התוכנית להפקדה גרר הגשת התנגדויות רבות מצד תושבי השכונה הקיימת ומצד ארגוני סביבה. לאלה נוספה התנגדותו של ראש העיר, המגלה רגישות לרחשי ליבם של תושבי עירו. החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתוכנית. הדיון בהתנגדות התקיים לפני מספר חודשים, אך עדיין לא נתקבלה כל החלטה.

הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה דנה בתוכנית והחליטה להמליץ בפני המועצה הארצית לאשר את השינוי בתוכנית המתאר המחוזית הן בהגדלת מכסת יחידות הדיור והן בפריצת תחום היישוב אל תחומי הגן הלאומי. מועצת הגנים הלאומיים ושמורות הטבע שדנה בתוכנית החליטה לדחות את התוכנית המוצעת. המועצה הארצית לתכנון ולבנייה דנה בתוכנית בנובמבר 2010. המועצה השתכנעה כי ראוי להוסיף ליישוב מכסה של 150 יח"ד, אך קבעה כי יש לעשות זאת בתחומי הקו הכחול וללא פריצה נוספת אל תחומי הגן הלאומי. המועצה הטילה על הוועדה המחוזית לבחון את ישימות ההחלטה האמורה, ולהשיב את התוכנית למועצה הארצית במקרה של חוסר אפשרות ליישם תוספת זו בתוך תחומי היישוב הקיים.

מאז החלטת המועצה הארצית הגישה הוועדה המחוזית הצעה לשינוי תוכנית המתאר המחוזית. עיקרה הוא הגדלת מכסת יחידות הדיור בתחומי הקו הכחול. לתוכנית זו הוגשה התנגדות החברה להגנת הטבע. ההתנגדות התמקדה בתקדים הבעייתי של אישור מכסת יחידות דיור נוספת ליישוב שטרם מימש 50% מעתודת יחידות הדיור שכבר אושרה לו. התנגדות החברה להגנת הטבע נשמעה בוועדת המשנה של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. באופן מפתיע ההתנגדות לא זו בלבד שנדחתה על הסף, אלא שוועדת המשנה שינתה בפועל את החלטת המועצה הארצית וקבעה, שמימוש תוספת יחידות הדיור יתבצע בתחומי הקו הכחול. עוד קבעה ועדת המשנה כי לא יהיה צורך בהכנתה של תוכנית חדשה ובהפקדתה אלא ב"תיקון" התוכנית המופקדת (הוספת תשריט) ובהודעה למי שעלול להפגע מהחלטתה.

לנתב"ג על בסיס השדה הצבאי ברמת דוד, על מנת לאחד תשתיות ולנצל שדה קיים. בחלוף הזמן הצהיר שר התחבורה הצהרות שונות באשר למיקום המועדף לשדה התעופה ונכון לסוף 2010 אין עדיין החלטה סופית באשר לעניין זה.

משמעותה של כל אחת מן היוזמות הללו קריטית מבחינה סביבתית וגם חברתית. בכל אחת מחלופות הפיתוח מתוכננת הקמת מרכז בנוי בלב האזור החקלאי בעמק יזרעאל, עם כל המשמעותיות הנגזרות ממנו: תשתיות-על, אזורי מסחר, תחנות דלק, שירותי דרך ושירותים תומכים שונים. כל אלה יגרמו לפגיעה בחקלאות ובחקלאים, לפגיעה בנוף ובערכי טבע, במפגעי רעש, בזיהום אוויר, בזיהום קרקע ומים ובפגיעה אנושה באופי החיים הכפרי בעמק ובסביבותיו.

מיד עם היוודע דבר התוכנית החדשה התארגנה קואליציה של רשויות וארגונים שונים נגד הקמת השדה במנחת מגידו. לקואליציה זו שותפות המועצות האזוריות עמק-יזרעאל ומגידו, יישובי המועצה האזורית מגידו, עמותת "עמקים ומרחבים", החברה להגנת הטבע וארגוני סביבה נוספים. קואליציית הארגונים החלה בפעילות אינטנסיבית באזור כולו, קיימה כנסים ואף שכנעה כמה חברי ממשלה להתנגד לחלופת מגידו ולתמוך בחלופת שדה התעופה בנבטים.

מגידו-עמק יזרעאל. צילום: דב גרינבלט

בחודשים האחרונים הוקם מטה מאבק משותף לרשויות המקומיות בצפון (המתנגדות לשדה המוצע במגידו), לרשויות המקומיות בדרום (התומכות בחלופת שדה תעופה בינלאומי בנבטים) ולחברה להגנת הטבע. מטה המאבק קיים מפגשים בדרום הארץ ובכנסת ונכנס לעומק הפעילות הפרלמנטרית לקראת הכרעת הממשלה בנושא. בזכות הפעילות הציבורית הנמרצת מסתמנת לאחרונה תמיכה רחבה בקרב חברי הממשלה וחברי כנסת רבים בחלופת נבטים שבנגב. התמיכה המסיבית מעוררת גם תקווה וגם ציפיות שממשלת ישראל אכן תבחר בחלופה זו בשבועות הקרובים. בדצמבר 2011 הגיש שר התחבורה הצעת החלטה לממשלה המציעה לקדם את חלופת שדה התעופה הבינלאומי בנבטים.

נחל שניים, יוקנעם עילית. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: התוכנית מתוכננת להתבצע במרחב רגיש, הכולל קטע נחל זורם ובו ערכי טבע ונוף ומינים נדירים. התוכנית אמנם מציעה תוספת קטנה של יחידות דיור, אך מאיימת איום של ממש על קטע הנחל. מנגד, קיים בעיר היצע מאושר ולא מועט של יחידות דיור, בצפיפויות הראויות למתחם עירוני ובשטחים רגישים פחות מקטע הנחל.

לאור כל אלה מתבקשת החלטה תכנונית מושכלת ומאוזנת של הוועדה המחוזית. עליה לדחות את התוכנית המוצעת ולהעדיף בראש ובראשונה את מימושן של תוכניות מאושרות. כמו כן עליה להציע תוכניות חדשות לבנייה בשטחים בעלי רגישות נמוכה בתחום השיפוט של יוקנעם-עלית בטרם תעסוק בתוכניות כגון התוכנית המוצעת.

17.

מגידו - שדה התעופה הבינלאומי

האיום: הקמת שדה תעופה ברמה 2 (משלים לנתב"ג) על בסיס מנחת מטוסים מנדטורי קיים בעמק יזרעאל, המשמש על פי תמ"א 15 (תוכנית המתאר הארצית לשדות תעופה) כשדה תעופה ברמה 4 (מנחת לפעילות אווירית בעיקר למטרות חקלאיות). קיימת גם יוזמה חליפית להקמת אזור תעסוקה מוטה-תעופה מסביב למנחת הקיים לאחר שדרוגו.

ועדת בודינגר אשר מונתה ע"י שר התחבורה להציע תכנית אב חדשה לשדות התעופה בישראל, המליצה להקים במנחת מגידו שדה תעופה משלים לנתב"ג ברמה 2, המאפשרת טיסות בינלאומיות. למעשה המליצה הוועדה על העתקת שדה התעופה מחיפה (המיועד להיות שדה ברמה 2) למגידו. ממשלת ישראל החליטה לאמץ את המלצת הוועדה, וכן להקים ועדה בין-משרדית שתבחן את היתכנות ההקמה.

זמן מה לאחר החלטת הממשלה האמורה, הודיע שר התחבורה כי יש בדעתו להמליץ על הקמת שדה משלים

על כוונה להוסיף 60 חוות בודדים חדשות על 38 חוות הבודדים הקיימות.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתוכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם העבריינים ועם הגורמים ברשויות שתומכים בהם. במקביל יש לפעול במוסדות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות. החברה להגנת הטבע תתנגד להוספת 60 חוות בודדים חדשות במחוז הצפון.

חוות בודדים בגליל. צילום יוחנן דרום

19.

הגלבוש - צמצום שטחי שמורות טבע

האיום: לפני מספר שנים הגישה הקרן הקיימת לישראל לוועדה המחוזית בצפון את תוכנית יערות הגלבוש. בתכנית זו מציעה קק"ל לבטל שמורות טבע בהן מצויים מוקדי צמיחה של הצמח הנדיר אירוס הגלבוש, ולייעד את השטחים הללו ליער נטע-אדם. מצב שבו ערך טבע נדיר מצוי בתחומי יער בו מתבצעות עבודות ממשק ומנוהל על ידי גוף שכבר הכריז בעבר על תמיכתו בהקמת יישוב חדש (היישוב "מיכל") על בית הגידול של הצמח הנדיר, מעמיד בסיכון את קיומו של המין הנדיר. כמו כן הוא מאיים על קיומן של שמורות טבע אשר תחומן אושר בתוכנית המתאר הארצית ובתכנית המתאר המחוזית.

כיום רק ריכוז האירוסים הגדול בהר ברקן מוגן בזכות הכרזת השטח שמורת טבע. שאר ריכוזי האירוסים בהר יצפור, במעלה גלבוש ובהר מליכישוע אמנם כלולים בשטחי שמורות טבע בתוכנית המתאר הארצית ובתכנית המתאר המחוזית,

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת להפרה נוספת במרחב הכפרי ולפגיעה קשה באיכות הסביבה והחיים במרחבי עמק יזרעאל. נציגי החברה להגנת הטבע פועלים בקואליציה בשיתוף פעולה עם המועצות האזוריות מגידו, עמק-יזרעאל, הרשויות המקומיות בדרום ועמותות סביבה נוספות. הקואליציה פועלת כנגד התכניות להקמת שדה תעופה בינלאומי משלים לנתב"ג בעמק יזרעאל ונגד כתוכנית חלופית להקמת אזור תעשייה מוטה תעופה במנחת מגידו. הערכת החברה להגנת הטבע וכלל הגורמים השותפים למאבק היא שהקמת אזור תעשייה כזה לא רק שתפגע במרחבים ובחקלאות אלא אף תשמש שלב ראשון בהקמת שדה תעופה בינלאומי מדרגה 2 כהמלצת וועדת בודינגר. החברה להגנת הטבע פועלת יחד עם שאר מרכיבי הקואליציה לשכנע את מקבלי ההחלטות לבחור בחלופת נבטים כשדה תעופה בינלאומי משלים לנתב"ג. לחלופה כזו ישנם יתרונות כלכליים-חברתיים עצומים, ואילו חסרונותיה הסביבתיים נסבלים לעומת חלופת מגידו. החברה להגנת הטבע מברכת על החלטת שר התחבורה בדצמבר 2011 לקדם את חלופת שדה התעופה הבינלאומי בנבטים ומקווה שממשלת ישראל תתמוך בעמדתו.

18.

הסדרת חוות הבודדים בגליל

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים - חוות פרטיות בשטחים הפתוחים - המחזיקות בשטחי קרקע גדולים, מחוץ למקומות יישוב קיימים.

הקמת התיישבויות בודדים היא ניצול בזבזני של קרקע למטרת מגורים ותעסוקה (חקלאות, תיירות, אירועים, הסעדה, תעשייה חקלאית) מחוץ לתחומי יישובים, בפיזור ניכר במרחב. פיזור זה סותר את עקרונות התכנון וגורר השפעות שליליות מבחינה אקולוגית, כלכלית, חברתית, סביבתית ונופית. ההשפעה המזיקה של התיישבות בודדת בשטחים הפתוחים תוארה במחקרים רבים. בנוסף, החברה להגנת הטבע עדה לעבירות רבות על החוק בתחומי התכנון והבנייה בחוות אלו. מוקמים בהן בנייני מגורים, מבני משק ומתקנים שונים לאירוח ולקיום אירועים. בחלקן אף הוקמו גדרות החוסמות את המעבר החופשי בפני ציבור המטיילים בניגוד לחוק.

במהלך השנים הוקמו ברחבי הארץ ובעיקר בגליל, בהרי יהודה ובנגב עשרות רבות של חוות בודדים, בסיועם של גורמי שלטון שונים - בראשם משרד החקלאות ומינהל מקרקעי ישראל - ובתמיכת המועצות האזוריות, ללא קיומם של הליכי תכנון חוקיים. החוות הוקמו כדי ליצור עובדות תכנוניות מוגמרות בשטח, תוך הפעלת לחץ מצד גורמים שונים לאישורן בדיעבד של החוות על ידי מוסדות התכנון, שהתנגדו להקמתן מלכתחילה. במחוז צפון נודע

יצפור על שטחי האירוסים נדחו במועצה הארצית לתכנון ולבנייה מטעם זה, וזאת בניגוד לעמדת רשות הטבע והגנים והקרן הקיימת לישראל.

רוב מוקדי האירוסים בגלבוץ נמצאים בשטחים שיועדו לשמורות טבע בתוכנית המתאר הארצית ובתוכנית המתאר המחוזית. לכן יש לעשות הכול כדי להכריז עליהם שמורות טבע לצורך הגנה מרבית, וודאי שאין לשנות את ייעודם.

החברה להגנת הטבע הציגה בפני קק"ל את תמונת ריכוזי האירוסים בגלבוץ (על פי סקרי רשות הטבע והגנים) והעלתה כמה אפשרויות פעולה להגנה עליהם במסגרת שמורות טבע. עמדתם הראשונית של אנשי קק"ל הייתה שלילית, אך לאחר מכן היא השתנתה, והם הסכימו לאשר את ייעודו של חלק משטחי האירוסים לשמורת טבע. התקיימה פגישה משותפת לקק"ל ולרשות הטבע והגנים ומטרתה הייתה קביעת גבולות השמורה על בסיס הצעת החברה להגנת הטבע. ההסכמה הושגה, אך לא חלף זמן רב וקק"ל הודיעה על נסיגתה מהסכמתה בטענה כי "קיימים שיקולים אחרים". בעקבות הצעד החד-צדדי צירפה החברה להגנת הטבע לחוות הדעת המדעיות שהגישה לוועדה המחוזית גילוי דעת מטעם 60 האקולוגים.

החברה להגנת הטבע מברכת על החלטת הוועדה המקצועית-מדעית של רשות הטבע והגנים, וקוראת למליאת הרשות לאמץ את המלצת הוועדה. החברה להגנת הטבע קוראת להנהלת רשות הטבע והגנים למלא אחר המלצה זו. החברה להגנת הטבע קוראת גם לקק"ל לקבל את המלצת הוועדה המקצועית-מדעית, לשנות את תוכניתה בהתאם כדי להעניק לאוכלוסיות האירוסים את ההגנה הטובה ביותר. כן מזמינה החברה להגנת הטבע את קק"ל להשתתף בבניולו של רכס הגלבוץ ובשימורו. בגלבוץ קיימות כיום שמורות טבע ייחודיות לצד יערות קק"ל.

אירוס הגלבוץ. צילום יוחנן דרום

החברה להגנת הטבע מוחה על העלאתה של התוכנית לייערות הגלבוץ לדיון נוסף שלא כדין. החברה תמשיך לחתור בחיפוש להסכמה על תוכנית משולבת של שמורות טבע ויערות נטע אדם בגלבוץ, שבמסגרתה נשמרים ערכי הטבע והנוף החשובים בשמורות הטבע לצד היערות הנוטעים.

אך שמורות אלה אינן מוכרזות. על שטחי אירוסים אלה ניטעו עם השנים יערות אורן, אשר לא רק שאינם תורמים לשרידותו של אירוס הגלבוץ אלא אף פוגעים בה.

בשנים האחרונות קשורה רשות הטבע והגנים בהסכם עם קק"ל, שבמרכזו הסכמת רט"ג לויתור על שטחי שמורות טבע שבהם ניטעו יערות בתמורה להסכמת קק"ל שלא להתנגד להכרזת שמורות טבע במקומות אחרים (ראה איום 13). במסגרת זו הסכימה רשות הטבע והגנים לוותר על שטחי שמורות טבע בגלבוץ בהם גדלים אירוסים, ולשנות את ייעודי השטחים ל"יער נטע אדם" כמוצע בתוכנית. הוועדה המחוזית שדנה בתוכנית השהתה את הדיון כדי לאפשר לגופי הסביבה להגיש חוות דעת מקצועיות על חשיבות השטח כשמורת טבע. החברה להגנת הטבע סיפקה שתי חוות דעת מקצועיות המסבירות את חשיבות שימור המין הנכחד והסבירה מדוע שמורת טבע היא הייעוד הטוב ביותר לצורך זה. כמו כן החברה להגנת הטבע העבירה לוועדה המחוזית גילוי-דעת עליו חתומים 60 מבכירי האקולוגים בישראל. האקולוגים קוראים לוועדה המחוזית שלא לבטל את שמורות הטבע בשטחי האירוסים וללא לתת יד להפיכתם ליער נטע אדם.

בחודש מאי 2010 הופיעו נציגי החברה להגנת הטבע ומדענים מובילים בפני הוועדה המקצועית-מדעית של רשות הטבע והגנים, ופרשו בפניה את עמדתם בדבר הצורך להימנע מביטולן של שמורות הטבע בהן גדלים האירוסים ומהעברת שטחן לידי קק"ל. הוועדה המקצועית מדעית קיבלה את עמדת החברה להגנת הטבע במלואה וקבעה כי "היא אינה סבורה שראוי להמליץ על גריעה של שטחי שמורה מוצעים בגב הגלבוץ מתוכנית המתאר הארצית והמחוזית ולשנות את ייעודם משמורת טבע ליער נטע אדם (תכנית קק"ל/17287). מדובר באזור הראוי להגנה הסטטוטורית שרק שמורת טבע יכולה וצריכה להעניק. הוועדה סיכמה את החלטתה וקבעה כדלקמן: "הוועדה ממליצה למליאה להנחות את רט"ג לקדם תכנון מפורט והכרזת שמורת טבע בתחום זה ובכל מקרה לא להסכים בעת הזאת לגריעתו מתוכנית המתאר הארצית לשמורות טבע וגנים לאומיים – תמ"א 8".

במחצית 2011 – לאחר שדומה היה כי תוכנית יערות הגלבוץ לא עמדה בתנאי היסודיים ודינה להיסגר – הועלתה התוכנית שנית לסדר יומה של הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה ביוזמת קק"ל. התקיים דיון נוסף ובסופו הוחלט לקיים דיונים נוספים בתוכנית זו בפורום של צוות מקצועי שלו יוגשו חוות דעת מקצועיות שונות. נכון לסוף שנה זו הגורם היחיד שהפיץ בשנית לכל חברי הצוות המקצועי את חוות הדעת האקולוגיות התומכות בהכללת כל שטחי האירוסים בתחומי שמורת טבע מוכרזת לצד עצומת מדענים עליה חתומים עשרות מטובי האקולוגים בישראל – הוא החברה להגנת הטבע. כל חוות דעת נוספת לא הוגשה מטעם גורם כלשהו.

עמדת החברה להגנת הטבע: אירוס הגלבוץ הוא מין נדיר המצוי בסכנת הכחדה. על כן יש לספק לו הגנה במסגרת הסטטוטורית שיועדה במיוחד לצורך זה – שמורת טבע. תוכניות ישנות להקמת יישוב חדש בשמורת הטבע שבה

20.

פארק הכרמל – שריפות יער, תכניות שיקום וממשק למזעור נזקי שריפה

לשטח קטן פתוח, ערכי ורגיש. החברה להגנת הטבע תפעל למנוע כל ניסיון לקדם כביש נוסף בתוך פארק הכרמל (בין דלית אל כרמל לכביש 4). כביש כזה הוא איום בלתי סביר על תפקודו האקולוגי של הפארק.

יערות הכרמל לאחר השריפה. צילום איתמר בן דוד

החברה להגנת הטבע תפעל לעידוד השקעת משאבים ראויים לשיפור ההצטיידות של מערך הכיבוי ולתחזוקתו. שיפורים אלה יאפשרו לכוחות הכיבוי להגיב במהירות וביעילות רבה יותר לכל אירוע שריפה ובכך להפחית את הנזק. יש להקצות משאבים לשיקום טבעי-אקולוגי בהתאם להמלצות הממשק שהתקבלו השנה. חיוני גם להגביר את המודעות בדרך של חינוך והסברה כדי למנוע שריפות הנגרמות כתוצאה מרשלנות בעתיד. במקביל יש להגביר את מאמצי הפיקוח והאכיפה.

21.

פארק הכרמל – התפשטות עוספיה ודלית אל כרמל

האיום: יערות הכרמל הירוקים הם כאבן שואבת למאות אלפי מטיילים בשנה. זאת בשל השילוב הנפלא בין נופי החורש לבין הים, הפינות המוצלות ומסלולי הטיול הסמוכים לחיפה ולמרכז הארץ. הכרמל הוא גם בית גידול פורה לעשרות מינים של צמחים ובעלי חיים. היישובים עוספיה ודלית אל כרמל ממוקמים בליבו של הפארק, מעל למתלולים הצפון-מזרחיים והמזרחיים של הכרמל מצד אחד ובמעלה אגני הנחלים אורן, מערות, חרובים ומהר"ל מצד שני. מיקום ייחודי ורגיש זה משפיע על כל שטח הכרמל הגבוה ועל כל שטח הכרמל התיכון, ותוצאות כל יזמות הפיתוח המתוכננות בו תבלוטנה משטחים נרחבים הסמוכים לכרמל. התפתחותם של היישובים עוספיה ודלית אל כרמל, במרכז של פארק הכרמל, היא כיום מוקד החיכוך העיקרי בין מצדדי השימור לבין תומכי הפיתוח באזור. הגרועות מפארק הכרמל המתקיימות בעקבות שלל יזמות

האיום: השריפות בשטחי חורש ויער בכרמל, כמו בכל השטחים הפתוחים בארץ, נגרמות על ידי אדם במזיד או ברשלנות. עוצמת הפגיעה חרוטה בשחור קודר בתודעתו של הציבור. הפגיעה המידית: קורבנות בנפש, פגיעה ביישובים, הרס בתי גידול ומערכות אקולוגיות, פגיעה בחי ובצומח ופגיעה במסלולי טיול, דרכים וחניונים.

עוצמת הפגיעה נגזרת מתנאי מזג אוויר, טופוגרפיה, טיפוס התכסית הצמחית, תדירות השריפות הקודמות במקום, וממהירות התגובה לשריפה.

התמונה השחורה המתגלה לאחר שריפה של עצים שחורים ומפוחמים ואדמה חרוכה וחשופה, מעוררת רצון לנקוט בכל האמצעים כדי לשקם את השטחים הנרחבים שנפגעו. אבל פעולות שיקום מקובלות עלולות להביא לתוצאה הפוכה: לעכב את ההשתקמות הטבעית ולגרום נזקים נוספים. נטיעות, סילוק גזעים שרופים תוך גרירתם בשטח ופגיעה במקום הקרקע ובמקומות מסתור של בעלי חיים, דילול בשלבים מוקדמים מדי, רמיסה והידוק הקרקע, גרימת סחף קרקע ושינוי משטרי זרימת מי נגר וקיטועם במהלך הפעולות בשטח – כל אלה כוונתם טובה אך פגיעתם רעה.

החשש המוצדק משריפות עתידיות גורם להכנת תכניות ממשק כוללניות ופיזיות, המתעלמות מתנאי השטח, ועלולות להיות הרסניות למשאבי טבע ונוף בלתי יעילות ובלתי מעשיות. הפיתוח יוצר אזורי חיץ נרחבים וחשופים וכן תוספת דרכים וכבישים. השנה חל שינוי לטובה: פורסמו המלצות לממשק בכרמל שאימצו בעיקר את הגישה של השיקום הטבעי-אקולוגי והעדיפו אותו על פני הגישה של ייעור הכרמל במהירות וללא בחינת מכלול השיקולים.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לאפשר למערכות הטבעיות להשתקם ללא הפרעה: עצים רחבי עלים יתחדשו ברובם מצוואר השורש, אורן ירושלים יתחדש מזרעים, מיני עשבונים, בני שיח וגיאופיטים יתחדשו גם הם.

כל נטיעה בשטח השרוף מיותרת והפעילות בשטח לצורך נטיעה פוגעת בהשתקמות הטבעית. לאחר כשנתיים ניתן לבחון האם יש צורך בדילול נבטים וחוטרים, וגם זאת בשלבים כריתת עצים שרופים העלולים להתמוטט תעשה רק בשולי יישובים ובסמוך לדרכים וחניונים. בכל הנוגע לאזורי חיץ סביב יישובים: רצועות קרקע שבהן יבוצע ממשק לצמצום החומר הדליק תכסינה בצמחייה דלילה יותר, ותצומצם נוכחותם של עצי אורן גבוהים בסמיכות מידית לבינוני. את רוחבן של רצועות החיץ ואת מידת ההתערבות בממשקים יש לתכנן ולבצע תוך התייחסות לנתוני השטח, מידת הדליקות של התכסית, טופוגרפיה, נגישות וערכיות. אין לפרוץ דרכים נוספות היוצרות קיטוע בשטח הפתוח, גורמות לפגיעה נופית ומעודדות חדירה של מינים פולשים ורכבי שטח. לחילופין, דרכים קיימות החיוניות בשטח ראוי לתחזק. בשטח הפתוח בכרמל קיימים כ-1200 ק"מ של דרכי עפר – צפיפות גבוהה ובלתי סבירה

האיום: הכרמל תחום בדרכים ארציות משלושת עבריו (כבישים מס' 4, 70, 75), וקטוע בשל דרכים אזוריות החוצות אותו: כביש 672 (הכביש הקיים) שעיקרו על גב הרכס, כביש 705 בסמוך לגבולן של חיפה ונשר ושתי דרכים אזוריות-נופיות מתפתלות ויורדות מקו הרכס: כביש 721 באגן של נחל אורן כלפי מערב, וכביש 7212 באגן נחל נשר כלפי מזרח. חברת "יפה נוף" בחיפה מקדמת תכנון מחודש לכביש 672 הנקרא - "עוקף עוספיה ודלית אל כרמל" במסגרתו מוצעת הסטה של הכביש דרומה ומערבה בתחומי פארק הכרמל, תוך פגיעה אנושה בו.

עמדת החברה להגנת הטבע: לאור הפגיעה האנושה הצפויה לערכי הטבע בפארק הכרמל בשל חלופת הסטת תוואי הכביש, מציעה החברה להגנת הטבע חלופה אחרת, שמידת פגיעתה בפארק פחותה, הנסמכת אל גבול הפיתוח העתידי של היישובים עוספיה ודלית אל כרמל. יש לקרב את הכביש האזורי המתוכנן ככל הניתן ליישובים. בהתאם להנחיות המשרד להגנת הסביבה ולאור הנחיות התסקיר שנערך לדרך, נבחנות היום חלופות נוספות להתווייתה. תכנית המתאר החדשה של עוספיה, המצויה בדיונים בוועדת ההיגוי, מציעה חלופה ראויה לפתרון בעיית התחבורה באזור תוך מזעור הנזקים הסביבתיים.

23.

חיפה - כביש הרכס ושכונת מורדות גולדה

נחל עובדיה. צילום: החברה להגנת הטבע

האיום: חברת "יפה נוף" ועיריית חיפה מקדמות תכנית לכביש שיחבר בין ציר הרכס (ציר מוריה) לדרך מספר 2 (כביש החוף) באגן נחל עובדיה בשולי השכונה החדשה "מורדות גולדה". תא השטח הוא בעל ערכיות נופית גבוהה ותכסית צמחית מגוונת. בימים אלה מתקיים הליך של שיתוף הציבור בתכנון שבו ייבחנו שוב הצורך התחבורתי בכביש המוצע, על עלויותיו הכלכליות והסביבתיות הרבות ובחינת תכנון השכונה.

כרמל. צילום דפנה מרוז

הפיתוח והבנייה הבלתי חוקית והבזבזנית של משאב הקרקע בתחום הסובב את היישובים עוספיה ודלית אל כרמל, מצמצמות את כמות השטחים הפתוחים המוגנים של הפארק. גם העברת תשתיות בפארק, ובראשן התוויית כביש אזורי 672 (ראו פירוט באיום 22) הנמצא בהליכי תכנון מתקדמים, גורמת לקטוע רציפותם של השטחים הפתוחים, תוך פגיעה נופית ואקולוגית, ומאיימת על בית הגידול ועל נופיו הייחודיים של הכרמל.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לפעול בהתמדה ובנחישות כנגד הבנייה הבלתי חוקית הרווחת באזור, ולהימנע ככל הניתן מגריעת שטחים מפארק הכרמל. תכניות המתאר החדשות של עוספיה ודלית אל כרמל המצויות בדיונים בוועדות ההיגוי, הן צעד חשוב בכיוון הנכון.

22.

פארק הכרמל - כביש 672 עוקף עוספיה ודלית אל כרמל

תורמוסים בכרמל. צילום דפנה מרוז

לאורך השנים הוצגו יזמות שונות ומשונות לפיתוח ובינוי על קו החוף ובחוף עצמו בקרבת הפרויקט. השנה התקיים דיון במועצה הארצית לתכנון ולבנייה לפני הפקדת תכנית המתאר הכוללת של העיר חיפה. תכנית זו אינה מאפשרת את שינוי ייעוד הקרקע באתר חזרה לייעוד של שטח פתוח בחוף הים, אך הציבור מתכוון להתנגד לה בעתיד הקרוב.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת לבנייתם של מגדלים נוספים בחוף הכרמל. קידום פרויקט זה מנוגד לאינטרס הציבורי ועתיד לפגוע בחוף הים. כל זאת לטובת עסקת נדל"ן בודדת המיטיבה עם היזמים על חשבון הדורות הבאים.

החברה להגנת הטבע פתחה במאבק ציבורי כנגד הניסיון לממש את זכויות הבנייה במתחם ולהקים 4 מגדלים נוספים. החברה להגנת הטבע דורשת מערייית חיפה לחזור בה מהתמיכה שהיא מספקת ליזמים ולמוסדות התכנון, ולעמוד בפרץ מול היזמים המעוניינים בבינוי בחוף הים. החברה להגנת הטבע פועלת לאימוץ חלופה שתנייד את זכויות הבנייה של היזמים למתחם צבאי סמוך, העתיד להתפנות מהחוף לטובת פיתוח אזרחי למגורים ומלונאות. כמו כן החברה קוראת לעיריית חיפה לעמוד על כך שתהיה זו החלופה היחידה, ובכך תביא לידי סיום את הפרשה המתמשכת הזו.

25.

חיפה – התייבשות נחל סעדיה

האיזום: נחל סעדיה – אחד מאוצרותיה הטבעיים של חיפה הוא נחל איתן הניזון ממימיו של עין סעדיה וממעיינות קטנים יותר לאורכו של העתק יגור בין צומת הקריות למתחם "הזרע". הנחל, גדותיו ושטחי האחו הלחים סביבו מקיימים מערכות אקולוגיות מעניינות ועתירות מינים מגוונים של חי וצומח. גם עיריית חיפה הכירה בחשיבותו הנופית, האקולוגית, הסביבתית והחינוכית של נחל סעדיה ובפוטנציאל שלו לציבור. לאור זאת השקיעה העירייה (יחד עם גורמים נוספים) משאבים רבים בתכנונו של פארק נחל סעדיה.

תכנית מנהרות הכרמל עוררה כבר מראשיתה חששות כבדים למידת השפעתן של עבודות החציבה בסמוך לנחל עין סעדיה על שפיעתו. החברה להגנת הטבע העלתה במהלך הדיונים עם המתכננים ועם מקבלי ההחלטות דרישה לחוות דעת הידרולוגית/גיאולוגית ולניטור. כיום מצביעות העובדות כי עין סעדיה התייבש ואינו קיים עוד.

עמדת החברה להגנת הטבע: הסיבה להתייבשות הנחל חייבת להיבדק ולתת מענה לשאלות: האם החציבות של גשרי המנהרות סדקו את האקוויפר, האם המנהרות הן שהסיטו את הזרימה לנקודות שפיעה אחרות, או שמא עבודות תשתית אחרות גרמו להתייבשות. הבדיקה חיונית למציאת פתרון ראוי ויסודי לבעיה. במקביל

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מברכת על הליך שיתוף הציבור בתכנון, ומצפה שיוביל לבחינת חלופות שתצמצמנה את הפגיעה הנופית והסביבתית במקביל לפתרון התחבורתי הנדרש. כאמור, התכנית מחולקת לשתי סוגיות עיקריות – הכביש והשכונה. בכל סוגיה יש להקפיד על עקרונות תכנון בר-קיימא. יש להצמיד את התוואי לגבול הבינוי של השכונות, להעלות את צפיפות המגורים המבוקשת בשכונה, לצמצם את זליגת הפיתוח לכיוון הנחל, ובכך להותיר רצף של שטח פתוח בלתי מופר ולא מקוטע.

ההתוויה המדויקת והתכנון הפרטני של מבני הדרך חייבים להיעשות תוך פגיעה מזערית בנוף, במשאבי הטבע, במעבר בעלי החיים ובמטיילים וגם תוך מזעור הפגיעה באיכות החיים של תושבי השכונות.

24.

חיפה – מגדלי חוף כרמל

האיזום: תכנית מגדלי חוף הכרמל כוללת את בנייתם של 6 רבי קומות באזור חוף הכרמל, על בסיס תכנית משנת 1978. לאחר עצירת הבנייה בשנות ה-90 התכנית, בהיקף זכויות בנייה של עשרות אלפי מ"ר, עדיין לא מומשה. פסק הדין שעצר את הבנייה בשנות ה-90 מאפשר את מימושה על חשבון ייבוש חוף הים עד למרחק של 100 מ' מן הבנייה המתוכננת.

מרינה מגדלי חוף הכרמל. צילום: החברה להגנת הטבע

חברת "דלק נדל"ן" ועיריית חיפה מעוניינות לקדם את התכנית לייבוש שטח ים נרחב ולהקמת 4 מגדלים נוספים במהירות האפשרית. שני המגדלים הקיימים כבר גרמו נזק רב לסביבה החופית ולחזותה של חיפה. לאחר עשור שנים מתחדש כיום המאבק סביב המשך קידום תכניות מגדלי חוף הכרמל. במאבק זה ייקבע צביונו של קו החוף העתידי של חיפה – פתוח וטבעי או בנוי וחסום. קידום הפרויקט הוא בניגוד לאינטרס הציבורי והוא יגרם להמשך הפגיעה הקשה באחד הנכסים החשובים והיקרים ביותר לציבור – חוף הים.

עכשיו, כשהתכנית המחוזית החלקית לפארק מטרופוליני בקישון (תמ"מ 6/6) עומדת לקראת הפקדה מתכננות "חברת נמלי ישראל" ועיריית חיפה "לקבור" את רצועת הנחל תחת מכולות משתי גדותיו.

במטרה לשחרר רצועת קרקע רחבה ליעוד ציבורי פתוח משני צדי הקישון לצורך פיתוח פארק מטרופוליני, ולצורך ושימור המערך האקולוגי החי סביבו, מועצת מקרקעי ישראל החליטה בשנת 2010 על הקמת צוות (בראשות מנכ"ל מינהל מקרקעי ישראל ובהשתתפות מנכ"ל המשרד להגנת הסביבה, מנכ"ל משרד התחבורה, יו"ר קק"ל, נציג משרד האוצר ונציג חברת נמלי ישראל) לבדיקת מקרקעי שטח פארק נחל הקישון. מסקנות ועדה זו הוצגו תוך זמן קצר: הוועדה מייעדת במורד נחל הקישון שטח בהיקף 586 דונם לשטח פתוח לשמירת טבע, ולפיתוח פארק לרווחת הציבור. גבולותיו המדויקים של שטח זה עתידים היו להיקבע במו"מ משותף בין הצדדים. המו"מ בין הגופים השונים הופסק. לאחרונה פורסמה טיוטת ההוראות של תכנית המתאר הארצית לעורף הנמל, ובה הופיעה התניה לפיה שטח הפארק יוגבל לרצועה של 25 מ' מגדת הנחל, עד אשר חברת נמלי ישראל תפוצה באמצעות שטח חלופי. התניה זו סותרת את ההחלטות ואת ההסכמים הקודמים ומתעלמת מהם.

חיוני לקבל הקצאת מים ייעודית ולהזרימם במורד הנחל. נחל סעדיה על כלל מרכיביו הטבעיים לא יכול להמתין. על אף הצורך שהובהר לא אחת במהלך השנה החולפת, טרם נבדקה הסיבה להתייבשות ותשובות לשאלות הקשות טרם ניתנו.

נחל סעדיה. צילום: הלל גלזמן, רשות הטבע והגנים

26

חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון

האיום: בחודש דצמבר 2006 הופצה על ידי חברת נמלי ישראל תכנית האב לפיתוח נמלי הים התיכון, ובה עדכונים לתכנית האב לנמלים משנת 1995. תכנית זו מציגה היקפי פיתוח מרחיקי לכת בנמלים חיפה ואשדוד. הממשלה, בישיבתה ב-27.5.07, אימצה את עיקריה. הממשלה קבעה כי יש לקדם את הליכי התכנון והפיתוח הסטטוטוריים של הקמת הרציפים בנמלי אשדוד וחיפה.

האיום המרכזי הנובע מפיתוח נרחב של הנמל הוא דחיקת שימושים ומיזמי תשתית קיימים או מתוכננים לאזורים אחרים. דחיקה זו תגרור פגיעה קשה באזורים אלה (למשל: קידום שדה התעופה במגידו, ראה איום מס' 17). פיתוח הנמל בחיפה משתרע על שטח רחב מאזור הנמל המערבי ועד אזור המפרץ, ותכנונו מתחלק לשלוש תכניות מתאר ארציות: החלק היבשתי, החלק הימי, ופינוי הנמל המערבי ופתיחתו בפני הציבור הרחב.

לתכנית היבשתית המיועדת לעורף הנמל, הנמצאת כעת בהליכי תכנון במועצה הארצית לתכנון ולבנייה (תמ"א 1/1/3/13) ולתכנית למבנים הימיים במפרץ חיפה (תמ"א 1/1/3/13), ישנה השפעה רבה על אזור המפרץ כולו. התכנית מעלה סוגיות סביבתיות רבות שבכוחן להשפיע על עתידה של העיר חיפה ואופן פיתוחה. ביצוע התכנית להרחבת הנמל עלול להזיק באופן בלתי הפיך לרצועת נחל הקישון משני צדיו. התכנית מייעדת אזורים אלה לעורף הנמל לצורך אכסון מכולות. נחל הקישון עבר אך זה מקרוב פעולות שיקום דרמטיות והפך מנחל "מת" לנחל חי. דווקא

חיפה - נמל המפרץ על חשבון נחל הקישון

עמדת החברה להגנת הטבע: נחל הקישון הוא אחד הנחלים הגדולים והחשובים בישראל. מורד הנחל לאורך כ-7 ק"מ (מכניסת נחל ציפורי ועד הים) סובל מזה עשרות שנים מזיהום כבד, תעשייתי וסניטרי כאחד, שהביא למותה של המערכת האקולוגית הטבעית ולהפיכת הערוץ לתעלת שפכים פתוחה, מזוהמת ומצחינה, הזורמת למפרץ חיפה ופוגעת גם בו.

אחד האתגרים המרכזיים בפיתוח נמל חיפה הוא מציאת האיזון הראוי בין שימושי קרקע עבור צרכי הנמל, לרבות שטחים לעורף הנמל, לבין שימושי קרקע עבור צרכים עירוניים שונים, תשתיות לאומיות ומקומיות ושטחים פתוחים. על גדות נחל הקישון ישנם שטחים בעלי חשיבות אקולוגית רבה, וחשוב מאוד לשמרם לפעילויות הפנאי והנופש של תושבי מטרופולין חיפה.

החלטה זו הובילה לבחינת מקורות לחומרי מילוי להקמתו של המסוף העתידי. באוגוסט 2010 הפיזה חברת נמלי ישראל את תוצאות הבדיקה. המסמך נסמך על מספר עובדות שלא ברור כיצד נקבעו: לצורך בניית המסוף העתידי יש צורך ב-13.9 מ"מ (מיליון מטר קוב) של חומרי מילוי (חול לייבוש הים בשטחים הנדרשים למסוף) 0.63 מ"מ בלבד מקורם בחומרי בנייה ממוחזרים 5.9 מ"מ מקורם בחפירה ימית בנמל חיפה. יתרת החומר הדרוש, המוערכת בכ-9.3 מ"מ (כמות החפירה הנדרשת על מנת לקבל 7.9 מ"מ מהודק) מקורה מחוץ לנמל חיפה. כלל המספרים וההנחות כלל אינם מוסברים ואינם מנומקים במסמך המפרט את בחינת החלופות לכריית החול מחוץ למקור הנמל.

כמו כן, חלקן של החלופות שנבחרו לבחינה לא רק שהן מותנות בהסכמים בינ"ל אלא הן אינן אפשריות לביצוע מבחינה סביבתית. העובדות שהוצגו במסמך מעלות ספקות רבים באשר למידת תקפותן של החלופות שנבדקו. השנה התקבלה החלטת ממשלה המורה להגביל את תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך לתכנית המתאר הארצית. החלטה זו כמובן, היא התערבות בוטה בפעילותו המקצועית של המשרד להגנת הסביבה בתחום התכנון הסביבתי ופוגעת בסמכותו.

עמדת החברה להגנת הטבע: קידום החלופה לנמל באשדוד היא פחות בעייתית מבחינת איתור המקורות להרחבת הנמל ולבניית מסוף חדש. הבחינה איננה מציגה ניתוח מעמיק, הן מבחינת אוסף החלופות שנבחרו והן מבחינת ההסברים לפסילת חלופות אחרות (למשל: הסבר שמראה מדוע אי אפשר לכרות חול ממדף היבשת). זאת ועוד, בחינת החלופות נעשתה מהיבט כלכלי-תקציבי ולא מהיבט סביבתי. נקודת מוצא זו בעייתית כאשר דנים על עתידו של שטח פתוח מתכלה כמו חוף הים בישראל. הבחינה גם אינה כוללת תסקירי השפעה על הסביבה הימית. מומחים בינ"ל טוענים, כי ברגע שהסביבה הימית באזור המפרץ מופרת לשם כריית כמות כה עצומה של חול, מינים פולשים משתקעים בסביבה המופרת ומשגשגים בה. שיקום הסביבה לאחר מכן קשה מאד עד בלתי אפשרי, כך שאם מתייחסים למנוחים כלכליים-סביבתיים, הרי שחלופת כריית החול ממפרץ חיפה אינה משתלמת.

בכל הנוגע להחלטת הממשלה, המורה להגביל את תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך לתכנית המתאר הארצית, החברה להגנת הטבע רואה בה התערבות בוטה ומזיקה בפעילותו המקצועית של המשרד להגנת הסביבה בתחום התכנון הסביבתי.

28.

חיפה - חסימת הקשר בין העיר לים על ידי חשמול הרכבת

האיום: בשנת 2007 החליטה הוועדה הארצית לתשתיות לאומיות להעביר לוועדות המחוזיות תכנית לתשתיות

פיתוח נמל חיפה הוא אמנם מחויב המציאות, אך הרשויות המתכננות חייבות להבטיח את שימורם של שימושים ותשתיות שירוכזו במזרח מפרץ חיפה, כולל האפשרות להוסיף בעתיד מתקני תשתית דוגמת מתקן התפלה. ריכוז השימושים והתשתיות במזרח מפרץ חיפה צריך להיעשות תוך פינוי קו החוף של הנמל המערבי ופתיחתו לתועלת הציבור. אין זה צודק להכשיר שטחים להצבת מכולות על חשבון שטחים המיועדים לשיקום בקרבה לנחל ולתוואי הנחל המקורי (אפנדיקס). הסוגיה היא תכנונית-עקרונית ובעלת השלכות ישירות על האיוון האקולוגי והמגוון הביולוגי באזור, שכן מתחמי האחסון המרובים לאורך הקישון צמודים לבתי גידול רבים ובהם מינים בסכנת הכחדה.

החברה להגנת הטבע תמשיך להיאבק בלחצים לפתח שטחים פתוחים איכותיים על גדות הקישון, ותפעל בנחישות למען פיתוח פארק אקולוגי בשטח, ותקפיד על עמידה בהסכמים שהושגו עד כה ככתבם וכלשונם. החברה להגנת הטבע פועלת בשיתוף פעולה עם רשות נחל הקישון, למימוש החזון לשיקום הנחל. המטרה היא להתחשב בהיבטים האקולוגיים והנופיים, להבטיח את שימור השטחים הפתוחים ולהקים תשתיות לפעילויות פנאי ונפש מסוגים שונים. השנה ראש הממשלה והשר להגנת הסביבה חנכו את פארק הקישון. החברה להגנת הטבע מברכת על כך, ורואה בכך צעד חשוב לקראת מימושו של חזון שיקום הקישון לרווחת הכלל.

27.

חיפה - מקורות לחומרי מילוי למסוף נמל המפרץ

האיום: נמל הקישון הוא נמל הנמצא בשפך נחל הקישון וגבו אל הים התיכון. במצבו הנוכחי הנמל כולל 4 רציפים למטען כללי, שני מסופי כימיקלים, מעגן דיג וספורט ומסוף עורפי לאחסון ולשינוע מכולות. במטרה ליצור תחרותיות והייעילות בענף הנמלים מקודמת תכנית להכשרת נמל פרטי במתחם הקישון השוכן במזרח חיפה.

חיפה-מבט מהים. צילום דפנה מרוז

עמדת החברה להגנת הטבע: לחשמול רכבת ישראל יתרונות וחסרונות שונים, כפי שעולה בתכנית האב לשיפור השירות לנוסעים. היתרון הסביבתי המרכזי בא לידי ביטוי בכך שמשק החשמל, על פי תחזיות רשות הגז, יתבסס ברובו על ייצור חשמל מגז טבעי. גז טבעי הוא הדלק הפחמני בעל ההשפעות המעטות ביותר מבחינת פליטת מזהמים שונים, לרבות CO². עם זאת, לחשמול הרכבת עלולים להיות חסרונות שונים, לרבות חסרונות חזותיים (ובראשם הפגיעה בנופי החופים הפתוחים) וחסרונות המתייחסים לנגישות הציבור לקו החוף ללא חציצה פיזית. בנוסף, יש לוודא כי נשקלו הסכנות הכרוכות בקרינה אל-קטרו-מגנטית.

מסילת רכבת. צילום אלון רוטשילד

מעבר של חשמל עילי במרחב החוף של חיפה יגרום להעמקת הניתוק הפיזי והחזותי בין העיר לבין קו החוף (אזור פארק הכט מהווה דוגמה מצוינת לכך) וימנע את מימוש החזון העירוני של חיבור העיר אל חזית הים בשטחי הנמל המערבי של חיפה, על פי תכנית המתאר הארצית לחופים לפתיחת חזית הים העירונית (תמ"א 13).

החברה להגנת הטבע מקווה שהליך המשא ומתן בין נציגי הממשלה הנוגעים בדבר לבין עיריית חיפה יישא פרי, כך שחשמול הרכבת בתחום העיר חיפה יבוצע תוך שיקוע התוואי בחלקים מסוימים בעיר, בייחוד בקטעים של פארק הכט וחזית הים העירונית בעיר התחתית. החברה להגנת הטבע תפעל ללא לאות עד לאישורן של תכנית המתאר הכוללת של העיר חיפה ושל תכנית המתאר הארצית לחופים (תמ"א 13). החברה להגנת הטבע תיאבק למען פתיחת חזית הים העירונית ולמען קבלת התייחסות נאותה לסוגיית תוואי מסילת הרכבת באמצעות שיקוע המסילה. פתרון ביניים זה ישפר את נגישות הציבור לחוף הים.

לאומית לחשמול מערך הרכבות הארצי (תת"ל 18) לקבלת הערותיהן. לאחר מכן פרסמה הוועדה הארצית את התכנית כדי שהציבור יוכל לבדוק את התנאים ולהעלות את השגותיו. בין התנאים שנקבעו לצורך העברת התכנית להערות הוועדות ולהשגות הציבור, היה תנאי אחד, שלפיו הוטל על חברת רכבת ישראל להכין תכנית אב כוללת לשיפור השירות לנוסעים ברכבת. תכנית זו הייתה אמורה להיות מצורפת לתכנית כנספח.

בפברואר 2010 החליטה הממשלה על קידום תכנית "נתיבי ישראל" הכוללת, בין שאר הפרויקטים, גם את תכנית חשמול הרכבת. בחודש יוני 2010, הגישה הרכבת לוועדה לתשתיות לאומיות "תכנית אב לשיפור השירות לנוסעים ברכבת". תכנית זו מבוססת על שיפור השירות כתוצאה מהנע חשמלי (הידוע כ"חשמול" הרכבת). משמעותה של תכנית זו היא חשמול עילי, המבוסס על עמודי חשמל לכל אורך מסילות הרכבת. מתכנית האב עולה כי רכבת ישראל סבורה, שהפתרון הראוי לשיפור רמת השירות ברכבת (כמענה לעלייה בביקוש בקווים העמוסים בשעות השיא) הוא הינע חשמלי. לטענת רכבת ישראל הפגיעה ברמת השירות לנוסע נגרמת בשל אי עמידה בביקוש, הגורמת לעיכובים בלוחות הזמנים, לצפיפות ולדוחק בקרונות ולקשיי תפעול ותחזוקה של הרשת והקרונות. השנה התקדם הליך אישור התכנית לקראת הפקדתה בפועל להערות הוועדות המחוזיות ולהשגות הציבור, לאחר שהועברה כנדרש בחוק להתייחסותה של הוועדה לסביבה החופית. בדיון בוועדה לסביבה החופית הוצגה הסתייגותה של עיריית חיפה ושל קואליציה של ארגונים וגופים נוספים ובראשם החברה להגנת הטבע. הארגונים טענו שמעבר של חשמול עילי במרחב חיפה יגרום להעמקת הניתוק הפיזי והחזותי בין העיר לבין קו החוף. החשמול ימנע את מימוש החזון העירוני לחיבור הטבעי והחופשי בין העיר לבין חזית הים העירונית. הוועדה קיבלה את עיקרי ההסתייגות ודחתה את עמדת רכבת ישראל. על החלטה זו הוגש ערר לוועדת הערר של הוועדה לסביבה החופית. הערר התקבל ונדחתה האפשרות לשלב הוראה לטובת השיקוע במסגרת פרויקט החישמול. בעקבות כך התוכנית הוחזרה לדיון בולח"ף לשם קביעת הוראות למזעור נזקי הפגיעה בסביבה החופית כתוצאה מהחישמול. כנגד החלטתה זו של הולח"ף הוגש ערר, אשר טרם הוכרע. עיריית חיפה עתרה לבג"ץ כנגד הפקדת התכנית, הליך משפטי זה עדיין לא הוכרע. בעקבות ההליך המשפטי החל השנה משא ומתן בין נציגי הממשלה הנוגעים בדבר לבין עיריית חיפה כדי להגיע לפשרה שתהיה מוסכמת על כל הצדדים. הממשלה הבטיחה לבחון את האפשרות לשיקוע חלקים מסוימים של תוואי הרכבת בעת מהלך בניית תשתית החשמל.

השנה התקיים דיון בנושא זה גם במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, לפני הפקדת תכנית המתאר הכוללת של העיר חיפה. בדיון הוחלט כי תכנית זו לא תתייחס לאיום הסביבתי - הציבורי של חסימת הקשר בין העיר לבין הים בהליך חשמול הרכבת, אך הנושא יעמוד להתנגדויות הציבור בעתיד הקרוב.

29.

תאורת כבישים - "זיהום אור"

האיזום: הצבת עמודי תאורה לאורכם של כבישים החוצים שטחים פתוחים מבוצעת לאחרונה בהיקפים נרחבים. תאורה לאורכו של כביש מעצימה את השפעתו השלילית על השטחים הסמוכים לו. כבישים מוארים משפיעים לרעה על תפקודן של המערכות האקולוגיות סביבם, ובכלל זה הפרעה לפעילותם של מיני יונקים ליליים, דורסי לילה, דו חיים ואחרים, הפרעה למינים פעילי יום במקומות הלינה שלהם והפרעה למיני עופות נודדים במנוחתם.

תאורת כבישים. צילום: חוה להב

כמו כן עלולה להיגרם הפרעה למיני מאביקים הנמשכים לאור ומוסטרים בכך ממוקדי המשיכה הטבעיים שלהם (פרחים). הסטה זו פוגעת ביצירת זרעים של מיני צמחים המואבקים על ידי רפרפים ומאביקים ליליים אחרים.

עמדת החברה להגנת הטבע: חשוב להבחין בין כבישים שבהם התאורה הכרחית מסיבות בטיחותיות, לבין כבישים שבהם הנוק הסביבתי של התאורה כבד מדי ויש להימנע ממנה. בחברה להגנת הטבע הוכנה מפה ארצית של כבישים מסווגים לפי רגישותם אקולוגית, כחומר רקע לדיון עם רשויות התכנון ועם החברה הלאומית לדרכים בנושא מניעת זיהום אור.

והחי המאפיינים את בית הגידול הכורכרי, וגם משמש בית חם לאוכלוסיות יציבות של המינים הנדירים המיוחדים לאזור. חוף חולי מרשים, אזור הטלה של צבי ים, שרידים ארכיאולוגיים רבים (חלקם ייחודיים), פרצת נחל אורן, מבצר עתלית ומחנה המעפילים המשוחזר הם רק חלק ממרכיבי השטח אותם חשוב לשמר.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תמשיך את ההידברות עם חברת המלח בדבר שימור חלקן הגדול של בריכות המלח לטובת פארק צפרות. למטרה זו דרושה הכנת תכנית ייעודי שטח, שימושי שטח וממשק על בסיס מידע אקולוגי, שיאפשרו את המשך תפקודו של השטח כאתר קינון וחריפה לעופות מים. נוסף לכך יש לשנות באופן יסודי את תכנית מתחם הרכס, העתידה לקום על רובו של רכס הכורכר. החברה להגנת הטבע תפעל לשינוי התכנית במוסדות התכנון, בשיתוף פעולה עם עמותת "כחול ירוק" – עמותת תושבי האזור. שיתוף פעולה נוסף עם ביה"ס בעתלית בנושאי תכנון, שימור, הסדרת שבילים וטיולים על רכס הכורכר מבטיח מעורבות גבוהה של התושבים בקביעת עתיד האזור. החלופה הנבחרת של תכנית המתאר החדשה של עתלית, העומדת לפני דיון בוועדה המחוזית, היא צעד בכיוון הנכון.

עתלית. צילום: החברה להגנת הטבע

31.

ג'סר-א-זרקא - הרחבת תחום השיפוט

האיזום: בהוראת שר הפנים הוקמה ועדת שיפוט לשינוי תחומי השיפוט של הכפר ג'סר-א-זרקא, שמטרתה להרחיב את שטחו הבנוי. כיום היישוב תחום בין כביש 2 לבין חוף הים, ובין קיסריה לבין נחל התנינים. בקשת היישוב כוללת תוספת שטח של 1980 דונם, ובהם שמורת נחל תנינים, חלק ניכר מבריכות הדגים של קיבוץ מעגן-מיכאל המשמשות אתרי חריפה וקינון של עופות מים, וגם שטח נרחב של המרזבה בין כביש 2 לכביש 4.

30.

עתלית - תכנית מתאר

האיזום: תכנית מתאר עדכנית לעתלית נמצאת בהכנה, כאשר ברקע ישנן כוונות של מנהל מקרקעי ישראל וגורמים אחרים, הרואים בעתלית פוטנציאל להרחבה ניכרת של נדל"ן בעיקר למגורים. עתלית היא פנינת טבע, נוף ומורשת: בריכות המלח הן אחד מאתרי הצפרות החשובים במזרח התיכון. רכס הכורכר כולל את מיני הצומח

למרות ערכי הטבע והנוף הייחודיים והנדירים ולמרות החשיבות הרבה לשימורם, מקודמת תכנית המייעדת חוף רחצה חדש בחוף החולי שמצפון לשמורת הטבע המוכרזת. התכנית כוללת שני מוקדי פיתוח ושירותים בחוף הבונים. הראשון הוא מוקד מרכזי בשטח חוף הרחצה המנוהל כיום על ידי רשות הטבע והגנים. תכנית זו מאפשרת בנייה של מרכז הדרכה, מרכז מידע, קיוסק, מחסן ומשרד בהיקף כולל של 180 מ"ר וכן פרגולה בגודל 50 מ"ר וחנייה. המוקד השני נמצא מצפון לשטח הרחצה הקיים, סמוך לנחל מהר"ל. תכנית זו מאפשרת בנייה של מסעדה ומזנון, שירותים, מקלחות, מחסן ומשרדים בהיקף בנייה של 240 מ"ר, וכן פרגולה בגודל 100 מ"ר וחנייה. בתחום התכנית לחוף הרחצה קיימים אזורים ערכיים, ייחודיים ורגישים ביותר מבחינה אקולוגית. לאחר החלטת ועדת ערר להחזיר את התכנית לדיון נוסף בוועדה לשמירה על הסביבה החופית (ולחוף), קיבלה הוועדה החלטה עקרונית לאפשר הקמת חוף רחצה חדש בחוף החולי שמצפון לשטח הרחצה הקיים. ההחלטה התקבלה בעיקר על מנת לאפשר את הסדרת שירותי ההצלה במקום. עדיין לא התקבלה כל החלטה לגבי היקפי הפיתוח.

מריון מצוי חוף הבונים. צילום: רועי טלבי

עמדת החברה להגנת הטבע: אין כל הצדקה למקם שני מוקדי פיתוח בשטח חוף שהוא מהרגישים והייחודיים בחופי הארץ. הדרך היחידה להבטיח את שימור ערכי הטבע והנוף בסביבה החופית שבאזור חוף הבונים, היא להותיר רצועת חוף טבעית, באורך של כ-5.5 ק"מ בין נווה ים לדור, ללא כל מוקדי בינוי או חופי רחצה מפותחים נוספים על הקיימים כיום. הקמת המוקד הצפוני וחוף הרחצה החדש יגרמו ללא כל ספק פגיעה אנושה במשאבי הטבע ובמערכות האקולוגיות הנדירות הקיימות באזור זה, כולל הפרעה להטלה של צבי הים. החברה להגנת הטבע מזהירה כי הקמת מוקד השירותים ופיתוח חוף הרחצה יסכלו בעתיד את האפשרות לשמר את ערכי הטבע בשטח. לכך יש להוסיף את תפקוד המסעדה, אשר בפעילותה הרועשת שתימשך עד השעות המאוחרות של הלילה תיפגע בנקבות צבי הים המטילות בחוף. בנוסף לפגיעה האקולוגית הצפויה, המופע החזותי של מוקד השירותים והמסעדה באזור טבעי זה הוא בעייתי ביותר ויש בו משום פגיעה של ממש באופיו של האזור.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע גיבשה מסמך, המציג חלופות להרחבה מצומצמת של תחום השיפוט בעיקר ממזרח, זאת על פי ערכיות השטח (משאבי

ג'סר-א-זרקא ומעגן מיכאל. צילום: החברה להגנת הטבע

טבע, רצף שטח פתוח, סמיכות לשמורה, תפקוד הבריכות כאתר צפרות, מסדרון אקולוגי). כמו כן, החברה להגנת הטבע תפעל לשינוי התכנית במערב תחום השיפוט הקיים, בסמוך לחוף הים, משטח המיועד לתיירות (כפרי נופש, מלונאות, מסחר ומעט מגורים) למגורים, זאת במטרה לתת מענה לצרכים הדמוגרפיים של היישוב, בלי לפגוע באזורים הרגישים מצפון לו. החברה להגנת הטבע מסכימה שיש לאפשר את הרחבת היישוב מזרחה באמצעות הסטתו של כביש 2 מזרחה (עד סמוך לנחל עדה).

32

חוף הבונים - פיתוח חוף רחצה

האיום: חוף הבונים הוא אחד החופים היפים, העשירים והמגוונים ביותר בחופי ישראל. בהשוואה לחופים אחרים באזור, חוף הבונים הוא העשיר והמגוון ביותר מבחינה נופית ואקולוגית. בתוך המכלול החופי מצויים מספר ערכי טבע שיש לשמור עליהם במיוחד. בחלקם אלה מינים נדירים ובחלקם מופעים מיוחדים של מינים נפוצים יותר. חלק מהאזור מוגן בחוק מתוקף היותו שמורת טבע, אולם גם באזורים האחרים שאינם שמורת טבע מצויים מיני צמחים וערכי טבע ראויים לשימור.

בעורף החוף מצפון לנחל מהר"ל נמצא אזור מלחה, המהווה את אחת ממלחות החוף המעטת בישראל, שמקיימות עדיין מערכת אקולוגית מגוונת עם שיעור גבוה של מינים נדירים. השטח החולי שמצפון לנחל הוא בית גידול מיוחד של מיני חי וצומח האופייניים לשטחי חולות בלתי מיוצבים ומיוצבים למחצה. ביניהם כלולים מינים נדירים, מינים אנדמיים ואף מינים המצויים בסכנת הכחדה. שטח זה מהווה אזור הטלה לצביים ועל פי רשות הטבע והגנים, נצפתה בשנים האחרונות עלייה במספר ההטלות של צבי הים באתר.

מערכות אקולוגיות ושטח פתוח ערכי. אין לאפשר נגיסות נוספות במסדרון החולות ולעומת זאת יש לשפר את מעברי בעלי החיים בכבישים הקיימים (כביש 2 ו-1 כביש 4). עמדת החברה להגנת הטבע היא שצריך למצוא את האיזון בין הצורך לשימוש בשטח הפתוח כמסדרון תשתיות לבין הצורך לשמר את המסדרון האקולוגי בחולות. כמו כן יש לקדם הכנת תכנית להכרזתם של חולות קיסריה (גן לאומי על פי תמ"א 8 ותמ"א 13), שמורת שקע פלים ושמורת שקע קיסריה גנים לאומיים. תכנית מתאר חדשה של קיסריה נמצאת בהכנה, והיא עשויה לתת מענה ראוי לאיזמים ואף לבטל אותם.

34.

חריש - הרחבת תחומי השיפוט לשטחים פתוחים נרחבים

האיזם: בפני המועצה הארצית הועלתה לפני למעלה משנתיים תכנית נרחבת של משרד השיכון שנמצאת בשלבי תכנון להקמת עיר חדשה בשטחי היישוב חריש. לפני כשנה הועלתה בפני המועצה הארצית בקשה של משרד השיכון להגדיל את תחום התכנון של העיר לעבר אלפי דונם של שטחים פתוחים. בקשה זו אושרה במתכונת מצומצמת ביותר, לשטחים אשר ככלל נמצאים בהסכמה לפיתוח. משרד השיכון ממשיך לקדם את תכניתו להרחבה גדולה בחריש. הרחבה זו חורגת מהתחום שאושר לה במועצה הארצית. זאת במקביל להפקדתה של תכנית חריש במתכונת מצומצמת יותר, כפי שאושרה במועצה הארצית.

עירון-פצע בלב השטח. צילום: חוה להב

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תלווה את המשך קידום, תכנון ופיתוח העיר חריש במסודות התכנון כדי לוודא שהתכניות אותן מוביל משרד השיכון מתחשבות בערכי הטבע והנוף הרבים בסביבת היישוב. במהלך השנה האחרונה נערך סקר ערכי טבע ונוף על ידי יחידת הסקרים של מכון דש"א ובמימון גופים שונים. בהתאם לממצאי הסקר החברה להגנת הטבע יחד עם

החברה להגנת הטבע מציעה כחלופה פיתוח והרחבה של מוקדי הפיתוח שכבר קיימים בנווה ים ובחוף דור. פיתוח בחופים אלה ימשוך לאזור קהל רב שיבקש ליהנות מנגישות נוחה לחופים ומאפשרויות מגוונות בחוף, כולל לינת לילה. תכנית זו תאפשר את האיזון הרצוי בין שימור הסביבה החופית לבין תועלת הציבור והנאותו. את השטח המוצע כיום לחוף רחצה חדש ולשמורת טבע (המוקד הצפוני), יש לקדם כשמורת טבע בלבד. הועדה לשמירת הסביבה החופית (ולחוף) דנה בשנה שעברה בתכנית, ובהחלטתה צמצמה אמנם את היקפי הבינוי בחוף, אך קבעה אותו כחוף רחצה. על החלטה זו הגיש המשרד להגנת הסביבה ערר שנדחה, והתכנית הופקדה השנה להתנגדויות. כבר הוגשו התנגדויות רבות לתכנית.

33.

חולות קיסריה - תכניות פיתוח לבנייה, סלילה ותשתיות

שנונית השפלה חולות קיסריה. צילום: רועי טלבי

האיזם: החברה לפיתוח קיסריה מקדמת תכנית פיתוח על שטחי חולות נרחבים, עתירי משאבי טבע. חשיבותם הגדולה של שטחי החולות נגזרת גם מרציפותם. התכנית כוללת גם קידום פרויקט של מגרשי גולף בשטח זה. משרד התשתיות, רשות המים וחברת מקורות רואות בשטחי חולות קיסריה לא יותר משטח פנוי להקמת תשתיות למתקני קליטת גז, פרוזדורי תשתית ומתקני התפלה. החברה להגנת הטבע נחשפה לקראת סוף שנת 2010 לתכנית נוספת שיזמו גורמי הביטחון, לסלילת כביש גישה מביתו הפרטי של ראש הממשלה בקיסריה לכביש החוף. תוואי הכביש מתוכנן לחצות את שמורת הטבע חרובי קיסריה ולפיכך היא תיפגע באופן קשה ביותר.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להבטיח את קיומו ותפקודו של מסדרון החולות בין קו החוף לבין גבעות החמרה בפאתי פרדס חנה, ובין תחנת הכוח לבין כביש פלים כמכלול של

החברה להגנת הטבע הציעה בעבר להתיר את סלילת הקטע המרכזי בלבד (מחדרה ועד לכביש 4). שאר חלקי הדרך ממערב לכביש 4 וממזרח לחדרה מיותרים, משום שהכבישים 65 ו-581 מהווים חלופה ראויה לכביש 9.

פריחה בפארק השרון. צילום: חיליק מדור חיים

למרות זאת, קטע 9 בין כביש 4 לכביש 6 מקודם לקראת ביצוע. הוועדה לתשתיות לאומיות החליטה לאשר את התכנית. בתגובה, הגיש ארגון אדם, טבע ודין עתירה בעניין לבית המשפט העליון. בית המשפט קבע בפסיקתו כי התכנית לחלקה המזרחי של התכנית לדרך תאושר, אך התכנית לחלקה המערבי של הדרך בוטלה. ישנה חשיבות רבה לפסיקה זו, המפנה את הזרקור הציבורי אל חשיבות הערכית של השטח ומוכיחה את החשיבות הרבה של עריכת תסקירי השפעה על הסביבה, הכוללים גם בחינת חלופות אפשריות. לאחרונה הועלה שנית הרעיון לקדם את סלילת הקטע בין כביש 4 לבין כביש 2. החברה להגנת הטבע חוזרת ומדגישה את התנגדותה הנחרצת לקידום קטע זה.

36.

בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר - מאגרי מים

האיום: גורמים חקלאיים מקומיים וארציים מבקשים לנצל את מי השיטפונות לפיתוח מאגרי מים בשטחים רגישים של בתי גידול לחים. שטחים אלה, שהם צמודי נחל, הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מיעדים אותם לשימושים אחרים, למשל לאגירת מי שיטפונות.

מאגר הבנוי על שטח רווי בערכי טבע יגרום להרס המערכת הטבעית שלו, המבוססת על צמחייה עבותה ועל מגוון בתי גידול ייחודיים. בנוסף, תפיסת מי שיטפונות תפגע משמעותית במרכיב החשוב ביותר של הנחל - משטר המים. מי השיטפונות מסייעים בניקוי אפיקו של הנחל, מוהלים את הזיהום (אם ישנו) ומאפשרים את קיומה של מערכת אקולוגית חיה ומתפקדת.

ארגונים נוספים (תושבי האזור, עמותת "אדם, טבע ודין", עמותת "במקום" ויישובי האזור מהמועצה האזורית "מנשה") יליו את תהליכי הפיתוח של משרד השיכון במוסדות התכנון השונים.

ההרחבה המבוקשת היא בשטחים פתוחים ערכיים, שטחי יערות טבעיים ונטועים, רצועות נחל, אתרי מורשת, משאבי טבע ונוף, מוקדי טיול ושהייה בטבע לתושבי האזור ולמטיילים בשטח, כולל תושביה העתידיים של חריש. אין לאפשר פגיעה במשאבים אלה באמצעות הליכי תכנון לא דמוקרטיים.

35.

פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 9

האיום: השטחים הפתוחים שנותרו באזור השרון הם בעלי חשיבות אקולוגית גבוהה. שטחים אלה משמשים מטיילים ונופשים רבים, המעוניינים לבלות בחיק הטבע באזור המרכז. שטחים פתוחים אלה כוללים שילוב ייחודי ואיכותי של שמורות טבע, שטחים טבעיים ושטחים חקלאיים באזור גבעות מתונות.

נוף השרון הוא תבנית נוף חשובה וייחודית ביותר במרכז הארץ. בעונת הפריחה פורחים בו פרחי בר רבים, האופייניים לרכסי הכורכר והחמרה. כמו כן, שטחים אלה מהווים חיץ ירוק בין הגוש הבנוי של חדרה בצפון לבין נתניה בדרום.

שטחים פתוחים אלה נמצאים היום בסכנה: כבישים מתוכננים מאיימים לצמצם את השטח הפתוח ולפגוע ברציפותו. סלילת כבישים אלה תהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים וחסרי ערך למטיילים לחי ולצומח הייחודיים שבהם.

כביש 9 המתוכנן עתיד לחבר בין כביש 2 מצפון למכמורת לבין כביש 6 באזור באקה אל גרבייה. על פי התכנית הנוכחית, הכביש המתוכנן עתיד לחצות את המרחבים החקלאיים והפתוחים שמדרום לחדרה (בין הכבישים 2 ו-4), לחלוף בפארק השרון ונחל אלכסנדר ולפגוע בנוף ובשטחים החקלאיים שבין הכבישים 4 ו-6.

הדרך אושרה על ידי הוועדה לתשתיות לאומיות והממשלה. עתירה שהוגשה כנגד האישור הסטטוטורי של הדרך אמנם הצליחה לעצור את קידום הקטע שבין כביש 2 לכביש 4, אך התכנון המפורט לביצוע הקטע בין כביש 4 לבין כביש 6 מתקדם, והוא יבוצע. לאחרונה עלתה שנית התכנית לקדם את קטע כביש 9 בין כביש 4 לבין כביש 2.

עמדת החברה להגנת הטבע: סלילת הכבישים בשרון משמעותה ביתור וקיטוע שטחים פתוחים, ופגיעה חמורה בתפקודם כמערכות טבעיות וכשטחי פנאי ונופש איכותיים. גם אם תוואי הכביש בין הכבישים 2 ו-4 יהיה ממונהר (Cut&Cover), הפגיעה בתחום הפארק תהייה בלתי הפיכה. לכן החברה להגנת הטבע מתנגדת נמרצות לסלילת הדרך בתוואי הנוכחי.

הכביש המתוכנן מאיים לצמצם את כמות השטחים הפתוחים ולפגוע ברציפותם. מימוש כביש זה יהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים ונטולי משמעות לחי והצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים.

המועצה הארצית לתכנון ולבנייה החליטה לגרוע את כביש 20 (המשך נתיבי איילון צפונה) בתחום פארק השרון ונחל אלכסנדר (החלטה שטרם אושרה על ידי הממשלה), ולקדם תכנית לשרוג כביש 2 באותו קטע דרך. התכנית לשרוג כביש 2 הוכרזה תשתית לאומית והיא מקודמת במרץ בוועדה לתשתיות לאומיות. במסגרת דיונים אלה נבחנה האפשרות להסיט את תוואי הדרך מזרחה אל תחום פארק השרון ונחל אלכסנדר. חלק מיישובי המועצה האזורית עמק חפר, החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים ומשרדי ממשלה נוספים הציגו במהלך הדיונים המקצועיים ובוועדה לתשתיות לאומיות עמדה ברורה ומונמקת כנגד הסטת תוואי הדרך מזרחה.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להשלים את גריעת כביש 20 בין חבצלת השרון לבין חדרה ולקדם את התכנון לשרוג כביש 2 באותו קטע דרך ללא הסטתו מזרחה. הוועדה לתשתיות לאומיות החליטה בשנה שעברה, כי תחום הקו הכחול של התכנית לשרוג כביש 2 יעבור בתחום רצועת הדרך הקיימת. לא התקבלה העמדה המציעה הסטת תוואי הכביש מזרחה אל תחום פארק השרון ונחל אלכסנדר.

38.

מרחב נחל פולג - כביש 20 +

האיום: כביש 20 מתוכנן לחצות את שתי הריאות הירוקות החשובות ביותר של השרון: מרחב הפולג העשיר בבתי גידול לחים, ערוצי נחל ושטחי הצפה, ומרחב נחל אלכסנדר ופארק השרון, הבולטים בייחודם בזכות השילוב בין נחל לבין גבעות כורכר, חול מיוצב וחמרה.

הכביש המתוכנן מאיים לצמצם את כמות השטחים הפתוחים ולפגוע ברציפותם. מימוש כביש זה יהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים ונטולי משמעות לחי והצומח הייחודיים, וכמובן גם עבור המטיילים הרבים. כפי שצוין לעיל באיום מס' 37 בשנים האחרונות קודמה תפיסה תכנונית שאינה מתבססת על התוויית כביש 20 בתחום מרחב נחל פולג. הפתרון שהועדף התבסס על שדרוג כביש 2 (כביש החוף).

בדיקת כדאיות תחבורתית כלכלית שנערכה בשנת 2005 תמכה בפתרון זה ולפיכך אושר תכנון תשתית לאומית לחיבור כביש 20 אל כביש 2 (תת"ל 15). כיום מקודמת תכנית תשתית לאומית (תת"ל 39) של שדרוג כביש 2 ותוספת נתיב רביעי, מחיבור כביש 20 לכביש 2 ליד שפיים ועד לאזור וינגייט. כל מהלך ההרחבה של כביש 2 בוועדה לתשתיות לאומיות זכה לתמיכתה של החברה להגנת הטבע, משום שהוא מתבסס על תחזיות תנועה למרחב השרון לשנת 2020 ו-2030.

בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מזוהרת, כי לתפיסה של מי שיטפונות ישנן השלכות רבות וקשות. אלה פרויקטים שכבר הוכחו כלא כדאיים מבחינה כלכלית בשל עלות תחזוקה גבוהה, אבל נזקם הסביבתי רב. גם אם יאושר לבסוף פרויקט תפיסת השיטפונות, החברה להגנת הטבע מתריעה מפני הקמתו על שטח ערכי וייחודי של בתי גידול לחים. האפשרות הנותרת היא בגדר ברירת מחדל: יש להקימו בשטח מופר או שטח חקלאי המצוי למכביר בסביבה הקרובה. החברה להגנת הטבע הכינה תכנית חלופית לפארק תי ירות אקולוגית וצפרות באתר זה, ומקווה שתכנון זה יאומץ על ידי המועצה האזורית ורשות הנחל.

37.

נתניה, פארק השרון ונחל אלכסנדר - כביש 20

האיום: כביש 20 מתוכנן לחצות את שתי הריאות הירוקות החשובות ביותר של השרון: מרחב הפולג העשיר בבתי גידול לחים, ערוצי נחל ושטחי הצפה, ומרחב נחל אלכסנדר ופארק השרון, הבולטים בייחודם בזכות השילוב בין נחל לבין גבעות כורכר, חול מיוצב וחמרה.

פארק השרון. צילום: דפנה מרוז

מהאמור לעיל עולה, כי תכניות אלה מייתרות כל סלילה של כביש, בין אם לתחבורה ציבורית ובין אם לרכב פרטי במרחב זה. זאת בנוסף לכך שכביש 20 המתוכנן יפעל רק בשעות השיא. החברה להגנת הטבע סבורה כי על משרד התחבורה לבטל את הרעיון המופרך הזה, ותחת זאת לפעול לקידום של המיזמים התחבורתיים המפורטים לעיל ולביצועם המהיר.

39.

נתניה - כביש וינגייט

האיום: בשמורת הטבע "שפך הפולג" מצוי רכס כורכר עשיר בריכוזי פריחה של אירוס הארגמן. תכנית של עיריית נתניה לסלילת כביש מחבר בין העיר לבין מכון וינגייט מאיימת על המשך קיומו של הרכס הזה. ניסיונותיה של עיריית נתניה לכלול את הכביש הזה בתכנית לשדרוג כביש 2 בקטע הדרך נבלמו עד כה.

כביש וינגייט. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לבצע את החיבור בין העיר נתניה למכון וינגייט באמצעות מחלפון, במסגרת שדרוג כביש החוף ולא באמצעות סלילת כביש חדש המקביל לכביש החוף. ראוי לפתח גם שבילים להולכי רגל ולאופניים שיחברו ישירות בין העיר לבין מכון וינגייט, תוך תכנון זהיר שימנע פגיעה ברכס הכורכר. החברה להגנת הטבע הופיעה בשנה שעברה בפני ועדת חקירת הגבולות בין נתניה לבין חוף השרון והציגה את עמדתה בעניין זה.

40.

נתניה - מרינה

האיום: עיריית נתניה מתכוונת להרחיב את שטח המרינה בחופי העיר ולפתחו. ממהלך כזה צפויות תוצאות סביבתיות שליליות קשות, וקיים ספק גדול באשר לתרומתה של

לאחרונה נודע כי משרד התחבורה מקדם תכנון של כביש 20 - המשך נתיבי איילון צפונה, בקטע משפיים לנתניה, לשימוש התחבורה ציבורית.

הרעיון לקדם את כביש 20 בין אזור שפיים לנתניה כנתיב תחבורה ציבורית, מחזיר בבת אחת את האיום של סלילת כביש בלב מרחב הפולג, עם כל השלכות שלו על רציפות השטחים הפתוחים והרגישים באזור זה.

מרחב הפולג. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתנגדת נחרצות לרעיון האבסורדי של משרד התחבורה לקידום כביש 20 (בין נתניה לשפיים) ככביש המיועד לשימוש תחבורה ציבורית. מעבר לפגיעה האנושה הצפויה שתיגרם לשטחים הפתוחים, לא יעלה על הדעת שהמדינה תשקיע מיליארדי שקלים בסלילת כביש חדש, שיתפקד ככביש לתחבורה ציבורית בלבד. החברה להגנת הטבע תומכת בשדרוג תשתיות קיימות ובפתרונות להסעת המונים, ואלה מקודמים ממילא כמענה נרחב לביקושים הצפויים לנסיעות בישראל. להלן פירוט של חלק מהתכניות המקודמות על ידי משרד התחבורה עצמו, המייתרות את הצורך בסלילת כביש 20 ככביש המיועד לשימוש התחבורה הציבורית:

- מערכת להסעת המונים BRT (Bus Rapid Transit) ככביש החוף (מנתניה לתל אביב). במסגרת תכנית זו נתיב אחד לכל כיוון ייועד לשימוש התחבורה הציבורית בלבד.
- כביש החוף בקטע משפיים ועד וינגייט, מתוכנן להרחבה ל-4 נתיבים (תת"ל 39). תכנית זו נדונה בימים אלה בוועדה לתשתיות לאומיות.
- במסגרת התכנית לשדרוג כביש 4 (תת"ל 43), הכוללת הקמת מחלפים ותוספת נתיבים, נבחנת ההיתכנות של קידום נתיב תחבורה ייעודי לשימוש התחבורה הציבורית. זאת ועוד; המתכננים הונחו לבחון גם את ההיתכנות של הוספת מסילת ברזל לאורך כביש 4 בעתיד.
- בוועדה לתשתיות לאומיות מקודמת המסילה המזרחית (תת"ל 22) - מסילת רכבת לנוסעים ולמטענים בין חדרה ללוד.
- כביש 6 מורחב בנתיב נוסף לכל כיוון.
- מסילת החוף (חיפה תל אביב) מתוכננת לתוספת של 2 מסילות ברזל נוספות לאלו הקיימות היום.

ביצים על החוף. הקמת מרינה בדרום העיר תיפגע קשה גם ברציפות השטחים הפתוחים שבין שלולית דורה ושמורת האירוסים לבין רצועת החוף ושמורת חוף פולג. החברה להגנת הטבע סבורה שקידום מרינות צריך להיעשות מתוך הזירות הראויה ורק בראייה רחבה וכוללת, ולא במסגרת תכנית מתאר לחופי העיר נתניה.

41.

ביצת ה"פאליק" בפולג - תכניות ניקוז

האיום: גורמים חקלאיים מקומיים וארציים מבקשים לנצל את מי השיטפונות לפיתוח מאגרי מים בשטחים רגישים של בתי גידול לחים. שטחים אלה, שהם צמודי נחל, הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מיעדים אותם לשימושים אחרים, למשל לאגירת מי שיטפונות.

כפי שהוכיח החורף האחרון, אתרים אלה מהווים מוקדי צפרות מרכזיים. רשות ניקוז שרון ביצעה בשנה שעברה עבודות להוצאת חול מערוץ נחל פולג, ללא ביצוע תסקיר אקולוגי מקדים. לא ניתן לצפות את השפעת העבודות על שטחי ההצפה של הפולג.

ביצת הפאליק בפולג. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: בתי הגידול הלחים מצויים במשורה בארצנו. לכן יש לשמר על השטח כמרחב "נחל וסביבתו", ולקבוע לגביו הנחיות שימור תוך פיצוי החקלאים ברי הרשות בקרקע. יש למנוע פעולות לניקוז השטח, ולתכנן את שיקומו האקולוגי במסגרת תכניות המתאר למרחב ותכניות האב לנחל פולג. התכנית המחוזית לשימור מרחב נחל פולג התקדמה מעט, ולפני למעלה משנה החליטה המועצה הארצית לתכנן ולבנייה להכריז על הכנת התכנית. כתוצאה מכך שטח ערכי זה יזכה להגנה בכך שהיתרי הבנייה בשטחו יהיו בסמכות הועדה המחוזית ולא בידי הועדה המקומית.

חסרונו של מסמך רגישות סביבתית ואקולוגית של אגן נחל פולג (האמור לשמש בסיס לניהול כלל פעולות ההסדרה והתחזוקה על ידי רשות ניקוז שרון), וצורך להתחשב

המרינה להתפתחות העיר, לתיירות בעיר ולציבור בכלל. ככלל, ובעיקר בהתחשב בנתוני החוף הישראלי, כל בנייה של מרינה גורמת לתוצאות סביבתיות קשות ובלתי הפיכות. לפיכך גם במסמך המדיניות למימי החופים משנת 1999 הומלץ, שלא להקים מעגנות נוספות במקום בו אין החלטה מפורטת ומחייבת של הועדה לשמירת הסביבה החופית. עוד הומלץ, כי אישור הקמת מעגנות חדשות כפוף לעריכת עדכון לתכנית המתאר הארצית לחופים - תמ"א 13. לאחרונה מקודמת הבחינה של המרינה נתניה במסגרת שינוי תכנית המתאר הארצית לחופי נתניה (תמ"א 6/13). מסמך משותף של החברה להגנת הטבע והמשרד להגנת הסביבה קבע בעבר בין השאר, שיש לצמצם למינימום את מספר המרינות, ולהתאימו לכושר הנשיאה של חופי ישראל. על פי עקרון זה היצע מקומות העגינה יוגבל.

מרינה נתניה. הדמיה: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: מההיבט של טובת הציבור מדובר בגריעת רצועת חוף איכותית ופתוחה באורך 600-800 מ', והפיכתה לשטח בנוי בים. זאת, כאשר עשרות ק"מ של חופי הארץ כבר מנוצלים לבניית מתקני תשתית ובטחון, וכאשר חופי נתניה משרתים ציבור נרחב גם מהעיר וגם מסביבתה.

עיריית נתניה טוענת שהמרינה מחזקת את התיירות. החברה להגנת הטבע טוענת מנגד שהדבר נכון בחופים מפורצים ואטרקטיביים בהם מתפתחת תיירות ימית וחופית, אך אינו רלוונטי לישראל, שאיננה מוקד משיכה משמעותי לתיירות כלי שייט.

לפיתוח המרינה בנתניה מספר היבטים סביבתיים:

היבט של הסעת החול - קיימת סכנה להרס החופים ולפגיעה במצוקי הכורכר, למרות קידום התכנית להרחבת החוף ולהגנה על המצוק, בין היתר על ידי שוברי גלים מנותקים. ההיבט הנופי - המרינה מחייבת בינוי גבוה ומסיבי של שוברי גלים במים ובצמוד לחוף, ובכך תגרום לחסימת המבט החופשי לים.

ההיבט האקולוגי - המרינה תפגע קשות בערכי הטבע בחוף ובסביבה הימית, בסלעי החוף, בטבלאות הגידוד ובבתי הגידול הייחודיים המתקיימים בהם. כן תיפגע קשות אוכלוסיית צבי הים, ובעיקר בנקבות המגיעות להטיל

לקטע זה, הוגשו על ידי החברה להגנת הטבע בקשות ליצירת מספר מעברים אקולוגיים מתחת לכביש כדי לאפשר מעבר בעלי-חיים. החברה להגנת הטבע פועלת למען שימור המרחב, ושומרת לשם כך על נוכחות קבועה במוקדי קבלת ההחלטות. כמו כן מקיימת החברה להגנת הטבע פעילויות תכנוניות, ציבוריות ותקשורתיות מגוונות.

פריחה בשרון. צילום: איחמר בן דוד

התכנית המחוזית לשימור מרחב נחל פולג התקדמה לפני למעלה משנה, כאשר המועצה הארצית לתכנון ולבנייה החליטה להכריז על הכנת התכנית. כתוצאה מכך מובטחת הגנה לשטח ערכי זה משום שהיתרי הבנייה בשטח זה יהיו בסמכות הוועדה המחוזית ולא בידי הועדה המקומית. בנוסף, התקבלה לפני למעלה משנה החלטה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה לקדם את גריעת כביש 551 מתכנית המתאר הארצית לדרכים, ולקדם את כביש 541 כחלופה לו. השנה נערך סבב הערות של הוועדות המחוזיות ולאחריו צפוי אישור המהלך בממשלה. על אף המאמצים הרבים, כשלו בשנה שעברה כל הניסיונות למנוע את סלילת כביש עוקף בני ציון, והוא נסלל כדרך מקומית. כתוצאה ממהלכים משפטיים שיזמו החברה להגנת הטבע וגופים אחרים נקבע, כי ההיתר לדרך ניתן ל-10 שנים בלבד וישקל מחדש בהתאם לקידום כביש 541, ונקבע כי יותקנו בה אמצעי מיתון תנועה לצורך בטיחות המטיילים ולמניעת דריסתם של בעלי חיים.

43.

השרון - כביש 554

האיום: כביש אורך אזורי בשרון, האמור לחבר בין דרך 551 (המתוכננת) בדרום לבין דרך 57 בצפון (בסמוך ליישובי תנובות). הכביש בהתווייתו הנוכחית חוצה שטחים פתוחים המשמשים ברובם לעיבודים חקלאיים, עובר בסמיכות ליישובים כפריים וליישובים א-טירה וקלנסואה. הכביש מתוכנן לאורך של כ-12 ק"מ ולאורכו 5 צמתים. בתכנית הכביש ישנם פגמים רבים, כמו התחברויות לכבישי

בערכי הטבע והמערכת האקולוגית הם הסיבה לאי הודאות באשר להיקף הנזקים לנחל ולסביבותיו מעבודות תחזוקה בעתיד.

42.

פארק הפולג - כביש רוחב 551

האיום: מרחב פארק הפולג משתרע ממרגלות הרי השומרון ממזרח ועד הים במערב, בין הגוש העירוני של רעננה - כפר סבא בדרום לבין הגוש העירוני של נתניה בצפון. מרחב ייחודי זה מתפקד כריאה הירוקה המרכזית של אזור השרון, ולו מרקם חי וצומח מרשים, המשמש יעד למטיילים ונופשים רבים המעוניינים לבלות את שעות הפנאי בחיק הטבע. השטחים הפתוחים כוללים שילוב ייחודי ואיכותי של שמורות טבע, שטחים טבעיים ושטחים חקלאיים. באזור הגבעות המתון של אדמות החמרה והכורכר, ובלב נופי השרון - עובר נחל פולג. כל אלה יחד יוצרים נוף מגוון ומרשים. בעונת הפריחה פורחים בפארק רבבות פרחי בר האופייניים לרכסי הכורכר והחמרה כמו אירוס הארגמן, שמשון, רותם המדבר, סחלבים ועוד. כל זאת לצד שטחי ביצה עם צמחיית מים אופיינית ועופות מים.

שטחים פתוחים אלה נמצאים היום בסכנה: כבישים מתוכננים מאיימים לצמצם את שטחם ולפגוע ברציפותם. סלילת כבישים אלה תהפוך את המרחבים לתאי שטח קטנים, מנותקים ונטולי ערך סביבתי למטיילים הרבים, ולחי לצומח הייחודיים שבו.

כביש רוחב 551 מיועד לחבר בין הדרכים 6, 4 ו-2 תוך חציית אגן נחל הפולג והשטחים הפתוחים האחרונים שנותרו בין נתניה לרעננה. לאור פסיקת בית המשפט העליון בדבר ביטול אישורה של התכנית לסלילת חלקו המזרחי והחזרת הדיונים לוועדה המחוזית, פעלה החברה להגנת הטבע לקידום הכנת תסקיר השפעה על הסביבה ולבחינת חלופות בתחום רצועת הדרך.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת לקידום תכנית "מרקמית" ירוקה אשר תבטיח את שימור המרחב הפתוח. תכנית זו צלחה כבר את הדיון הראשוני במוסדות התכנון, והתקדמה מאוד לפני למעלה משנה. במקביל, החברה להגנת הטבע פועלת לסיכול היוזמות התכנוניות המאיימות לפגוע בשטח שהציגו גופים שונים ביניהם רשות הניקוז, המועצה האזורית ועוד.

החברה להגנת הטבע פועלת לגריעת תוואי כביש 551 בחלקו המערבי, ומקדמת את החלופה המציעה את הסטת תוואי הכביש דרומה - אל גבול הפיתוח של רעננה. חלופה זו נתמכת על ידי היישובים במרחב ועל ידי חלק ממשרדי הממשלה. במקביל פועלת החברה להגנת הטבע להסטת תוואי חלקה המזרחי של הדרך כלפי דרום לצורך שימור מרחב הפולג באזור רמת הכובש. עמדה זו מקובלת על החברה הלאומית לדרכים ועל עורכי תסקיר ההשפעה על הסביבה. במסגרת תסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך

השרון" לצורך פיתוח, במסגרת ועדת חקר הגבולות.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לשמר את המרחב הפתוח בצפון קדימה, תוך שימת דגש על שמירת הרצף בין יער קדימה, שמורת האלונים ויער אילנות. יש לבטל את כביש 561 המזרחי ולהעדיף חלופה של שדרוג תשתיות כבישים קיימות כמו 553 ו-5613. יש לבלום את תכניות ההרחבה של צפון קדימה על ידי קידום "תכנית קצה" ליישוב שתגדיר גבולות פיתוח ברורים ובכך תמנע זחילת פיתוח עירוני אל שטחי השמורה. החברה להגנת הטבע (בתמיכה ציבורית של פורום תושבים מקומי בשם "בלוטים") תקדם מטרות אלה על ידי פעילות מקצועית בוועדות התכנון, ופעילות ציבורית כגון נטיעת אלונים תבור בתוואי שביל הטיולים שסומן בתחומי היער. החברה להגנת הטבע פועלת בנושא זה גם כשותפה בהכנה של תכנית מתאר ליישוב קדימה-צורן. תכנית המתאר כוללת גם אפשרות לניוד זכויות הבנייה ביער אילנות לאזור חלופי. הדיונים בוועדת ההיגוי של תכנית המתאר התמקדו לאחרונה בסוגיית כביש 561, והחלטה בעניינו תתקבל בעתיד בוועדה המחוזית.

הרוחב 551 בדרום ול-57 בצפון, אשר אינן כלולות בתכנית. בנוסף, לא נבחנו חלופות תחבורתיות אחרות, כהסתמכות על שדרוג חלק מהדרכים הקיימות במרחב והרחבתן, המייתרים את הצורך בכביש.

מרחבי פולג. צילום: החברה להגנת הטבע

אלוני קדימה. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: סלילת הכבישים בשרון משמעה קיטוע שטחים פתוחים, ופגיעה חמורה בתפקודם כמערכות טבעיות וכשטחי פנאי ונופש איכותיים. הפגיעה איננה מסתכמת רק בסלילת הכבישים. ניסיון העבר מלמד כי לאורך הכבישים החדשים נוצרים באופן מידי לחצים להמשך הפיתוח והבנייה.

החברה להגנת הטבע מציעה אלטרנטיבות ידידותיות לסביבה לכבישים אלה כגון תחבורה מסילתית, ותומכת בקידום תכניות למרחב זה, המייעדות את השטח לפארק פתוח לפעילויות פנאי ונופש תוך הקפדה על שימור צביונו הטבעי. החברה להגנת הטבע פועלת לבחינת חלופות להתנויית הכביש, לרבות התחברויות לדרכי הרוחב והצגת נתונים המוכיחים את היותו מיותר מבחינה תחבורתית.

44.

המסדרון הירוק של צפון קדימה - כביש 561 המזרחי

45.

הרצליה - מגורים במרינה +

האיום: פרויקט האי במרינה הרצליה הוקם בשנת 1999 כמתחם יוקרתי, הכולל 4 בניינים ובהם כ-190 דירות נופש, על קו המים באחד האזורים המבוקשים בישראל. פרויקט זה הוא אחד מיני רבים שצצו בשנות ה-90, כשהביקוש למגורים על חוף הים והרווח הכלכלי ליזמים הובילו לבניית מגורי יוקרה על החוף במסווה של ייעוד מלונאי, כדירות "נופש". הליכים משפטיים ארוכים כנגד השימוש למגורים, שהחלו עם הגשת עתירה על ידי החברה להגנת הטבע, כבר ב-1998 (עת שווקו הדירות כדירות מגורים אף שנרכשו כדירות נופש). רק ב-2006 קבע בית המשפט העליון סופית כי המגורים על חופי הים הם בלתי חוקיים. בית המשפט קבע עוד, כי דירות הנופש כשמן כן הן - והן צריכות לשמש לנופש

האיום: המרחב הצר של אזור צפון היישוב קדימה הוא שריד נדיר של נוף יערות השרון, ובו פסיפס של אלונים תבור, יער אקליפטוסים, חקלאות ומרדכי פריחה. מרחב זה מאוים על ידי סלילת כביש 561 המזרחי ועל ידי תכניות פיתוח שונות, ובהן פיתוח למגורים בצפון קדימה, תכנית מאושרת למוסדות ציבור ביער אילנות, בתי אריזה ועוד. בנוסף, שמורת אלוני קדימה מוכרזת כיום כשמורת טבע קטנה ומנותקת של כ-8 דונמים, אשר סיכוייה לשרוד כמערכת אקולוגית קלושים. שטחה המאושר של השמורה הוא כ-50 דונם, אולם הכרזת מלוא גודלה של השמורה מתעכבת, משום שהשטח מצוי בבעלות פרטית. בנוסף, מבקשת המועצה המקומית "קדימה צורן" לספח שטחים פתוחים מתחום המועצה המקומית "לב

מאתרי בריכות החורף זוכות להגנה סטטוטורית. לבתי גידול אלה תפקיד מרכזי בשימור המגוון הביולוגי. תושבי הערים הסמוכות מרבים לטייל בהם בימי המנוחה ובשעות הפנאי. כיום עוסקת החברה להגנת הטבע בהסדרת מעמדן של כ-20 בריכות חורף הראויות לשימור באזור המרכז. ברשימה זו מופיעות מספר בריכות בולטות ומוכרות שההליכים בעניינן מתקיימים זה מספר שנים:

- בריכת "דורה" בנתניה.
- בריכת ה"באסה" בהרצליה.
- בריכת משרד הרישוי על גבול חולון – תל אביב.
- בריכת "הכפר הירוק" בצומת גלילות.

לאתרים אלה חשיבות עצומה מההיבט הביולוגי, מכיוון ששרדו בהם מספר מינים הנמצאים בסכנת הכחדה חמורה. בריכות החורף מאוימות מצד שורה של גורמים ובהם: השלכת פסולת בניין, הזנת נגר לקויה, עיבוד חקלאי, זיהום וכמובן – איומים סטטוטוריים מגוונים של תכניות פיתוח למיניהן.

רשות הטבע והגנים ערכה סקר בריכות חורף במישור החוף המרכזי והדרומי בשנת 2010. מתוצאות הסקר עולה כי מצב בריכות החורף באזור המרכז אינו טוב למרות מאמצי השימור. כ-10 בריכות חורף הושמדו כליל. הגורמים העיקריים לפגיעה ברוב בריכות החורף הם שינויים בניקוז כתוצאה מבינוי עירוני, הרחבת כבישים ופיתוח חקלאי.

זינוק הצפרדע. צילום: עמיר בלבן

על חלק מבריכות החורף באזור המרכז חלות תכניות מתאר, המייעדות אותם לפיתוח (חקלאות, תעשייה, בינוי ועוד) או לפארק עירוני אינטנסיבי (מדשאות, טיילות). חלק מהאתרים נמצאים בבעלות פרטית. הרשויות המקומיות לא עושות די לשמירה על האתרים ולטיפוחם. הרשויות אינן נוקטות פעולות ממשק אקולוגי וניהול אחראי ומקצועי של השטח במטרה לשמר את ערכי הטבע בו. גם תושבי האזור אינם מודעים די הצורך לפניני הטבע השוכנות לפתח ביתם. בשנת 2011 הודיעה עיריית תל אביב כי אתר בריכות החורף במשרד הרישוי על גבול חולון – תל אביב יוכרז כאתר טבע. מפת ערכי הטבע שהכינה קהילת תל אביב בחברה להגנת הטבע אומצה כנספח ערכי טבע לתכנית המתאר, ובריכת חורף זו מופיעה שם.

של הציבור הרחב מרבית חודשי השנה. למרות זאת מאז פסיקת בית המשפט העליון ועד עתה מתקשות הרשויות לאכוף את פסק הדין. בימים אלה מנהלים תושבי המרינה הליכים משפטיים נגד עיריית הרצליה המבקשת להחיל עליהם את הפסיקה להבטחת השימוש הציבורי בדירות הנופש.

מרינה הרצליה. צילום: חגית הלמר

עמדת החברה להגנת הטבע: חופי הים הם משאב ציבורי הולך ומתכלה. קשה להפריז בחשיבותם של חופי הים לאיכות החיים של הציבור בישראל. פסיקות בית המשפט אישרו את חקיקתו של הציבור על חופי הים, אולם עתה עם הגשת עתירות בעלי הדירות, הישג חשוב זה נתון בסכנה מחודשת.

העתירות שהגישו בעלי הדירות נגועות בחוסר תום לב. העתירות טוענות לזכות מעטים על קניינם של רבים, ומבקשות לרוקן מתוכן ציבורי אמיתי את עיקרי פסיקת בית המשפט ולמלאה בתוכן של רווח כלכלי.

חופי הים שייכים לכלל הציבור. אין מקום למגורים פרטיים במתחמי תיירות ונופש ציבוריים. החברה להגנת הטבע ליוותה את אישורה של תכנית המתאר הארצית לתיירות ולמלונאות (תמ"א 1/12) בשנה שעברה, שקבעה כי אכסון מלונאי מסוג דירות נופש לא יותר בחופי הים התיכון בישראל. בגלל קשיי האכיפה הרבים ובגלל הפגיעה בזכות הציבור החברה להגנת הטבע דורשת לדחות את עתירות בעלי הדירות על מנת שחופי הים יוותרו בידי בעליהם החוקיים – הציבור.

46

בריכות חורף במחוזות תל אביב והמרכז – לחצי פיתוח והעדר הגנה סטטוטורית

האיום: בריכות חורף, המהוות בתי גידול נדירים ביותר, ונמצאות במחוזות תל אביב והמרכז כלאות כיום בין שימושי קרקע אינטנסיביים ובשטחים חקלאיים. פחות מעשירית

הפתוחים ברצועת הנופש המטרופולינית כעיקרון מנחה. השוואה בין מיקום ערכי הטבע במרחב לבין תכניות הפיתוח באזור (והשטחים המיועדים לפארקים במסגרתן), מצביעה על אי הפנמת חשיבותם וייחודם של ערכי הטבע. דווקא שטחים דלים בערכי טבע כמו שטחי חקלאות אינטנסיביים או קרקעות מזוהמות שערכי הטבע המקוריים בהן הושמדו זה מכבר יועדו כפארקים פתוחים לציבור.

עמדת החברה להגנת הטבע: הרצועה המדוברת הינה שטח פתוח ובעל פוטנציאל עצום לאזור פנאי ונופש לכלל תושבי מחוז ת"א. החברה להגנת הטבע דורשת לשנות ולשפר את תכניות הפיתוח החדשות בשולי האזור כך, שעקרון השמירה על רציפות השטחים הפתוחים יבוא לידי ביטוי משמעותי, ויאפשר יצירת מרחב טבע עירוני מטרופוליני. מרחב רציף יאפשר קיום ריאה ירוקה, מהגדולות במחוז ת"א, הנציפה מיישובים ומדרכים סמוכים, יצירת מסדרון אקולוגי המחבר אתרי טבע והקמת מעבר חשוב להולכי רגל ולרוכבי אופניים בתוך מרחב של טבע עירוני. על התכניות העתידיות להתחשב בערכי הטבע הקיימים, ולייצר מנגנונים של שיקום והעשרה אקולוגית. יש להימנע מבניית שכונות הסוגרות על השטחים הפתוחים ומונעות יצירת פארק מטרופוליני פתוח ומזמין לכלל הציבור. נכון להיום, התכניות החלות על השטח הינן תכניות מתאר בלבד, וניתן לשנות בשלב קידום התכניות המקומיות המפורטות את מיקום אזורי הבינוי, ובכך לאפשר קיומו של פארק אורכי, רציף וערכי. תכנית מתאר מפורטת אושרה להפקדה בספטמבר 2011 בוועדה המקומית לתכנון ובניה של עיריית רמת השרון. התכנית המוצעת מציעה אמנם פארק גדול בלב האזור הבנוי (שכיוונו צפון-דרום), אך אינה נותנת ביטוי ממשי לתפיסת הציר הירוק המטרופוליני – "ציר הנופש" (מזרח-מערב) המתואר בתכנית המתאר המחוזית. בנובמבר 2010 קהילת תל אביב בחברה להגנת הטבע הציגה לציבור מתווה תכנוני ועקרונות פעולה לקראת קידום פארק מטרופוליני מישור החוף – מצומת מורשה ועד הים. מסמך זה מציג את חשיבות השמירה על עקרונות הרציפות והנראות לשם שמירה על השטחים הפתוחים הקבועים בתכנית המחוזית (תמ"מ 5). אלו הן אבני היסוד ליצירת יחידת פארק אורכי רציף מצומת מורשה ועד הים. שילוב עקרונות אלה, יחד עם מחויבות לשמירה מיטבית על ערכי הטבע והמורשת המצויים באזור יוכלו לסייע בקידום תכניות מפורטות משולבות לקידום פארק מטרופוליני המספק שירותי טבע עירוני לתושבי תל אביב, רמת השרון וכלל המטרופולין.

48

גבעתיים – בינוי בגבעת קוזלובסקי

האיום: גבעת קוזלובסקי היא הפסגה הגבוהה ביותר בגוש דן, והיא מתנשאת לגובה של 85 מטרים מעל פני הים. היא שטח כורכר טבעי, מהגדולים שנוותרו בגוש דן, בין הרצליה לראשון לציון. הגבעה היא שריד לרכסי הכורכר הפנימיים שהיו נפוצים פעם באזור, אך בשל הפיתוח המואץ בעשרות

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת במוסדות התכנון במטרה לשנות את ייעוד הקרקע במקומות אלה, מייעודי פיתוח למיניהם לייעודי שימור בשל חשיבותם לשמירה על מגוון הביולוגי. הפעילות מתמקדת בזירה העירונית כדי לגרום לרשות המקומית להבין את חשיבות האתרים ואת הצורך בניהול האקולוגי המקצועי לו הם זקוקים, תוך הדיפת הלחצים העירוניים האינטנסיביים. במסגרת פעילות זו עורכת החברה להגנת הטבע סקרים אקולוגיים, מפיקה ניירות עמדה מקצועיים ועורכת אירועים ציבוריים. החברה להגנת הטבע דורשת ממנהל מקרקעי ישראל לפצות את בעלי הזכויות בקרקע במקומות בהם הקרקע פרטית. זאת כדי למנוע מימושן של תכניות מתאר פוגעניות באתרים אלה, וגם כדי לסכל את האיומים ההולכים ומתעצמים על בתי גידול נדירים וייחודיים אלה. המאמצים לשימור בריכות החורף בכל מחוז המרכז נמשכים, ורשויות המקומיות נדרשות לנהל באופן אקולוגי ומקצועי, בשונה מפארק עירוני רגיל. החברה להגנת הטבע השיקה בשנה שעברה תכנית לאימוץ אקולוגי של בריכות חורף במרכז הארץ על ידי קהילות מקומיות, הכוללת כ-20 בריכות.

47

פי גלילות – בינוי ברצועת הנופש

נרקיסים בעמק גלילות. צילום: עמיר בלבן

האיום: אזור החיץ שבין תל אביב לרמת השרון הכולל את רצועת הנופש, פי גלילות וצפון מערב תל אביב הינו השטח הפתוח האחרון שנותר במחוז תל אביב. בשל חשיבותו קיבל שטח זה הכרה כשטח פתוח חשוב בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 5) כפארק מטרופוליני ועירוני שציר ירוק מטרופוליני עובר לאורכו. תכנית המתאר המחוזית לנחל הירקון במחוז תל אביב (תמ"מ 2/5) סימנה את חלקו המזרחי כ"רצועת נופש מטרופולינית". למרות זאת, מספר תכניות החלות על השטח מציעות פיתוח אינטנסיבי של השטח ובניית אלפי יחידות דיור ושטחי מסחר ותעסוקה. למעשה, מדובר בתכניות בנייה בהיקף גדול שאינן מתואמות ואינן מציינות את ערך רציפות השטחים

התכנון ביצעה העירייה תהליך מרשים, שכלל סקר אקולוגי ושיתוף הציבור. למרות זאת, התכנית מגדירה רק כ-400 דונם של חולות המיועדים לשימור בצורתם הטבעית, ואילו חלק ניכר מהשטחים שהוגדרו ערכיים ביותר בסקר האקולוגי של העירייה – מיועדים לפיתוח. בנוסף, התכנית מציעה כ-400 דונם לבנייה צמודת קרקע, בצמוד לקו רכבת קלה ולפארק.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע סבורה שיש לתכנן את השטח בצורה יעילה יותר, ללא בתים צמודי קרקע. כמו כן יש להגדיל את השטח המיועד ל"ליבה טבעית" של חולות. חו"ד אקולוגית של החברה להגנת הטבע מצביעה על הצורך לשמר לפחות כ-800 דונם של חולות טבעיים כדי לאפשר את תפקודה של מערכת אקולוגית בריאה. כמו כן, יש לתכנן את הפיתוח הגובל בפארק כך שהשפעות השוליים שלו ימותנו, בעיקר בהיבטי התאורה, העלולה לשבש את התפקוד האקולוגי של הפארק. הוועדה המחוזית החליטה בשנה שעברה להפקיד את התכנית במתכונת בעייתית ביותר. התכנית טרם הופקדה בפועל, אך מיד לכשתופקד החברה להגנת הטבע תיערך להגשת התנגדות.

חולות חולון. צילום: החברה להגנת הטבע

כ-1000 תלמידים תושבי חולון השתתפו בשנה שעברה בתכנית ייחודית לעקירת מינים פולשים בחולות, בשיתוף פעולה ייחודי בין החברה להגנת הטבע לבין עיריית חולון – וביצעו ממשק אקולוגי לשימור החולות הלכה למעשה.

50.

חולות ראשון לציון – תכנית לפיתוח

+ עירוני ב"מטווח 24" ומינים פולשים

האיום: שטחי החוף ודיונות החול שבעורף החוף, הנמצאים על רכסי הכורכר באזור שבין דרום ראשון לציון לבין נחל שורק נשתמרו ברמה גבוהה, למרות העובדה שחלקם מוחזק על ידי צה"ל בשטח המכונה "מטווח 24", והפיתוח הצבאי פגע בחלקם.

ברמה האקולוגית רצועת החוף באזור זה היא כמעט היחידה

השנים האחרונות נפגעו ונעלמו מן הנוף. באתר עשרות רבות של מיני צמחים המאפיינים את רכסי הכורכר הפנימיים. בנוסף, יש בגבעה אוכלוסייה של צבי יבשה, הנמצאים בשנים האחרונות בסכנת הכחדה בישראל. ערך הטבע הנדיר ביותר על הגבעה הם שבלולים אנדמיים מסוג פיקארד. תחום תפוצתם של אלה מצומצם ביותר ובלעדי לכורכר.

גבעת קוזלובסקי. צילום: גל טל

בשטח הגבעה ממוקם מאגר מים של חברת "מי אביבים" (חברת בת של עיריית תל אביב). עבודות תשתית (גידור בגדר בטון גבוהה בצו רשות המים) שנעשו ללא רגישות נופית וללא תיאום עם עיריית גבעתיים (לאחר התערבות והחלטה של ועדת הערר המחוזית) מאיימות על שרידי הטופוגרפיה הטבעית.

עם התפתחותה של העיר גבעתיים, הפך אזור גבעת קוזלובסקי לאזור יוקרה הממוקם בלב העיר, ולו פוטנציאל השבחה נדל"ני גבוה מאד. עיריית תל אביב המחזיקה בחלק מהקרקעות ויזמים פרטיים נוספים פועלים לשינוי הייעוד של האתר, ולקידום בנייה למגורים בשטח הגבעה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת

במרץ כדי להבטיח שהשטח יוכר כאתר טבע, ושכל תכנון עתידי ייקח בחשבון את ערכי הטבע והנוף הקיימים במקום. לאתרי טבע עירוני יש חשיבות רבה, לא רק מבחינת שימור המגוון הביולוגי שבהם, אלא גם כמקום ללימוד, לטיול ולבילוי בשעות הפנאי. יש להשלים סקר אקולוגי באתר. עם השלמת סקר זה יש לפעול בתאום עם אדריכל נוף לשיקומה של הגבעה. יש לעקור את המינים הפולשים, להשיב אליה מינים שנעלמו ממנה, ולטפח את המינים המקומיים ששרדו בה. שיקום הגבעה מחייב גם הכשרת שבילים להנגשת האתר תוך שמירה על ערכי הטבע שבו.

49.

חולות חולון – בינוי

האיום: עיריית חולון מקדמת תכנית לעתודת הקרקע האחרונה בתחומה – גוש חולות של כ-2000 דונם. במסגרת

ורחב ידיים, בעל חשיבות מטרופולינית גדולה. שטחים אלו מוגדרים בתכניות המתאר הארציות לחופים (תמ"א 13) וליער ייעור (תמ"א 22) שטחים ייעודיים המחייבים שימור מוחלט של השטח, ללא פיתוח. החברה להגנת הטבע מתנגדת באופן נחרץ לפיתוח עירוני בשטחי מטווח 24.

החברה להגנת הטבע מציעה, כי צפון מטווח 24 שבתחום ראשון לציון ישמש פארק חופי גדול, שישלב רצועת פארק אינטנסיבית במזרחו, ומרחב בעל נוף טבעי במרכזו ובמערבו – תוך שיקום מאפייני רכס הכורכר החולי ועורף החוף, ושימור ערכי הטבע החשובים שבאזור.

כך ייהנו מהמרחב החופי כלל תושבי העיר – ולא רק אלה שידם משגת לרכוש דירה בשטח זה. באשר לשטח שבמרכזו של מטווח 24 ובדרומו (עד נחל שורק) – מוצע לממש את ייעודו כשמורת טבע. ברור שהצעה זו תדרוש את פינוי הפעילות הביטחונית באתר או את צמצומה, אך החברה להגנת הטבע מוצאת שלנוכח ערכיותו הרבה של השטח מטלה לאומית זו צריכה להיות ממומנת מתקציב המדינה, הנהנית מתקבולי פיתוח קרקע בכל רחבי הארץ. פיתוח העיר חייב להתבסס על העתודות הקיימות, על שטחים שאינם רגישים לפיתוח בתחום העיר ועל עתודות הפיתוח במחנה צריפין לכשיפונה, ואין לאפשר פיתוח בשטחים הייחודיים אשר בתחום מטווח 24.

כמו כן, יש לבצע פעולות מיגור מינים פולשים בשטחי החולות, על ידי שיתוף גופי תשתית, מערכות חינוך ורשויות מוניציפליות וכן גורמים נוספים המחזיקים בשטח, כמו מערכת הביטחון. החברה להגנת הטבע, בשיתוף עיריית חולון והמשרד להגנת הסביבה ערכה בשנה שעברה פרויקט חינוכי – אקולוגי של מיגור מינים פולשים בחולות חולון.

51.

נס ציונה, ראשון לציון ורחובות – לחצי פיתוח וחוסר אכיפה בגבעות הכורכר

האיום: בגבעות הכורכר במישור החוף מתקיים עולם עשיר וייחודי של צומח טבעי הכולל מאות מינים, וביניהם מספר מינים נדירים הגדלים אך ורק בישראל. הידוע והבולט שבהם הוא אירוס הארגמן. מרבית בתי הגידול של הכורכר במחוז המרכז נהרסו עד היום בפעילות חציבה לחומר גלם לענף הבנייה, או כוסו בבנייה כחלק מתהליכי הפיתוח המואצים המאפיינים את אזור המרכז.

גבעות הכורכר בנס ציונה ובראשון לציון הן בית הגידול הכורכרי החשוב והמשמעותי ביותר במרכז הארץ, אשר שרד במרוצת השנים. מזה עשור מתקיימת פעילות ציבורית באזור, במסגרתה מגיעים עשרות אלפי מטיילים מדי שנה לאירועים המתקיימים בגבעות.

שטחי הכורכר, המיועדים להיות אזורי נופש מטרופוליניים מאוימים על ידי תכניות פיתוח, ונפגעים ללא הפסק

בארץ בה ביצי צבי הים נשארות במקומן ולא מועתקות לחוות הדגרה. במרחב משוטטים עדרי צבאים וחזירי בר. חולות עורף החוף במקטע זה מסמנים גבול תפוצה צפוני או דרומי של עשרות מיני צמחים, וגבול תפוצה צפוני בישראל של הזוחלים כוח אפור ומטבעון המדבר. למרחב זה ערכיות ציבורית לאומית ראשונה במעלה כשטח פתוח חופי יחידי בהיקף שכזה באזור המרכז.

לפי תכנית המתאר החדשה של ראשון לציון לשנת 2030 אותה מקדמת העירייה, ושאמורה להגיע לדיון בוועדה המחוזית, מיועדים שטחים נרחבים באזור זה לשימושי מגורים, תעסוקה ותיירות. פיתוח עירוני על גבי שטחי חולות וכורכר ייחודיים אלה, ימיט כליה על מערכת אקולוגית נדירה ושמורה יחסית, אשר אין כדוגמתה במחוז המרכז.

חולות ראשון לציון. צילום: אלון רוטשילד

מינים פולשים הם הגורם השני בחשיבותו בהכחדת מינים בעולם. בישראל טרם הוחל בפעילות משמעותית בנושא. בית הגידול החולי סובל קשות מפלישת מינים ביולוגית המשנה באופן קיצוני את בית הגידול, בעיקר על ידי ייצוב החול, ודחיקת האורגניזמים המקומיים. פלישות אלה, בעיקר של צמחים כמו שיטה כחלחלה וטינית החולות, משנות את בית הגידול ומהוות איום משמעותי על קיומו. שטחים נרחבים בחולות פלמחים, חולון, ראשון לציון ונתניה מופרים היום ברמות שונות בגלל השתלטות צומח פולשני. הגורם המסייע העיקרי לפלישה ביולוגית הוא הפרה של המערכת הטבעית על ידי זיהום, הרס הצומח הטבעי או פגיעה בקרום הקרקע על ידי נסיעה לא מבוקרת בשטח. ממזרח למטווח 24 מצויים שטחי השפד"ן הנטושים. בשטח זה ביצעה עיריית ראשון לציון בעבר עבודות להקמת מאגר ניקוז, אשר פגעו קשות בריכוז אירוס הארגמן.

עמדת החברה להגנת הטבע: רצועת החוף העירונית שבין הרצליה לראשון לציון מפותחת בחלקים ניכרים בה, עד למרחק של 100 מ' מהים ואף פחות מכך, בעוד שלציבור הרחב יש צורך גם בחוף פתוח שבעורפו שטחים פתוחים וטבעיים. קיימת כאן הזדמנות יוצאת דופן, שאין דומה לה בערי החוף בהיקפים כאלה, להקים פארק חופי ייחודי

52.

רחובות - בינוי במזרח העיר

האיום: עיריית רחובות מקדמת תכנית מתאר חדשה לעיר. במסגרת זו מוצעת בניה מאסיבית למגורים במרחב הפתוח של "מרחבי רחובות" המזרחיים. מדובר בשטח פתוח בעל ייחוד, ערש המורשת החקלאית של המושבה רחובות, ובו פסיפס של שדות חקלאיים, משוכות צבר, מבנים לשימור וערכי טבע של בית הגידול של הקרקעות הקלות, החמרה, שכמעט נעלם מנוף ארצנו.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בחידוש עירוני בתחום העיר רחובות. החברה להגנת הטבע תומכת גם בשימור כל המרחב הפתוח שמזרח לכביש העוקף המזרחי של העיר. זהו שטח פתוח המשמר את נוף החקלאות והטבע של ראשית המאה ה-20, וראוי שימשם כפארק חקלאות, נוף וטבע לתושבי רחובות, נס ציונה, רמלה והישובים הכפריים במרחב. החברה להגנת הטבע השלימה במהלך השנה החולפת יחד עם גופים נוספים סקר נוף, טבע ומורשת לתא שטח זה. החברה להגנת הטבע תפעל להסרת האיום על השטח במסגרת דיוני מוסדות התכנון בתכנית המתאר של רחובות, ומקיימת פעילות ציבורית בשטח בשיתוף ועד התושבים "מרחבי רחובות".

רחובות, בינוי במזרח העיר. צילום: אלון רוטשילד

53.

שורק - הסדרת נחלים באמצעות רשות הניקוז

האיום: אחד הגופים המשפיעים ביותר על הנחלים בישראל הוא "רשות הניקוז" - גוף סטטוטורי שמטרתו למנוע נזקי שיטפונות. רשויות הניקוז פועלות לעיתים קרובות ל"הסדרה" של הנחלים והטייתם לתעלות אשר מעקרות מהם את ערכם האקולוגי והטבעי. פעולות אלה מתבצעות בדרך כלל כתוצאה מהפעלת לחץ כבד מצד מחזיקי הקרקע. רשות ניקוז שורק "הסדרה" בשנים האחרונות מספר

מפעילות רכבי השטח הכותשת את סלע הכורכר והורסת את הצומח הטבעי. לפני כשלוש שנים דחה בית המשפט העליון את עתירתם של בעלי קרקעות פרטיות, שביקשו לפתח חלק ממתחם הגן הלאומי למגורים. בכך נסללה הדרך לקידום ההכרזה על הגן הלאומי. אולם, מימוש תכניות "הגן הלאומי נס ציונה" ו"גבעת האירוסים של ראשון לציון" למטרת שימור מתעכב בגלל אזלת ידן של הרשויות להגיע להסדר עם בעלי הקרקע.

אירוס הארגמן. צילום: עומר גרנות

צוואר הבקבוק המקשר בין שטחי הכורכר במרחב מצוי ממזרח למושב בית עובד. שטח צר זה מאוים כיום על ידי תכנית להרחבת מושב בית עובד. מדובר בהרחבה נדל"נית צמודת קרקע - אשר תקטע את הרצף הפתוח בין אזור הנופש המטרופוליני של גבעות טירת שלום לבין הגן הלאומי נס ציונה. רצף זה הוא הכרחי לשמירה על זכות הציבור לנפוש ולטייל במרחב.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להגיע להסדר מול בעלי הקרקע הפרטיים בהקדם האפשרי, להפיק את שטחי הכורכר ולהכריז עליהם שטחים לשימור ולטיול, במסגרת הסטטוטורית של תכניות גנים לאומיים ואזורי נופש מטרופוליניים לטובת הציבור. כל זאת, תוך שימור הרצף הפתוח בין מוקדי הכורכר.

החברה להגנת הטבע הגישה למועצה הארצית לתכנון ולבנייה ערר, ובו היא דרשה לצמצם את תכנית ההרחבה של מושב בית עובד על חשבון צוואר הבקבוק החיוני של השטחים הפתוחים מדרום לגן הלאומי. הערר לא השיג את התוצאות המקוות. ועדת הערר החליטה לערוך שינויים מזעריים בלבד בתכנית. החלטה זו פוגעת קשות באפשרות לשמר רציפות של שטח פתוח בין הגן הלאומי לבין השטחים הפתוחים מדרום לו.

החברה להגנת הטבע מלווה את תכנון אזורי הנופש המט-רופוליניים, ונערכת להגשת תכנית מתאר יזומה לשטח זה. כמו כן, פועלת החברה להגנת הטבע לשימור שרידי גבעות הכורכר בדרום העיר רחובות, בניגוד לתכנית העירייה לבינוי במקום.

אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור-ג'לג'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג - נחל בית עריף.

רכבת נחל בית עריף. צילום: משה פרלמוטר

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה.

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזוהרת כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאיים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

חלופת בית עריף נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב, הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה. זהו אזור בעל רגישות נופית-סביבתית גבוהה ובעל רגישות גבוהה למשאבי מים (אזור מפגש בין אקוויפר ההר ובין החוף, בו מפלס מי התהום הוא בעומק עשרות מטרים בלבד). בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 3/21) מדובר בשטח אזור נחל וסביבותיו ושטח חקלאי/נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר הארצית ליער ייעור (תמ"א 22) נכללים בשטח נטיעות בגדות נחלים. החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

- לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול

מקטעי נחל בצורה אגרסיבית ומיותרת, אשר פגעה קשות במופע הנחל הטבעי ובערכיו.

עמדת החברה להגנת הטבע: ניתן למנוע נזקי הצפות גם ללא הרס הנחלים, תוך שימוש בשיטות מתקדמות של הרחקת שימושים מהנחל, הגדרת אזורי הצפה, רכישת קרקעות להרחבת תחום הנחל. ניתן גם להשתמש באמצעים רכים יותר להסדרה, ולשחזר פיתולים באופן מכוון ויזום. החברה להגנת הטבע פועלת ללא לאות על מנת להטמיע גישות אלה בקרב רשויות הניקוז, ובמקביל מבטיחה כי פעולות ההסדרה מבוצעות אך ורק בהתאם לתכניות שאושרו על פי חוק.

השנה נראו סימנים מעודדים, ובראשם הקמה מחדשת של מנהלת נחל שורק, והגשת הצעות לפרויקטים של שיקום אקולוגי על ידה. אך, בניגוד לכל היגיון, רשות הניקוז ממשיכה לקדם תכניות ניקוז בעייתיות והרסניות לנחל.

שורק-הסדרת נחלים. צילום: אלון רוטשילד

תכניות אלה תגענה בקרוב לדיון בוועדה המחוזית מחוז מרכז. החברה להגנת הטבע השלימה עבודה מקצועית חדשנית לקידום חלופות סביבתיות לניהול הנחל בגישה "אקו - הידרולוגית", על ידי הידרולוג וכלכלן. העבודה הוצגה בפורומים מקצועיים, ובכוונת החברה להגנת הטבע לבחון האם ניתן לקדם תכנון התואם את עקרונות העבודה המקצועית בחלקו התחתון של נחל שורק.

54.

נחל בית עריף - אתרי תחזוקה

+ ותפעול עבור הרכבת

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות

עמדת החברה להגנת הטבע: ההצעה למקם בסיס צבאי בשטחים חקלאיים פתוחים במערב לוד מנוגדת לחלוטין להמלצות ועדת הגבולות, אשר למרות ההסתייגויות מצאה נכון להוביל מהלך של שימור שטחים כתחליף לשכונות מגורים. ההצעה למקם בשטחים אלה בסיס צבאי, שומטת את הקרקע מתחת להמלצות ועדת הגבולות. החברה להגנת הטבע מתנגדת להצעה זו וסבורה כי סיפוח שטחים למגורים לאו דווקא יביא לשיקום העיר לוד. להיפך – סביר שיפגע עוד יותר בסיכויי השיקום של העיר הקיימת. כך הדבר גם בדבר הרעיון למקם בסיס צבאי בשטחים ממערב לוד כמנוף לשיקום העיר.

הרעיון למקם בסיס צבאי על שטחים פתוחים וחשובים בעלי ערך חקלאי ונופי, כאשר בה בעת מתוכנן פינוי של שטחי מחנה צריפין מפעילות צבאית לטובת פיתוח עירוני, הוא רעיון שלא יעלה על הדעת. אם קיים צורך צבאי-בטחוני, אזי מערכת הביטחון יכולה למקם את הבסיס המבוקש בשטח מחנה צריפין.

התוצאות של תפיסת השטחים הפתוחים בצפון מערב לוד לטובת בסיס צבאי עלולות להיות קשות ומרחיקות לכת. קיים חשש כבד שקידום המהלך של הקמת הבסיס הצבאי, ידחק גורמים (כמו משרד השיכון) שפועלים לקדם פיתוח עירוני במערב לוד. מנגד, קידום תכנון ושינוי גבולות לטובת שכונות מגורים במזרח לוד בשטחים פתוחים ערכיים הוא מהלך שכבר נפסל בעבר על ידי מוסדות התכנון. תהיה זו טעות קשה ליצור אילוץ שיעורר מחדש ניסיונות מסוג זה. הדרך לשקם ולחזק את לוד עוברת דרך אימוץ תכנית אסטרטגית לחידוש עירוני, הכוללת השקעה מסיבית בתשתיות ובשיקום שכונות במרקם העיר הבנויה כיום. יש לנצל את הפוטנציאל הקיים בה כצומת רכבות ראשי, את קרבתה לשדה התעופה ואת חשיבותה ההיסטורית והארכיאולוגית. השקעה בחינוך, אכיפה מוגברת והעצמת הקהילה, גם הם יוכלו לסייע לחידוש העירוני ולחזוק לוד. דברים ברוח זו ניתן למצוא גם בהחלטת הממשלה 2264 מיום 21.07.2002 החידוש העירוני וחזוק העיר תואם למדיניות התכנון הארצית – תכנית המתאר הארצית המשולבת לבנייה, לפיתוח ושימור – תמ"א 35.

56

יער חורשים – הרחבת כפר ברא, מאגר "מקורות"

האיום: יער חורשים הוא מהיערות ההרריים היחידים הזמינים לרשות תושבי השרון כשטח פתוח. באזור קיים פסיפס של יער מחטני עם שטחי בתה עשבונית ובוסתנים. על שטחו המצומצם של היער מאיימות שתי יוזמות פיתוח:

- "מאגר חורשים" – תכנית של חברת "מקורות" למאגר מים תפעולי בלב שטח היער. לאחרונה הציגה מקורות אתר חלופי דרומית לכפר ברא, אשר השפעתו על השטחים הפתוחים פחותה.
- תכנית להרחבת הישוב "כפר ברא" לכיוון מזרח: הרחבה זו, המציעה שימוש בזבזני ביותר בקרקע לבנייה בצפיפות

עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.

- לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל.

55

לוד – הרחבת העיר מערבה וכוונה להקים בסיס צבאי

האיום: הקמת בסיס צבאי על שטחים חקלאיים פתוחים ממערב לעיר לוד. ועדת גבולות אשר הוקמה לבקשת עיריית לוד לאחר שזו ביקשה להעביר לתחום שיפוטה כ-2,000 דונם שטחים פתוחים וחקלאיים ממערב לעיר, החליטה בנובמבר 2010 להמליץ למנכ"ל משרד הפנים להעביר שטח של 838 דונם בלבד, לצורך בנייה למגורים על מנת לחזק את העיר.

ילד בפרדס. צילום: אסף מייזלס

החברה להגנת הטבע פעלה יחד עם הארגונים "אדם, טבע ודין", "מרחב" להתחדשות עירונית ו"במקום" למניעת סיפוח שטחים אלה. הבנייה החדשה לא תשפר בהכרח את מצבה של העיר, וסביר יותר כי תפגע עוד יותר בסיכויי השיקום של העיר הקיימת.

נציגת מינהל התכנון של משרד הפנים בוועדת הגבולות (בעמדת מיעוט) התנגדה גם כן לסיפוח השטחים ללוד. גם דעת הרוב בוועדת הגבולות הטילה ספק רב באפשרות שבנייה במקום כה מרוחק ומבודד מערבית ללוד אכן יוביל למהפך המיחול בעיר.

והנה, עוד בטרם יבשה הדיו על ההמלצה המהוססת של ועדת הגבולות, זנחה עיריית לוד את כוונתה להקים שכונות מגורים במקום, ותחת זאת היא מבקשת ליעד את השטח של מאות הדונמים להקמת בסיס צבאי חדש.

הקניין הציבורי החשוב במרחב. כמו כן הפיתוח יאיים על הערים בגוש דן, הרגישות להצפות בגלל הגברת הנגר העילי מאזורי הפיתוח הסמוכים לירקון.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה חשיבות רבה בהקמת פארק הירקון לטובת תושבי המטרופולין ובשיקום מערכת נחל הירקון. הגישה של "משק סגור" מלווה בהכנסת היקפי נדל"ן גדולים לתחום התכנית ומפרה את האיזון בין פיתוח לבין שימור במרחב הרגיש המוגדר "נחל וסביבתו". לכן דוגלת החברה להגנת הטבע בפיתוח הדרגתי ומאוזן של פארק הירקון – תוך פיתוח מינימלי של מיזמים כלכליים בשולי השטח, וגיטוס מקורות תקציביים כתחליף לבנייה בשטח הירקון – בדומה לפארק איילון בחיירה. פיתוח הפארק ייפרש על פני תקופה ארוכה יותר, אך יספק את התוצר הציבורי הדרוש – שטח פתוח לרווחת כלל הציבור.

ירקון. צילום: אלון רוטשילד

נמוכה, תהרוס חלק משטחי הבתה והבוטתנים של יער חורשים, ותצמצם את המסדרון הפתוח המקשר בין שני חלקי היער מ-800 מ' לכ-500 מ' בלבד. בחודשים האחרונים אושר במועצה הארצית השינוי לתכנית המתאר המחוזית, המתיר את הרחבה כפר ברא מזרחה.

יער חורשים. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע מתריעה כי אין מקום לכרסום נוסף בשטחו המצומצם גם כן של יער חורשים. היער משמש לתושבי אזור השרון שטח פתוח לבילוי ופנאי בחיק הטבע. החברה להגנת הטבע בוחנת את האתר החלופי שהציעה מקורות מדרום לכפר ברא, ואף הציעה כבר בעבר מיקום חלופי למאגר חורשים – בשוליו הדרום-מזרחיים של יער חורשים, כך שלא יפגע בלב השטחים הפתוחים. בנושא הרחבת כפר ברא מציעה החברה להגנת הטבע את חידוש הרקמה הבנויה הקיימת, הרחבת הישוב לכיוון מערב – לשטח מופר, ובניית ההרחבה בצפיפות התואמת את תמ"א 35 – ולא בצפיפות הנמוכה המוצעת כיום.

לאחר שהמועצה הארצית החליטה השנה למרבה הצער לאשר שינוי לתכנית המחוזית של מחוז מרכז להרחבת כפר ברא על חשבון יער חורשים, מתכוונת החברה להגנת הטבע להתנגד לתכנית המקומית לכשתופקד.

58. ירקון – אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת (חלופת חגור – ג'לג'וליה) +

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים

57. ירקון – פיתוח בשטח נחל ירקון

האיום: תכנית למרחב נחל הירקון, ממזרח לכביש 4, מנחה את הרשויות בתחומה לקדם "מסמך תכנוני" אשר יאפשר שימור ושיקום המערכת האקולוגית של הנחל לרווחת הציבור, תוך פיתוח פארק גדול בשטח.

הגישה הבסיסית בתכנית היא גישת "משק סגור", קרי – פיתוח נדל"ני בתחום התכנית יממן את עלויות הפארק. בגלל העדר מימון ממשלתי לטובת הפארק, עיריות פתח תקווה והוד השרון מקדמות פיתוח מאסיבי המסתכם בנתח גדול משטח התכנית – למטרות נדל"ן, אשר נועד לממן את הקמת הפארק. פיתוח זה יכרסם בשטח הפתוח שהוא

59. מזור - אתרי תחזוקה ותפעול עבור הרכבת

האיום: רכבת ישראל מקדמת את תת"ל (תכנית תשתית לאומית) 45, תכנית לאתרי תחזוקה ותפעול לוגיסטיים מרכזיים, הכוללים את המתקנים הבאים: מוסכים, מתקני ניקיון, תחנות דלק, מסילות, חניית קרונות ועוד. עבור אזור הצפון מקודמת תכנית בתחום העיר חיפה, באתר של רכבת ישראל המכונה "סדנאות אפרים". רכבת ישראל החזיקה בעבר באתר מתאים בתחנת בני ברק ששימש לפעילויות אלו במרכז הארץ, אך במרוצת השנים הועדה המחוזית תל אביב שינתה את ייעודם של שטחים רבים בתחום תחנה זו. גודל השטח המבוקש כיום על ידי רכבת ישראל עבור המתחם החלופי לזה שבבני ברק מוערך בכ-2,000 דונם לטווח הארוך ומתוכם כ-800 דונם לטווח הקצר, וזאת בהתאם לתכניות הפיתוח של רכבות ומסילות נוספות בשנים הבאות. במסגרת חיפוש מתחם חלופי לזה הקיים בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור-ג'לג'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג - נחל בית עריף.

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה.

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזהירה כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאיים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

חלופת מזור נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה, אזור ברגישות נופית-סביבתית גבוהה וברגישות גבוהה למשאבי מים (אזור מפגש אקוויפר ההר והחוף בו מפלס מי תהום בעומק מס' עשרות מטרים בלבד). בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 3/21) מדובר בשטח יער ושטח חקלאי / נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר הארצית ליער ייעור (תמ"א 22) נכללים בשטח מספר תחומי יער.

החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.

לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל.

בבני ברק, הוצעו לבחינה 3 אתרים חלופיים: חלופת חגור-ג'לג'וליה בתחום תכנית נחל הירקון, חלופת מזור וחלופת נתב"ג-נחל בית עריף.

העדפת הרכבת מתבססת על שיקולים הנדסיים ושל יעילות תפעולית, אך כלל לא נלקחו בחשבון שיקולים של ערכיות שטחים פתוחים. שלושת האתרים המוצעים כחלופות נמצאים בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה, ברגישות סביבתית ונופית גבוהה, וודאי שאינם מסוגלים לספוג תנופת פיתוח אדיר ממדים של כ-2,000 דונם, אשר יפגע בהם בצורה קשה ובלתי הפיכה.

רכבת נחל ירקון. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: הצורך בתכנון אתר לתחזוקה ולתפעול לוגיסטי מרכזי עבור רכבת ישראל הוא צורך מובן. החברה להגנת הטבע מזהירה כי החלופות המוצעות כיום באזור המרכז יפגעו באופן חמור בשטחים פתוחים בעלי ערכיות גבוהה בלב אזור המרכז, המאיים ללא הרף על ידי יוזמות פיתוח.

חלופת חגור-ג'לג'וליה נכללת בתמ"א 35 במרקם שמור משולב הכולל שטחים פתוחים הראויים להגנה ואזור ברגישות נופית-סביבתית גבוהה וגם ברגישות גבוהה למשאבי מים. בתכנית המתאר המחוזית (תמ"מ 3/21) מדובר בשטח חקלאי / נוף כפרי פתוח, ובתכנית המתאר המחוזית לנחל הירקון (תמ"מ 3/10) הוא מוגדר שטח חקלאי מיוחד.

החברה להגנת הטבע מתנגדת לשלושת האתרים המוצעים ומציעה לחפש את הפתרון התכנוני לאתגר זה במספר כיוונים:

• לשקול מחדש את מתחם בני ברק כאתר תחזוקה ותפעול עבור הרכבת, משום שהסיבה לפסילתו נובעת משיקולים כלכליים. אין לקבל זאת כסיבה מוצדקת לפסילה.

• לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל.

למניעת התפשטות העיר אלעד מזרחה, והציעה חלופות הולמות יותר את צרכיה. ועדת הגבולות הגישה את המלצותיה לשר הפנים.

שר הפנים החליט שלא לאשר התכנית לשמורת טבע ממזרח לאלעד – לאחר שזו עברה כ-10 שנים ארוכות של הליכי תכנון, כולל ועדת ערר של המועצה הארצית והועדה לשמירה על קרקע חקלאית ושטחים פתוחים. החברה להגנת הטבע טוענת שהחלטת שר הפנים מונעת ממניעים פוליטיים צרים, פוגעת בציבור הרחב ובטבע, ונגועה בחוסר סבירות קיצוני. בעקבות החלטתו זו הגישה החברה עתירה לבג"צ כנגד שר הפנים. תשובת המדינה לעתירה בג"צ אמורה להינתן בראשית שנת 2012.

מטיילים בשביל ישראל בסמוך לאלעד. צילום: החברה להגנת הטבע

החברה להגנת הטבע פועלת במסגרת ועדת ההיגוי לתכנית המתאר לעיר אלעד על מנת להגן על השטחים הערכיים בסביבתה. החברה להגנת הטבע מוכיחה כי נכון להיום ישנם פתרונות מספקים בתכנית המתאר של אלעד. הפתרונות האלה כוללים תוספת שטחים למגורים ומבני ציבור ותעסוקה עבור העיר. לפיכך אין להסכים בשום פנים להרחבת העיר מזרחה. מכון ד"ש"א עורך כעת סקר ומסמך מדיניות לכל מרחב ציר הגבעות.

61.

יער קולה – מאגרי מים

האיום: חברת מקורות מקדמת הקמת שני מאגרי מים גדולים בסמוך למחלף גבעת כח, ממערב לכביש 444 וליער קולה. המאגר הדרומי מוצע על שטחי חציבה מופרים ומיקומו מוסכם. המאגר הצפוני מוצע על שטחי יער נטוע ושטחים חקלאיים, והקמתו תביא לפגיעה בשטחי גבעות פתוחים, באזור שבו יש חשיבות עליונה לשמר בו את כל השטחים שטרם הופרו.

נפח האגירה של כל מאגר הוא 200,000 מ"ק, ושטחה הכולל של התכנית עבור 2 המאגרים הוא למעלה מ-300 דונם. בהתאם להוראות התכנית ובהתאם לדברי אנשי חברת

רכבת מזור. צילום: משה פרלמוטר

לבחון באופן מעמיק את האפשרות לפצל את האתר העתידי לשני אתרים נפרדים. במצב כזה, יש לבחון מספר אתרים מתאימים יותר, אשר אין להם פוטנציאל לפגיעה סביבתית גורפת. לפיכך יש לבחון שטחים בצפון פתח תקווה ובמתחם הבסיס הצבאי צריפין העומד להתפנות מפעילות צבאית, אשר נמצאים גם הם ברשימת החלופות של רכבת ישראל.

60.

אלעד – הרחבה

האיום: מרחב הגבעות המזרחיות של מחוז מרכז הוא מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף. לגבעות חשיבות נופית ואקולוגית, והן חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי המחבר בין צפון הארץ לדרומה. מסדרון זה תורם לרציפותם של השטחים הפתוחים ולמעבר מיני חי וצומח, ומהווה ציר מרכזי של נדידת דורסים. אזור זה ידוע כבית גידול של הבתה העשבונית, וחשיבותו רבה למגוון רחב של מינים. בית גידול זה נעלם בהדרגה מנוף הארץ, בשל פעולות פיתוח.

השטחים הפתוחים בציר הגבעות המזרחיות, המיועדים להישאר כשטחים פתוחים בתכנית המתאר המחוזית למחוז מרכז, מאוימים על ידי יוזמות פיתוח שונות כמו מחצבות ותשתיות הקוטעות את רצף השטחים הפתוחים. פגיעה צפויה זו מצטרפת לקוטע שנגרם על ידי בנייתה של גדר הפרדה בשנים האחרונות. חלק מהגבעות מוגדר כ"שטח אש" ואינו נגיש לציבור.

העיר אלעד מתקרבת למיצוי שטח הבינוני שלה, ומבקשת להתרחב על חשבון השטח הפתוח הרגיש.

לפני למעלה משנה נודע, כי שר הביטחון נענה לפניית שר השיכון וויתר על שטח האש המצוי ממזרח לאלעד, ואשר מתפקד במקביל כשמורת טבע לטובת בינוי. ויתורו של שר הביטחון נעשה בניגוד לעמדת אנשי המקצוע בצה"ל.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פעלה בשנתיים האחרונות במסגרת ועדת החקירה לשינוי גבולות

ועל כן חשיבות שימורו התגברה בצורה ניכרת. כל מרכיב של פיתוח באזור זה, המתוסף למרכיבי הפיתוח שכבר קיימים בשטח, מקטין עוד יותר את יכולת השרידות של המערכת האקולוגית.

בנוסף לחשיבותו הלאומית כמסדרון אקולוגי, לאזור זה חשיבות הידרולוגית אסטרטגית, בהיותו ממקם מעל אקוויפר ההר, מאגר מי התהום מהחשובים והאיכותיים ביותר של מדינת ישראל. דליפת נפט כתוצאה מתקלה בקידוח או פגיעה בצנרת שתוקם בעתיד, תגרומנה לזיהומו של מאגר מי תהום ייחודי וחשוב זה.

לאחרונה הגישה חברת "גבעות עולם", שהיא בעלת קידוח זה, בקשה להקים באזור 3 קידוחים נוספים: מגד 6, 7 ו-8. החברה מתכוונת להקים באזור 40 קידוחים בסה"כ. הן הקידוח הקיים והן הקידוחים הנוספים המתוכננים יפגעו ברציפותו של המסדרון האקולוגי הארצי, וביכולתו לתפקד כבית גידול מיטבי עבור מגוון מיני החי והצומח באזור. כל קידוח המבוצע בשטח מפר יחידת שטח פתוח, מוקף גדר המפריעה למעבר בעלי חיים, מייצר רעש גנרטורים ותאורה הפוגעים קשות בחיות בר הפעילות בשעות הלילה ומהווה מפגע נופי קשה הנצפה למרחק רב.

קידוחי נפט מגד. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: הקמת קידוחי נפט בלב המסדרון האקולוגי הארצי תפגע בתפקודו של המסדרון ובמערכת הטבעית המאכלסת אותו. על כן יש להימנע מהקמתם באזורים הרגישים.

היזמים מנסים לקדם את הקידוחים החדשים בהליך תכנוני מקוצר שלא בדרך מקובלת של הכנת תכנית. החברה להגנת הטבע פנתה ליו"ר הוועדה המחוזית והציגה בפניו את עמדתה. לאחר מכן הביעה את עמדתה גם בדיון שערכה הוועדה: ראשית, על היזמים להגיש תכנית מפורטת על פי חוק התכנון והבנייה. התכנית צריכה לכלול תסקיר השפעה על הסביבה, שבו ייבחנו חלופות מיקום באזורים מופרים שאינם רגישים, ושאינם פוגעים במערכת האקולוגית.

מפרסומים בתקשורת עולה עמדת משרד הפנים (האחראי על הוועדה המחוזית) שאם יש כוונה לקדם באזור זה קידוחים נוספים, מלבד קידוח מגד 5 (אשר קודם לקידוח ניסיון) יש להכין תכנית מפורטת.

מקורות, אין כל צורך במאגר השני כיום. כוונת התכנית היא להבטיח היום את הקרקע גם להקמת המאגר השני. הוועדה המחוזית הורתה למשרד להגנת הסביבה להכין מסמך חלופי לנושא מיקום המאגר הצפוני או לצמצומו. ועדת המשנה של המועצה הארצית החליטה גם היא לדרוש הכנת נספח חלופות עבור המאגר הצפוני.

שטחים פתוחים בקולה. צילום: משה פרלמוטר

עמדת החברה להגנת הטבע: אין כל הצדקה לאשר כיום תכנית למאגר הצפוני על שטחי יער ושטחים חקלאיים בהיקף ניכר עבור מאגר אשר כלל אינו נחוץ כיום. ראשית יש לבחון האם ניתן למקם את שני המאגרים זה לצד זה (בכוון מזרח-מערב) לאורך הכביש העובר מצפון לברקת. אם לא יימצא לכך פתרון, החברה להגנת הטבע תתנגד להקמת המאגר הצפוני. בעתיד, כאשר יעלה צורך ברור במאגר כזה, יהיה צורך לייעד לו שטח אשר איננו רגיש סביבתית.

62.

+ ציר הגבעות - קידוחי נפט "מגד"

האיום: מרחב הגבעות המזרחיות של מחוז המרכז הוא מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף. לגבעות חשיבות נופית ואקולוגית, והן חלק חשוב מהמסדרון האקולוגי המחבר בין צפון הארץ לדרומה, התורם לרציפותם של השטחים הפתוחים ולמעבר מיני חי וצומח, ומהווה ציר מרכזי של נדידת דורסים. אזור זה ידוע כבית גידול של הבתה העשבנית, שחשיבותו רבה למגוון רחב של מינים. בית גידול זה נעלם בהדרגה מנוף הארץ, בשל פעולות פיתוח.

בליבו של אזור "הדום השומרון" המהווה חלק מהמסדרון האקולוגי הארצי, הוקם לפני מספר שנים קידוח נפט בשם "מגד 5" בסמוך לכביש 465, לא הרחק מהקו הירוק. קידוח זה פועל היום כקידוח מסחרי.

הקידוח ממוקם בלב שטחי הבתה המאפיינים אזור זה, שהם מהשטחים האחרונים שנותרו באזור המרכז, ומתפקדים כבית גידול פתוח למגוון מיני חי וצומח. הקמת גדר ההפרדה צמצמה עד מאד את שטח המסדרון האקולוגי,

הפתוחים, הרחבה והעמקה של מחצבות קיימות, קידום טכנולוגיות כרייה תת קרקעית כולל פיילוט ראשון באזור המרכז, צמצום ביקושים ושימוש בחומרים חליפיים דוגמת פסולת בניין ממוחזרת ועוד. החברה להגנת הטבע תפעל לקידום פתרונות תחבורתיים להסעת אגרגטים מאתרי כרייה וחציבה גדולים בפריפריה, ולפריקתם באזור המרכז סמוך למוקדי הביקוש העיקריים.

64.

כביש רוחב 461

האיום: תוואי כביש רוחב 461 בין מחלף הטייסים לבין מחלף כוח, העתיד לחצות את השטחים החקלאיים הפתוחים בין מושב רינתיה בצפון לבני עטרות מדרום נדון בעבר במוסדות התכנון ואז הועבר לקידום בוועדה הארצית לתשתיות לאומיות (ות"ל). בעקבות עתירה של עמותת "אדם, טבע ודין" הוחזר נושא הכביש לדיון בוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים. לכביש שתי חלופות אפשריות: החלופה הצפונית, האמורה לחצות שטח פתוח חקלאי בלתי מופר, מהאחרונים שנותרו כיחידות שטח פתוחות במרחב, וכן לעבור בתוך שטח גבעות טרשים איכותי בחלקו המזרחי. לעומתה, החלופה הדרומית נצמדת לתשתיות כבישים קיימות, ובכך חוסכת הפרה של תא שטח פתוח חדש. החברה הלאומית לדרכים בחרה בחלופה הצפונית, שתגרום לפגיעה קשה ביותר בחלקן המזרחי של גבעות הטרשים. הוועדה לקרקע חקלאית ולשטחים פתוחים דחתה את חלופת החברה הלאומית לדרכים, וזו הגישה ערר על החלטה זו לוועדת הערר לעניין קרקע חקלאית ושטחים פתוחים. ביוני 2011 החליטה ועדת הערר לקבל את הערר ולאשר את השינוי לתכנית המתאר הארצית לדרכים בחלופה הצפונית. כנגד החלטת ועדת הערר עמותת "אדם טבע ודין" עתרה, אך ללא בקשה למתן צו מניעה לביצוע התכנית. בדצמבר 2011 הובאה התכנית לאישור הממשלה.

כביש רוחב 461. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פעלה

עוד נציין, כי מאז יולי 2009 קידוח מגד 5 פועל בניגוד לחוק, לאחר שפג תוקפו של האישור הזמני שהוצא לו על ידי הוועדה המחוזית בעבר.

63.

ציר הגבעות - כריה וחציבה

האיום: מחצבות ומכרות פוגעים קשות בשטחים הפתוחים ובערכי הטבע והנוף. תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה התקפה והמאושרת (תמ"א 14) מתירה לחצוב בשטחים פתוחים גדולים בתחום המסדרון האקולוגי הארצי במרכז הארץ - ממזרח ליישוב שוהם.

בשנה שעברה הסתיים שלב א' של הכנת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של אגרגטים הנחוצים למשק הבנייה והסלילה בישראל (תמ"א 14 ב'), אשר עם כניסתה לתוקף תבטל תמ"א 14.

על פי מסמך המדיניות שאושר בשנה שעברה במועצה הארצית לתכנון ולבניה קיים פער גדול באזור מרכז הארץ בין היצע מצומצם של אגרגטים הנחוצים למשק הבניה והסלילה לשנת 2040, לבין ביקוש הולך וגדל. הסיבה לעליית הביקוש היא הפיתוח המואץ באזור זה. פער זה מפעיל לחץ אדיר לפיתוח אתרי כרייה וחציבה בציר הגבעות המזרחיות במחוז המרכז.

ציר הגבעות. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: מהלך הכנת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של אגרגטים הנחוצים למשק הבניה והסלילה בישראל (תמ"א 14 ב') הוא הזדמנות להטמיע את התפיסה הסביבתית וליישמה על משק הכרייה והחציבה. בשלב ב' של תמ"א תגובש רשימה ארצית של אתרי כרייה וחציבה. הרשימה תתבסס על ניתוח הביקוש אל מול עתודות האגרגטים שיופקו במחצבות, תוך מתן עדיפות לשמירת ערכי טבע, סביבה ונוף.

החברה להגנת הטבע תמשיך לקדם במסגרת זו היבטים חשובים נוספים: שיקום מחצבות ישנות המהוות מפגע נופי ואקולוגי וקידום שיקום אקולוגי במחצבות בשטחים

חשיבות רבה מבחינה נופית ואקולוגית. שטחים אלה נכללים בעתודות תכניות שלב ב' לפיתוח העיר ולהקמת שכונות מגורים נוספות, מהלך אותו יוזם משרד הבינוי והשיכון. בשנת 2008 המועצה הארצית לתכנון ולבנייה המליצה בפני הוועדה המחוזית שלא לעבור לשלב ב' של העיר מודיעין, לפחות עד מיצוי המלא של שלב א', ועד לעדכון תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35). כמו כן קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי עם המשך פיתוח העיר ראוי להתחשב בערכי הטבע הייחודיים בסביבתה.

כעת, עם יישום חוק הווד"לים ועם לחצי הפיתוח הגברים, מתעורר חשש כבד ששטח זה יתוכנן ללא בדיקת חלופה ראויה. חלופה זו כבר מצויה בשטחה של מודיעין. הכוונה לחלק הצפוני של שלב ב' בתכנית המתאר התקפה של העיר, הרגיש פחות מבחינה סביבתית ונופית.

עמדת החברה להגנת הטבע: על רשויות התכנון להמשיך ולפעול למען שימור הגבעות הדרומיות במטרה להגן עליהן מפיתוח, אשר יביא להרס בית גידול ייחודי ונדיר זה של בתות עשבניות. שימור זה ראוי שיעשה כחלק מתכנית שימור נחל איילון או כגן לאומי מוכרז. בעקבות עריכת סקר ערכי טבע ונוף בהובלת החברה להגנת הטבע ולאחר דיון בנושא הוחלט בעבר במועצה הארצית כי קידום הפיתוח של העיר יעוכב, וכי התכנון העתידי ייעשה תוך העלאת הצפיפות ותוך התחשבות בערכיות השטח הדרומי של העיר. החברה להגנת הטבע, בשיתוף רשות הטבע והגנים, עורכת במקום מדי שנה אירוע ציבורי גדול להעלאת המודעות של תושבי האזור לחשיבות שמירת הגבעות.

אירוע ציבורי בגבעות הדרומיות במודיעין, צילום: דקלה בן יעקב

67. מודיעין - כביש 4

האיום: כביש 4 תוכנן ככביש אורך עירוני העובר מצפון לדרום, עוטף את העיר מודיעין ממערב ומחבר את אזור התעסוקה לכביש מס' 431. באזורים שמצפון וממערב לעיר

לקידום התוואי הדרומי, האמור להיות תוואי משוקע שיעבור צמוד לשטחים המופרים וימזער את הנזק הסביבתי לשטח הפתוח וליישובים הסמוכים. אף על פי כן אושרה התכנית לבסוף על ידי מוסדות התכנון ובממשלה. עתה יש להמתין לתוצאות העתירה של עמותת "אדם טבע ודין" כנגד אישור התכנית.

65. בריכות בן שמן

האיום: חברת "מקורות" מקדמת קו מים נוסף למרחב העיר מודיעין. במסגרת קו זה, מציעה "מקורות" אתר של אגירה וסניקה בשטח ערכי של בתה עשבנית, מצפון לנחל נטוף. אתר זה יפגע בבית גידול חשוב, בתוך רצף שטח פתוח של מסדרון אקולוגי. קו המים המתוכנן יחצה שטחים ערכיים של יער ונחל.

בריכות בן שמן, צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בפרויקט קו מים נוסף למודיעין. עם זאת, החברה להגנת הטבע סבורה שאין לקדם קו זה אם יגרום לפגיעה בלב השטחים הפתוחים הערכיים של ציר הגבעות. חלופת החברה להגנת הטבע היא העברת הקו בצמוד לתשתיות קיימות, כמו כביש 443, ומיקום בריכת האגירה בשטח מופר - ולא ברצף השטח הטבעי. הוועדה המחוזית מחוז מרכז החליטה בשנה שעברה כי כתנאי לקידום התכנית יש להגיש נספח נופי סביבתי כולל בחינת חלופות. דיון זה בחלופות טרם נערך.

66. מודיעין - הרחבת הבניה על הגבעות הדרומיות

האיום: הגבעות המזרחיות של מחוז מרכז הוא מקום המפגש של השומרון עם שפלת החוף. מדרום לעיר מודיעין ישנם שטחים פתוחים ערכיים עתירי אתרי מורשת ובעלי

טבלאות גידוד בחוף יפו. צילום: עמית מנדלסון

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת בהוספת מסילה רביעית בצמוד לאיילון. עם זאת, החברה להגנת הטבע סבורה שהשפעותיו החיצוניות של פרויקט זה צריכות להימנע מפגיעה בשטחים טבעיים במעלה האגן – בנחלים ההרריים של "ציר הגבעות", ולהימנע מפגיעה בטבלאות הגידוד בחוף גבעת העלייה ביפו. פתרונות הכוללים השהיית נגר בפשטי הצפה של נחל איילון וחלק מיובליו, הם פיתרון מתאים יותר מבחינה סביבתית בהשוואה לחלופות אשר הוצעו לחציבת מאגרים להשהיית נגר במעלה האגן.

ולאזור התעסוקה, מתוכנן הכביש בלב שטחי יער ושטחים פתוחים ערכיים. כתוצאה מכך יביא הכביש להרס אדיר של שטחי יער ושטחים טבעיים המשמשים מקום בילוי לתושבים מכל רחבי הארץ.

בימים אלו החלה סלילת חלקו הדרומי של הכביש, העובר בשטח פתוח ובגשר מעל נחל ענבה. זאת לאחר שבית המשפט המחוזי בפתח תקווה בשבתו כבית משפט מנהלי, הכריע בעתירה שהגישו תושבי מודיעין. העתירה הוגשה נגד תוואי חלקו הדרומי של הכביש שמתוכנן על סמך תכנית מאושרת ישנה ושנויה במחלוקת, מכיוון שתסקיר ההשפעה על הסביבה שנערך עבור התכנית לא התייחס כלל לכביש ולחציית נחל ענבה. בית המשפט דחה את העתירה.

ארוע ציבורי נגד סלילת כביש 4. צילום: דקלה בן יעקב

69.

מושבי מחוז מרכז – פעילות לא חקלאית בנחלות

האיזם: נושא השימושים לתעסוקה לא חקלאית במרחב הכפרי מעסיק את הרשויות השונות ואת מוסדות התכנון מזה שני עשורים. חוכרי נחלות ביישובים כפריים סוחרים בניגוד לחוק במקרקעי המדינה שברשותם, אותם הם משכירים לגורמים חיצוניים לפעילות של תעסוקה לא חקלאית. כתוצאה מתהליך זה היישובים הכפריים "מושכים" פיתוח פרורוי של תעסוקה מן הערים, בהן מתגוררת מרבית אוכלוסיית המדינה. נוסף לכך, שימושים לא חקלאיים אלה, המתקיימים פעמים רבות ללא היתר, הם מטרד קשה גם לתושבי היישובים הכפריים עצמם, המעוניינים באיכות חיים גבוהה ובסביבה נאותה ובריאה. בעקבות מדיניות קרקעית עקבית של משרד החקלאות ומנהל מקרקעי ישראל, שאינם פועלים למיגור התופעה, היא ממשיכה להתקיים באין מפריע בכל אזורי הארץ, ובעיקר במחוז המרכז.

בשנת 2008 קודמה בוועדה המחוזית מחוז מרכז הצעה לעריכת שינוי לתכנית מתאר מחוזית חלקית, שעסקה בפעילות חקלאית בנחלות, וקבעה כללים מתירניים ביותר ביחס לעקרונות שקבעה המועצה הארצית בנושא בעבר. הצעה זו מחריפה ומעמיקה את התופעה השלילית, ומשמשת עידוד נוסף לפעילות הלא חקלאית מחוץ ליישובים

עמדת החברה להגנת הטבע: חלקו הדרומי של הכביש שיצא לביצוע יאפשר את חיבור אזור התעסוקה לכביש 431 אך נחיצותו של החלק הצפוני מוטלת בספק. החברה להגנת הטבע קוראת לראש העיר, למנהל מקרקעי ישראל ולמשרד השיכון לקדם כבר כעת תכנית לביטול המשך סלילת הכביש ההרסי, וזאת תוך התייחסות לתחזיות תנועה מעודכנות.

68.

מסילה רביעית באיילון – השפעות סביבתיות

האיזם: רכבת ישראל מקדמת תוספת מסילה רביעית בצמוד לנתיבי איילון. על מנת לקדם פרויקט זה, יש למצוא פתרונות לעודפי נגר עילי באגן נחל איילון, בעקבות הצרת תעלת האיילון בתחום העיר תל אביב.

השפעותיו של פרויקט זה עלולות לכלול פתרונות הנדסיים של איגום והשהיית נגר במעלה אגן האיילון, כמו נחל נטוף, נחל בית ערף ונחל ענבה, וכן מובל ניקוז שישפך בחוף הסלעי הייחודי באזור חוף גבעת העלייה ביפו. בשנה האחרונה הוצעו פתרונות של איגום והשהייה בפשטי הצפה של חלק מיובלי נחל איילון באזורים המישוריים במעלה אגן הנחל.

מדיניות לתיירות כפרית במחוז, והחברה להגנת הטבע מתכוונת ללוות הליך זה. החברה להגנת הטבע מברכת על פסק הדין של בית המשפט העליון בבג"צ שהגישו כמה גופים ציבוריים, כולל עמותת "אדם, טבע ודין". העתירה הוגשה כנגד החלטה מס' 979 של מועצת מקרקעי ישראל שאפשרה את השכרת מבנים במושבים לעסקים. החברה להגנת הטבע ורואה בצעד זה מהלך ראשון לקראת צמצום משמעותי של התופעה.

70.

נחל שורק - מאגרי מים "שמשון" בעמק צרעה

האיום: גורמים חקלאיים מקומיים וארציים מבקשים לפתח מאגרי מים בשטחים רגישים של בתי גידול לחים. שטחים אלה שהם צמודי נחל, הם בעלי ערך חקלאי נמוך, ולכן חוכרי הקרקע מייעדים אותם לשימושים אחרים, במקרה זה לאגם מי קולחין. מאגר הבנוי על שטח רווי בערכי טבע יגרום להרס המערכת הטבעית שלו, המבוססת על צמחייה עבותה ועל מגוון בתי גידול ייחודיים.

איומים דומים קיימים גם באתרים: בריכות עין החורש בנחל אלכסנדר (איום 36) ו"ביצת הפאליק" סמוך לנחל הפולג (איום 41). אתרים אלה מהווים מוקדי צפרות מרכזיים. היתר בנייה שהוציאה הועדה המקומית מטה יהודה, בוטל בעקבות ערר שהגישה החברה להגנת הטבע לוועדה המחוזית ירושלים. החברה להגנת הטבע העלתה לא אחת בפני יזמי פרויקט המאגרים את שאלת חלופות המיקום שלהם ומדוע הכרחי למקם אותם דווקא באזור הרגיש ביותר, בערוץ הנחל. קושי מרכזי במצב זה הוא לנתק בין האינטרס המקומי שהוא כלכלי בעיקרו, לבין הראייה האזורית אשר יכולה להוביל למציאת אתרים חלופיים.

נחל שורק בעמק צרעה. צילום: אלון רוטשילד

עמדת החברה להגנת הטבע: במיקום של מאגרים יש לתת עדיפות ברורה להקמתם בשטח מופר או שטח חקלאי המצויים למכביר בסביבה הקרובה על פני הקמתם על גבי

העירוניים המתחרה בהם, ולפריצת מסגרות תכנוניות חשובות ועקרוניות שנקבעו בעבר. המועצה הארצית לא אישרה עד כה את הצעת מחוז מרכז לעריכת שינוי לתכנית המתאר המחוזית החלקית למחוז המרכז, שעניינה פעילות חקלאית בנחלות.

פעילות לא חקלאית במרכז הארץ. צילום: איתמר בן דוד

אלפי שימושים במושבים במחוז מרכז מתקיימים באמצעות אישור בקשות לשימושים חורגים או ללא כל היתר חוקי. השנה ניתן פסק דין של בית המשפט העליון בבג"צ שהגישו כמה גופים, ביניהם עמותת "אדם, טבע ודין" כנגד החלטה מס' 979 של מועצת מקרקעי ישראל. החלטה זו אפשרה השכרת מבנים במושבים לעסקים. בית המשפט העליון פסק, כי החלק הנוגע לשימושים לתעסוקה לא חקלאית בהחלטה זו של מועצת מקרקעי ישראל בטל, משום שנקבע ללא תשתית ראויה של נתונים על היקף הפעילות והשלכותיה השונות.

עמדת החברה להגנת הטבע: על מוסדות התכנון ומינהל מקרקעי ישראל להקפיד שלא לחזור על הדפוס של הטבה בקרקע למען מגזר ייחודי, באופן המושך עסקים מיישובים עירוניים ומוקדי תעסוקה קיימים ליישובים כפריים בתהליכי פרוור מובהקים.

בבחינת מכלול השיקולים, ראוי להעדיף את הפיתוח העירוני על פני הפיתוח הפרוורי והכפרי. העדפה זו נכונה לכל הארץ, אולם מקבלת משנה חשיבות במחוז המרכז, בו פרוור המרחב הכפרי מתרחש בשני העשורים האחרונים בקצב מואץ. תהליך הפרוור הינו בלתי הפיך, והוא בעל השלכות סביבתיות, כלכליות וחברתיות שליליות. משמעות הפרוור היא פגיעה קשה בשטחים הפתוחים והנוף הכפרי הפתוח ההולכים ואוזלים, וכן בכלכלתן של הערים בהן מתגוררת מרבית האוכלוסייה במחוז המרכז. תהליכי הפיתוח המוצעים מתעלמים מהצורך החשוב בחיזוק מדיניות התכנון הארצי, לפיה יש לעודד ולפתח מוקדי תעסוקה בערים, הסמוכים למערכות תחבורה ציבורית והסעת המונים. החברה להגנת הטבע מתנגדת בכל תוקף לפריצת הכללים כפי שנקבעו בעבר, וקוראת למנוע את עידוד הפיתוח הפרוורי. הועדה המחוזית מחוז המרכז החלה בשנה שעברה בהליך גיבוש

חיזוק העיר בגבולותיה הבנויים, אישרה המועצה הארצית בסופו של דבר את התכנית ללא הבנייה ברכס לבן.

הפגנה נגד תכנית ספדי. צילום: קואליצית ירושלים בת קיימא

בעקבות פנייה של ראש מועצת מבשרת ציון למועצה הארצית לתכנון ולבנייה לקראת הדיון נתקבלה החלטה לאשר בנייה לתעסוקה בהר חרת. פנייה זו נתמכה על ידי עיריית ירושלים ועל ידי רשויות שכונות נוספות. האיום הגדול טמון בעובדה שאזור תעסוקה בהר חרת עלול לתפוס שטח ענק, בגודל של כ- חצי מיליון מטר מרובע בנוי. האומדן הוא שקרוב ל-10,000 כלי רכב ביום ינועו באזור. לפיכך אין ספק כי האיום של כביש הטבעת המערבית (איום 72) יישוב ויעלה באופן מוחשי ביותר.

אמנם, תכנית המתאר המחוזית ברובה כוללת תוספת שטחים נרחבים לשימור כיערות, שמורות טבע וגנים לאומיים, מגבילה פיתוח מזיק ביישובים הכפריים של המחוז ומשמרת את אופיו הכפרי. אבל ההחלטה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה לבנות בהר חרת עשויות להיות השלכות סביבתיות הרות אסון.

עמדת החברה להגנת הטבע: ההחלטה לבטל את תכנית "ספדי" נבעה מן העובדה שיש עתודות קרקע מספיקות בתוך העיר, והן נמצאות בהליכי תכנון בשלבים שונים. מאז ביטול תכנית "ספדי" שוקדים קואליציית הארגונים "ירושלים בת קיימא" וועדי פעולה נוספים בהובלת החברה להגנת הטבע לשמר את הישג החשוב הזה. הארגונים מבקשים לסייע במימוש המדיניות שהותוותה על ידי המועצה הארצית בהחלטתה לחזק את עיר הבירה ירושלים פנימה, תוך מימוש עתודות הקרקע בעיר. המטרה היא לשמור על איכות חיי התושבים בעיר באמצעות התחדשות עירונית, תוך פיתוח נכון שיגרום לתושבים להעדיף לחיות בתחומי העיר ולא לגלוש לשטחים הפתוחים המצטמצמים והולכים. החברה להגנת הטבע בירושלים שוקדת זה שנים רבות להדגיש את חשיבות חיזוק מרקם העיר הקיים וחידושו במקום להתיר בנייה של שכונות חדשות בשטחים הפתוחים.

החברה להגנת הטבע הגישה התנגדות לתכנית המתאר המחוזית במטרה להמשיך ולשפרה. במסגרת זו הפיקה

שטח ערכי של נחל ובתי גידול לחים. במהלך השנה האחרונה נדונה האפשרות להטות בצינור מתוך אפיק נחל שורק ההררי את מי הקולחים המטוהרים, מהלך אשר יחזיר לנחל ההררי את מופעו "האכזבי", אך גם ירחיב את מרחב החיפוש עבור חלופות איגום למי הקולחים. בכך יאפשר המהלך הזה גם את הסרת האיום של הקמת המאגרים בעמק צרעה. במהלך החודשים האחרונים החלו יזמי הפרויקט לקדם תכנית למאגרים. בשנה האחרונה החברה להגנת הטבע יזמה תכנון חלופי של השטח כ"פארק תירות אקולוגית" הכולל בחינת היתכנות לחלופות למאגרים – מחוץ לתוואי הנחל. המשרד להגנת הסביבה מכין בימים אלה הנחיות למסמך סביבתי עבור התכנית. המסמך כולל גם הנחיה לחיפוש חלופות מקור, כלומר חלופות שהן מחוץ לעמק צרעה. החברה להגנת הטבע מברכת על צעד מעשי זה של המשרד שיזרז את הוצאת הקולחים המטוהרים מנחל שורק ההררי. מרכז הצפרות הישראלי מקיים במקום פעילויות חינוך ופנאי סביבתיות קבועות במשך כל השנה.

71.

ירושלים - איומי בנייה תמידיים על הרי ירושלים

האיום: הרי ירושלים היו תמיד העורף הפתוח שנושק לבמת ההר הבנויה. האזורים הקרובים לעיר מאופיינים בערכי טבע, מורשת, נוף וסביבה. ההרים משמשים לטיולים, לנופש, ומקום מפלט לאדם מהעיר הגדולה, במרחק הליכה או נסיעה קצרה.

תכנית המתאר החדשה למחוז ירושלים (תמ"מ 1/30) אושרה להפקדה באוקטובר 2007, לאחר ביטולה של תכנית מערב ירושלים (ספדי) במועצה הארצית לתכנון ולבנייה בראשית אותה שנה. תכנית זו אמנם כוללת חלק גדול מחוז ארגוני הסביבה לשימור ולפיתוח בר קיימא במחוז ירושלים. עם זאת, בשלב הסופי של אישור התכנית התברר ששולבה בה מטרה תכנונית ברורה לבנות ב"רכס לבן", בשיפוליהם הדרומיים של המושבים אורה ועמינדב. זאת אף על פי שמאז פברואר 2007, עם דחיית תכנית "ספדי", הצליחה החברה להגנת הטבע במאבקה למצות את עתודות הבנייה הקיימות בירושלים.

מנהל מקרקעי ישראל הגיש התנגדות לתמ"מ לבקשה לבנות ברכס לבן. החוקרת שמונתה לשמוע את ההתנגדויות ולהמליץ למועצה הארצית בנוגע אליהן דחתה את התנגדות ממ"י. ועדת המשנה לנושאים תכנוניים עקרוניים (ולנת"ע) קיבלה את ההמלצה החשובה הזו בעת הדיון בהתנגדויות. החוקרת התייחסה לנושא עתודות הקרקע וקבעה בהמלצתה כי ישנן עתודות קרקע מספיקות בעיר ולא נמצאו סיבות לשינוי מסקנה זו. אלא שבדיון נוסף הוצגה המלצת החוקרת באופן חלקי, פגום ולא מדויק, דבר שעלול היה לגרום להשבת הבינוי ברכס לבן כחלק מתכנית "ספדי". לאחר מאמץ גדול של החברה להגנת הטבע וארגונים נוספים, לשנות מגמה זו ולשוב למדיניות התכנון המאושרת בדבר

הטבעית הייחודית. הכביש סותר את מדיניות המוצהרת של ממשלת ישראל ומשרד התחבורה לעידוד ולקידום השימוש בתחבורה הציבורית בישראל, והוא עתיד לפגוע במרכז העיר ירושלים. נוסף לכך עלותו הכלכלית גבוהה, ועד היום טרם הוכחה כדאיותו התחבורתית. החברה להגנת הטבע מציעה חלופות לכביש, שמידת פגיעתן בהרי ירושלים פחותה. בחלופות אלה מוצעת מערכת מצומצמת של כבישי טבעת, הכוללת את הכבישים מס. 4 (דרך בגין), 9 (ממחלף מוצא ועד מחלף בגין) וכביש מס. 16 (ממחלף מוצא ועד לצומת בייט).

ההחלטה להחזיר לחיים חלק משמעותי מתכנית "ספדי" ולאשר את הבנייה ברכס לבן, עשויה לעורר מחדש את נושא תכנון כביש הטבעת שהוקפא עם ביטול תכנית "ספדי". החברה להגנת הטבע תפעל בחישוב כבד להדבר לא יתממש.

73

נחל רפאים - גדר ההפרדה

האיום: גדר ההפרדה, שנבנתה בחלקה ב"תפר" שבין מדינת ישראל לשטחי יהודה ושומרון, מבתרת את ארץ ישראל באופן פיזי שאין דומה לו בעבר, לשתי יחידות נפרדות זו מזו. גדר ההפרדה גורמת לנזק סביבתי קשה ביותר, במיוחד בהיבט האקולוגי, על ידי חסימת מעברם של בעלי חיים ופגיעה ישירה ועקיפה בבתי הגידול השונים, במיני הצומח, ובתמונת הנוף הייחודית.

נחל רפאים, כפר וואלג'ה. צילום: אברהם שקד

לאחר שהשלמת הגדר באזורים שונים סמוך לירושלים הופסקה לפני כ-4 שנים מסיבות שונות, עלה לפני למעלה משנה מחדש במערכת הביטחון נושא השלמת הגדר בקטע מנחל רפאים - נחל המעיינות - ואדי פוקין, מוואלג'ה ועד צוריף.

עמדת החברה להגנת הטבע: בניית המכשול היא איום חמור מאין כמוהו על הקטע היחיד בהרי יהודה שמשמר את המדרגות החקלאיות מימי התנ"ך, הן מבחינה נופית והן

החברה להגנת הטבע עם "ירושלים בת קיימא" דוח עתודות לתעסוקה ולתעשייה בעיר. הדוח הוכיח שישנן עתודות קרקע בגבולות העיר אשר טרם מומשו, ואין כל סיבה לאשר פיתוח של אזור תעסוקה בשטח הפתוח בהר חרת כפי שהוצע עם הפקדת התכנית להתנגדויות. החוקרת קיבלה את התנגדות החברה להגנת הטבע, והמליצה להותיר את הר חרת ללא אזור תעשייה ענק אלא כמוקד לפיתוח תיירותי בקנה מידה מצומצם. את המלצתה קיבלה ועדת המשנה של המועצה הארצית, החלטה שהתהפכה בדיון החוזר של אותה ועדה באופן מפתיע וללא דיון ציבורי.

החברה להגנת הטבע תפעל בחישוב לבטל את ההחלטה האחרונה בנושא הר חרת, הסותרת את הדוחות המקצועיים שהגישו החברה להגנת הטבע ועיריית ירושלים בנושא, ולהותיר על כנה את ההחלטה המקורית של ועדת המשנה, לפתח את הר חרת כמוקד תיירותי שיספק נופש ופנאי לתושבי הסביבה כולה וגם תעסוקה. רק כך יישמר אופיו הכפרי של האזור, ולא יישנה איום כביש הטבעת המערבית (איום 72). ביטול תכנית ספדי התאפשר לאחר מאבק ציבורי גדול שכלל עשרות אלפי התנגדויות, תמיכה רבה של ארגונים סביבתיים וחברתיים, שדולה של חברי כנסת, שינוי גישה בעיריית ירושלים והחלטה ברוב מוחץ של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. החברה להגנת הטבע תשמור על הישג חשוב זה.

72

הרי ירושלים - כביש הטבעת המערבית

האיום: כביש הטבעת המערבית מתוכנן לחבר בין הכבישים 1 (ירושלים - תל-אביב), 9 (ממחלף מוצא עד מחלף בגין - גולדה בכניסה לשכונת רמות) ו-39 (מצומת האלה לצומת הרכבת בדרום-מערב ירושלים). הכביש הוא חלק ממערכת כבישי טבעת המקיפה את העיר ירושלים.

כרמי זיתים בהר חרת. צילום: עמיר בלבן

עמדת החברה להגנת הטבע: הכביש יגרום לפגיעה אנושה בנוף הרי ירושלים, בנחלים, בטרסות החקלאיות ובמערכת

שוכן בלב שטחים פתוחים בהרי יהודה, לצידו של כביש ירושלים-תל אביב, על גבעה סמוכה ליישוב אבו גוש. היישוב הוקם בתחילת שנות ה-70 וראשיתו ביישוב אבו גוש. היישוב תלמידים ומורים שנבנו סמוכים לה. במרוצת השנים המקום הפך ליישוב עצמאי בעל במעמד מוניציפלי של מועצה מקומית. במציאות התכנונית הנוכחית ועל פי עקרונות התכנון הארצי, לא הייתה מתאפשרת הקמתו של היישוב, וודאי לא הרחבתו לממדיו הנוכחיים.

מיקומו של היישוב בתחום שבין שטחי אבו גוש, כביש ארצי מספר 1 וכביש אזורי 425, הקושר את יישובי הסביבה לכביש 1, הגביל מלכתחילה את השטח הזמין להתפתחות היישוב, אך אפשר את התרחבותו לכדי יישוב קהילתי בן כ-500 משפחות.

אלא שפרנסי היישוב מעולם לא הסתפקו בגודל מקובל זה, ובשני העשורים האחרונים הם מנסים שוב ושוב לקדם הפיכת היישוב לעיר בעלת אופי פרוורי. מהלכים אלו מנוגדים למדיניות התכנון הקיימת, ולעתים הם זוכים בתמיכה מעוררת תמיהה מצד חלק ממשרדי הממשלה.

ועדת החקירה לגבולות היישוב דנה ב-2002 בבקשת קריית יערים משר הפנים אלי ישי לספח לגבולה שטחים מצפון לכביש 425 (ראש נחל יתלה, בין אבו גוש לאולפני ג"ג ויד השמונה) ומערב לו (ראש נחל אילן, בין נווה אילן לכביש 1), ובסך הכול כ-1000 דונם של שטחים פתוחים, שחלקם שטחי חקלאות ונוף פתוח וחלקם שטחי יער נטוע וחורש טבעי. למרות ההתנגדויות הרבות ששמעה, הוועדה המליצה על סיפוחם של כ-250 דונם מצפון לכביש 425 בראש נחל יתלה לקריית יערים. שרי הפנים פורז, שטרית ובר-און נמנעו מאישור המלצות אלו.

קריית יערים. צילום: אברהם שקד

ועדת גבולות נוספת מונתה על ידי השר הנוכחי אלי ישי, לבחינה מחדש של בקשת קריית יערים לסיפוח השטחים המדוברים. בשנה שעברה קיימה הוועדה מספר ישיבות שבהן השמיעו נציגי היישוב החברה להגנת הטבע ומתנגדים רבים נוספים את התנגדותם. הוועדה טרם פרסמה המלצתה.

עמדת החברה להגנת הטבע: ההרחבה המבוקשת אינה אלא שלב ראשון בהפיכתו ליישוב פרוורי גדול, שמלכתחילה לא הוקם ולא פותח על בסיס תכנון מושכל ובר קיימא. על כן

כתרבות חקלאית חיה, והוא נכס מורשת היסטורי-תרבותי ישראלי וכלל עולמי רב ערך שיש לשמרו.

הפעולה הנדרשת היא מניעת הקמתו של מכשול פיסי, החלפתו באמצעים אלקטרוניים ואחרים לניטור יעיל של הגזרה ולמניעת חדירה של גורמים עוינים. במהלך שנת 2010 החלו עבודות ההקמה של המכשול באזור הכפר וולג'ה והנזק שנגרם מהקמתו גלוי כעת היטב לעין. החברה להגנת הטבע, במעמד של "ידיד בית המשפט", הציגה את עמדתה לפני בית המשפט העליון בעתירות נגד המכשול. כצפוי מערכת הביטחון דבקה ללא פשרות בעמדתה שאין תחליף למכשול פיסי גם באזור רגיש כזה. בראשית 2011, בעקבות הסכמת מערכת הביטחון לצמצם מעט את רוחב רצועת העבודות בוטלה העתירה נגד הגדר ובית המשפט העליון התיר את המשכת בנייתה של הגדר באזור וולג'ה. העבודות להקמת המכשול באזור בתיר ובוואדי פוקין עדיין לא החלו.

74.

גבעת יעל (מורדות וולג'ה) - בינוי

האיום: תכנית בנייה ובה מתוכננת הקמת שכונת ענק בת 12,000 יח"ד בשטח הידוע כ"מורדות וולג'ה", בין נחל גילה לכביש עוקף וולג'ה, מעל לגן לאומי נחל רפאים.

וולג'ה. צילום: אברהם שקד

עמדת החברה להגנת הטבע: שכונה מוצעת זו תוביל למחיקתו המוחלטת של נוף המשמר תרבות חקלאית חיה ומהווה נכס מורשת היסטורי ותרבותי. החברה להגנת הטבע מתנגדת בתוקף לתכנית בנייה כלשהי במורדות וולג'ה ותפעל לשימור השטח המדובר כחלק בלתי נפרד מהגן הלאומי נחל רפאים ולהכרזתו כאתר מורשת עולמי.

75.

קריית יערים - הרחבת היישוב

האיום: היישוב קריית יערים (הידוע גם בכינויו טלז-סטון)

האקולוגיים. ניתוק הקשר בין שטחים פתוחים, החיוני לשימור המגוון הביולוגי, הוא הרסני. גם השארת שבילים ודרכי יער או דרכים חקלאיות פתוחות בין הגדרות אינה נותנת מענה לכל מיני בעלי החיים. קיומן של גדרות בשטח מצמצם את יכולתם של הצבאים להימלט מלהקת טורפים או ממארבי ציד בלתי חוקי, הדוחקים אותם לעבר הגדרות, אל מעברים צרים המהווים "משפכי ציד" או למוות אכזרי לא פחות מהסתבכות בגדרות.

צבאים. צילום: עמיר בלבן

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בחיוב את חידוש החקלאות וטיפוחה בהרי יהודה. עם זאת המצב החדש שמתפתח בשטח מכוח תנופת פיתוח ענף הכרמים, יוצר קונפליקט העתיד להתרחב ולהתעצם. מצב זה מחייב לקבוע כללים חדשים לאיזון הנדרש בין צרכי החקלאות וזכויות החקלאים לבין צרכי השמירה על המגוון הביולוגי ועל זכויות בעלי החיים. רב שיח של כל בעלי העניין הנוגעים לנושא – חקלאים, פעילי זכויות לבעלי חיים, שומרי טבע, המועצה האזורית, משרד החקלאות, המשרד להגנת הסביבה וחוקרי האקדמיה – חייב להתקיים ללא שהות כדי לקבוע בהסכמה כללים אלה ולמנוע פגיעה מיותרת בטבע ובחקלאות גם יחד.

החברה להגנת הטבע מברכת על הנעת מהלך של גיבוש הסכמות מתוך הכרה בחשיבות קיומו של דו שיח מקצועי ומפרה בין גורמי שמירת הטבע לבין יצרני היין. עד כה הוסרו הגדרות בבית נקופה, ובקורב יחל הליך מקצועי של לימוד במטרה למצוא פתרונות לקונפליקטים הללו.

החברה להגנת הטבע מתייחסת בחומרה לבעיית הגידור בשטחי החקלאות ההולכת ומתרחבת בכל הארץ, ומתגלה כאחד מאתגרי הממשק החשובים ביותר בשטחים הפתוחים בישראל.

החברה מתנגדת לו בתוקף. ההרחבה המבוקשת מאיימת לפגוע בנוף כפרי פתוח וברצף שטחים פתוחים וטבעיים שמצפון ליישוב וממערבו, לפגוע בערכי טבע ובתני גידול ייחודיים, ולשבש את משטר הזרימה בנחלים יתלה ואילן. שינוי תמונת הנוף והנזק לטבע הם פגיעה בנכסיו הגדולים ביותר של האזור ובתושביו, כולל תושבי קריית יערים הנוכחיים.

מבקשי דיור איכותי במגזר החרדי במחוז ירושלים יכולים להסתפק בחלופות ראויות במסגרת תכניות הבנייה הנרחבות בבית שמש ואף בירושלים. את צרכיה הכלכליים והתפקודיים של קהילת קריית יערים יש לפתור בגבולותיה הנוכחיים. מסגרת התכנון האזורי המוצע למקבץ היישובים באזור בתכנית המתאר המחוזית החדשה מספק בהחלט את הצרכים. פתרונות תעסוקה לתושבי הקריה כבר מצויים למכביר באזורי התעסוקה הנרחבים, הנמצאים במועצה האזורית מטה יהודה ובבית שמש הקרובות.

76

+ גידור הכרמים בהרי יהודה

האיום: בשנים האחרונות ניטעו כרמים באלפי דונמים ברחבי מטה יהודה. כרמים אלה מספקים את תוצרתם לא רק ליקבי בוטיק וליקבים בגודל בינוני בתחום המועצה, אלא גם ליקבים תעשייתיים גדולים ברחבי הארץ. האיכות המוכחת של הקרקע, האקלים, הפרי והיין המיוצר ממנו, הפכו את הקרקעות הפנויות בשטחי המועצה למבוקשות מאד לעיבוד, במיוחד ככרמים עבור יקבים גדולים בישראל, ומקור להכנסה משמעותית לאגודות החקלאיות המחזיקות בהן. הצפי הוא כי אלפי דונמים נוספים של קרקע חקלאית במחוז ירושלים, שנזנחו בעבר, ישובו להיות מעובדים באינטנסיביות בשנים הקרובות. העיבוד האינטנסיבי והגידור המתלווה אליו יוצרים איום חדש וחמור ביותר על שמירת הטבע והמגוון הביולוגי בהרי יהודה.

קיטוע של אוכלוסיות בעלי חיים נחשב לאחד מגורמי הפגיעה הקשים ביותר במגוון הביולוגי. רציפות בין שטחים פתוחים מאפשרת לבעלי חיים תנועה מתא שטח אחד למשנהו. כך מתאפשרים תהליכים אקולוגיים חיוניים שבלעדיהם אוכלוסיית בעלי החיים לא תשרוד, כמו שימור גיוון גנטי ובריאות האוכלוסיות, יכולת מעבר בהתאם לעונה משטח הזנה אחד למשנהו ועמידות וגמישות האוכלוסיות לנוכח עקות ואירועים חריגים.

הפגיעה האפשרית של צבאים בשתילי גפן צעירים ונזקים אפשריים לצנרת ההשקיה משיני תנים ושועלים הם הסיבה העיקרית לגידור הכרמים. בשנה האחרונה לבדה גודרו מאות דונמים של כרמים בהרי יהודה בגדרות שאורכן המצטבר מגיע לעשרות ק"מ. חלק גדול מהן הוקם במקומות רגישים ביותר מבחינה אקולוגית, באזור בית נקופה, באזור מבוא ביתר ובעמק הארזים.

הגידור של חלקות קרקע נרחבות בהרי יהודה מצמצם את אפשרויות התנועה של בעלי החיים במידה ניכרת. לעתים נחסם כליל מעברם של מינים שונים באזורים מסוימים, ובמקרים קשים במיוחד נוצר נתק מוחלט במסדרונות

77.

גבעות בית שמש - בנייה ופיתוח

האיום: אזור הגבעות מדרום לנחל ירמות ועד לעמק האלה, הממוקם בין חורבת בית נטיף במזרח לבין תל ירמות וכביש 38, נכלל בתכניות המתאר להרחבת העיר בית שמש בשנים 1994-1995, כחלק ממתחם "רמת בית שמש". רובו של שטח הגבעות מיועד למתחמי בנייה. חורבת בית נטיף, תל ירמות וחורבת קייפא, הכוללים שרידים ארכיאולוגיים מיוחדים וחשובים ביותר סומנו לשימור. האתרים מהווים איים מנותקים בשטח המיועד להיבנות בצפיפות. מדובר בשטח פתוח איכותי ועתיר בערכי טבע, נוף ומורשת, שאיכותו וחשיבותו התבררו רק בעקבות הסקרים שנערכו בשטחי רמת בית שמש לקראת פיתוח בניית השכונות.

תושבים ותיקים וחדשים בבית שמש וברמת בית שמש, שהמרחב הפתוח של גבעות בית שמש הוא אתר הטיולים והנופש בחיק הטבע שלהם, כמו גם מוקד לחינוך הסביבתי לילדיהם, יזמו בשיתוף עם רשות הטבע והגנים תכנית להסבת חלק ממתחמי הבינוי המאושרים לשטח פתוח, כדי ליצור רצף שטחים פתוחים בין חורבת בית נטיף לתל ירמות, כך שישמר חלק מערכי הטבע, הנוף והמורשת שבמקום במסגרת גן לאומי.

לאחרונה אושרו תכניות לשכונות חדשות בגבעות בית שמש, סמוך לחורבת בית נטיף ותל ירמות ועבודות הפיתוח להקמת חלק מהן נמצאות בעיצומן. תכניות לאלפי יחידות דיור נוספות, בשכונות חדשות ביתרת שטח הפיתוח העירוני בגבעות בית שמש, הוגשו לוועדות התכנון לאחרונה ויידונו בקרוב במסגרת הוועדה לדיור לאומי (וד"ל) שהחלה לפעול במחוז ירושלים.

עץ שקמה עתיק-גבעות בית שמש. צילום: אברהם שקד

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת ביזמה לשמר ערכי טבע, נוף ומורשת האופייניים לגבעות בית שמש במסגרת גן לאומי שיקשר בין חורבת בית נטיף לתל ירמות. דבר זה ניתן לביצוע, במסגרת התכנון המפורט הנדרש למתחמי רמת בית שמש שמדרום לנחל ירמות, תוך שינוי במאפייני הבנייה בשכונות ומבלי לפגוע במידה

משמעותית בפוטנציאל יחידות הדיור הדרוש לפיתוח העיר בית שמש.

החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התכנון הבזוני של הקרקע בשכונות החדשות של בית שמש הניכר, בין היתר, בצפיפות נמוכה וגובה בינוי נמוך. בזבז משאב הקרקע אינו הולם את דפוס הבינוי העירוני הראוי, הנדרש גם בתכניות מתאר ארציות, ואת הצורך להתמודד עם המחסור במשאבי קרקע לפיתוח. לפיכך החברה תפעל ככול יכולתה כדי להתאים את אופי הבינוי למקובל בערי ישראל האחרות. כמו כן תפעל החברה להגנת הטבע להבטחת קיומו של המעבר האקולוגי החשוב בשוליים הדרומיים של גבעות בית שמש ולשימורו.

78.

חבל עדולם - הפקת נפט מפצלי שמן

האיום: חבל עדולם שבשפלת יהודה ושכנו מדרום חבל לכיש המשתרעים למרגלות הרי יהודה והרי חברון, הם ממרחבי השטחים הפתוחים הרצופים והיפים ביותר בישראל. הם בעלי חשיבות אקולוגית עצומה ועתירים באתרים ארכיאולוגיים, הקשורים לתולדות עם ישראל ולקיומה של התיישבות חקלאית משגשגת באזור החל מימי התנ"ך. מרחב זה היה עד לא מכבר מהמרחבים השמורים ביותר בארץ, שלא הופרו בעקבות פיתוח מסיבי. רציפותו ושימורו, לצד איכותיותו הנופית, הטבעיות-אקולוגיות וההיסטוריות-ארכיאולוגיות יוצאות הדופן, הוכרו במסגרת תכניות מתאר סטטוטוריות כתמ"א 35 ותמ"מ 30/1, כמו גם במסגרת תכניות אב למרחב ביוספרי בשפלת יהודה ולפארק מערות עדולם, שקבעו חלקים ניכרים ממנו לשימור קפדני ולפיתוח מתחשב ובר קיימא. למכלול ערכים אלה חשיבות החורגת הרבה מהקשרם הגיאוגרפי המיד, בזכות היותם חלק ממסדרון אקולוגי ייחודי ומנוף תרבות המיועד להכרה כאזור מורשת עולמית על ידי אונסק"ו.

האזור מהווה מוקד לפעילות מתרחבת והולכת של נופש, טיילות ותיירות מסוגים שונים, כולל תיירות-חקלאית מתפתחת, ודגש גובר והולך על הפיכת התיירות וערכי המקום למרכיב חשוב בכלכלת תושבי האזור.

באזור זה נמצא גם אחד המרבצים התת-קרקעיים הגדולים ביותר בארץ של פצלי שמן - שכבת סלע עתירה בחומר אורגני ממנו ניתן להפיק נפט. בשנה האחרונה מקיימת חברת IEI קידוחי ניסיון בחבל עדולם לבדיקת השכבות של פצלי שמן ואיכותם להפקה של נפט. כמו כן מבקשת החברה לקיים בזמן הקרוב גם קידוח המיועד להפקה ניסיונית (פיילוט) של נפט משכבת הפצלים. זאת לאחר שקיבלה זיכיון ממשד התשתיות מתוקף חוק הנפט, לחיפוש ולניצול פצלי שמן בשטח נרחב בשפלת יהודה. שטח הזיכיון כולל בתוכו את רוב שטחו של חבל עדולם. מתוקף הרישיון, זכאית החברה לקבל חזקה בשטח המדובר, להפקה מסחרית של נפט מפצלי שמן, אם תוצאות הבדיקה הגיאולוגית והפיילוט יוכיחו את כדאיות הכלכלית. הזיכיון לחיפוש והפקה ניתן לחברת IEI ממשד התשתיות ללא

והמיוחדים ביותר מבחינה סביבתית, לאתר ניסויים בטכנולוגיה שהשפעותיה הסביבתיות אינן ידועות דיון, במהלך שאינו כפוף להליכים המבטיחים שקיפות, יידוע הציבור והבטחת מעורבותו ויכולתו להשפיע על המתרחש.

79.

הרי יהודה – הסדרת חוות בודדים

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים – חוות פרטיות בשטחים הפתוחים, המחזיקות בשטחי קרקע גדולים יחסית ומחוץ למקומות יישוב קיימים. ברחבי הרי יהודה ישנן כ-8 חוות בודדים קיימות הנמצאות בלב השטחים הפתוחים, וברובן ככולן מבצעות בפועל עבירות בנייה, הפוגעות בסביבה ובשלטון החוק (הרחבה על הבעייתיות שבהתיישבויות בודדים ראו איום מס' 18).

חוות בודדים מגודרת בהרי יהודה. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממוקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתוכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם העבריינים ועם הגורמים ברשויות שתומכים בהם. במקביל יש לפעול במוסדות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות הלאומי.

דיון מקדים בין משרדי הממשלה לגבי הפרויקט והשלכותיו הסביבתיות האפשריות ללא יידוע הציבור לגביו. הפקה מסחרית של פצלי שמן ופיתוח התשתית הנדרשת לכך עלולים לשנות כליל את נופו הטבעי והחקלאי של החבל, לפחות עד למיצוי כל העתודות (בתקופה של עשרות שנים על פי דוברי IEI) וככל הנראה לעד. בנוסף, נראה כי השפעותיה הסביבתיות של הטכנולוגיה החדשה בתחומים שונים לא נבחנו עדיין דיון באותן ארצות שבהן היא מופעלת.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע רואה בחומרה את התהליך המתקיים בשפלת יהודה מתוקף חוק הנפט הארכאי הנותן בידי חברה פרטית זיכיון לחיפוש ולניצול הפצלים להפקת נפט, מבלי שיתקיים לפני כן דיון עקרוני על ניצול הפצלים להפקת נפט.

הניסיון של משרד התשתיות וחברת IEI להציג את המהלך כהדרגתי, שלא ברור אם וכיצד יתממש, הוא ניסיון להטעות את הציבור ומקבלי החלטות. אין ספק, לאור ההשקעה הארגונית והכלכלית של החברה בפרויקט ולשון חוק הנפט, כי מדובר במהלך מחושב היטב, רב שלבי, השואף להפקה מסחרית של דלק בהיקפים עצומים. במהלך זה הצלחת הפיילוט (מבחינה תפעולית וכלכלית) מחייבת למעשה את המדינה לתת לחברה את החזקה המבוקשת, מבלי שיתקיים הדיון העקרוני הנדרש ותוך הסתפקות ב"מזעור נזקים" בלבד.

חפירות ארכיאולוגיות בחבל עדולם. צילום: איתמר בן דוד

יש לבטל את הזיכיון שניתן מתוקף חוק הנפט ומניעת המשך הפרויקט מעבר לשלב הנוכחי של הבדיקות הגיאולוגיות, עד לקיומו של דיון ציבורי רציני על מדיניות האנרגיה הלאומית של מדינת ישראל, ועל השלכות הצפויות של הפקה מסחרית על הסביבה, החברה והכלכלה בחבל עדולם. כל מהלך נוסף, כולל ניסוי (פיילוט) בטכנולוגיה המדוברת או בכל טכנולוגיה אחרת להפקת נפט מפצלי שמן, אם תידרש, יוכפף לחוק התכנון והבנייה וישמור על זכות הציבור לדעת, להגיב ולהיות שותף לקביעת עתידו הכלכלי, החברתי והסביבתי. החברה להגנת הטבע מתנגדת בתוקף להפיכתו של שטח פתוח בעדולם, אחד מחבלי ארץ ישראל הרגישים

עבודות בואדי קלט - עין מבוע. צילום: רועי סימון

המעין הוא אחד המעיינות הבודדים בארץ שהוא מעין פועם. מחזור הפעימה אינו קבוע. השינויים בספיקות המעין גדולים: בשנים 1996-1997 נמדדו ספיקות מים בין מקסימום של 2,014 מ"ק לשעה לאחר גשמים ראשונים של השנה לבין מינימום של 108 מ"ק לשעה בסתיו. בשנים שחונות אירע שהנביעה יבשה לחלוטין. המעין נובע אל תוך בריכת אגירה שבמרכז במה עגולה מבטון, שעליה הוצבו משאבות ששימשו לניצול המעין לצרכי מפעל המים המנדטורי. המעין פתוח לקהל הרחב ובעל נגישות טובה למטיילים מקהלים שונים ומגוונים.

בשנותיים האחרונות מקדמת רשות הטבע והגנים במחוז יהודה ושומרון את פיתוח המעין, מתוך כוונה להפוך את המקום לאתר קולט קהל בתשלום. סגירת המעין הזה היא רק חלק מבעיה כוללת בצפון מדבר יהודה אשר בו מעיינות בודדים בעלי פוטנציאל גבוה במיוחד למשיכת קהל: נחל דוד, נחל ערוגות, עין פרת, עין פשחה ועין בוקק (בתקופה הקרובה), אך ככולם הקהל נדרש לשלם דמי כניסה בלתי מבוטלים.

עמדת החברה להגנת הטבע: יזמת פיתוח המעין מבורכת ונכונה. ציבור המבקרים במקום הולך וגדל בשנים האחרונות, ויש צורך לבצע במקום תשתיות קולטות קהל. אבל פיתוח התשתיות אינו חייב להיות הסנונית המבשרת את התשלום. נגישותו של נחל פרת וקרבתו לצירים מרכזיים, ליישובים גדולים ובעיקר לירושלים - מאפשרות לנחל ולמעיינות שבו לקלוט קהל כל השנה בצורה אינטנסיבית. לכן יש צורך לאפשר לציבור מגוון לבקר במעיינות ללא תשלום.

82.

+ רימונים - אתר סילוק פסולת

האיום: בימים אלה מקודמת במנהל האזרחי תכנית להקמת אתר סילוק פסולת דרומית ליישוב רימונים, בסמוך לכביש אלון. מיקום האתר הוא חלופה לאתר סילוק הפסולת הישן, השוכן מערבית למיקום הנוכחי. בחירת מיקום האתר הביאה להתנגדות מצד רשות הטבע והגנים, איגוד ערים לסביבה ושומרון, החברה להגנת הטבע וארגונים נוספים.

80.

וואדי קלט - גדר ההפרדה

האיום: וואדי קלט (נחל פרת) מהווה רצועת מעבר בין האזור הים תיכוני בחלקו המערבי לאזור המדברי בחלקו המזרחי. לכן יש לו חשיבות אקולוגית מהמעלה הראשונה. בנוסף, הוואדי כולל בתוכו את אחד ממסלולי הטיוול המלהיבים באזור, הכולל מים זורמים, קניונים ומנזרים.

בחודש מאי 2006 אישרה ממשלת ישראל את תוואי גדר ההפרדה באזור וואדי קלט, לאורך הגדה הדרומית של הנחל. בחינה שנערכה לתוואי זה על ידי רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע מלמדת על נזק נופי עצום (בעיקר תוצאה של חציבה במדרון התלול) ונזק אקולוגי למדרון העשיר ביותר במשאבי טבע אשר מהווים "עוגן אקולוגי" לכל מרחב וואדי קלט. רשות הטבע והגנים הציעה חלופה ראויה מצפון לוואדי קלט. אולם, האקולוגים ד"ר אדיב גל וד"ר רון פרומקין בדקו ומצאו, כי גם חלופה זו תגרום לנזק בלתי הפיך, הן מהבחינה הנופית והן מהבחינה האקולוגית, ובכלל זה להרס בתי גידול.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע טוענת ששתי החלופות להתוויית הגדר יגרמו לנזקים אקולוגיים ונופיים בלתי הפיכים, באחד האזורים החשובים בארץ מבחינה סביבתית. על כן יש להימנע בכל מחיר מהקמת מכשול קו התפר באזור זה. החברה להגנת הטבע מציעה כי לאור המאפיינים הייחודיים של האזור, ובראשם המכשול הטופוגרפי הטבעי מצד אחד, והמרחק הרב יחסית בין האוכלוסיות מצד שני. יש לבחון חלופות ביטחוניות נוספות ובראשן את החלופה הטכנולוגית, שפגיעתה בסביבה מצומצמת.

תוואי וואדי קלט. צילום: רועי סימון

81.

+ וואדי קלט - סגירת עין מבוע (פואר)

האיום: המעין נובע ברום של 110 מ' מעל פני הים. זוהי הנביעה התיכונה של וואדי קלט (נחל פרת) והגדולה מכולן.

כיום מובילה עיריית אשדוד תכנית מתאר המציעה הקמת אזור לתעשיות עתירות ידע, המשתרע על שטח של כ-230 דונם ממערב לתחנת הרכבת אשדוד ולכביש מס' 4 וממזרח לדיונה הגדולה, המהווה חלק מגוש החולות החשוב של חולות ניצנים. התכנית מוצעת על שטח חולות נדיר בעל איכויות נופיות וסביבתיות נדירות. השטח כולל בין השאר עצי שקמים, בוסתנים ועצי שיטה מלבנה. הוא משמש אזור טיולים אטרקטיבי, המשמש חוליה מקשרת בין אזורי העיר הבנויים לבין הדיונה הגדולה.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע דרשה בעת הליך אישורה של התכנית במוסדות התכנון לערוך עבודת סקר של מצאי אזורי תעשייה קיימים ופוטנציאליים לתעשייה עתירת ידע, בתוך התחום המוניציפלי של העיר אשדוד. ביצוע סקר כזה יוכיח כי קיימים שטחים חלופיים בתחום העיר ואין צורך בהקמת אזור תעשייה נוסף. סקר זה טרם נערך.

אזור התעשייה החדש, יפגע בריכוז הגדול ביותר של עצי שקמה בתכנית שדרת השקמים, המקודמת היום לשימור מגוש דן ועד אשקלון. החברה להגנת הטבע תובעת לחזק את ההגנה על שדרת השקמים, משום שהיא בעלת ערך אקולוגי, נופי ותרבותי גבוה ביותר. בתכנית כלולים גם אזורי חולות בלתי מופרים, ולאור הייחודיות, החשיבות והערכיות של שטח החולות ועצי השקמה, החברה להגנת הטבע והפורום הציבורי לאיכות הסביבה באשדוד מתנגדים לתכנית אזור התעשייה החדש. המאבק שמנהלת החברה כנגד התכנית זוכה לתמיכה ציבורית ותקשורתית רחבה.

84.

הרובע המיוחד באשדוד - תכנית מתאר

האיום: תכנית להקמת רובע מיוחד באשדוד הגובל בדיונה הגדולה. הרובע כולל אזור למסחר ותעסוקה, שטח לקמפוס אקדמי, שכונת מגורים, שטחים ציבוריים כלל עירוניים וטיפול נופי לרובע. חולות מישור החוף עליהם מתוכננת תכנית הרובע המיוחד באשדוד הם סביבת חיים ייחודית שאין דומה לה בישראל. ייחודם נובע מצירוף נדיר של גורמים היוצרים "אי אקולוגי" שבו שוררים תנאי קרקע יובשניים ובניית ים תיכוני. רוב שטחי החולות בארץ נוצלו לבניית ערי החוף, לפיתוח תעשייה ולמתקנים צבאיים. החול שנותר נכרה בקצב מהיר כחומר גלם לבנייה. שטחי נוף טבעי של חולות ורכסי כורכר בשטח של 43 קמ"ר בלבד בדרום מישור החוף נותרו כלאים.

בשנת 1996 הוכנה "תכנית הרוויזיה" לעיר אשדוד המשמשת כתכנית מנחה לפיתוח העיר. תכנית זו יעדה את "הרובע המיוחד" למבני ציבור, להקמת אוניברסיטה ובית חולים, לשטח ציבורי פתוח ושטח טבעי. עיריית אשדוד בניגוד לתכנית הרוויזיה מקדמת ברובע אזור למסחר ותעסוקה ושכונת מגורים וכן תכנית הבינוי נכנסת לתוך רצועת החיץ המוגדרת כשטח טבעי לשימור. הרובע המיוחד, המשתרע על שטח של כ-770,000 מ"ר הגובלים

ואדי קלט. צילום: איתמר בן דוד

עמדת החברה להגנת הטבע: יש לבחון חלופות למיקום הנוכחי כיוון שמיקום זה עלול לגרום לזיהום מי התהום באקוויפר המזרחי. האתר שוכן בסמוך לשמורת הטבע נחל מוכך ונמצא בשיפוליו המזרחיים של שדרת ההר המרכזי. האזור הזה הוא בעל רגישויות גבוהות מאוד לחדירת מזהמים אל מי התהום, ועל כן הוא נתון בסיכון גבוה.

83.

חולות אשדוד - אזור תעשייה הדרומי מס' 4

האיום: חולות מישור החוף עליהם מתוכננת תכנית אזור התעשייה הדרומי באשדוד הם סביבת חיים ייחודית שאין דומה לה בישראל. ייחודם נובע מצירוף נדיר של גורמים היוצרים "אי אקולוגי" שבו שוררים תנאי קרקע יובשניים באקלים ים תיכוני. רוב שטחי החולות בארץ נוצלו לבניית ערי החוף, לפיתוח תעשייה ולמתקנים צבאיים. החול שנותר נכרה בקצב מהיר כחומר גלם לבנייה. שטחי נוף טבעי של חולות ורכסי כורכר בשטח של 43 קמ"ר בלבד בדרום מישור החוף נותרו כלאים.

חולות אשדוד. צילום: בעז רענן

סביבתית, בלב שמורת הטבע "חוף ניצנים". מנהל מקרקעי ישראל והמועצה האזורית חוף אשקלון מקדמות את הכנת תכנית המתאר המפורטת החדשה לאתר. בסוף שנת 2009 הועברו ליזמים הנחיות לעריכת תסקיר השפעה על הסביבה, ובמסגרתו יבחנו חלופות אפשריות למיקומו של כפר הנופש.

עמדת החברה להגנת הטבע: כפר הנופש המתוכנן בחוף ניצנים מוצע בגודל חריג, שאינו מוכר בארץ. שטח הכפר כפול בהיקפו מבתי המלון הגדולים ביותר בישראל, והוא ישנה לחלוטין את חוף ניצנים, שיהפוך מחוף כפרי ופסטורלי לאזור בנוי וגדוש בפיתוח. האתר יקטע לשניים את בית הגידול החולי על מרכיבי הנוף, החי והצומח הייחודיים שבו. שמורת החולות היא חלק מרצף חולי המשתרע מאשדוד בצפון ועד אשקלון בדרום, והיא מהשרידים האחרונים של מרחבי החולות שהשתרעו בעבר לאורך מישור החוף. התכנית מתעלמת מהצורך הגובר לשמור על מעט החופים שעוד נותרו פתוחים ובמצבם הטבעי. החברה להגנת הטבע התנגדה להקמת כפר הנופש ופעלה השנה לדחיית התכנית המוצעת. בקיץ האחרון התקיים אירוע ציבורי בחוף נגד התכנית ולמען שימור חולות ניצנים.

השר להגנת הסביבה הודיע השנה כי קידום כפר הנופש מנוגד לעקרונות התכנון המקובלים, והוא יגרום לפגיעה חמורה ביותר ובלתי הפיכה באזור הטבעי והייחודי הזה. המשרד להגנת הסביבה פועל לבטל את התכנית להקמת כפר הנופש. המשרד משקיע מאמצים רבים כדי למצוא חלופה טובה יותר מבחינה אקולוגית, תכנונית וחברתית, צמודת דופן לאזור הבינוני בצפון אשקלון. חלופה זו אושרה בעבר במסגרת תמ"א 39 והיא עולה לאין ערוך בכל היבטיה על חלופת חולות ניצנים.

חולות ניצנים. צילום: בעז רענן

בעקבות עמדתו של השר להגנת הסביבה, הודיע מנהל מקרקעי ישראל כי הוא מוותר על קידום התכנית המפורטת להקמת כפר הנופש. אולם, אסור לנוח על זרי הדפנה; לא ניתן להסתפק בהישגים אלה ויש להבטיח את הסרתו הסופית של האיום לבניית כפר הנופש. החברה

בדיונה הגדולה, מהווה חלק מגוש החולות החשוב של חולות ניצנים.

הדיונה הגדולה. צילום: בעז רענן

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע דרשה לקדם את התכנית במוסדות התכנון בהתאם ל"תכנית הרוויזיה". לאחרונה החלו בעריכת תסקיר השפעה על הסביבה וכן בביצוע סקר עצי שקמה בתחום התכנית. יש להכין עבודת סקר של מצאי אזורי מסחר ומגורים קיימים ופוטנציאליים בתוך התחום המוניציפלי של העיר אשדוד. בינוי של שכונות מגורים ושטחי מסחר וחדירה של בינוי לאזור החיץ, יפגעו בשטח גדול של חולות ויקטינו את שטח המגע בין הבינוי העירוני לבין הדיונות. החברה להגנת הטבע דורשת לחזק את ההגנה על אזורי חולות בלתי מופרים. החברה להגנת הטבע תתנגד לבנייה למסחר ולמגורים או לכל פגיעה אחרת ברצועת החיץ סביב הדיונה הגדולה.

85.

חולות ניצנים - כפר נופש

האיום: תכנית המתאר של מרחב ניצנים כוללת את שטחי החולות המתחילים בדרום העיר אשדוד ומסתיימת בשכונות הצפוניות של אשקלון. התכנית כוללת גם פיתוח תיירות והקמת כפר נופש. בחוף ניצנים משתרע ריכוז החולות הגדול האחרון שנותר באזור החוף של ישראל. החברה להגנת הטבע נאבקה בשנים האחרונות לשמר את מרחב החולות ואת אזור החיץ הפתוח מסביב להם.

תכנית המתאר הארצית למרחב ניצנים וצפון אשקלון (תמ"א 39) ייעדה מתחם לתכנון מפורט, הידוע בשם "פארק הנופש ניצנים". בפארק הנופש מוצעות 900 יחידות אכסון תיירותי, מתוכן 250 יחידות לפחות המוגדרות כיחידות קמפינג. האתר נמצא במרחק של כ-1200 מ' (בקו אווירי) מהיישוב ניצן, ובמרחק של כ-300 מ' מערבית לחוף הים.

אתר הנופש אמור להיבנות באזור רגיש ביותר מבחינה

לטיפול בתופעת הבנייה הבלתי חוקית, אשר נזקה עצומים ופוגעים בטובת הציבור.

מדיניות תכנון עמומה ביחס לסוגיית הסדרת התיישבות הבדואים, דחיית הסדר הקרקעות ועיכוב סיום ההליכים המשפטיים בעניין תביעות הבעלות של אוכלוסיית הבדואים - אינן מיטיבות עם החברה הישראלית ועם הסביבה. מרחבי הנגב הפתוחים, שהם מרכיב חשוב בתמונה המרחבית של ישראל מופקרים לגורלם. החברה להגנת הטבע ממליצה לקובעי המדיניות לנקוט גישה של שיתוף אוכלוסיית הבדואים בנגב בהליך משולב (תכנוני, קרקעי וחברתי), ולהעדיף אותה על פני ההפרדה והניכור שהולכים ומעמיקים ככל שמתעלמים מבעיותיהם. גישה זו טיטב עם הסביבה בנגב, ולא פחות מכך תועיל להתפתחות הכלכלית והחברתית של האזור.

התפשטות בדואית בנגב. צילום: י.ק.

תכנית המתאר המחוזית למרחב מטרופולין באר שבע, שאחת ממטרותיה היא הסדרת התיישבות הבדואים בנגב נמצאת בהליכי אישור אחרונים וצפויה לקבל תוקף חוקי בתחילת שנת 2012. ממשלת ישראל אף אישרה השנה את המלצות ועדת גולדברג ואת המלצות צוות היישום הממשלתי (ועדת פראוור), המציעים סל אמצעים תכנוניים, קרקעיים ואחרים לקידום הציבור הבדואי בנגב. לראשונה בישראל מציעות רשויות המדינה (בהתאם לתפיסתה של החברה להגנת הטבע) מדיניות קרקעית משולבת במדיניות תכנון, אשר יש בכוחה להביא סוף סוף גם לפתרון בעיית התיישבות וגם להגנה על השטחים הפתוחים בנגב. במוסדות התכנון יחל בשנים הקרובות באופן חריג תהליך של הכרה במספר יישובים בעלי מאפיינים פרווריים וכפריים. בתהליך תשולב מערכת אכיפה קפדנית של חוקי התכנון והבנייה. מערך האכיפה יכלול פינוי של כ-30,000 תושבים החיים בשטחים הפתוחים ויישובם ביישובים קיימים וביישובים חדשים בהסכמתם, תמורת פיצוי כספי ו/או קרקעי הולם. הניסיון שנצבר עד היום מלמד, שלא יהיה מעבר מסודר ליישובים של אוכלוסיית הבדואים בנגב אלא אם יתקיים שיח פתוח וכן עם ציבור חשוב זה ובשיתוף מלא של מנהיגיו. הסדר הקרקעות הוא מקיף ונרחב, ומלווה במאמץ תכנוני גדול.

להגנת הטבע תפעל לקידום תכנית חלופית לשימור חולות ניצנים כשמורת טבע.

86.

צפון הנגב - הכשרה סיטונאית של בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי

האיום: בדואים רבים בנגב חיים בתנאי עוני קשים ביותר, וגרים מחוץ ליישובים. עשרות אלפי נפשות חיות כיום במרחבי השטחים הפתוחים של הנגב, במרחב מטרופולין באר שבע. המדינה איננה מכירה ביישובים אלה, והם אכן ידועים בשם: "היישובים הלא מוכרים בנגב".

זהו תהליך פיתוח זוחל המצמצם את כמות השטחים הפתוחים, פוגע באיכותם ובבטי הגידול האופייניים לקרקעות הלס, וכן קוטע את רציפותם. כמו כן, הוא אינו עומד בסטנדרטים המקובלים של שמירה על איכות הסביבה, על איכות החיים ועל בריאות הציבור. בעבר מונו ועדות ציבוריות רבות, גובשו אין ספור מסמכים, הוצעו אמצעים מדיניים מסוגים שונים ונערכו תכניות מתאר - אבל פתרון אינו נראה באופק. רשויות המדינה אינן מצליחות להתמודד עם התופעה בכלי האכיפה העומדים לרשותן. במקביל הן נוקטות במדיניות קרקעית ובמדיניות תכנון הדוחה את ההכרעה בכל הנוגע לסוגיה חשובה זו.

ללא ספק, זוהי אחת הבעיות הסביבתיות והחברתיות החמורות ביותר בארץ בכלל, ובמחוז הדרום בפרט. ישנה חשיבות גדולה לקידומה של תכנית המתאר המחוזית החלקית תמ"מ 23/14/4 (מטרופולין באר שבע) ולפעילותה של הועדה להצעת מדיניות להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, בראשות השופט בדימוס אליעזר גולדברג. זאת כנדבך ראשון הכרחי לגיבוש מדיניות הדוקה ונחושה להסדרת התיישבות הבדואים בנגב בהקדם האפשרי. כמו כן יש להבדיל במדויק בין הפתוח (השטחים הפתוחים) לבין הפיתוח (התיישבות מוכרת וחוקית). עם הפקדתה של תכנית מטרופולין באר שבע להתנגדויות הציבור בשנת 2008 (וכמעט במקביל עם הקמת הוועדה להצעת מדיניות להסדרת התיישבות הבדואים בנגב) נערכה בחברה להגנת הטבע עבודת מטה כדי להציג את עמדת הארגון בנושא בפני קובעי המדיניות. בדיעבד התברר, כי הצגת ההיבט הסביבתי-אקולוגי-נופי של הסדרת התיישבות הבדואים, הייתה חיונית ביותר, משום ששאר הגופים הסביבתיים לא הציגו את עמדותיהם.

עמדת החברה להגנת הטבע: התפשטות התיישבות של האוכלוסייה ופיזור בבנייה בלתי חוקית במאות מקבצים בשטחים הפתוחים בנגב גורמת נזקים סביבתיים, אקולוגיים ונופיים קשים, חלקם בלתי הפיכים. יש לקדם פתרונות דיור ביישובים מתוכננים ולפתור במהירות את תביעות הבעלות של האוכלוסייה הבדואית. כמו כן יש להפעיל את אמצעי האכיפה העומדים לרשות הרשויות

זאת כדי להתאים לכל גווייה של אוכלוסיית הבדואים, ולהבטיח איכות חיים גבוהה יותר למתיישבים. החברה להגנת הטבע קוראת ליישום החלטת הממשלה ולהסדרה הוגנת, רגישה וארוכת טווח של ההתיישבות הבדואית בנגב. רק כך תתחזק ההפרדה בין הפתוח לפיתוח, רק כך ייעשה צדק סביבתי-חברתי עם האוכלוסייה הבדואית, ורק כך יישמרו נופי השטחים הפתוחים המדבריים.

87.

באר שבע - הרחבת העיר צפונה

האיזום: חלק מהשטחים הפתוחים בצפון באר שבע הם שטחים בעלי ערכיות נופית סביבתית גבוהה, בשל היותם בלתי מופרים כמעט לחלוטין. בשטחים אלה, הנמצאים בתחום המוניציפלי של העיר ובתחום הפיתוח של העיר בתכנית המתאר המחוזית למטרופולין באר שבע, מקודמות על ידי גורמי פיתוח תכניות בנייה נרחבות לשכונות מגורים ואזורי תעסוקה (מרת"ח, כרכור, נווה מנחם ב', פארק תעסוקה מבואה צפונית). שטחים אלה משמשים בתי גידול של מיני חי וצומח נדירים, וחלקם בסכנת הכחדה כשום קולמן, בר-דרבן צהוב, כמנון שעיר, אירוס שחום, קטה חדת זנב, חוברה ושנונית באר שבע. כמו כן, חגורת השטחים הפתוחים הצפוניים לבאר שבע היא הסביבה הפתוחה האיכותית היחידה בקרבת שכונות המגורים העירוניות. ממזרח לבאר שבע שוכן גוש ההתיישבות של עומר-תל שבע וחבל יתיר, והסביבה הפתוחה בחלקים הדרומיים והמערביים של העיר סובלת ממפגעים סביבתיים רבים וממגבלות פיתוח הנובעות מקרבתה לאתר רמת חובב.

באר שבע, כדי לשלב שיקולים של שמירת טבע והגנה על שטחים פתוחים בתהליכי פיתוח העיר. נוסף לכך, החברה להגנת הטבע ממליצה גם לערוך סקר עתודות בנייה בתחום הבינוי הקיים על מנת לקדם ציפוף והריווית בנייה עירונית, ולמצות תחילה את כל עתודות הפיתוח במרחב העירוני הבנוי ובשטחים הפתוחים הדרומיים (שהם בעלי ערכיות סביבתית נופית נמוכה), בטרם יאושרו תכניות פיתוח חדשות על שטחים לא מופרים בצפון העיר. החברה להגנת הטבע תפעל לקידום תכניות לפיתוח העיר באר שבע המנצלות את עתודות הקרקע הקיימות במגמה לשלבן בתכניות להתחדשות העירונית.

עיריית באר שבע נוקטת בשנה האחרונה במדיניות של קידום תכניות בינוי בתחום הבנוי של העיר כיום, במסגרת עתודות בינוי ופיתוח שטרם מומשו. בנוסף, הסתיימה העבודה על סקר סובב באר שבע ויש חשיבות להטמיע את ממצאי הסקר במערכת התכנון העירונית ובייחוד בתכניות הרלוונטיות המרחיבות את העיר צפונה.

88.

סובב ערד וחבל יתיר - יישובים חדשים

האיזום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים בבינוי צמוד קרקע בצפיפות נמוכה, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנוק אקולוגי.

תל ערד. צילום: איתמר בן דוד

בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך, בחסות הממשלה ובניגוד למדיניות התכנון הארצית. דוגמה לכך היא החלטת הממשלה שהתקבלה בסוף שנת 2011, המורה על הקמת כ-10 יישובים חדשים באזור ערד. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים. בהקמת יישובים חדשים מעדיפים למעשה מקבלי ההחלטות ברשויות התכנון ומשרד השיכון

שטחים פתוחים, צפון באר שבע. צילום: החברה להגנת הטבע

עמדת החברה להגנת הטבע: יש חשיבות גדולה לקיום חגורה ירוקה מצפון לעיר. שמירה על שטחים איכותיים אלו חיונית לצורכי תיירות ופנאי ולשיפור דימויה של העיר כעיר מטרופולינית שאיכות החיים בה גבוהה. החברה להגנת הטבע ומכון דש"א השלימו בשנה שעברה סקר ערכי טבע ונוף מקיף בשטחים הפתוחים סביב העיר

מצביעים על השפעות של חוות רוח של טורבינות רוח גדולות (אך לא רק) על בעלי כנף שונים, לרבות ציפורים ועטלפים. המחקרים מציינים כי ההשפעות השליליות על ציפורים הן מגוונות, והינן תלויות מיקום, מינים ועונה. המחקר נוהג לקבץ את טווח ההשפעות למספר נושאים: הפרעה הגורמת להתקה או הדרה, לרבות מחסומים של תנועה; תמותה הנגרמת על ידי התנגשות ואובדן או נזק לבתי גידול הנגרמים בגלל טורבינות הרוח או תשתיות נלוות.

תל ערד. צילום איתמר בן דוד

במספר חוות מופעלים תצפיתנים ומכשירי מכ"ם שנועדו להתריע מפני התקרבות להקות ציפורים לאזור הטורבינות. דרושים מחקרים נוספים כדי ללמוד יותר על היחס בין מיקום חוות הרוח לבין פוטנציאל ההשפעה שלהן על בעלי הכנף.

ישראל משמשת (בגלל מיקומה בין 3 יבשות) צומת מעבר עולמי מרכזי למינים רבים של ציפורים. עושר מיני הציפורים ביחס לשטחה של ישראל גדול מאוד, וצפיפות המינים בה רבה. הגורמים המשפיעים על מגוון מיני העופות בישראל הם: צירי נדידה, מגוון של אזורים ביו-גיאוגרפיים ועושר במקומות מחיה. בעונת הנדידה חולפות מעל ישראל כ-500 מיליון ציפורים; למעלה מ-530 מינים שונים שוהים בישראל באופן קבוע. המשרד להגנת הסביבה החליט שלכל תכנון אתר המיועד להקמת טורבינות בישראל נדרש סקר מקדים שיבחן את הסיכון לציפורים.

החברה להגנת הטבע מציעה שבאזורים שבהם קיים פוטנציאל גבוה לסיכון הציפורים בגין טורבינות רוח אין למקם טורבינות רוח, למרות היתרונות של האזורים הללו מבחינת רוחות. באזורים אלה הסיכון לפגיעה משמעותית באוכלוסיות גדולות של ציפורים גדול מאוד, אך שקיימים אמצעים למיתון השפעות של טורבינות רוח, לרבות נהלי הפעלה בורים שיכולים לקבוע זמני הפעלה בהתאם לפעילות הציפורים. יחד עם זאת, אמצעים אלה – מידת הצלחתם מוטלת בספק, בעיקר אם באזור קיימת פעילות אינטנסיבית של ציפורים. ייחודה של ישראל מבחינת מגוון הציפורים ומספרן מחייב אפס טעויות.

אינטרס פרטי צר של קהילות קטנות המעוניינת להתבדל מרחבית ביישובים חדשים, על פני האינטרס הציבורי הרחב של שמירת שטחים פתוחים וחיזוק יישובים קיימים.

עמדת החברה להגנת הטבע: יש חשיבות לשמירה על רצף השטחים הפתוחים והנוף הפתוח על עולם הצומח והחי הייחודיים באזור טובב ערד ובחבל יתיר. החברה להגנת הטבע מתנגדת ליזמה התיישבותית נרחבת זו משום שהקמת היישובים החדשים תפגע במשאבי הטבע ברצף השטחים הפתוחים ובמגוון הביולוגי ותחליש את היישובים הקיימים. קיימות חלופות אחרות ליישובים אלו כעיבוי היישובים הקיימים באזור באמצעות פיתוח נכון ובר קיימא. עיבוי היישובים הקיימים בנגב בכלל הוא מטרה לאומית, ועל כן ראוי להקצות את מלוא המשאבים לקליטת משפחות חדשות ופיתוח מקורות פרנסה בתוך היישובים הקיימים. החברה להגנת הטבע פועלת יחד עם תושבי האזור במטרה למנוע את הקמת היישובים במקומם המתוכנן החדש, באמצעות פעילות ציבורית נרחבת.

89.

+ בקעת ערד – טורבינות רוח

האיום: תכנית לייצור אנרגיה באמצעות טורבינות רוח בשטח של 80 ד' בקרקע חקלאית בבקעת ערד. החווה מתוכננת להספק מותקן של 70 מגה וואט, ותכלול 25 טורבינות כאשר גובה העמוד 114 מ', קוטר הלב הוא 112 מ' וגובה קצה הלהב יגיע לכדי 170 מ'. מיקום החווה מחייב את פתוח לרוח כדי שניצול אנרגיית הרוח יהיה מרבי.

בקעת ערד היא אזור רגיש מבחינת נשרים. הסקר המקדים שנעשה בבקעת ערד ונתונים שנאספו מכ-10 נשרים הנושאים על גופם משרדים מראים, שבבקעת ערד קיימת תנועה צפופה לאורך כל חודשי השנה של נשרים. הקרבה לאזורי הקינון של הנשרים בדרום מדבר יהודה ואלפי פגרים שמקורם בעדרי הצאן הגדולים באזור מושכים לבקעה מספר רב של נשרים. מחקרים מאירופה ובעיקר מספרד מראים שנשרים פגיעים לטורבינות רוח יותר מבעלי כנף אחרים. בספרד נפגעים בכל שנה 2000 נשרים ע"י טורבינות רוח. בנוסף, מצא הסקר המקדים שהאתר ממוקם בליבו של ציר נדידה חשוב של חסידות, בליבו של אזור שיחור מזון של סיסים חיוורים ושל בזים אדומים.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת באופן עקרוני באנרגיות מתחדשות, לרבות אנרגיית רוח, כחלק מהאמצעים לצמצום פליטת מזהמים וגזי חממה. עם זאת, יש לקחת בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות שיקולים סביבתיים אחרים, לרבות פגיעה פוטנציאלית בבעלי כנף, כדי שתהליך זה יהיה מאוזן ויצמצם ככל האפשר את פוטנציאל הפגיעה.

עם התקדמות טכנולוגיית הרוח בעולם, מחקרים שונים

90.

כסיף - הקמת יישוב עירוני חדש

האיזום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים - פוגע בנוף הפתוח. הוא גם מצמצם את כמות השטחים הפתוחים בבינוי צמוד קרקע בצפיפות נמוכה, קוטע את רצף השטחים הפתוחים ומוביל להרס בתי גידול ולנזק אקולוגי. ההחלטה על הקמת העיר החדרית כסיף באזור צומת תל ערד התקבלה על ידי הממשלה ב-15.04.2007. מטרת הקמת היישוב כפי שנוסחה החלטת הממשלה באה לתת מענה לשתי סוגיות חשובות למדינת ישראל. הראשונה - מתן פתרונות דיור למגזר החרדי, והשנייה - עידוד ההתיישבות באזור הנגב. האתר המתוכנן להקמת היישוב נמצא בסמיכות לגן הלאומי תל ערד. היישוב המתוכנן נמצא בשטח המצוי בעיבוד חקלאי עונתי וייעודו חקלאי על פי תכנית המתאר המחוזית למחוז דרום - תמ"מ 14/4. הקמת היישוב מיותרת מבחינה תכנונית, זאת על סמך מלאי תכנוני מאושר למגורים בשכונות המגורים בעיר ערד, וכן ביישובים חדשים שאושרו אך טרם הוקמו באזור זה כגון היישוב כרמית בצומת שוקת. לקראת סוף שנת 2009 התקיים דיון בוועדת המשנה של המועצה הארצית על יוזמת הפיתוח הזו של משרד השיכון. הוועדה המליצה על הקמת עיר חדשה, אף על פי שהמהלך אינו תואם את עקרונות מדיניות התכנון הארצית, ולמרות החלופות הראויות בשטחים המיועדים לפיתוח בסמיכות לערים הקיימות בנגב. בתחילת שנת 2010 התקיים דיון נוסף במליאת המועצה הארצית ביחס ליזמת פיתוח זו של משרד השיכון. החברה להגנת הטבע הציגה את עמדתה העקבית שכל עוד ישנן חלופות במרחב אין צורך בהקמת עיר חדשה בלב השטחים הפתוחים ובסמיכות לאתר מורשת רב ערך לכלל הציבור. עמדה זו לא התקבלה על ידי רוב חברי המועצה הארצית.

כסיף. הדמיה: רשות הטבע והגנים

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע שותפה לרצון לחזק את ההתיישבות, בפרט באזורי הפריפריה. ראוי להשיג יעד זה בראש ובראשונה על ידי עיבוי היישובים

הקיימים. היישובים המצויים ממזרח לבאר שבע עדיין רחוקים ממיצוי הקיבולת שלהם, ובחלקם אף רחוקים מגודל מינימלי המאפשר קיום קהילה מאוזנת ועצמאית. מיקומה המוצע של העיר כסיף בלב בקעת ערד יפגע ברצף השטח האיכותי הפתוח של בקעת ערד. להקמת היישוב יהיו השלכות משמעותיות על המרחב בשל רגישותו הנופית הגבוהה ובשל קרבתו לגן הלאומי "תל ערד". יש חשיבות לשמר את כלל מרחב הגן הלאומי ערד כאתר מורשת תרבות עולמי. הדיון שהתקיים במליאת המועצה הארצית ביחס ליזמת פיתוח זו של משרד השיכון הוא הליך תכנון ראשוני, ונדרשים ליישוב החדש הליכי תכנון נוספים. התכנית לא קודמה בשנת 2011, אולם החברה להגנת הטבע תיאבק כנגד הקמת היישוב, ותפעל לשמירה על כמותם, רציפותם ואיכותם של השטחים הפתוחים באזור.

91.

דימונה - בינוי

האיזום: תכנית להקמת השכונה המזרחית בדימונה הכוללת 700 יחידות דיור בשטח מדברי טבעי בחלקה הצפון מזרחי של העיר דימונה. בתחום התכנית עוברים שני ערוצי נחלים: נחל דימונה ונחל אשלוך. ערוצים אלו מסומנים במפת סימון השבילים, ומזה שנים רבות משמשים אתר טבע אטרקטיבי לתושבי העיר. ערוצים אלו הם בית גידול ייחודי בהם גדלים הנרקיסים, סמלה של העיר דימונה. בתוך הערוצים גבי מים, בורות מים, מחשופי סלע ומתקנים חקלאיים מתקופות קדומות. שטח התכנית נמצא ברובו באזור בינוי עירוני, אך בשטח רגישות סביבתית גבוהה על פי תכנית המתאר הארצית לבינייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35). התכנית הגיעה בחודש אוקטובר 2011 לדיון בוועדה לדיור לאומי (וד"ל) והוחלט להכין לתכנית מסמך נופי סביבתי. ההנחיות ניתנו בחודש נובמבר והועברו למשרד השיכון, יזם התכנית.

עמדת החברה להגנת הטבע: התכנית מתפרשת על גבי השלוחות המזרחיות, מעל לערוצי הנחל. הבינוי חודר באצבעות ארוכות לתוך שטח מדברי ייחודי באופן בזבזני במשאב הקרקע. תכנון זה סותר את עקרונות צמידות הדופן לפיתוח קיים כנדרש בתמ"א 35. בשל ייחודו הנופי והאקולוגי של האזור החברה להגנת הטבע תובעת לצמצם את פריסת הבינוי בשטח התכנית. יש לצופף את הבינוי ובכך להקטין את תחום ההשפעות השליליות של הפגיעה בנוף. החברה להגנת הטבע קוראת להנהגת העיר ולתושביה לשמור על האופי המדברי הפתוח של ערוצי הנחלים, על מסלולי הטיול ועל הנרקיסים - סמל העיר דימונה.

92.

ערד, ירוחם ומצפה רמון – מתחמי מדבר תיירותיים

האיום: בשנים האחרונות מתוכננות בנגב מספר יזמות פיתוח, בהובלת משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל, הכוללות מוקדי תיירות ומלונאות מדבר בשטחים הפתוחים מחוץ לתחום היישובים העירוניים הקיימים בנגב, ובצפיפות בינוי נמוכה מאוד.

יעל מצפה רמון. צילום: אוהד כוכבי

דוגמות לכך הן תכניות המבוססות בעיקר על אכסון תיירותי ומלונאות בשולי העיר ערד, וליד היישובים ירוחם ומצפה רמון (תכנית "שפת המדבר"). יזמות אלו, המאפשרות מוקדי פיתוח חדשים בשטחים הפתוחים והפיתוח הנלווה להם (קווי תשתית, דרכי גישה ועוד) מקודמים תוך צמצום בהיקף השטחים הפתוחים, קיטוע רציפותם, פגיעה בנוף הפתוח והרס של בתי גידול רגישים. היזמות מאיימות לפגוע ברצף השטחים הפתוחים ובשימור יחידות שטח גדולות איכותיות של נופי בראשית מדבריים, ולכן עלולות לפגוע גם בכוח המשיכה התיירותי של חבל ארץ זה בעתיד.

בנוסף, פיתוח מסוג זה עלול לחסום בפני המטיילים את האפשרות לנוע בחופשיות וללא הגבלה בשטחים הפתוחים ובמרחבי הנגב במגוון פעילויות פנאי ונופש.

בגלל קידום התכניות הבזבזניות במשאב הקרקע בניגוד לעקרונות התכנון הארצי נערך בספטמבר 2010 דיון בהתנגדויות לתכנית המתאר של ירוחם לעניין "מתחמי התיירות ירוחם". ועדת ההתנגדויות במחוז הדרום החליטה לדחות את ההתנגדות שהוגשה. הוועדה השתכנעה כי מתחמים אלה עשויים לשמש מוקד תיירות אזורי תוך יצירת מגוון אטרקציות תיירותיות ייחודיות, לאור קרבתן למכתש הגדול.

תכנית "שפת המדבר" במצפה רמון מקודמת יחד עם תכנית מתאר כוללת ליישוב. השנה התקיים הליך שיתוף הציבור בתכנון ביחס לתכנית זו, והסתבר, כצפוי, כי ציבור רחב ביישוב עצמו מתנגד לחלק התכנוני של שפת המדבר בגלל השימוש הבזבזני במשאב הקרקע.

עמדת החברה להגנת הטבע: האתגר התכנוני הוא לפתח את ערד, את ירוחם ואת מצפה רמון ליישובים איכותיים, המתבססים על האטרקטיביות של תיירות המדבר לסוגיה, תוך חשיבה מחודשת של שילוב המרקמים התיירותיים והעירוניים בתכניות הקיימות.

ראוי להעדיף את היתרונות הסביבתיים והחברתיים של ההתכנסות אל השטח הבנוי של היישובים שזקוקים לחיזוק, על פני מגמת התכנון המפוזרת כלפי חוץ לעבר השטח הפתוח. היזמה להקמת המתחמים התיירותיים בשטח הפתוח תגרום לפגיעה בסביבה, בטבע ובנוף המדברי שעליו נשענת תיירות המדבר. החברה להגנת הטבע תתנגד לתכניות מתחמי התיירות הבזבזניות בשימוש במשאב הקרקע בירוחם, ערד ומצפה רמון.

93.

הסדרת חוות בודדים בנגב

האיום: בשנים האחרונות קבעה המועצה הארצית לתכנון ולבנייה כי ככלל, בישראל אין מקום לעודד ולהקים מיזמים של התיישבויות בודדים – חוות פרטיות בשטחים הפתוחים – המחזיקות בשטחי קרקע גדולים, מחוץ למקומות יישוב קיימים.

הקמת התיישבויות בודדים היא ניצול בזבזני של קרקע למטרות מגורים ותעסוקה (חקלאות, תיירות, אירועים, הסעדה, תעשייה חקלאית) מחוץ לתחומי יישובים, בפיזור ניכר במרחב. פיזור זה סותר את עקרונות התכנון וגורר השפעות שליליות מבחינה אקולוגית, כלכלית, חברתית, סביבתית ונופית. ההשפעה המזיקה של התיישבות בודדת בשטחים הפתוחים תוארה במחקרים רבים. בנוסף, החברה להגנת הטבע עדה לעבירות רבות על החוק בתחומי התכנון והבנייה בחוות אלו. מוקמים בהן בנייני מגורים, מבני משק ומתקנים שונים לאירוח ולקיום אירועים. בחלקן אף הוקמו גדרות החוסמות את המעבר החופשי בפני ציבור המטיילים בניגוד לחוק.

במהלך השנים הוקמו ברחבי הארץ ובעיקר בגליל, בהרי יהודה ובנגב עשרות רבות של חוות בודדים, בסיועם של גורמי שלטון שונים – בראשם משרד החקלאות ומינהל מקרקעי ישראל – ובתמיכת המועצות האזוריות, ללא קיומם של הליכי תכנון חוקיים. החוות הוקמו כדי ליצור עובדות תכנוניות מוגמרות בשטח, תוך הפעלת לחץ מצד גורמים שונים לאישורן בדיעבד של החוות על ידי מוסדות התכנון, שהתנגדו להקמתן מלכתחילה. ברחבי הנגב ישנן עשרות חוות בודדים. חוות אלה נמצאות בלב השטחים הפתוחים, ורובן ככולן מבצעות בפועל עבירות בנייה, הפוגעות בסביבה ובשלטון החוק.

במהלך שנת 2009 הוגשה הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב על ידי ח"כ ישראל חסון. הצעת החוק ביקשה להעניק לחוות הבודדים הקיימות בנגב באופן לא חוקי, זכות חכירה לדורות ללא מכרז, ללא תכניות מאושרות כדין ובניגוד להחלטות מוסדות התכנון. הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב על ידי ח"כ

הפתוחים בבינוי צמוד קרקע בצפיפות נמוכה, קוטע את רצף השטחים הפתוחים וגורם להרס בתי הגידול ולנזק אקולוגי.

דוגמה לכך היא הקמת היישובים החדשים ניצנית וחלוצית 3 בפתחת ניצנה. ראשיתם של יישובים אלה בתכנית שלד לפתחת ניצנה. התכנית הוכנה בשנת 2001 בעקבות החלטת הממשלה מאותה שנה, על בסיס סקר היתכנות לאיתור ולפיתוח ההתיישבות בחולות חלוצה. במסגרת גיבוש התכנית נדונו מספר חלופות פיתוח בהן:

- חלופת שרשרת - יישובים קטנים לאורך הגבול הבינוני ישראל מצרים.
- חלופת מוקד פרוורי חדש - יישוב סמוך לשמורת חולות עגור.
- חלופת חיזוק מוקדים קיימים - עיבוי וחיזוק ההתיישבות בפתחת ניצנה ובפתחת שלום.
- חלופה משולבת - עיבוי וחיזוק ההתיישבות בפתחת ניצנה ובפתחת שלום, תמורת פיזור שלושה יישובים לאורך הגבול.

לבסוף נבחרה החלופה המשולבת.

התיירות באזור פתחת ניצנה הולכת ומתפתחת. אזור זה כולל נופי ארץ בראשית פתוחים, מסקרנים ושונים מאזורים אחרים בישראל. במקום קיים היצע מגוון ורחב של פעילויות, ותיירות ומטיילים המגיעים לאזור נהנים מטויל באזורי הגבעות והחולות. אתרים חשובים רבים כמו תל ניצנה, החוות הקדומות, מערת ניצנה, הכביש המנדטורי, מערת ניצנה ודיונות החול עלולים להפוך למובלעות בנוף הבנוי או בשוליו, ובכך יאבדו מייחודם.

אירוס הנגב. צילום: איתמר בן דוד

בסוף שנת 2009 הופקדה להתנגדויות הציבור תכנית המתאר להקמת היישוב החדש ניצנית. לתכנית הוגשו 178 התנגדויות, כולל התנגדות מטעם החברה להגנת הטבע. ועדת ההתנגדויות החזירה את הדיון למליאת הוועדה המחוזית בגלל חוסר התאמה מהותי בין התכנית כפי שהחלט לפני הפקדתה לבין התכנית שפורסמה להפקדה. בדצמבר 2010 החליטה הוועדה המחוזית כי יש להפקיד את התוכנית מחדש מפאת פגמים מהותיים. המועצה האזורית רמת הנגב ומנהל מקרקעי ישראל הגישו ערר על החלטת

ישראל חסון החלה כמהלך עוקף תכנון ועוקף כללי מינהל תקין שהיה עלול לפגוע ברצף השטחים הפתוחים. בשנת 2010 החברה להגנת הטבע פעלה בכנסת על מנת לצמצם נזקי מהלך חקיקה זה אשר אושר לבסוף בשינויים כך שהאישור התכנוני ייעשה במוסדות התכנון בהליכים רגילים.

חוות בודדים האורליה. צילום: שי טחנאי

עמדת החברה להגנת הטבע: יש להפסיק לאלתר את מיזמי ההקמה של עשרות התיישבויות הבודדים שהוקמו בניגוד לחוקי המקרקעין. החוות ממוקמות בשטחים הפתוחים המיועדים לשימור כפי שנקבע בתוכניות המתאר השונות. על הממשלה לפנות את החוות הלא חוקיות, להשיב את המצב התכנוני לקדמותו, ולמצות את הדין עם העבריינים ועם הגורמים ברשויות שתומכים בהם. במקביל יש לפעול במוסדות התכנון למניעת אישורן בדיעבד של חוות כאלו ברחבי השטחים הפתוחים. כמו כן יש להנחות את היחידה לאכיפת דיני המקרקעין במשרד המשפטים להעלות את הטיפול בעניין זה לראש סדר העדיפויות. במהלך הכנת התכניות מפורטות לחוות דרך היין, החברה להגנת הטבע תדרוש שתכניות אלו יכללו לכל חווה תשריט והוראות תכנית וכן נספחים ופרוגרמה חקלאית. יש לקבוע לכל חווה את השימושים שיוותרו בהתאם לפרוגרמה וכן את אלו שיאסרו בהתאם לרגישות הסביבתית. על פי הוראות תכנית המתאר המחוזית לדרך היין יש לסמן את כל שטחי הבינוי לסוגיהם: מגורים, תיירות, מסחר, מבני משק ומבנים חקלאיים. שרידי עתיקות ומורשת הקיימים בשטח התכנית יסומנו בתשריט וייקבעו לגביהם הוראות לשימור ופיתוח לרווחת הכלל.

94.

פתחת ניצנה - יישובים חדשים: ניצנית, חלוצית 3

האיום: פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים. הפיתוח פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים

ונדחתה. החברה להגנת הטבע הגישה ערר על החלטת הוועדה המחוזית לוועדת המשנה לעררים של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. הערר כבר נדון אך עד כה טרם התקבלה החלטה.

צבי הנגב בחולות הנגב המערבי. צילום: עמיר בלבן

96. רמת נגב - כפר נופש בחוף ערוץ מדברי ואתר עתיקות "העיר האבודה"

האיום: המועצה האזורית רמת הנגב מקדמת תכנית להקמת כפר נופש בתוך ערוץ נחל מדברי ואתר עתיקות בשם "העיר האבודה". כפר הנופש משתרע על שטח של כ-40 דונם הכולל 40 יחידות אירוח, מבנה כנסים והסעדה, מבנה מנהלה ושירותים, בריכות מים ומבנה לשומר. שטח הבינוי כולל כ-11,000 מ"ר וממוקם בלב ערוץ נחל טבעי, הכולל מבנים עתיקים מתקופות ארכיאולוגיות שונות. האתר מוצע על שטח פתוח שאינו צמוד דופן מחוץ לתחום הבינוי והפיתוח של היישוב. הקמת כפר הנופש תחייב תשתיות כגון: דרכים, מים, ביוב ותאורה. מוקד פיתוח זה יגרום לנזק רב ובלתי הפיך לערוץ הנחל ולסביבה. בנוסף, כפר נופש בלב האתר הארכיאולוגי הייחודי "העיר האבודה" יפגום בחוויית הביקור והסיור במקום.

עמדת החברה להגנת הטבע: כפי שנכתב בעבר בתכנית האב לתיירות של המועצה האזורית רמת הנגב, האתר צריך לשמש "מוקד עניין תיירותי ארכיאולוגי" ללא לינה. החברה להגנת הטבע ממליצה לשקם את האתר הארכיאולוגי ולהכשיר אותו לסיורים ברגל ובאופניים. החברה להגנת הטבע תתנגד לאכסון מלונאי שאינו בתוך היישובים או צמוד דופן לתחום היישוב. החברה להגנת הטבע תדרוש מהיזמים לערוך שיתוף ציבור ולהכין תסקיר השפעה על הסביבה לתכנית. החברה להגנת הטבע ערכה בחודש מרץ 2011 אירוע ציבורי וסיורים ללא תשלום על מנת למנוע את הקמת כפר הנופש במיקום המוצע. בחודש ספטמבר

הוועדה המחוזית לוועדת המשנה לעררים של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה. הערר כבר נדון אך עד כה טרם התקבלה החלטה.

עמדת החברה להגנת הטבע: ישנה חשיבות רבה לשמירה על רצף השטחים הפתוחים ועל הנוף הפתוח של עולם הצומח והחי הייחודיים בפתחת ניצנה. החברה להגנת הטבע מתנגדת למיקומו של היישוב "ניצנית" על גבעות ניצנה ולהקמת היישוב "חלוצית 3", משום שהקמת היישובים החדשים תפגע במשאבי הטבע, ברצף השטחים הפתוחים ובמגוון הביולוגי.

קיימות חלופות אחרות ליישובים אלה, כמו למשל עיבוי היישובים הקיימים בפתחת ניצנה. ראוי להגן על האופי הכפרי הקהילתי של היישובים באמצעות פיתוח נכון ובר קיימא. עיבוי היישובים הקיימים בנגב בכלל זו מטרה לאומית, ועל כן, ראוי להקצות את המשאבים הנדרשים לקליטת משפחות חדשות ולפיתוח מקורות פרנסה ביישובים הקיימים.

החברה להגנת הטבע פועלת יחד עם תושבי פתחת ניצנה למנוע את הקמת היישובים במקומם המתוכנן, באמצעות פעילות ציבורית משותפת. החברה להגנת הטבע הגישה יחד עם גורמים נוספים את התנגדותה ליזמת הקמת היישוב החדש ניצנית, ותמשיך להוביל את המאבק לביטול התכנית במוסדות התכנון.

95. חולות הנגב המערבי - כביש 10

האיום: כביש 10 הקיים נסמך על גדר המערכת בין גבול ישראל ומצרים. לאור דרישות מערכת הביטחון ויישובי הספר בנגב המערבי הוחלט על הסטת תוואי הדרך מזרחה, תוך השארת הדרך הקיימת היום כדרך לשימוש הצבא בלבד. כך ישמשו זה בצד זה שני תוואי דרך מקבילים.

החלופות הנדונות היום הן הסטת תוואי הכביש 400-750 מ' מזרחה. תסקיר ההשפעה על הסביבה הצביע בצורה ברורה על העדיפות הברורה של חלופת שדרוג הדרך הקיימת בכל הפרמטרים שנבחנו במסגרתו. למרות זאת ועל אף התנגדותה העזה של החברה להגנת הטבע התכנית אושרה להפקדה בוועדה המחוזית במחצית השנייה של שנת 2009, ובשנת 2011 נדחתה התנגדות החברה להגנת הטבע, וערר שהגישה למועצה הארצית נדון, אך טרם הוכרע.

עמדת החברה להגנת הטבע: הסטת הכביש תגרום פגיעה אנושה בשטחי החולות שבנגב המערבי. החברה להגנת הטבע טוענת כי אין הצדקה של ממש להסטת הכביש. ישנן היום חלופות כגון שדרוג הדרך הקיימת תוך שימוש במגוון אמצעים אלקטרוניים והנדסיים להבטחת הנסיעה בציר הקיים.

החברה להגנת הטבע יחד עם אנשי אקדמיה מאוניברסיטת בן גוריון הגישה התנגדות לתכנית ולסלילת התוואי המוצע. ההתנגדות נדונה בשנה שעברה בוועדת ההתנגדויות

פיתוח יישובים חדשים, הכולל הן בניית בתי מגורים והן תשתיות נלוות נדרשות כגון כבישים, חשמל, ביוב ומים – פוגע בנוף הפתוח, מצמצם את כמות השטחים הפתוחים, קוטע את הרצף שלהם, הורס בתי גידול וגורם לנזק אקולוגי. החברה להגנת הטבע רואה בדאגה את התנהלותה של עמותת "איילים" אשר במספר מקרים לאחרונה מבצעת עבירות על חוקי מקרקעין שונים, ובכלל זה על חוק התכנון והבניה.

אתר גרעין "שיזף". צילום: שי טחנאי

98. מצפה רמון – בנייה על שפת המכתש

האיזום: מכתש רמון, גדול המכתשים בארץ והגדול מסוגו בעולם, הוא אחד מאצורות הטבע והנוף הייחודיים בהם התברכה ישראל. במסגרת החלטת הממשלה על שימור "ארץ המכתשים" הוכרז המכתש כערך לאומי, והוא אף נמצא בהליכים להכרזתו כאתר מורשת עולמי על ידי אונסק"ו. למרות חשיבותם הרבה, עלולים מצוקי המכתש להינזק קשות בעקבות מספר פרויקטים המתוכננים להיבנות על שפת המכתש. בימים אלה מקודמת תכנית לבניית שכונה חדשה, מסביב להר גמל הנמצא על המצוק.

שטח התכנית מוגדר בתכנית מתאר הארצית המשולבת לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) כ"שטח ברגישות נופית סביבתית גבוהה", וחלקו נמצא בתחום שמורת טבע. השכונה תוכננה בשנות ה-90 על ידי משרד השיכון, בתקופת העלייה הגדולה ובהליכי תכנון מזוזים, עת התעורר צורך דחוף בהקמת שכונות מגורים רבות תוך זמן קצר.

למעלה מעשור חלף, הצרכים השתנו, אך התכנית הפוגענית בעינה עומדת. במרומי הר גמל וסביבו עתידה לקום השכונה על פי התכנית הנוכחית, על אחת מנקודות התצפית המרשימות ביותר על מכתש רמון. למרגלות הר גמל נמצא אתר ארכיאולוגי חשוב. בינוי שכונת מגורים בקרבתו יפגע הן באתר והן בערכי המורשת שהוא מייצג.

מועצת הגנים והשמורות המליצה בחודש יוני 2011 באופן

2011 התקיים שימוע ציבורי במועצה האזורית רמת נגב על יזמת פיתוח מזיקה זו, והחברה להגנת הטבע הביעה את התנגדותה לתכנית באופן ברור.

אתר "העיר האבודה". צילום: שי טחנאי

97. "שיזף" – ישוב חדש

האיזום: בשנה האחרונה אנו עדים לכך שהליך הקמתם של יישובים חדשים בישראל נמשך בתמיכת ממשלת ישראל, ובניגוד גמור למדיניות התכנון הארצית. על פי תכנית המתאר הארצית לבנייה, לפיתוח ולשימור (תמ"א 35) ככלל אין מקום להקמת יישובים חדשים.

דוגמה לכך היא קביעת עובדות בשטח, באופן לא חוקי, לשם קידום הקמת יישוב חדש באזור המועצה האזורית רמת נגב על ידי גרעין "שיזף" של עמותת "איילים". העמותה החליטה לקדם הצעת פתרון לבעיית הדירור בארץ על ידי שינוי מפת ההתיישבות ולאכלס את הנגב ואת הגליל באמצעות הקמת יישובים חדשים. אנשי העמותה קיימו פגישות לגיבוש מתווה ליישוב, ובמקביל נפגשו עם ראש המועצה האזורית רמת נגב, מנהל מקרקעי ישראל וגופים נוספים.

בקיץ האחרון הניחו חברי גרעין "שיזף" מבנה יביל בשטח והקימו במקום "יישוב זמני" במטרה להפכו ליישוב קבע בבוא העת. בשטח בוצעו עבודות עפר והוקמו תשתיות להנחת מבנים יבילים נוספים כבסיס להקמת היישוב החדש. עבודות העפר שבוצעו גרמו לפגיעה בשטח ובסביבה הקרובה. העבודות נעשו בגיבוי המועצה האזורית רמת נגב, ללא דיון בממשלה על הקמת יישוב חדש במקום, וללא אישור מוסדות התכנון.

עמדת החברה להגנת הטבע: בשנה האחרונה מתרחבת התופעה של קבוצות צעירים המתגבשות סביב רעיון הקמת יישובים חדשים בנגב ובגליל. הם רואים בחזונום יישוב חדש, מתבדל, שחי מחקלאות, חינוך ותיירות ומבסס את חיי הקהילה שלו על עקרונות של איכות הסביבה. עמדת החברה להגנת הטבע גורסת כי יש להימנע מהקמת יישובים חדשים מסיבות כלכליות, חברתיות וסביבתיות.

99.

אורון-צין - תכניות כרייה ב"ארץ בראשית"

האיום: בעקבות המאבק לשימור השטחים הפתוחים באזור מפעלי ייצור הפוספטים באזור אורון-צין בנגב בבעלות חברת "רותם אמפרט" מקבוצת "כימיקלים לישראל" וסביב קידום התכניות לכריית פוספטים בשדה הכרייה "חצבה מערב", התחזקה ההכרה בצורך לשמר על השטחים הפתוחים בנגב כשטחי "ארץ בראשית", אזורים בעלי חשיבות נופית ואשר במשך דורות רבים יד אדם לא נגעה בהם.

במסגרת מוסדות התכנון מקודמות היום תכניות ביזמת קבוצות פרטיות ותעשייתיות שונות לכריית מינרלים תעשייתיים מסוגים שונים. תכניות אלה כוללות פיתוח נלווה רב, המאיים על רציפות השטחים הפתוחים ועל כמותם. שטחים אלה הם מהאיכותיים ומהרגישים בנגב מבחינה נופית. הפעילות נעשית אמנם תחת זיכיון מטעם מדינת ישראל, אולם לחצי השוק הפרטי הם שמביאים בסופו של יום להמשך הכרייה, אשר חלק ניכר ממנה מופנה לייצוא. מאז החלטה על ארץ המכתשים בשנת 1994, לא קיימה המדינה דיון מחודש בשאלת המשך "ייצוא" נופי בראשית.

עמדת החברה להגנת הטבע: המועצה הארצית לתכנון ולבנייה הורתה לפני מספר שנים לערוך תכנית מתאר ארצית לכרייה ולחציבה של מינרלים תעשייתיים - תמ"א 14 ג' (בעיקר פוספטים). במסגרת תכנית זו ייבחנו ברמה הארצית עתודות הכרייה והחציבה של המינרלים התעשייתיים בישראל. למהלך זה חשיבות רבה לקידום השמירה על ערכי טבע, סביבה ונוף בכלל, ובעיקר על שטחי "ארץ בראשית" בנגב. החברה להגנת הטבע מלווה את עריכת תכנית המתאר הארצית לכרייה ולחציבה של מינרלים תעשייתיים (תמ"א 14 ג').

על ההר בארץ בראשית. צילום: אלבטרוס

בעקבות המאבק על שדה הכרייה "חצבה מערב" אותו הובילה החברה להגנת הטבע מול חברת "רותם אמפרט", הוחלט על הכנת תכנית מתאר כוללת חדשה לכריית פוספטים באזור אורון צין שבנגב. נקבע כי התכנית החדשה תאזן בין צורכי הכרייה לבין ערכי הטבע, הנוף והטיילות.

הר גמל בשקיעה. צילום: אפי פרי

חד משמעי שלא לאשר גריעה של 8.5 דונם מתחום התכנית ומשמורת הטבע המוצעת על שפת המכתש. אף על פי כן משרד השיכון ממשיך לקדם את התכנית במלואה. בנובמבר 2011 נערך דיון בוועדת המשנה של המועצה הארצית והוחלט לאשר את הפקדת התכנית ולדחות את החלטת מועצת הגנים והשמורות.

עמדת החברה להגנת הטבע: ראוי להתייחס אל המצוק בשפת המכתש כאל שטח פתוח לטובת תושבי העיר והציבור הרחב, ולהרחיק ממנו כל בנייה עתידית. כדי להציג תכנית עדכנית ונכונה, יש לתאר את צרכי הבנייה הכוללים במצפה רמון, ולדרוש תכנון מחדש של השכונה, כחלק מהליך תכנוני כולל בתכנית המתאר המחוזית החדשה. ניתן לשנות את התכנית תוך התחשבות בערכי הטבע והנוף של המכתש ותוך שמירה על המצוק. את הפיתוח לשכונת המגורים ניתן לערוך בשטחים חלופיים הנמצאים בקרבת מקום, אשר נהרסו בעבר עקב עבודות פיתוח קרקע. חלק משטחים אלה נמצא בסמוך לשכונה המתוכננת וחלק נמצא צפונית למצפה רמון, לאורך כביש 40. החברה להגנת הטבע זכתה לתמיכה ציבורית גורפת מצד תושבים רבים במצפה רמון, החרדים לצביונו ולייחודו של היישוב.

שמירה על ערכם הגדול של השטחים הפתוחים באזור המצוק חיונית למען תושבי מצפה רמון וישראל כולה, והיא רבת חשיבות לקידום התיירות, לשמירת ערכי הטבע הנוף והמורשת ולמען הדורות הבאים. ציבור רחב מכל רחבי הארץ הגיע למצפה רמון להפנינג מיוחד שארגנה החברה להגנת הטבע בשנה שעברה בשיתוף תושבי המקום, וממנו יצאה קריאה לרשויות להגן על הערכים הייחודיים של המקום. החברה להגנת הטבע בשיתוף תושבי המקום תיערך להגיש התנגדות לתכנית עם הפקדתה להתנגדויות הציבור.

מרכיבי אי הוודאות הכלולים בו. החברה להגנת הטבע גורסת שלמרות הדחפות הרבה בטיפול בים המלח, יש להיזהר מפתרון של בעיה אחת על ידי יצירה של בעיה אחרת.

ים המלח. צילום: כיתרי מעוז

בסוף 2011 נודע כי בעתיד הקרוב צפוי להתפרסם מחקר של הבנק העולמי, שבוצע במסגרת בדיקת ההיתכנות שנערכת לפרויקט. הממצאים תומכים בעמדת החברה להגנת הטבע משום שמדובר בפרויקט חסר תקדים, שיש לבצעו בזירות רבה והשפעותיו על הים וסביבתו קשות לחיזוי.

101.

ים המלח – בריכה מס 6 של מפעלי ים המלח

האיום: תכנית מתאר מקומית הוגשה על ידי "מפעלי ים המלח" מקבוצת "כימיקלים לישראל" לוועדה המחוזית, ומטרתה הקמת בריכה 6, אשר לטענתם נחוצה להגדלת התפוקה. תכנית זו כוללת הגדלת כמות השאיבה של מי הים ושל שטחי האידוי באמצעות הקמת בריכת אידוי נוספת, בשטח של כ-16 קמ"ר מצפון לבריכה 5. הבריכה מיועדת להגדיל את כושר הייצור בשיעור של כ-10%. הבריכה תגרום לירידת המפלס עוד ב-2% לשנה. הגברת שאיבת המים תאיץ את תהליך ירידת המפלס ואת נסיגת קו החוף באגן הצפוני.

לתכנית זו צפויות השפעות סביבתיות שליליות כגון: דרישה לכמויות גדולות של חומרי כרייה וחציבה להקמת סוללות הבריכה וירידת המפלס.

עמדת החברה להגנת הטבע: במצב של חוסר ודאות תכנוני יש למנוע החמרה של התופעות הפיזיות בים המלח. ים המלח הוא בעל ערך טבע ונוף לאומי רב. הבעיות הסביבתיות האדירות סביבו קשורות באופן ישיר לירידת המפלס. כל תכנון עתידי שכרוך בהגדלת שאיבת המים מהאגן הצפוני (שהוא גוף המים הטבעי היחיד שנותר בים המלח) על חשבון תוספת מים לאגן הדרומי (שהוא שטח של בריכות אידוי תעשייתיות) יגרום לפגיעה בים המלח ובסביבתו. כל החלטה בעניין עתיד אזור ים המלח מחייבת תהליך מבוקר של קבלת החלטות, ברמת המועצה הארצית לתכנון

התכנית החדשה לוותה בעבודה מקצועית ויסודית של צוות מלווה ובסקר טבע, נוף ומורשת. מחלוקות רבות שצצו ועלו נפתרו תוך כדי תהליך העבודה. תוקפה של התכנית הוארך בוועדה המחוזית לעוד 4 שנים, בתנאי שלא תתבצע כל כרייה בשטחים שנמצאים בלב הקונפליקט. התכנית עומדת כיום לקראת הצגתה בפני הוועדה המחוזית.

100.

ים המלח – תעלת הימים

האיום: ים המלח – נכס טבע, נוף ומורשת בינלאומי, המועמד להכרזה כאתר מורשת עולמית על ידי אונסק"ו, הולך וגווע. מפלס ים המלח יורד בהתמדה מזה 40 שנה כתוצאה משימוש שעושות מדינות האזור במים שהגיעו אליו בעבר, בעיקר דרך נהר הירדן. ים המלח סובל מגרעון של כ-800 מיליון מטרים מעוקבים (מ"ק) מים בכל שנה. 250 מיליון מ"ק נשאבים על ידי מפעלי ים המלח בישראל ובירדן והשאר נשאבים לאורך הירדן. המשמעות היא שכ-94% מהמים שהעניק הטבע לים המלח נגרעים על ידי פעילות האדם. כתוצאה מכך מפלס הים יורד בשנים האחרונות בשיעור של למעלה ממטר אחד בכל שנה. מעבר לפגיעה הנופית, גורמת ירידת המפלס לנזקים בהיקף ניכר לסביבת ים המלח.

מזה מספר שנים עומדת על הפרק תכנית המתיימרת להציל את ים המלח. זוהי תכנית "מובל השלום", המקודמת על ידי הבנק העולמי. על פי תכנית זו יישאבו כשני מיליארד קוב מים ממפרץ אילת/עקבה ויוזרמו צפונה, דרך עמק הערבה לים המלח בתעלה ובצינור אשר ייבנו ברובם בתחום ממלכת ירדן. בטרם יוזרמו המים לים המלח, הם יותפלו כדי לייצר מי שתייה, בעיקר עבור ממלכת ירדן. מי המלח המרוכזים (כתוצאה של תהליך ההתפלה) יוזרמו לים המלח. מדובר בתכנית שאפתנית בקנה מידה עולמי, בעלת פוטנציאל להשפעות דרמטיות על אזור מדברי רגיש ביותר. קשה מאוד להעריך מה תהיינה ההשלכות הסביבתיות של פעולות אלה: השפעות שאיבת נפחי מים גדולים ממפרץ אילת, הובלת מי ים בערבה שהוא אזור בעל רגישות סיסמית גבוהה ושינוי ההרכב הכימי של ים המלח כתוצאה מעירוב מי ים סוף עם מי ים המלח.

הבנק העולמי החל במחצית שנת 2008 לבצע בדיקה טכנית – כלכלית – סביבתית לפרויקט זה, בלי לבחון חלופות אפשריות אחרות להצלת ים המלח, כגון הזרמת מים מהכינרת דרך נהר הירדן לים המלח.

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע פועלת כחלק מקואליציית ארגוני סביבה, שמטרתה לשמר את ים המלח כחלק מאזור השבר הסורי אפריקאי שבתחום ישראל. מדובר במרחב של ערכי טבע ייחודיים: מפרץ אילת, הערבה, ים המלח, עמק הירדן, הכינרת, בקעת החולה והחרמון. החברה להגנת הטבע מטילה ספק ביכולתה של הבדיקה הנערכת על ידי הבנק העולמי להפיג את כל החששות מפני ההשלכות הסביבתיות של הפרויקט. זאת בשל ריבוי

הכנת התכנית לכיכר סדום. זאת כדי להטמיע בהליך התכנון שטחים ערכיים המשמשים בתי גידול ייחודיים לשימור. כמו כן, החברה להגנת הטבע תערוך בשנה הקרובה סיורים ופעילויות ציבוריות להכרת ערכי הטבע הייחודיים באזור.

חמסס נובי. צילום: יואב פרלמן

ים המלח. צילום: כיתרי מעוז

ולבניה. כמו כן יש להתייעץ עם הרשויות הנוגעות לעניין ולא לקדם תכנית מתאר מקומית נקודתית ללא ראייה כוללת. עתיד בריכה 6 חייב להיות חלק מראייה לאומית וסביבתית כוללת של תכנון ארוך טווח לים המלח ולסביבתו.

103.

הנגב והערבה - הרחבת שטחי העיבוד החקלאי בשטחים פתוחים רגישים

האיום: משנת 2004 מוביל משרד החקלאות פיתוח חקלאי רחב היקף במרחבי הנגב והערבה להרחבת שטחי העיבוד החקלאי ביותר מ-100,000 דונם. שטחים אלה כוללים גם שמורות טבע במספר תכניות מתאר ארציות (תמ"א 8 ותמ"א 35). זהו ללא ספק אחד האיומים החריפים ביותר על המערכות הטבעיות בישראל.

פיתוח זה, שהוא תוצאה של הליכים הנערכים במסגרת ועדות פנימיות של משרד החקלאות וללא כל שקיפות ציבורית, מאיים על שטחים פתוחים טבעיים ואיכותיים בעלי חשיבות נופית ואקולוגית רבה. הפיתוח הזה עלול להרוס בתי גידול ייחודיים עתירי ערכי טבע מוגנים. כבר כיום ידוע בוודאות, ממידע של רשות הטבע והגנים וממספר מדענים חשובים, כי תהליכי פיתוח חקלאי אלה מאיימים על בתי הגידול הבאים: שטחי עין עופרים ("קול אמריקה") בצפון הערבה ושטחי "חולות עגור", "חולות חלוצה" ו"פארק הלס" במערב הנגב.

הפיתוח החקלאי זוחל אל עבר שטחים פתוחים ערכיים ובהם בתי גידול ייחודיים ללא יד מכוונת וללא ראייה תכנונית-מרחבית רחבה הכוללת גם שיקולים אקולוגיים ונופיים. אף על פי כן קיבלה הממשלה בשנה שעברה כמה החלטות שקידמו את הרחבת שטחי העיבוד החקלאי באזורים רגישים בנגב ובערבה.

עמדת החברה להגנת הטבע: על משרד החקלאות היוזם את המהלך, מינהל מקרקעי ישראל ומוסדות התכנון לגלות אחריות סביבתית ולהבטיח כי שטחים פתוחים איכותיים עשירים בערכי טבע ונוף יישארו במצבם הנוכחי למען הדור

102.

כיכר סדום - מלחת סדום

האיום: מלחת סדום היא בית גידול ייחודי ונדיר בישראל. בעקבות הפיתוח החקלאי המואץ בעשורים האחרונים, צומצמו מאוד שטחי המלחה לאורך הבקע מדרום לים המלח. במלחת סדום יש כיום שטח רחב של מלחה, שחלקה הגדול נשמר עד היום בעיקר בגלל חשש ממוקשים.

בבית גידול זה מתקיימת מערכת אקולוגית ייחודית, הכוללת מינים רבים של חולייתנים הנמצאים בסכנת הכחדה. הבולט שביניהם הוא התחמס הנובי, עוף לילה אוכל חרקים, שתת-המין המקומי שלו הוא כמעט אנדמי לישראל. מלחת סדום היא המקום האחרון בישראל בו נותרו זוגות ספורים של מין זה. האזור עשיר גם במגוון מיני עטלפים: במלחה נמצאו 16 מיני עטלפים, מתוכם 14 המוגדרים בסכנת הכחדה.

בשנה האחרונה קודמה תכנית מתאר כוללת ליישובי כיכר סדום ("נאות הכיכר" ו"עין תמר"), נדונה בוועדה המחוזית והוחלט להפקידה בתנאים. חרף ייחודו של השטח, מהלך זה לא כלל התייחסות נאותה לערכי הטבע בכיכר סדום.

עמדת החברה להגנת הטבע: עקב כוונות החקלאים לפנות את השטחים הממוקשים ולעבדם נוצר איום מדי על המשך קיומה של המערכת הטבעית בשטח. יש למצוא פתרון שיבטיח מחד גיסא את קיום המערכת האקולוגית המאפיינת את מלחת סדום, ושיאפשר את התפתחותם של היישובים לפי תכניות המתאר השונות מאידך גיסא. איזון זה יוכל להישמר רק כתוצאה מתכנון מושכל ומאינטרסים משותפים לגופי שמירת הטבע ולתושבי כיכר סדום.

רק הכרזה על שמורת טבע במלחת סדום תאפשר את קיומה של המערכת הטבעית והייחודית של המלחה, ובמיוחד את קיומה של אוכלוסיית התחמס הנובי.

החברה להגנת הטבע תפעל במסגרת ועדת ההיגוי למען

2011 התכנית הופקדה בפועל להתנגדויות למשך 60 יום.

עמדת החברה להגנת הטבע: השטחים הפתוחים במדינת ישראל הולכים ונעלמים. כבר היום מדינת ישראל היא אחת המדינות הצפופות בעולם. הקמת פרויקט בנגב, שישרת מטוסים מרחבי העולם ויהווה מעין מגרש חנייה ענק למטוסים מדאיגה ביותר. קיים חשש כבד שהתכנית עלולה להפוך ל"בית קברות למטוסים" מכל העולם שבו תיערך גריטת מטוסים. התכנית המוצעת תוביל לישראל פסולת מטוסים ללא פתרון מחזור, בשעה שמדינת ישראל מצויה במחסור תמידי באתרי הטמנת פסולת עתירת נפח. מוקד בינלאומי זה יגרום גם לפליטת גזי חממה ומזמהי אויר אחרים בתחומי ישראל. לדעת החברה להגנת הטבע אין זה ראוי שמדינת ישראל תנהג כמו מדינת עולם שלישי ותיבא לשטחה פסולת של מדינות אחרות. החברה להגנת הטבע מצרה על החלטת מוסדות התכנון לקדם את אישורה של התכנית ויחד עם תושבי האזור תגיש התנגדות חריפה לאישורה.

עובדה. צילום: דורון ניסים

105.

חולות סמר - כריית חול

האיום: חולות סמר הם דיונות החול האחרונות שנותרו בערבה הדרומית. רוב החולות בדרום הערבה יושרו לצרכי חקלאות (גידולי שדה ותמרים), וחלקם נכרו לצרכי סלילה ובנייה באילת. בחולות סמר מתקיים עולם שלם של צומח, חי ונוף. המים האצורים בחולות ומצע הקרקע המאוורר מאפשרים צמיחת שיחים המשמשים מזון (בעיקר זרעים) לבעלי חיים ואפשרות להתחפר בחול ולהימלט מחום המדבר למחילות קרירות. כך נוצר בחולות עולם חי וצומח עשיר, מגוון ומיוחד במינו.

חולות סמר הם משאב טבע ייחודי ויקר המציאות, אשר יש לפעול מיידית לשימור המגוון הביולוגי שלו, ולניצולו לחינוך ולתיירות. 75 מדענים מתחום האקולוגיה והסביבה והתכנון במאי 2011 קראו לנוע את הכרייה במשאב הטבע הייחודי הזה בחלקו האחרון, שלא נפגע עדיין כתוצאה מפיתוח. בחודשים האחרונים של שנת 2008 התפרסם מכרז חדש

הנוכחי ולמען הדורות הבאים. יש להורות על הכנת סקר מקיף, שיצביע על השטחים הרגישים מבחינה סביבתית, ועל השטחים שבהם ניתן לפתח חקלאות, מבלי לפגוע בסביבה. משרד החקלאות הכין במהלך שנת 2008 עבודה בתגובה לעמדות החברה להגנת הטבע, ובסופה אישר את מהלכי הפיתוח המתוכננים. בשנה שעברה נמשך מהלך ההיבטות עם משרד החקלאות ועם רשות הטבע והגנים כדי להבטיח כי שטחים פתוחים איכותיים עשירים בערכי טבע ונוף יישארו במצבם הנוכחי למענו ולמען הדורות הבאים. החברה להגנת הטבע שיתפה גם את השר להגנת הסביבה בנושא, ואכן עד היום לא הוקצו תוספות כלשהן לעיבוד החקלאי. החברה להגנת הטבע מחייבת את שילובם של שיקולים סביבתיים כבר בבסיס תהליך הקצאת הקרקעות החקלאיות. יש לאתר (על בסיס סקר נופי-סביבתי) שטחים אשר ערכיותם נמוכה ובהם ניתן לפתח חקלאות. לעומתם, יש לשמר את השטחים בעלי הערכיות הגבוהה, ובהם יש למנוע לחלוטין פיתוח חקלאי.

מרכז הצפרות פרסם בחודש אוקטובר 2010 את סקר "אטלס הציפורים בערבה" - סיכום שנת 2009, המהווה בסיס רחב למידע אקולוגי רב. את המידע הזה ראוי לשלב בתהליכי קבלת החלטות בכל הנוגע לפיתוח בערבה.

בעקבות החלטת הממשלה בשנה שעברה הוקמה השנה ועדה בין-משרדית לבחינת מדיניות הקרקע החקלאית בישראל, בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים ("ועדת רוטקופף"). בוועדה לא השתתף נציג המשרד להגנת הסביבה חרף ההשלכות הסביבתיות הרבות של נושא מדיניות הקרקע החקלאית. השר להגנת הסביבה ביקש בשנת 2011 להרחיב את הרכב הוועדה ולשתף בה את נציג משרדו, אך שרת החקלאות סירבה להיענות לבקשתו. החברה להגנת הטבע הגישה לוועדת רוטקופף פניה להצגת עמדתה בפניה. בחודש ספטמבר 2011 החברה להגנת הטבע הציגה את עמדתה בפני הוועדה וטרם פורסמו המלצותיה.

104. עובדה - אזור תעשייה

ואחסנה ליד שדה תעופה

האיום: בכוונת מנהל מקרקעי ישראל והמועצה האזורית "חבל אילות" לנצל שטחים בשדה התעופה עובדה ובסמוך לו לפיתוח מיזם של שרות תעופתי הנשען על התשתית התעופתית של שדה התעופה, והידוע בשם "אירפארק". השטח מוגדר בתכנית המתאר המחוזית למחוז דרום (תמ"מ 14/4) כשטח פתוח.

בכוונת היזמים להקים שטחי אחסנה של מטוסים שיגיעו מכל העולם לפרקי זמן שונים. היזמים מקווים כי מיקומה הגיאוגרפי של ישראל, בשילוב עם המוניטין שרכשה בתחום תחזוקת מטוסים ובשילוב תנאים אקלימיים נוחים, יביאו להצלחת הקמתו של מרכז לאחסנת מטוסים ולשירותים נלווים בצמוד לשדה התעופה עובדה. השנה התקיים בוועדת המשנה של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה דיון בתכנית, והוחלט להפקידה להתנגדויות הציבור. בדצמבר

הקבלן שזכה במכרז ולהכריז על הדיונה כשמורת טבע. טענת החברה להגנת הטבע היא כי באזור אילת יש מספר מקורות חלופיים, שמהם אפשר להפיק חול בכמויות הנדרשות לענף הבנייה, ובכך לחסוך את הפגיעה בדיונה. דיון בעתירת עמותת "אדם טבע ודין" ושל תושבי האזור צפוי להתקיים בתחילת שנת 2012.

החברה להגנת הטבע תמשיך ותתנגד למימוש של תכניות כריית החול באתר ייחודי ונדיר זה.

106.

בקעת תמנע - הקמת אתר תיירות ונופש

האיום: בשנים האחרונות מתוכננות בנגב מספר יזמות פיתוח, ובראשן משרד התיירות ומנהל מקרקעי ישראל. תכניות אלה כוללות מוקדי תיירות ומלונאות מדבר בשטחים הפתוחים מחוץ לתחום היישובים הקיימים בנגב ובצפיפות בינוי נמוכה מאוד.

דוגמה לכך במגזר הכפרי הוא המלון בבקעת ססגון בתמנע, שנמצא בתחום המועצה האזורית חבל אילות.

בקעת תמנע. צילום: לביא ארצי

יזמות אלה, המאפשרות מוקדי פיתוח חדשים בשטחים הפתוחים והפיתוח הנלווה להם (קווי תשתית, דרכי גישה ועוד) מקודמות תוך צמצום מתמיד בהיקף השטחים הפתוחים, קיטוע רציפותם, פגיעה בנוף הפתוח והרס של בתי גידול רגישים. יזמות פיתוח תיירותי אלה, מאיימות לפגוע ברצף השטחים הפתוחים ובשימור יחידות שטח גדולות ואיכותיות בנופי בראשית מדבריים. הן עלולות לפגוע גם בכוח המשיכה התיירותי של חבל ארץ זה בעתיד. נוסף לכך, פיתוח מסוג זה עלול למנוע מן המטיילים לנוע בחופשיות בשטחים הפתוחים ובמרחבי הנגב. התכנית להקמת המלון בבקעת תמנע בין בקעת ססגון להר מכרות בשטח המוגדר כ"אתר תיירות ונופש בבקעת תמנע" מהווה פגיעה בשטח ייחודי.

התכנית אושרה על ידי הוועדה המחוזית בשנת 1995. החברה להגנת הטבע התנגדה להקמת מתחם המלון בטענה שמדובר בשטח פתוח ורגיש, ואת עיקר הפיתוח יש לכוון

לכרייה בחולות סמר, במקומות בהם טרם התבצעה בעבר כרייה. משמעות הכרייה - פגיעה נוספת בשטחי טבע ייחודיים ונדירים. באזור זה קיימים כבר שטחים שנפגעו בעבר על ידי כרייה. ועדות מקצועיות שונות הטילו על מנהל מקרקעי ישראל לבדוק האם ניתן להמשיך ולנצל את החולות באתרים המופרים ואף להעמיק בהם את הכרייה במקום לפנות פיתוח למקורות חדשים. דבר זה לא נעשה עד עתה. במהלך שנת 2009 נדחתה העתירה שהוגשה על ידי עמותת "אדם, טבע ודין" כנגד כריית חולות סמר. הוועדה המחוזית חידשה את החלטתה בנושא תנאי הכרייה באתר. במהלך שנת 2010 הגישה עמותת "אדם טבע ודין" יחד עם תושבי האזור עתירה לבית המשפט העליון. דיון בעתירה התקיים בתחילת 2011 והעתירה נדחתה. עתירה נוספת הוגשה מטעם גורמים אלה במטרה לבחון שנית האם ניתן לצמצם את היקפי הכרייה באתר. בסוף שנת 2011 התקיימה הדברות עם מיהל מקרקעי ישראל במטרה להגיע לפשרה מוסכמת. הליך ההדברות לא צלח ובחודש דצמבר 2011 עלו דחפורים על חולות סמר והחלו בעבודות הכרייה.

עמדת החברה להגנת הטבע: התנהלות מנהל מקרקעי ישראל עומדת בניגוד גמור למחויבותו לפיתוח בר קיימא. התנהלות גוף חשוב זה מקלה ראש בחשיבות הסביבתית הגבוהה של חולות סמר, וממעטה בערכן של עבודות ועדות מקצועיות המלוות את הכרייה בחולות סמר. הוועדות קבעו כי יש לבדוק היטב את האפשרויות לכרייה באזורים המופרים, טרם התרת אזורים חדשים לכרייה.

החברה להגנת הטבע והמועצה האזורית חבל אילות פנו לפני למעלה משנתיים למנהל מקרקעי ישראל בדרישה להקפיא את המכרז עד שתמומש ההתייבות. כמו כן המנהל נדרש לבחון את האפשרות לכרות לעומק באזורים שכבר הופרו בעבר, טרם פתיחתם של אזורים חדשים לכרייה.

מפגינים בחולות סמר. צילום: דב גרינבלט

בסוכות השנה מאות מתושבי אילת והערבה ופעילי סביבה, ביניהם נציגים של החברה להגנת הטבע, הפגינו באזור חולות סמר כנגד כוונות הכרייה המתוכננות ביזמת מנהל מקרקעי ישראל. השר להגנת הסביבה, ראש העיר אילת, ראש המועצה האזורית חבל אילות והגופים הסביבתיים, עושים לאחרונה מאמצים לשכנע את שר הבינוי והשיכון הממונה על פעילות מנהל מקרקעי ישראל לפצות את

המפורט של קטע קו רכבת זה נערך במסגרת הוועדה המחוזית מחוז דרום. תוואי המסילה מברר שבע עד אילת הוא באורך של כ-260 ק"מ, מתוכם 98 ק"מ בתוואי מסילה קיימת ו-173 ק"מ במסילה חדשה ממישור ימין עד אילת.

התכנית נמצאת כיום בשלב הכנת הנחיות לתסקיר השפעה על הסביבה לפרקים א'-ב' (תיאור מצב קיים וחלופות התווית המסילה).

רוב תוואי המסילה המתוכנן עובר בשטחים פתוחים ובמרחבי טיול בעלי רגישות סביבתית-נופית גבוהה. שוכנים בהם שמורות טבע הכוללות ערכי טבע ונוף ייחודיים, אתרי עתיקות וערוצי נחלים. בגלל הפרשי הגבהים והטופוגרפיה, מתוכננת המסילה לעבור על גבי סלולות, גשרים ומנהרות שיגרמו נזק נופי – סביבתי עצום בחבל נופי "ארץ בראשית", בלב התכנית לשימור ארץ המכתשים.

עמדת החברה להגנת הטבע: ראוי לבחון עוד לפני התכנון המפורט חלופות תחבורתיות אפשריות אחרות, שיתרמו לנגישות טובה יותר ליישובים בפריפריה ויעזרו לחיזוקם. יש לשקול את שדרוג והרחבת הכבישים בדרום (כביש 90, כביש 25 וכביש 40) בנתיבים נפרדים למשאיות ולכלי רכב פרטיים ב-4 מסלולים ופתרונות נוספים.

יש לבחון שוב את הצורך במסילת הרכבת בקטע דימונה-אילת, ולערוך בחינה סביבתית, תחבורתית וכלכלית. המחיר הסביבתי והכלכלי הגבוה של פרויקט הרכבת, מחייב הסכמה רחבה על סדר העדיפויות הלאומי. החברה להגנת הטבע קוראת לממשלה לחזק את הנגישות המסילתית בין היישובים במטרופולין באר שבע, ולמנוע את הפגיעה הסביבתית הקשה בקטע דימונה – אילת.

שועל חולות. צילום: בני שלמון

108.

אילת – שכונת רמת בגין

האיזם: למערב אילת מתוכננת כיום תכנית לשכונת מגורים ברמה גבוהה. התכנית פורשת מספר קטן של כ-200 יחידות דיור על שטח של כ-919 דונם, ב-5 ערוצים מבודדים זה מזה,

לתוך היישובים או בצמוד להם תוך שמירה על רצף של שטחים פתוחים.

עמדת החברה להגנת הטבע:

על מוסדות התכנון לשלול דפוס פיתוח בזבזני במשאב הקרקע ולדחות יזמות מסוג זה. על המלונאות בנגב לתרום לפיתוח היישובים הקיימים.

התכנית נדונה לפני למעלה משנתיים בוועדה המקומית חבל אילות לצורך מתן היתרי בניה למלון, ועוררה התנגדות ציבורית עזה. החברה להגנת הטבע הציעה מספר חלופות, אשר נבחנו בוועדה שמונתה על ידי השדולה הסביבתית בכנסת. הוועדה מצאה כי ישנה חלופה עדיפה על פני זו שהוצעה. חלופה זו היא הזדמנות מצוינת לקדם את התיירות המדברית, וזאת תוך פגיעה מינימלית בבקעת ססגון. עמותת "אדם טבע ודין" הגישה עתירה לבית המשפט כנגד התכנית, וזה פסק שיש להשיב את התכנית לדיון חוזר בוועדה המחוזית. במהלך שנת 2009 התקיים דיון חוזר בתכנית בוועדה המחוזית והוחלט לערוך בחינת חלופות לאתר, שתכלול גם את חלופת האפס – אי הקמת מלון בבקעת ססגון. בחודש דצמבר 2010 הוגש המסמך הסביבתי לוועדה המחוזית. עורכי המסמך ערכו בדיקות על פי 16 פרמטרים סביבתיים נופיים שונים. תוצאות הבחינה הוכיחו באופן מובהק כי האתר המתאים ביותר להקמת המלון הוא בחלופת המבואה הדרומית. הצוות שערך את המסמך הסביבתי התריע, כי בכל הנוגע להיבטים הנופיים והסביבתיים, תהיה זו טעות חמורה להמשיך בהליך אישורה של התכנית באתר המקורי בבקעת ססגון. עוד גורס הצוות כי בחירה בחלופת המבואה הדרומית תאזן בין האינטרסים הנופיים-סביבתיים השונים, ותאפשר הקמת פרויקט תיירותי במינימום פגיעה בנוף ובסביבה. בחודש יוני 2011 יצאה הוועדה המחוזית לסיור באתר התכנית כדי להתרשם מהחלופות ולקבל הסברים ממחברי המסמך הסביבתי.

לאחר מכן, בחודש אוקטובר 2011 הגיש משרד התיירות מסמך התייחסות שבו הוא תומך בקידום המלון בעמק ססגון. הוועדה המחוזית התכנסה בחודש נובמבר 2011 והחליטה לאשר את החלופה בעמק ססגון במתכונת מצומצמת מזו של התכנית המקורית.

החברה להגנת הטבע תגיש ערר על החלטה זו של הוועדה המחוזית לוועדת המשנה לעררים של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה, ותמשיך לתמוך במאבק הציבורי אותו מובילים תושבי המקום עד להעתקתו הסופית של המיזם התיירותי לחלופה התכנונית הטובה ביותר.

107.

קטע דימונה אילת – רכבת +

האיזם: השנה התקבלה החלטת ממשלה לקידום פרויקט הרכבת באר שבע-אילת. בהחלטת הממשלה נקבע, כי זמן הנסיעה הכולל מת"א לאילת יהיה כשעתיים וחצי. התכנון

המדברי של החוף הדרומי של מפרץ אילת, ותפעל במוסדות התכנון לדחיית יזמות פיתוח החורגות מהקבוע בתמ"א 13 לחופי אילת. עמדת החברה להגנת הטבע היא כי יש לכוון תחילה את הפיתוח המלונאי והמסחרי לשטחים המיועדים לכך בחוף הצפוני ולאזור שדה התעופה הקיים של העיר, לאחר שזה יפונה למקומו החדש בתמנע.

110.

רמת יותם - טורבינות רוח

האיום: תכנית הממוקמת בין המתקנים של חברת "קו צינור אילת אשקלון בע"מ" (קצא"א), בשטח של 2,156 דונם. התכנית מציעה 15 טורבינות בגובה 100 מ' עם רוטור בקוטר של 50 מ'. ההספק המותקן המוצע של החווה הוא 50 מגה וואט.

הרי אילת בכלל ורמת יותם בפרט ידועים כאחד משני אתרי הנדידה החשובים והעמוסים בעולם. כ-2 מיליון עופות דורסים חולפים בכל אביב באזור זה ותקופת הנדידה באילת ארוכה מאד ונמשכת 8 חודשים בשנה. באזור חולפים עשרות אלפי עיטי ערבות, מין שעתידי העולמי מצוי בסכנה. הקמתה של חוות טורבינות בליבו של ציר כה חשוב תהווה סכנה לאוכלוסיות של דורסים נדירים. הקמתה של חוות טורבינות בליבו של אחד מצירי הנדידה החשובים בעולם מהווה סיכון לאוכלוסיות עולמיות של עופות דורסים המצויים בסיכון עולמי.

רמת יותם דורן ניסים

עמדת החברה להגנת הטבע: החברה להגנת הטבע תומכת באופן עקרוני באנרגיות מתחדשות, לרבות אנרגיית רוח, כחלק מהאמצעים לצמצום פליטת מזהמים וגזי חממה. עם זאת, יש לקחת בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות שיקולים סביבתיים אחרים, לרבות פגיעה פוטנציאלית בעלי כנף, כדי שתהליך זה יהיה מאוזן ויצמצם ככל האפשר את פוטנציאל הפגיעה.

עם התקדמות טכנולוגיית הרוח בעולם, מחקרים שונים מצביעים על השפעות של חוות רוח של טורבינות רוח גדולות (אך לא רק) על בעלי כנף שונים, לרבות ציפורים ועטלפים. המחקרים מציינים כי ההשפעות השליליות על ציפורים הן

החודרים לתוך שולי הר שחמון הבנוי מסלע גרניט מגמטי ייחודי להרי אילת. שטח ייחודי זה הינו "אזור שולי הרים", שהוא אזור מעבר מסביבה בנויה לסביבה טבעית. לאזורים אלה תפקיד חשוב ביצירת הקשר שבין העיר לסביבתה. לרציפות זו חשיבות רבה הן לחי ולצומח הטבעי והן לתושבי העיר, והיא תבטיח גישה חופשית אל הסביבה ההררית-מדברית.

עמדת החברה להגנת הטבע: אישור התכנית יפגע פגיעה נופית קשה בקו המגע בין האזור הבנוי של העיר להר שחמון, תוך פריצת הכלל שקבעה בעבר עיריית אילת - לבנות על מניפות הסחף בשולי הנחלים ולא לפגוע בהרי הגרניט. גם עולם החי והצומח הכולל עצי שיטה, בעלי חיים (יעלים וחרדוני-צב) החיים בהר שחמון ובנחלים שבתוכו ייפגעו אם התכנית תצא אל הפועל. התכנית גם תמנע מתושבי העיר שימוש יומיומי בשטח הטבעי מסביב לפעילות פנאי. החברה להגנת הטבע מתכננת מאבק ציבורי גדול בשיתוף תושבי אילת מיד לאחר שתכנית זו תופקד להתנגדויות הציבור.

הרי אילת. צילום: החברה להגנת הטבע

109.

אילת - מתחם נחל שלמה בחוף הדרומי

האיום: תכנית "מתחם נחל שלמה" מפרטת ומרחיבה את השימושים המותרים במתחם מספר 5 בתכנית המתאר הארצית לחופי אילת (תמ"א 13). התכנית שהוגשה לוועדה המחוזית אינה מתחשבת בעקרונות תמ"א 13 ואינה מייעדת את נחל שלמה לאזור נוף פתוח. התכנית מוסיפה שטחים למסעדות ולשטחי מסחר בהיקפים גדולים ובבזזניים וכן שטחי בינוי למלונאות ונופש במקום "אטרקציות תיירותיות".

עמדת החברה להגנת הטבע: תכנית המתאר הארצית לחופי אילת קבעה בין שאר מטרותיה לתכנן את רצועת החוף והמים של מפרץ אילת, תוך שמירה על תכונותיהם הטבעיות והייחודיות לטובת כלל הציבור. תכנית "מתחם נחל שלמה" מחויבת לשמור על ייחודו ואופיו המדברי של החוף הדרומי. החברה להגנת הטבע תיאבק על שימור אופיו

מגוונות, והינן תלויות מיקום, מינים ועונה. המחקר נהג לקבץ את טווח ההשפעות למספר נושאים: הפרעה הגורמת להתקה או הדרה, לרבות מחסומים של תנועה; תמותה הנגרמת על ידי התנגשות ואובדן או נזק לבתי גידול הנגרמים בגלל טורבינות הרוח או תשתיות נלוות.

במספר חוות מופעלים תצפיתנים ומכשירי מכ"ם שנועדו להתריע מפני התקרבות להקות ציפורים לאזור הטורבינות. דרושים מחקרים נוספים כדי ללמוד יותר על היחס בין מיקום חוות הרוח לבין פוטנציאל ההשפעה שלהן על בעלי הכנף.

ישראל משמשת (בגלל מיקומה בין 3 יבשות) צומת מעבר עולמי מרכזי למינים רבים של ציפורים. עושר מיני הציפורים ביחס לשטחה של ישראל גדול מאוד, וצפיפות המינים בה רבה. הגורמים המשפיעים על מגוון מיני העופות בישראל הם: צירי נדידה, מגוון של אזורים ביו-גיאוגרפיים ועושר במקומות מחיה. בעונת הנדידה חולפות מעל ישראל כ-500 מיליון ציפורים; למעלה מ-530 מינים שונים שוהים בישראל באופן קבוע.

המשרד להגנת הסביבה החליט שלכל תכנון אתר המיועד להקמת טורבינות בישראל נדרש סקר מקדים שיבחן את הסיכון לציפורים.

החברה להגנת הטבע מציעה שבאזורים שבהם קיים פוטנציאל גבוה לסיכון הציפורים בגין טורבינות רוח אין למקם טורבינות רוח, למרות היתרונות של האזורים הללו מבחינת רוחות. באזורים אלה הסיכון לפגיעה משמעותית באוכלוסיות גדולות של ציפורים גדול מאוד, אך שקיימים אמצעים למיתון השפעות של טורבינות רוח, לרבות נהלי הפעלה ברורים שיכולים לקבוע זמני הפעלה בהתאם לפעילות הציפורים. יחד עם זאת, אמצעים אלה – מידת הצלחתם מוטלת בספק, בעיקר אם באזור קיימת פעילות אינטנסיבית של ציפורים. ייחודה של ישראל מבחינת מגוון הציפורים ומספרן מחייב אפס טעויות.

חולות ניצנים. צילום: בעז רענן

EPD: Departmental Structure

Name	Title	E mail
Nir papay	EPD Manager	nirp@spni.org.il
Yohanan Darom	Coordinator, North Region	daromy@inter.net.il
Yael Lavie Efrat	Coordinator, Haifa Region	yael.le.spni@gmail.com
Moshe Perelmutter	Coordinator, Central Region	moshep@spni.org.il
Avraham Shaked	Coordinator, Jerusalem Region	tevashak@spni.org.il
Shay Tachnay	Coordinator, South Region	shaytec@bezeqint.net
Roe Simon	Coordinator, West Bank Region	roees@spni.org.il
Itamar Ben-David	Planning Unit Manager	itamar@spni.org.il
Inbal Koren-Reisner	Planner, Haifa Region	inbal.spni@gmail.com
Tamir kehila	Planner, Modi'in Region	tamir@spni.org.il
Yael Zilbershtein	Planner, Tel Aviv Region	tlv1@spni.org.il
Nufar Avni	Planner, Bexer Sheva Region	nufar@spni.org.il
Yael Elyashar	Planning team Coordinator , Jerusalem Region	jrhills@zahav.net.il
Orit Skutelsky	Coast and Water Coordinator	orit.skutel@gmail.com
Ruth Schwartz	Energy and Infrastructure Coordinator	ruths@spni.org.il
Alon Rothschild	Biodiversity Coordinator	alon@spni.org.il
Hagit Helmer	Legal Adviser	hagitlegal@gmail.com
Haya Erez	Advocate	hayalegal@gmail.com
Noa Yayon	Advocate	noalegal@gmail.com
Gitit Hersh	Lobbying and Governance Affairs	gitit@spni.org.il
Nirit Lavie Alon	Public Affairs Coordinator	nirita@spni.org.il
Amir Balaban	Urban Nature Coordinator	amirbalaban1@013.net.il
Dr. Amit Dolev	Manager, SPNI Center for Mammals	amit.dolev12@gmail.com
Yael Sidon-Kaplan	Secretary, EPD	s-teva@spni.org.il

at decision-making authorities - governmental and civil - with the aim of influencing long-term policy.

EPD's collective experience throughout the years has taught that political campaigns are part of a never-ending war of attrition in the arena of development processes and/or initiatives. This is a complex realm rich with opposing and contradicting interests. It requires constant vigilance in order to identify the next threat to Israel's nature, landscape and to its limited natural resources, namely open spaces which are integral in assuring public welfare and for future generations to follow.

Alone, the love of nature, of the environment and of the Israel's landscape does not endow us with exclusive criteria for decision making. This is especially true in situations where a balance between development needs and those of the eco-system must be understood with a complicated social, financial and political milieu. To this end, SPNI's EPD worked to consolidate a language throughout the years; one which would be understood not only by those close to environmental issues (public representatives, administrators, planners, entrepreneurs) but by all. Thereby, it is working to promote public involvement in issues regarding the general public and/or development industries.

The EPD team uses a number of interdisciplinary professional tools such as:

- Focus on and develop the planning field: this was born from the understanding that sustainable planning, real estate and land policies have everything to do with preserving the vital land resources in the long run.
- Develop professional abilities in special areas including: energy, law, ecology, media advocacy and political lobbying.
- Invest major effort in highly prioritized topics such as: infrastructure development coasts, the kinneret, nature's right to water and biodiversity preservation.
- Balanced use of professional knowledge (environmental, scientific, planning and more) while consulting with top-grade professionals. This information assists in consolidating alternative professional environmental plans which are later presented to the public and to various decision-makers.
- Promote public involvement and environmental activism via community activities on the national and local levels. Today, after 59 activity-filled years, SPNI has acquired tens of thousands of household members and each year, hundreds of thousands of Israeli citizens participate in a range of SPNI-led activities. Among these are also events aimed at nature preservation in areas which are threatened by development plans. Moreover, thousands of Israeli youth are members of SPNI's ongoing educational programming thus making them active partners in SPNI's mission.
- Establishing civil society coalitions made up of public organizations which aim to increase public awareness and bring to the forefront environmental matters - on the local and national levels.
- Present public campaigns aiming for sustainable development as being inherently multi-dimensional including the environmental, social and financial facets.

Besides public campaigns in benefit of nature, it is noteworthy to mention that many public struggles are thwarted from the get-go due to SPNI activities. Among the poignant issues here is the fact that SPNI knows how to offer professional alternatives to detrimental plans as well as to clearly, resolutely and independently say what is better for Israel's nature and for community members as well! In many cases, SPNI's decisiveness and values bring great successes in the realm of protecting nature and the environment.

EPD Activities: Protecting Open Spaces in Israel

Open spaces in Israel are shrinking. They continue to be subject to unyielding threat brought on by entrepreneurship and development which inherently oppose the preservation of nature and the value of conserving open landscape.

In examining the threats to open spaces, it is generally accepted to do so based on one or more of the following measures which characterize them:

Damage to the Amount and Scope of Open Spaces

- Designating open spaces for development-oriented land use (residential, business and other).

Damage to the Quality and Continuity of Open Spaces

- Developing open lands at the cost of destroying highly sensitive natural habitats and ecosystems encompassed within them.
- Breaking up the continuity of open lands: continuity is an essential measure of open lands of high ecological quality.
- Erroneous and harmful policy as well as a lack of environmentally-minded management of open spaces.

Activities aimed at the preservation of open spaces, and thus at conserving Israel's land resources, are crucial with regards to the following perspectives:

The Environmental Perspective

- Biodiversity preservation.
- Enriches quality and quantity of groundwater.
- Contributes in minimizing global warming effects.

The Cultural, Educational and Landscape Perspective

Views of open landscape which include natural monuments and cultural heritage sites demonstrate the historical bond between the land and its people. The landscape views - a cultural asset - comprise an intrinsic part of education which will help to strengthen the bond between future generation children and the land of Israel. They will also help to fortify a sense of personal responsibility with regards to preserving the country's natural surroundings.

The Social Perspective

- Leisure activities and accessible vacation options for all sectors of Israeli society.
- Meeting spots for community members as well as for members of different communities.

The Financial Perspective

- Advance ecotourism as well as leisure and vacation activity.
- Environmental assets such as landscape, flora and fauna, have a monetary value within society.
- Effective and efficient development models which attempt to minimize use of land resources are of high financial efficacy.

The EPD is the professional executing branch established by SPNI in order to protect nature and environment in Israel. Not only was it established to protect the country's existing unique nature, but also to assist in managing threats stemming from development industries as well as to help cope with the challenge of safeguarding open spaces - one of the most valuable constituents within the natural landscape.

SPNI activities related to the protection of nature, the environment and the open landscape in Israel take place

district planning: urban renewal and strengthening of cities as an alternative to sprawling which would benefit public interest and the environment in the long-term.

Is There Someone Who's Making the Desert Bloom? Unfortunately, despite the social awakening, reality set in and in November 2011, the government made a decision to establish ten new settlements on the outskirts of Arad. The proposal reads: "As part of the Zionist vision to make the desert bloom ... to initiate the establishment of a rural settlement region in the outskirts of Arad Community ..." In the explanation of the proposal, it was further written: "... This continues the pioneering work and settlement of the Negev, which was proclaimed by generations of Israeli governments."

A Worried Look Forward Policies emphasizing extensive development within open spaces are contrary to national planning policy guidelines and bring forth negative environmental, socially and economic consequences. The policy of extensive development is a consequence of the Planning and Building Reform - currently under approval - which virtually eliminates the power of district planning boards and greatly compromises the National Planning Committee. Moreover, the atmosphere at the Planning Administration is that of short-term development planning with a gross minimization of environmental considerations.

Concern over Future Planning All the above-mentioned raise our concern regarding the future of responsible and sustainable national planning. Great efforts have been put into the development of NOP 35 and in district development plans, both of which consider environmental needs. Breaching these plans and their guidelines may adversely affect national planning principles which are imperative in protecting open spaces.

A Harsh Realization "With regards to the future of spatial planning in Israel today- in late 2011- I am less optimistic than I was when I retired. Government decisions and the Prime Minister's office race to undermine the planning systems and negate the national and regional plans unfortunately validate my fears from 2001 that the establishment of the National Infrastructure Committee will mark the death of national and regional planning." This is how the architect Dina Rachevsky - who headed the Planning Administration in early 2000 - chose to end her book.

Striving Together for a Year of Awareness and Collaborations We continue to operate out of hope that the year 2012 will be a blessed year for nature and environment in Israel. The protest for social justice, a budding cooperation with the business sector, and increased public involvement, bring refreshed optimism for the coming year. Furthermore, many government ministries and especially the Ministry of Environmental Protection are lending a sympathetic ear and are willing to collaborate and work together. There is no doubt that this year much work lies ahead: creating and leveraging public pressure for campaigns as well as opening channels of dialogue which will promote proactive planning and help maintain the image of the country and improve social environmental justice in Israel. Our biggest strength is in our ability to combine our professional work with active public involvement to promote a sustainable Israel.

Nir Papay

V.P.

Environmental Protection Department

Executive Summary

This report is the fifth of its kind, defining the central planning and building threats to open spaces in Israel. It is to be published at the onset of 2012. The report is a testament to the hard work SPNI has engaged in, along with other public bodies and figures, throughout the year 2011. The overarching goal of this work is to protect the small amount of remaining open spaces in Israel and to promote sustainable development.

The report presents a national view of the continuously increasing lack in open spaces which result from heavy development pressures. The inherent threats may bring serious damage to the amount, scope and quality of open spaces as well as bring forth a whole slue of consequences - environmental, educational, cultural, social and financial. The report contains 110 major threats to open spaces throughout Israel - from Mt. Hermon in the North to the coats of Eilat in the South. SPNI had identified 19 threats in northern Israel, 10 in Haifa, 4 in Hadera, 11 in Netanya, 12 in Jerusalem, 26 in central Israel, 28 in the area spanning from Ashdod to Eilat.

6 environmental campaigns aimed at protecting open spaces within Israel's planning authorities ended this year in success! Also, an additional 7 environmental campaigns are showing trends of improvement.

The major forces threatening open spaces in Israel are: housing, transport infrastructure, energy and water infrastructure, tourism and agriculture.

A very disconcerting trend seems to manifest itself throughout most of the cases mentioned in the report: most government and planning bodies involved in development prove to be more inclined towards private entrepreneurship rather than public interest of preserving open spaces.

Introduction

World Pride and National Responsibility The State of Israel is included in the highest list of globally-distinguished sites designated for protection which, in its entirety, comprises a mere 1.6% of the total land area on Earth. The list includes Brazil's Amazon Forest, Madagascar, and more. We believe that it is not only a source of pride but rather should be a source of responsibility to guard what was entrusted in our hands for safekeeping for future generations. Preserving open spaces is the main tool with which we can protect Israel's Nature and has been recognized worldwide as unique and valuable instrument for protection and preservation.

2012 More Threats This year, the Society for the Protection of Nature in Israel is publishing its fifth consecutive annual report on the threats to open spaces in Israel. In doing so, we stand witness to the continuous increase in the number of threats over the years, leaping from 81 threats in 2009 to 110 this year, of which 19 are new.

Price of Population Density The continuous increase in the volume of threats to open spaces is indicative of the increasing development pressures on open spaces which are gradually diminishing in Israel. It also highlights the fact that Israel, in the coming years, will be the most densely populated country in the western world.

2011 Successes and Obstacles Six threats from the 2011 report have successfully ended. Among these are: the preference of salt harvesting in the southern basin of the Dead Sea and the rejection of the plan to develop a marina in Acre. Seven threats demonstrate a trend of improvement, including cancellation of the tender to build a holiday village at Bezet Beach, stopping the planning of a resort at Nitzanim Sand Dunes and the recommendation of the Minister of Transport regarding an alternative international airport in Israel (Nevatim). However a substantial number of threats incurred no change, for better or worse, during the last year.

The Biggest Threat - Breaking Policy Most of the new threats arise from breaches in the planning policy as expressed in the National Outline Plan for Construction, Development and Conservation (NOP 35) and in the district plans. Both of these make an effort to balance development needs and those of conservation. One might have expected that this past summer's social justice protest would have strengthened the guiding principle of national and

88	Sovev Arad and Hevel Yatir - new settlements	98
89	Biq'at Arad - wind turbine +	99
90	Kasif - building a new town	100
91	Dimona - development +	100
92	Arad, Yeruham and Mitzpe Ramon - vacation villages in the desert	101
93	Negev - Individual farming and establishment of new settlements	101
94	Nitzana - new towns and settlements Nitzanit, Halutzit 3	102
95	Western Negev sand dunes - Rt. 10	103
96	"the lost city" in Ramat HaNegev - vacation village within the archiological site	103
97	"Shezaf" - new settlement +	104
98	Mitzpe Ramon - building and development at the rim of the crater	104
99	Oron Tzin (Negev wilderness) - mining plans	105
100	Dead Sea - Red-Dead Canal	106
101	Dead Sea - Dead Sea Works Ltd, pool 6	106
102	Kikar Sdom - agricultural development	107
103	Negev and Arava - expanding agricultural lands within sensitive open spaces	107
104	Ovda - industrial and logistics center (for aviation)	108
105	Sands of Samar - sand mining	108
106	Timna Valley - developing a resort and vacation village	109
107	Dimona-Eilat - building train tracks +	110
108	Eilat (Ramat Begin) - sprawling	110
109	Eilat - hotels on Nahal Shlomo	111
110	Ramat Yotam - wind turbine +	111

54	Nahal Bet Arif - maintenance and operation site for the train +	78
55	Lod - sprawling of the city and plans to establish an army base +	79
56	Horshim Forest - Kfar Bara sprawling, water reservoirs	79
57	Nahal Yarkon - development	80
58	Yarkon - maintenance and operation site for the train +	80
59	Mazor - maintenance and operation site for the train +	81
60	Elad - sprawling	82
61	Qula Forest - water reservoirs +	82
62	Central Israel Hills - oil drilling +	83
63	Central Israel hills - mining and excavation	84
64	Rt. 461	84
65	Ben Shemen water tanks	85
66	Modi'in southern hills - sprawling	85
67	Modi'in - Rt. 4	85
68	A 4th train track at Nahal Ayalon - drainage implications	86
69	Moshavim in central district - sprawling and illegal non-agricultural activities	86
70	Shimshon at Nahal Sorek - water reservoirs	87
71	Jerusalem - sprawling	88
72	Jerusalem Hills - western ring road	89
73	Nahal Refaim - separation fence	89
74	Givat Yael (Walaja) - sprawling	90
75	Kiryat Yearim - sprawling	90
76	Juddean Mountains - fencing around vineyards +	91
77	Bet Shemesh Hills - sprawling	92
78	Adulam Region (the region between Bet Shemesh and Bet Guvrin) - petroleum production from oil shale	92
79	Juddean Mountains - Individual farming and establishment of new settlements	93
80	Wadi Quelt - separation fence	94
81	Wadi Quelt - closing of Ein Maboia Spring +	94
82	Rimonim - waste disposal site +	94
83	Ashdod sand dunes - sprawling	95
84	Ashdod - master plan	95
85	Nitzanim sand dunes - vacation village	96
86	Northern Negev - legalization of illegal construction within the Bedouin sector	97
87	Beer Sheva - sprawling	98

22	Carmel Park - Rt. 672 bypass Osafia and Daliyat el Carmel	59
23	Haifa - Carmel Ridge Road	59
24	Haifa - residential towers at Carmel Beach	60
25	Haifa - drainage of Nahal Saadia	60
26	Haifa - port at the expense of Nahal HaKishon	61
27	Haifa - underwater digging	62
28	Haifa - electrification of the train	62
29	Roadside lighting - "light pollution"	64
30	Atlit - master plan	64
31	Jisr al-Zarqa - sprawling of town	64
32	HaBonim Beach - development of a bathing beach	65
33	Caesarea sand dunes - development plans for buildings, roads and infrastructure	66
34	Harish - sprawling of jurisdiction	66
35	HaSharon Park and Nahal Alexander - Rt. 9	67
36	Ein HaHoresh (Nahal Alexander) - water reservoirs	67
37	Netanya, HaSharon Park and Nahal Alexander - Rt. 20	68
38	Nahal Poleg Region - Rt. 20 	68
39	Netanya - Wingate road	69
40	Netanya - a new marina	69
41	Poleg wetland - drainage plans	70
42	Poleg Park - Rt. 551	71
43	HaSharon - Rt. 554	71
44	The northern corridor of Kadima and Rt. 561 E. - green corridor	72
45	Herzliya - residential complex at the marina 	72
46	Winter ponds in central district - development pressures and lack of statutory protection	73
47	Pi Glilot - a recreation open strip	74
48	Givatayim - development on givat Koslovsky 	74
49	Holon sand dunes - development	75
50	Rishon LeZion sand dunes - invasive species and development 	75
51	Kurkar (calcareous sandstone) hills in Nes Ziona, Rishon LeZion and Rehovot - development plans	76
52	Rehovot - sprawling	77
53	Nahal Sorek - regularizing stream via drainage authorities	77

Table of Contents

Executive Summary and Introduction	E6
A Environmental Protection Division Activities - Protecting Open Spaces in Israel	E12
B Update of the 2011 Report (no. 4) - Basic Trends	16
C Threats to Open Spaces in Israel for the Year 2012 - Major Tenets	20
C1 Threats Driven by Government and Public Sector's Policies and Reforms	20
C2 Open Spaces and Business - BDO Ziv Haft	24
C3 Threats for 2012 - Classified According to Main Driving Forces	28
C4 Threats for 2012 - Classified According to Natural Habitats and Biodiversity	34
D Planning and Building Threats to Open Spaces in Israel for the Year 2012	42

Threats 2012

1 Hermon - development pressures	42
2 Nimrod - establishment of a new settlement in the Hermon	42
3 Golan Heights - wind turbines	43
4 Tiberias and Kineret Beach - development pressures along the coastline	44
5 Northern Moshavim - chicken coop reform	44
6 Biq'at Hananya (Hananya Valley) - gas station +	45
7 Ma'alot and Kfar Vradim - sprawling into the Mediterranean Forest and Woodlands	46
8 Pelech - entry road	47
9 Shagor Nahal Reserve - wastewater in the Lower Galilee	48
10 Nahal Kziv - bridge	49
11 Betzet Beach - hotels	50
12 Kfar Masaryk - water desalination plant	51
13 Beit Keshet Forest - removal of statutory protection	52
14 "Shibolet" - new settlement +	53
15 Timrat - sprawling into national park	53
16 Yokneam Illit - development at Nahal HaShnaim +	54
17 Megiddo - international airport	55
18 Galilee - Individual farming and establishment of new settlements	56
19 Gilboa - shrinking of the nature reserve	56
20 Carmel Park - forest fires, rehabilitation plans and infrastructure aimed at mitigating damage due to fire	58
21 Carmel Park - sprawling of Osafia and Daliyat el Carmel	58

Report No. 5
January 2012

Israel's planning & building threats to open spaces

Report No. 5
January 2012

Written and edited by: Itamar Ben David

Editorial Staff: Keren Aloya, Nufar Avni,
Ran Avraham, Yohanan Darom, Yael Elyashar,
Dov Greenblat, Yohai Gross, Iris Hann, Hagit Helmer,
Gitit Hersh, Tamir Kehila, Inbal Koren-Reisner, Hava
Lahav, Nirit Lavie Alon, Guy Nardi, Nir Papay, Moshe
Perelmuter, Alon Rothschild, Ruth Schwartz, Avraham
Shaked, Roe Simon, Shay Tachnay, Noa Yayon

Chapter C2 (Open Spaces and Businesses): Avi Blau,
Rotem Blanc Inbar - BDO Ziv Haft

Graphic Design: rotem design

Copy Editing: Hana Avni

Pictures: SPNI archive

Mapping: Guy Nazri, GIS department, OLI

Printed on ecological recycled paper

Thanks to:

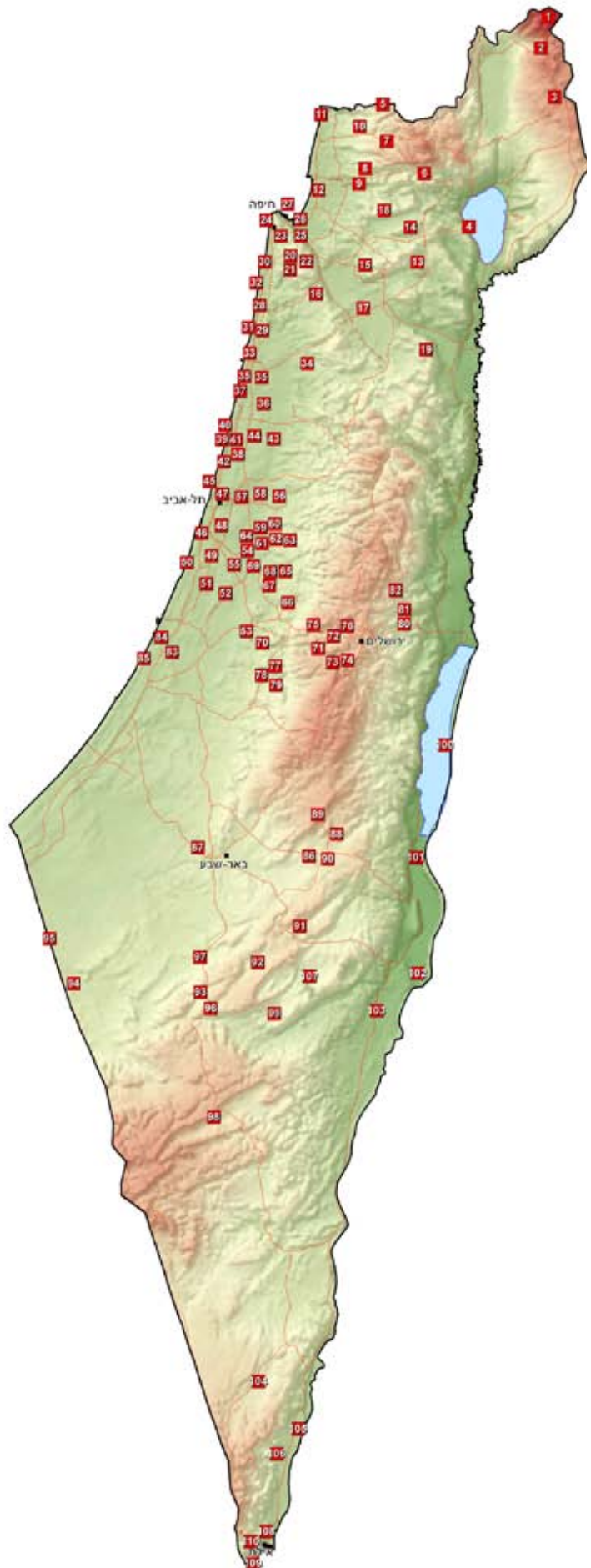

Goodman Family
Foundation

B E ה א כ ר א C H A

Threats 2012

- 1 Hermon - development pressures
- 2 Nimrod - establishment of a new settlement in the Hermon
- 3 Golan Heights - wind turbines
- 4 Tiberias and Kineret Beach - development pressures along the coastline
- 5 Northern Moshavim - chicken coop reform
- 6 Biq'at Hananya (Hananya Valley) - gas station +
- 7 Ma'alot and Kfar Vradim - sprawling into the Mediterranean Forest and Woodlands
- 8 Pelech - entry road
- 9 Shagor Nahal Reserve - wastewater in the Lower Galilee
- 10 Nahal Kziv - bridge
- 11 Betzet Beach -hotels
- 12 Kfar Masaryk - water desalinization plant
- 13 Beit Keshet Forest - removal of statutory protection
- 14 "Shibolet" - new settlement +
- 15 Timrat - sprawling into national park
- 16 Yokneam Illit - development at Nahal HaShnaim +
- 17 Megiddo - international airport
- 18 Galilee - Individual farming and establishment of new settlements
- 19 Gilboa - shrinking of the nature reserve
- 20 Carmel Park - forest fires, rehabilitation plans and infrastructure aimed at mitigating damage due to fire
- 21 Carmel Park - sprawling of Osafia and Daliyat el Carmel
- 22 Carmel Park - Rt. 672 bypass Osafia and Daliyat el Carmel
- 23 Haifa - Carmel Ridge Road
- 24 Haifa - residential towers at Carmel Beach
- 25 Haifa - drainage of Nahal Saadia
- 26 Haifa - port at the expense of Nahal HaKishon
- 27 Haifa - underwater digging
- 28 Haifa - electrification of the train
- 29 Roadside lighting - "light pollution"
- 30 Atlit - master plan
- 31 Jisr al-Zarqa - sprawling of town
- 32 HaBonim Beach - development of a bathing beach
- 33 Caesarea sand dunes - development plans for buildings, roads and infrastructure
- 34 Harish - sprawling of jurisdiction
- 35 HaSharon Park and Nahal Alexander - Rt. 9
- 36 Ein HaHoresh (Nahal Alexander) - water reservoirs
- 37 Netanya, HaSharon Park and Nahal Alexander - Rt. 20
- 38 Nahal Poleg Region - Rt. 20 +
- 39 Netanya - Wingate road
- 40 Netanya - a new marina
- 41 Poleg wetland - drainage plans
- 42 Poleg Park - Rt. 551
- 43 HaSharon - Rt. 554
- 44 The northern corridor of Kadima and Rt. 561 E. - green corridor
- 45 Herzliya - residential complex at the marina +
- 46 Winter ponds in central district - development pressures and lack of statutory protection
- 47 Pi Giliot - a recreation open strip
- 48 Givatayim - development on givat Koslovsky +
- 49 Holon sand dunes - development
- 50 Rishon LeZion sand dunes - invasive species and development +
- 51 Kurkar (calcareous sandstone) hills in Nes Ziona, Rishon LeZion and Rehovot - development plans
- 52 Rehovot - sprawling
- 53 Nahal Sorek - regularizing stream via drainage authorities
- 54 Nahal Bet Arif - maintenance and operation site for the train +
- 55 Lod - sprawling of the city and plans to establish an army base +
- 56 Horshim Forest - Kfar Bara sprawling, water reservoirs
- 57 Nahal Yarkon - development
- 58 Yarkon - maintenance and operation site for the train +
- 59 Mazor - maintenance and operation site for the train +
- 60 Elad - sprawling
- 61 Qula Forest - water reservoirs +
- 62 Central Israel Hills - oil drilling +
- 63 Central Israel hills - mining and excavation
- 64 Rt. 461
- 65 Ben Shemen water tanks
- 66 Modi'in southern hills - sprawling
- 67 Modi'in - Rt. 4
- 68 A 4th train track at Nahal Ayalon - drainage implications
- 69 Moshavim in central district - sprawling and illegal non-agricultural activities
- 70 Shimshon at Nahal Sorek - water reservoirs
- 71 Jerusalem - sprawling
- 72 Jerusalem Hills - western ring road
- 73 Nahal Refaim - separation fence
- 74 Givat Yael (Walaja) - sprawling
- 75 Kiryat Yearim - sprawling
- 76 Judean Mountains - fencing around vineyards +
- 77 Bet Shemesh Hills - sprawling
- 78 Adulam Region (the region between Bet Shemesh and Bet Guvrin) - petroleum production from oil shale
- 79 Judean Mountains - Individual farming and establishment of new settlements
- 80 Wadi Quelt - separation fence
- 81 Wadi Quelt - closing of Ein Maboia Spring +
- 82 Rimonim - waste disposal site +
- 83 Ashdod sand dunes - sprawling
- 84 Ashdod - master plan
- 85 Nitzanim sand dunes - vacation village
- 86 Northern Negev - legalization of illegal construction within the Bedouin sector
- 87 Beer Sheva - sprawling
- 88 Sovev Arad and Hevel Yatir - new settlements
- 89 Biq'at Arad - wind turbine +
- 90 Kasif - building a new town
- 91 Dimona - development +
- 92 Arad, Yeruham and Mitzpe Ramon - vacation villages in the desert
- 93 Negev - Individual farming and establishment of new settlements
- 94 Nitzana - new towns and settlements Nitzanit, Halutzit 3
- 95 Western Negev sand dunes - Rt. 10
- 96 "the lost city" in Ramat HaNegev - vacation village within the archaeological site
- 97 "Shezaf" - new settlement +
- 98 Mitzpe Ramon - building and development at the rim of the crater
- 99 Oron Tzin (Negev wilderness) - mining plans
- 100 Dead Sea - Red-Dead Canal
- 101 Dead Sea - Dead Sea Works Ltd, pool 6
- 102 Kikar Sdom - agricultural development
- 103 Negev and Arava - expanding agricultural lands within sensitive open spaces
- 104 Ovda - industrial and logistics center (for aviation)
- 105 Sands of Samar - sand mining
- 106 Timna Valley - developing a resort and vacation village
- 107 Dimona-Eilat - building train tracks +
- 108 Eilat (Ramat Begin) - sprawling
- 109 Eilat - hotels on Nahal Shlomo
- 110 Ramat Yotam - wind turbine +

2012 Map of Israel's
planning & building
threats to open spaces

Israel's Planning & Building Threats
to Open Spaces

Threats 2012

Report No. 5

